

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

1

2008

ISSN 2233-1778

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драгољуб Мирјанић

УДК 94(497.6)(091)

ISSN–2233-1778

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ОДЈЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

1
2008

РЕДАКЦИЈА:

Андрија Веселиновић, Раде Михаљчић,
Татјана Суботин-Голубовић, Ђуро Тошић

УРЕДНИК:

Раде Михаљчић

Бања Лука
2008

CDU 94(497.6)(091)

ISSN 2233-1778

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA RÉPUBLIQUE DE SRPSKA
DÉPARTEMENT DES SCIENCES SOCIALES

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

1
2008

RÉDACTION:

Andrija Veselinović, Rade Mihaljčić,
Tatjana Subotin-Golubović, Đuro Tošić

RÉDACTEUR:

Rade Mihaljčić

Banja Luka
2008

САДРЖАЈ

Критичко објављивање извора	9
Јелена Мргић, <i>Повеља бана Стјепана II Котроманића којом даје кнезу Вукославу Хрватинићу жупе Бањицу и Врбању</i>	11
Сима Ћирковић, <i>Писмо бана Стјепана II Котроманића кнезу и општини дубровачкој о дугу дубровачких трговаца</i>	23
Дејан Јечменица, <i>Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку</i>	37
Дејан Јечменица, <i>Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о Светодмитарском дохотку и могоришу</i>	53
Аранђел Смиљанић, <i>Повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима</i>	75
Невен Исаиловић, <i>Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији</i>	87
Аранђел Смиљанић, <i>Повеља кнеза Павла Раденовића Дубровчанима</i>	99
Павле Драгичевић, <i>Повеља краља Остоје Дубровчанима о исплати заосталих дугова краља Твртка</i>	111
Раде Михаљчић, <i>Повеља краља Стефана Остоје Дубровчанима</i>	123
Ђуро Тошић, <i>Судска парница због наводног убиства двојице фрањеваца у Дубровнику</i>	137
Александра Фостиков, <i>Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику о дугу краља Твртка II</i>	147
Александра Фостиков, <i>Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику о дугу његовог оца краља Томаша</i>	159
Срђан Рудић, <i>Повеља краља Стефана Томашевића којом наређује својим људима да не ометају дубровачке трговце</i>	165
Ђуро Тошић, <i>Процес херцеговачким мартолозима у Котору</i>	171

Регистар	195
Упутство за издавање текстова	207
Списак скраћеница	209

TABLE DES MATIÈRES

Edition critique des sources historiques	9
Jelena Mrgić, <i>Charte du ban Stjepan II Kotromanić donnant les joupas de Banjica et Vrbanja au prince (knez) Vukoslav Hrvatinić</i>	11
Sima Ćirković, <i>Lettre du ban Stjepan II Kotromanić au comte et à la commune de Raguse concernant une dette de commerçants ragusains</i>	23
Dejan Ječmenica, <i>Deux lettres du ban et roi Tvrtko Ier aux Ragusains concernant le revenu de Ston</i>	37
Dejan Ječmenica, <i>Cinq lettres du roi Tvrtko Ier aux Ragusains concernant le revenu de la Saint-Démétrius et le mogoriš</i>	53
Arandel Smiljanić, <i>Charte du duc (vojvoda) Radič Sanković à l'attention des Ragusains</i>	75
Neven Isailović, <i>Charte du duc Hrvoje Vukčić Hrvatinić au roi de Hongrie Sigismond et à la reine Marie</i>	87
Arandel Smiljanić, <i>Charte du prince (knez) Pavle Radenović à l'attention des Ragusains</i>	99
Pavle Dragičević, <i>Charte du roi Ostoja à l'attention des Ragusains concernant le paiement des anciennes dettes du roi Tvrtko</i> ...	111
Rade Mihaljčić, <i>Charte du roi Stefan Ostoja à l'attention des Ragusains</i>	123
Đuro Tošić, <i>Procès en justice en raison du prétendu meurtre de deux franciscains à Dubrovnik</i>	137
Aleksandra Fostikov, <i>Charte du roi Stefan Tomašević à l'attention de Raguse s'agissant d'une dette du roi Tvrtko II</i>	147
Aleksandra Fostikov, <i>Charte du roi Stefan Tomašević à l'attention de Raguse s'agissant d'une dette de son père, le roi Tomaš</i>	159
Srdjan Rudić, <i>Charte du roi Stefan Tomašević ordonnant à ses gens de ne pas importuner les commerçants ragusains</i>	165
Đuro Tošić, <i>Procès des martolosi (armatoloi) herzégoviniens à Kotor</i>	171

Registre	195
Directives pour l'édition des textes	207
Liste des abréviations	209

КРИТИЧКО ОБЈАВЉИВАЊЕ ИЗВОРА

Свједоци смо да се историја у нашем окружењу углавном пише произвољно, често без ослоња на изворну грађу. Уколико се користе, бирају се они извори или они изворни подаци који су у складу са националном и вјерском припадношћу или са идеолошким одређењем. Садашњем тренутку потребна је истина укупне изворне грађе, а не својеволјна интерпретација једнострано одабраних података. Укратко, неопходно је критичко издање извора. Током XIX и XX вијека објављено је неколико збирки старих исправа, писама, записа и натписа. Честа појединачна издања дипломатичке грађе расута су у више десетина различитих публикација. Савременим захтјевима критичких издања не одговара ниједна збирка старих исправа. Нажалост, највише недостатака имају најобимније збирке. Ниједна од њих не може да замијени модерни *codex diplomaticus*.

Прикупљање, обрада и издавање изворне грађе за старију прошлост Босне сложен је, тежак, веома одговоран и дугорочан истраживачки подухват. Он захтијева високо стручно образовање и ужу специјализацију из посебних научних дисциплина. Он захтијева историчаре са знањем филолошких наука и филологе са знањем помоћних историјских наука, прије свега ћирилске и латинске палеографије, епиграфике, затим дипломатике, хронологије, сфрагистике или сигилографије и нумизматике. Напомињемо да су изворни текстови на старом језику писани глаголицом (облом или угластом), ћирилицом, затим на латинском, старом италијанском и грчком језику.

Изворна грађа о средњовјековној прошлости Босне налази се у Дубровачком архиву, Которском архиву, Млетачком архиву, Ватиканском архиву, Архиву САНУ, Рукописном одељењу ХАЗУ, Археографском одељењу Народне библиотеке у Београду. Само Дубровачки архив посједује преко хиљаду досад регистрованих ћирилских исправа из средњег вијека, а знатан дио ових докумената односи се на прошлост средњовјековне Босне.

Планирамо да од прикупљене грађе годишње објавимо око петнаест до двадесет исправа, што је довољно за обиман зборник или редовно годишње издање под насловом *Грађа о прошлости Босне*.

Сваки истраживачки рад о наведеним исправама – обима до једног ауторског табака – уз ново читање, разјашњење скраћеница, празнина и оштећења, пратиће исцрпан коментар о просопографским подацима, важнијим установама и појмовима, убицираним топографским подацима. Код исправа са већим бројем топонима неопходне су и географске карте, а обавезан је и снимак докумената. Све објављене исправе преводе се на савремени језик. Обавезан је резиме на матерњем језику и превод резимеа на један од свјетских језика.

Прикуљање и објављивање изворне грађе спада у фундаментална, приоритетна истраживања свих културно-историјских наука. Овдје је ријеч о критичком издавању дипломатичке грађе, најпоузданијих извора за реконструкцију прошлости. Критички објављене изворе, поред историчара користе историчари умјетности, археолози, етнологзи, правници, филолози, као и истраживачи других сродних научних дисциплина. Критички објављени извори полазна су основа и темељ на којем се заснивају сви истраживачки резултати.

Раде Михаљчић

Јелена Мргић

**ПОВЕЉА БОСАНСКОГ БАНА СТЈЕПАНА II КОТРОМАНИЋА
КОЈОМ КНЕЗУ ВУКОСЛАВУ ХРВАТИНИЋУ ДАЈЕ
ЖУПЕ БАЊИЦУ И ВРБАЊУ СА ГРАДОВИМА**

око 1326. године, Мили

Босански бан Стјепан II (1322–1353) наградио је кнеза Вукослава Хрватинића, сина Хрватина Стјепанића, јер је прешао на његову страну у време борби за босански престо. Због ове верне службе, бан му је поклонио у баштину жупе Бањицу и Врбању, са њиховим градовима – Кључем и Котором. Наслеђивање искључује браћу и синовце кнеза Вукослава, а бан се одриче свог права да наследи поседе уколико Вукослав не буде имао својих потомака. Кнез је обавезан да у корист владара врши војну службу.

Le ban de Bosnie Stjepan II (1322–1353) récompense le prince (knez) Vukoslav Hrvatinić, fils de Hrvatин Stjepanić, car celui-ci a rejoint son camp lors de la lutte pour le trône de Bosnie. En raison de ce service fidèle, le ban lui offre en patrimoine les joupe (sing. joupа) de Banjica et de Brbanja, avec leurs bougs – Ključ et Kotor. L'héritage exclut les frères et les neveux de Vukoslav, et le ban renonce à son droit d'hériter ces possessions au cas où Vukoslav n'aurait pas ses descendants. Le prince est tenu de fournir le service militaire.

Опис повеље и ранија издања

Ова повеља, као и неколицина других, део је породичног архива Хрватинића који је пронађен у архиву грофова Баћањи у Керменду. Први пут постају познате јавности у издању Ферде Шишића 1905, који је ову повељу датирао оквирно у 1340, док је њен „парњак“, повељу о „вери господској“ бана Стјепана из Моштре, ставио оквирно у 1325. годину. Шишић је написао да је реч о оригиналу исправе на пергаменту, са печатом босанског бана који виси на зелено-црвено-љубичастој врпци.¹ Друго и треће издање приредио је Лајош Талоци 1906. и 1914, са датирањем око 1322. године, и чији је снимак подлога овом издању.

---

¹ F. Šišić, *Iz arkiva u Körmendu*, VZA VII (1905) 217–218.

Он наводи димензије повеље као пергамент дужине 28, ширине 26,5 и 28 центиметра, са пликом од 4 центиметра о коју је врпцом причвршћен воштани печат бана Стјепана. Иако ни Шишић, ни Талоци не дају опис самог печата, који није видљив на снимку, са великом сигурношћу се може претпоставити да је реч о истом великом обостраном воштаном печату, пречника осам центиметара, с приказом оклопљеног коњаника, какав се види на снимку повеље из Моштре.² Текст на печату гласи: ПЕЧАТЬ ГО(СПО)Д(И)НА СТЕПАНА БАНА СВОБОДНОГА Г(ОСПО)ДИНА ВСЕ ЗЕМЛЕ БОСНЬСКЕ ХСОРСКЕ СОЛЬСКЕ И ДОЛНЕ КРАЙСКЕ И ВСЕ ЗЕМЛЕ ХЛЪМЬСКЕ.³

Текст повеље*

ВѢ ИМЕ СѸТ(Ъ)ЦА И С(И)НА И СВЕТОГА Д(ОУ)ХА. ИЗЪ СВЕТИ ГРЪГѢРЪ А ЗОВОМЪ БАНЪ СТЕПАНЪ СИНЪ |2| Г(ОСПО)Д(И)НА БАНА СТЕПАНА ПО М[И]ЛОСТИ Б(О)ЖИИ Г(ОСПО)Д(И)Н ВСѢМЪ ЗЕМЛАМЪ БОСНЬСКИМЪ И ГОЛИ |3| И ХСОРѢ И ДОЛНИМЪ КРАЕМЪ И ХЛЪМСКЕ ЗЕМЛЕ Г(ОСПО)Д(И)НЪ И БРАТЬ
5 МОИ КНЕЗЪ ВЛАДИСЛАВЪ. |4| [Б]И М(И)ЛОСТЬ НАЮ КНЕЗѢ ВЪЛКОСЛАВѢ СИНѢ КНЕЗА ХРЪВАТИНА КЛѢЧЬКОГА ЕРЕ СЕТ|5|АВИ ХРЪВАТЬСКОГА Г(ОСПО)Д(И)НА И БАПЪШИѢ НАЮ М(И)ЛОСТИ ДѢЛА И ДАСВА КНЕЗѢ ВЪЛКОСЛАВѢ |6| ЗА ЕГОВѢ ВѢРНѢ СЛѢЖЬВѢ ДѢВѢ ЖѢПѢ БАНИЦЕ И БРЪВАНѢ УТ МЕЕ ДО МЕЕ И
8 НИЮ |7| ДВА ГРАДА КЛѢЧЬ И КОТОРЪ, ДАСВА МѢ Ѣ ДѢДИНѢ И Ѣ ИСКЛАДѢ
10 Ѣ ВѢКИ ЕМѢ НЕГОВѢ |8| ПОСЛѢДЬНЕМѢ ДОКОЛѢ Е НАШЕ СѢМЕ Ѣ БОСНѢ И ДОКОЛѢ Е ВѢРАНЪ НАМЪ ВЪЛКОСЛАВЪ, А |9| НИ ЕДЬНОМѢ ЕГОВѢ БРАТѢ НЕ ДАСМО НИ СИНОВЬЦѢ ЕГОВѢ РАЗВѢѢ КНЕЗѢ ВЪЛКОСЛАВѢ. |10| И ЪКО БИ Б(О)ЖИ УСѢЕНИКЪ Ѣ ДѢТЬЦИ ВЪЛКОСЛАВЪ КОМѢ ХОЩЕ ДАТЫ ВОЛЬНЪ Е. Да утѣ |11| УНОГА СЛѢЖИ Г(ОСПО)Д(И)НѢ БАНѢ И ДА УНѢДѢ НѢ НИ
15 ЕДЬНОГА ДОХОТЬКА КЪ НАМЪ НИ САДЕ |12| РАЗВѢѢ КЪДА ХОЩЕ ВЪЛКОСЛАВЪ И ДА НѢ ИНОГА ВЛАДАВЬЦА УНѢДѢ РАЗВѢѢ ДА СѢ ВЛАДА|13|ВЬЦИ КНЕЗА ВЪЛКОСЛАВА, А ДА УД ОНОГА СЛѢЖИ Г(ОСПО)Д(И)НѢ БАНѢ УРѢЖИЕМЪ КАКО МОЖЕ НАИВОЛЕ. |14| И ЗА ТО ДАСВА КНЕЗѢ ВЪЛКОСЛАВѢ УНѢ ЖѢПѢ ЗА

² L. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arkiva*, GZM 18 (1906) 403, slika 1; уп. Слика 2, са печатом; исти, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München – Leipzig 1914, 7–8.

³ P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 15–17.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић и Ирена Шпадијер.

Повеља босанског бана Стјепана II кнезу Вукославу Хрватинићу

еговѣ вѣрѣ, а ѡнѣ ждпѣ бис|15|та невѣрнѣ стаѣта на противѣ намѣ
20 положѣ Хрѣватѣ. А томѣ дарѣ више |16| свѣдоци добри Бошњане:
тепчиѣ Радославѣ и с братиѡмѣ, кнезѣ Да|17|биша и сѣ братиѡмѣ,
кнезѣ Драгошѣ и сѣ братиѡмѣ, ждпанѣ Кръкъша и |18| сѣ братиѡмѣ,
ѡт Загорнѣ ждпанѣ Познанѣ и зѣ братиѡмѣ, ѡт Рамѣ кнезѣ |19|
Сѡстоѣ и зѣ братиѡмѣ(!), ѡт Ђскопѣла Хрѣтинѣ(!) Вльчковиѣкѣ и сѣ
25 братиѡмѣ(!), ѡт Ђсоре |20| воевода Бѡико и зѣ братиѡмѣ(!), Браношѣ
Чепръниѣкѣ и сѣ братиѡмѣ, ѡт Соли жопанѣ(!) |21| Бѣдошѣ и зѣ
братиѡмѣ, чельникѣ Хлапѣ и зѣ братиѡмѣ, ѡт Трѣвотиѣкѣ ждпанѣ
|22| Ивахѣнѣ и зѣ братиѡмѣ. А томѣ ѣ пристаѣ ѡт двора Влькѣ
Цитѣковиѣкѣ воевода |23| боснѣски, а дрѣги Витанѣ Тѣхораднѣкѣ. А
30 кто хоше снѣ потворити и <по>реѣти |24| безѣ невѣре да ѣ проклетѣ
ѡт(ѣ)цемѣ и с(и)номѣ и светимѣ д(оу)хомѣ и ·Ѧ· ева[нге]листи |25| и
·Ѧ· ап[о]с[то]лома и всѣми в(о)гѣдѣ годивѣшими ѣ си вѣкѣ и ѣ
придѣщи. А снѣ книгѣ |26| писа Прибѡе днѣкѣ великославѣнога г(о-
спо)д(и)на бана Стѣпана на Милѣх.

Превод повеље

У име Оца и Сина и Светога духа. Ја Свети Гргур, а звани бан Стјепан, син господина бана Стјепана, по милости Божијој господин свим земљама босанским и Соли и Усоре и Доњим Крајима и Хумске земље господин, и брат мој кнез Владислав. Би милост наша кнезу Вукославу, сину кнеза Хрватина кључког, јер остави хрватског господина и Бабонѣиѣ у корист наше милости. И дадосмо кнезу Вукославу за његову верну службу две жупе Бањицу и Врбању, од међе до међе, и у њима два града – Кључ и Котор. Дадосмо му у дедину и у вечност векова њему и његовом потомству, докле год је наше семе у Босни и докле год је нама веран Вукослав, а не дадосмо ни једном његовом брату, ни синовцу, осим кнезу Вукославу. И ако би био Божји осуђеник у деци Вукослав, да је вољан дати их коме хоће. Да од њих служи господину бану, и да оданде нема ниједног дохотка нама ни сада, осим кад хоће кнез Вукослав. И да нема другога владоца тамо, осим владалаца кнеза Вукослава. И да од њих служи господину оружијем, како год може најбоље. И за то дадосмо кнезу Вукославу оне жупе за његову веру, а оне жупе беху неверне и стадоше против нас, а на страну Хрвата. А том дару беху сведоци добри Бошњани: тепчија Радослав са братијом, кнез Дабиша са братијом,

кнез Драгош са братијом, жупан Кркша са братијом, од Загорја жупан Познањ са братијом, од Раме кнез Остоја са братијом, од Ускопља Хрватин Вучковић са братијом, од Усоре војвода Војко са братијом, Бранош Чепрнић са братијом, од Соли жупан Будош са братијом, челник Хлап са братијом, од Треботића жупан Ивахн са братијом. А томе је пристав од двора Вук Штитковић, војвода босански, а други је Витан Тихорадић. А ко хоће ово прекршити и порећи без невере, да је проклет Оцем и Сином и Светим духом и четворицом еванђелиста и дванаесторицом апостола и свима богоугодним, а у овај век и у будући. А ову књигу је писао Прибоје, дијак великославнога господина бана Стјепана, на Милима.

Дипломатичке особености

Дијак Прибоје, писар ове повеље, је слично свом колеги, дијаку Прибисаву, писару повеље бана Стјепана II за великог кнеза Гргура Стјепанића из 1329/30, записивао неке речи онако како их је чуо, па тако уместо **и съ братиѡмъ**, јавља се **и зь(!) братимъ(!)**. Поједина места на снимку нису довољно читка, те смо их разрешили на основу Шишићевог и Талоцијевог читања.

Интитулација: *Ја свети Гргур, а звани бан Стјепан* – реч је о грешци писара Прибоја, јер је исправно било написати: *Ја бан Стјепан, наречени раб светога Гргура*, као што је то записао дијак Купусац на почетку повеље из 1351. године.⁴ Исту омашку направио је дијак Прибисав неколико година после Прибоја, око 1329/30, па се може помишљати да је заправо преписивао са ове повеље и наредне, из Моштре.⁵

Ово је прва сачувана повеља на основу које може да се прати развој босанске владарске интитулације, под утицајем српске канцеларије. Наиме, бан Стјепан изричито наглашава да је он син *господина бана* Стјепана и да је *господин свим земљама босанским*, и још једном, Хумској земљи *господин*. Затим следи поименично набрајање свих „земаља“, поред Босне, којима је владао – Соли, Усора, Доњи Краји и Хумска земља, што је пандан пракси на угарском краљевском двору. Управо на основу овог помињања Хумске земље у интитулацији, као што је на то одавно указао Сима Ћирковић, ова повеља се може датирати у време непосредно после победе бана Стјепана и Дубровника над хумском властелом Бранивоје-

---

⁴ Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Стјепана II кнезу Вуку и Павлу Вукославићу 1351. године*, ССА 1 (2002) 83.

⁵ Иста, *Повеља Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу 1329/30*, ССА 3 (2004) 22.

вић, што се одиграло 1326. године. Према договору, босанском владару су тада припале жупе у средњем и доњем току Неретве, дакле, не територија читаве Хумске земље, како то стоји у интитулацији.⁶ У листи сведока не помињу се представници свих хумских жупа, већ само жупа у горњем току Неретве – Загорја и Раме, без жупе Неретве, која се помиње у повељи из 1329/30.⁷

Експозиција: Бан Стјепан је са братом Владиславом учинио *милост* кнезу Вукославу на основу његове *верне службе*, која је неколико година претходила издавању ове повеље. Кнез Вукослав Хрватинић је у току борби за босански престо 1322. године, напустио тадашњег босанског бана Младена II Шубића (1304–1322), који се у повељи наводи као *хрватски господин*, дакле страни, а не домаћи владар, и *Бапишиће*, што је један од облика како се записивало презиме племићке породице бана Ивана Бабоњића (1316–1323). Отац кнеза Вукослава, Хрватин, у овој повељи је ословљен као *кључки кнез*. То значи да је бан Стјепан II одбио да му призна титулу *кнеза Доњих Краја*, као што је то у три повеље из 1301–1305. чинио бан Павле Шубић, и признао му је власт само над жупом Бањицом, чије је седиште био град Кључ. Бабоњићи су господарили жупама Земуником и Врбањом. Прелазак кнеза Вукослава и осталих чланова породице Хрватинић из Доњих Краја на страну бана Стјепана II Котроманића, као потомка домаће владарске лозе, омогућило је брзу смену власти.⁸ За разлику од кнеза Вукослава, локална властела у жупама Бањици и Врбањи подржавала је бана Ивана Бабоњића, супротстављајући се бану Стјепану II, и тиме је починила *неверу*.

Диспозиција: *Милост* бана Стјепана обухватала је даровање у баштину целокупне територије жупа Бањице и Врбање, са њиховим градовима Кључем и Котором, као управним седиштима. Ова повеља чини пар с повељом која је нешто пре или мало после издата кнезу Вукославу на Моштрима, у *хижи* – кући патаренског великодостојника *великог госта* Радослава. У овој баштинској повељи не помиње се та

---

⁶ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 359; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 55–61; исти, *Стон и Пељешац од 1326. до 1331. године*, ИЧ 42–43 (1995–1996) 25–32.

⁷ Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу*, 23, нап. 8.

⁸ F. Šišić, *Pad Mladena Šubića, bana hrvatskog i bosanskog*, GZM 14 (1902) 335–366; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне босанске државе*, Београд 2001, 43–45.

друга повеља о „вери господској“ бана Стјепана II.⁹ Босански владар се одрекао сваке управне и финансијске власти у овим жупама, као и свог регалног „одумртног“ права, по коме би их вратио под своју власт у случају да кнез Вукослав нема мушких потомака. Из наследства су потпуно искључени браћа и синовци кнеза, а Вукослав је могао да, у случају да не буде имао свог потомства, остави жупе у наследство било коме, према свом нахођењу. Приступ представницима централне управе – *владаоцима* био је забрањен, а бан се одрекао сваког прихода од ових жупа, што говори о потпуном управном и финансијском имунитету на територији две простране жупе. Заузврат је бан тражио војну службу кнеза Вукослава, али је његова власт постала индиректна и зависила је од верности овог властелина. Склапањем појединачних феудално-правних веза са члановима рода Хрватинића, босански бан је разбијао њихову слогу, цепајући их на појединачне породице и смањивао могућност њиховог удруживања против своје власти. С друге стране, његова власт над пространим територијама које им је поклатио у баштину је директно зависила од њихове личне верности.¹⁰

Сведоци: Од ове прве сачуване повеље, почиње такође дипломатички обичај да се наводе представници свих *земаља* и појединих *жу-па* којима је босански владар управљао, и то према важности и према извесном географском редоследу. Наиме, после *земље* Босне, код које се као први сведок наводи тепчија Радослав, што је разумљиво, с обзиром на његова овлашћења у централној државној управи, следи жупа Загорје, која се налазила југоисточно у односу на Босну, у горњем току Неретве. Даље се ређају територије ка западу – жупа *Рама*, затим ка северу – жупа *Ускопље*, као једини представник „земље“ Доњи Краји, затим области на северу државе – *Усора*, *Соли* и ка истоку – жупа *Треботић*. На овај начин је описан имагинарни круг око централне области и седишта босанске државе – „земље“ Босне.

Установе и важнији термини

Милост (господска), 12 (страна), 5, 7 (ред) – у средњовековној Србији и Босни означава владареву милост као *правни чин* посебног са-

---

⁹ А. Бабић, *О односима вазалитета у средњовековној Босни*, Годишњак ДИ БиХ 6 (1954) 29–44; С. Ђирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, Зборник ФФ у Београду VI–2 (1962) 95–112 (=у: *Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 318–335); Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје своју „вјеру господску“*, ССА 7 (2008), у припреми за штампу.

¹⁰ Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 45–46.

држаја. У замену за *верну службу*, владар је био дужан да награди властелу, да *ствара, чини милост господску*, чији садржај су најчешће чиниле потврде ранијих и даровање нових баштинских поседа и права.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001², 59–79; *ЛССВ*, 407 (М. Благојевић); *ССА* 1 (2002), 84, 86–87 (Ј. Мргић-Радојчић).

Господин, (лат. *dominus*), 12, 2, 3, 4 – титула која у српским средњовековним државама има владарски ранг. Босански владари је користе од времена бана Стјепана II како би истакли своју сувереност и самодржавност, и њима је сва босанска властела дуговала своју *верну службу*, односно све вазалне обавезе.

Литература: Р. Михаљчић, *Владарска титула господин*, ИГ 1–2 (1994) 29–36 (= *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 104–113); *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић); видети и: М. Благојевић, *Државност земље Павловића, у: Земља Павловића – средњи вијек и период турске владавине*, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 125–126, нап. 43; *ССА* 2, 171–172 (Ј. Мргић-Радојчић).

Верна служба, 12, 7 – Овим изразом се означава скуп свих обавеза које вазал – *слуга* дугује свом сениору – *господину*, а чине их војна служба и обавезе везане за двор и државни сабор.

Литература: С. Ћирковић, „*Верна служба*“ и „*вјера господска*“, Зборник ФФ у Београду VI–2 (1962) 95–112 (= у: *Работници, војници, духовници*, Београд 1997, 318–335); *ЛССВ*, 76 (С. Ћирковић), 676–678 (Ђ. Бубало); *ССА* 1, 87 (Ј. Мргић-Радојчић)

Вера, 12, 11 – тврдо задата реч слична заклетви, коју владар даје свом вазалу појединцу или целој породици. Вазал је у *вери* код свог сениора – владара, ужива личну и имовинску безбедност, све док не почини *неверу*.

Литература: С. Ћирковић, „*Верна служба*“ и „*вјера господска*“, 95–112; *ЛССВ*, 75–77 (Р. Поповић, С. Ћирковић).

Невера, 13, 19, 30 – супротно од вере, то је акт кршења вазалног односа, који повлачи за собом престанак гаранција добијених *вером господском*. Процену да ли је почињена невера није вршио сам владар, већ се „огледање“ препуштало трећим лицима, најчешће „добрим Бошњанима“, скупу најистакнутијих, поузданих и часних људи. У неким повељама је та улога препуштена представницима јеретичке босанске цркве.

Литература: С. Ћирковић, *нав. дело*; *ЛССВ*, 439 (Ђ. Ћекић).

Доходак (господски), 12, 15 – lat. *reditus, tributum, proventus, vectigal*; (у хрватским исправама *daća*) – у овој конкретној повељи означава уопштено све приходе, у новцу и у натури, које је босански бан добијао од становника жупа Бањице и Врбање, а сада их препушта кнезу Вукославу. Под тим се свакако подразумевао и *оброк* (lat. *descensus*, у хрватским исправама *zalaznina*) – обавеза давања хране владару и његовој пратњи, владаревим представницима (*владаоцима*) и посланицима, као и приходи од тргова и трговине.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* 1, 296; *daća, descensus, dohodak* – V. Mažuranić, *Prinosi*, 181–186, 216–218, 253; Т. Тарановски, *Историја државног права, у: Историја српског права у немањихкој држави*, Београд 1996², према регистру; *оброк, ЛССВ*, 458 (М. Благојевић).

Саџ, 12, 15 – lat. *planta, plantatio* – засад, усев, оно што је посађено. – V. Mažuranić, *Prinosi*, 1279.

Владалац, 12, 16 – у најопштијем значењу, то је лице у нечијој служби – службеник, управитељ, било као повереник владара, представник локалне управе или управник властелинства. У случају ове повеље, реч је о представницима централне управе – казнацима, тепчијама, челницима, којима је ограничен приступ поседима кнеза Вукослава Хрватинића.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001²; *ЛССВ*, 85–86 (М. Благојевић).

Тепчија, 13, 21 – дворски и провинцијски службеник у средњовековној Србији, Босни и Хрватској, чији се делокруг послова односио на поседе владара и феудалне господе, у смислу да је био дужан да прати ко их држи и под каквим условима, да пази да ти услови буду испуњени, а права поштована. С обзиром на то да нису постојале катастарске књиге, функција тепчије је била од изузетног значаја.

Литература: М. Благојевић, *Тепчије у средњовековној Србији, Босни и Хрватској*, ИГ 1–2 (1976) 7–47; исти, *Државна управа*, 25–30; *ЛССВ*, 728 (М. Благојевић); *ССА* 2, 176 (Ј. Мргић-Радојчић).

Братија, 13, 21–28 – овим именом се означавају сви чланови родбинске (крвне) заједнице који заједно, неподељено уживају *племениту баштину*, на челу са једним представником који се редовно јавља испред свих осталих као *сведок* у исправама босанских владара.

Литература: С. Ћирковић, *Остаци старије друштвене структуре у босанском феудалном друштву*, ИГ 3–4 (1958) 155–164; *ЛССВ*, 63–64 (С. Ћирковић); *ССА* 1, 87 (Ј. Мргић-Радојчић)

Повеља босанског бана Стјепана II кнезу Вукославу Хрватинићу

Сведоци, 13, 20 – представљају особеност босанских повеља, јер се истичу по изразито великој улози у извршавању правног чина који је записан у документу. Они су пажљиво одабрани из редова најмоћније и најутицајније властеле, поименично се наводе, будући да не само што сведоче, већ и својим положајем и угледом гарантују да ће се садржај правног чина заиста поштовати. Сведоци у исправама босанских владара први пут се уводе у време великог бана Матеја Нинослава (око 1233 – око 1250), и ова дипломатичка пракса се није мењала до краја постојања средњовековне босанске државе.

Литература: М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1955, 14–22; М. Благојевић, *Државна управа*, 144–145; *ЛССВ*, 661–662 (М. Шуица).

Пристави, 13, 28 – лица која уживају *јавну веру*, и стога су изабрана да посведоче о поштовању записаног правног чина и да утичу на његово испуњење. У средњовековним босанским повељама најчешће се наводи један сведок *од двора*, и један *од владанија*, *својити* или *жуле*, као особе које уживају поверење владара, с једне, и дестинатора, с друге стране.

Литература: М. Костренчић, *Fides publica (јавна вера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV века*, Београд 1930, 60–63; М. Благојевић, *Државна управа*, 144–145, и даље; *ЛССВ*, 587 (А. Веселиновић).

Просопографски подаци

Радослав, тепчија, 13, 21 – као и у повељи за великог кнеза Гргура Стјепанића из 1329/30, и овде се због своје државне функције наводи на првом месту међу сведоцима, јер су предмет правне радње у оба случаја даровања земљишних поседа владара у корист властеле. Његов син Вукосав се наводи као пристав у повељи из 1329/30, и 1332. са презименом Тепчић, изведеним из високе титуле његовог оца.

Литература: Ј. Мргич-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 29.

Дабиша, кнез, 13, 21 – презиме Бeroјевић се наводи у повељи из 1329/30, где је поново уписан са титулом кнеза и међу сведоцима „од Босне“. Помиње се можда као „Dabissa“ 1345, а његов син Владислав Дабишић је први међу сведоцима „од Босне“ 1351. године.

Литература: Ј. Мргич-Радојчић, *нав. дело*, 30; иста, *Повеља бана Стјепана II кнезу Вуку и Павлу Вукославићу*, 89.

Драгош, кнез, 13, 22 – са презименом Зориновић уписан 1329/30. – Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 30.

Кркша, жупан, 13, 22 – без презимена, ово је његов једини помен у историјским изворима.

Познањ, жупан, 13, 23 – са презименом Пурђић, уписан је као сведок „од Загорја“ и са титулом кнеза 1329/30. Представник је жупе Загорје и позната историјска личност из дубровачке грађе. Поседи његове породице налазили су се у Загорју и Невесињу, а Познањ је у неколико наврата мењао страну у сукобу између босанског бана и српских краљева око Хумске земље. Његови синови су били Обрад и Радолав Пурђић.

Литература: М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 40; С. Мишић, *Хумска земља*, 34, 36, 58, 64, 87, 189; Р. Anđelić, *Teritorijal-nopolitička organizacija župe Neretve i njezino mjesto u širim političkim okvirima*, Студије о територијалнополитичкој организацији средњовјековне Босне, Сарајево 1982, 94–95; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 30.

Остоја, кнез, 13, 24 – са презименом Прибојевић, наводи се као представник жупе Раме у поменутој повељи из 1329/30. – *нав. дело*, 30.

Хрватин Вучковић, 13, 24 – представник жупе Ускопље, ово је његов једини помен у изворима.

Војко, војвода, 13, 25 – усорски војвода, са истом титулом наведен и у повељи из 1329/30. Његови поседи и породичне прилике нису познати. Није сигурно да је његов потомак био Гоисав Воисиловић, сведок „од Завршја“ 1332. године, наведен иза Дивоша Тихорадића, а испред Браноша Чепрнића, што би значило да припада усорској властели.

Литература: L. Thallóczy, *Studien*, 7–8; М. Благојевић, *Босанско Завршје*, 137; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 31.

Бранош Чепрнић, 13, 25 – представник „земље“ Усоре, чији други потомци нису познати.

Будош, жупан, 13, 26 – сведок „од Соли“, као и 1329/30, док се 1332. можда помиње његов син – Иван Будисалић, сведок „од Завршја“, јер је наведен иза челника Хлапа, велможе из „земље“ Соли, а испред кнеза Дивоша Тихорадића, који је представљао „земљу“ Усору.

Литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 101–103; L. Thallóczy, *Studien*, 7–8; М. Благојевић, *Босанско Завршје*, 136; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 31.

Хлап, челник, 13, 27 – овде се наводи као представник „земље“ Соли, а у повељи за великог кнеза Гргура Стјепанића уписан је на другом месту, иза тепчије Радослава, међу представницима централне државне управе. У повељи из 1332. године носи исту титулу и убројан је међу сведоке „од Завршја“. Његови синови су били Прибислав, Шћитко и Радослав Хлаповић и Стипоје Челничкић, сведоци на повељама из 1332, 1333, 1345, 1351, 1366. и 1367.

Литература: L. Thallóczy, *Studien*, 7–8, 13–18, 26–27; исти, *Istraživanja o postanku*, 436–437; Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb 1898, 83–84; J. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу 11. августа 1366*, ССА 2 (2003) 181; иста, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 29.

Ивахн, жупан, 13, 28 – овде и 1329/30. представник жупе Треботић, а 1332. је уписан с презименом Прибиловић. Његови синови су били Твртко, Новак и Ивахн Ивахнић (Ивановић), који ће заузимати положај усорског војводе.

Литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 101–103; L. Thallóczy, *Studien*, 7–8; М. Благојевић, *Тепчије*, 28–31; исти, *Босанско Завршје*, 135; J. Мргић, *нав. дело*, 32–33, 36–37; иста, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу 1366. године*, 180–181; С. Рудић, *Повеља бана Твртка кнезу Влатку Вукославићу 1354. године*, ССА 2 (2003) 76; J. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 32.

Вук Штитковић, војвода босански, 13, 28 – овде је пристав од двора, а исту титулу носи и 1329/30; можда се јавља и у латинској повељи бана Стјепана II из 1345, као *Wolk vojvoda* први међу сведоцима. Његов син би могао бити Милош Вукасић у повељи из 1332, у првом делу листе сведока.

Литература: L. Thallóczy, *Studien*, 7–8, 13–15; исти, *Istraživanja o postanku*, 436–437; М. Благојевић, *Босанско Завршје*, 133; J. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 30.

Витан Тихорадић, 13, 29 – овде без титуле, а са титулом кнеза и као представник „земље“ Усоре помиње се 1329/30. Његов брат је био чувени кнез Дивош Тихорадић, наручилац рукописа *Дивошево Јеванђеље*. Наводи се, такође, као први сведок на повељи од 15. фебруара 1333, издатој у подграђу Сребрника на Мајевници. Његов син био је Тихчин Витановић, кнез 1345. и представник „земље“ Усоре у повељи кнезу Павлу Вукославићу 1367. године.

Литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 101–103; L. Thallóczy, *Studien*, 26–27; исти, *Istraživanja o postanku*, 436–437; P. Anđelić, *Postojbina*

Јелена Мргић

i rod Divoša Tihoradića, Slovo 25–26 (1976) 231–239; Ј. Мргић, *Жупе и насеља „земље“ Усоре*, ЈИЧ 1–2 (2000) 32–33; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља Стјепана II Котроманића*, ССА 3 (2004) 31.

Топографски подаци

Мили, 13, 34 – осим у овој повељи, Мили се помињу као место одржавања босанског *станка* – сабора 1354. године. Археолошка истраживања су омогућила идентификацију Мила с остацима пространог црквеног комплекса на подручју данашњег насеља Арнаутовићи, на десној обали реке Босне, пар километара низводно од стоног града Високог. Откривени су остаци фрањевачке цркве Св. Николе и гробница Твртка I Котроманића.

Литература: Р. Anđelić, *Krunidbena i grobna crkva bosanskih vladara u Milima (Arnautovićima) kod Visokog*, GZM n. s. Arheologija 34 (1979) 183–214; исти, *Visoko i okolina kroz historiju I*, Visoko 1984 – према регистру.

Жупа Бањица, 12, 8 – простирала се у долини реке Сане са њеним притокама Саницом и Бањицом, а седиште се налазило у граду Кључу. Жупа је од краја XIII века припадала кнезу Хрватину. Његов син Вукослав Хрватинић издаје једну повељу 1305/15. године у Саници, а 1325. у граду Кључу. О насељима у жупи Бањици сведоче повеље издате потомцима кнеза Вукослава, његовим синовима кнезу Вуку и Павлу 1351, и кнезу Влатку 1353, као и синовима војводе Иваниша Драгишића 1446. године.

Жупа Врбања, 12, 8 – обухватала је долину истоимене реке, десне притоке Врбаса, и њен центар је био у граду Котору, данашњој Котор-Вароши. Први помен ове жупе јесте управо у овој повељи, из које се може посредно закључити да је локална властела признавала власт породице Бабоњића до 1322. године, када је приморана да призна власт бана Стјепана II Котроманића. У томе је заслугу имао кнез Вукослав Хрватинић, који је убрзо награђен добијањем читаве ове жупе у баштину.

Детаљно код: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 226–242.

Сима Ђирковић

**ПИСМО БАНА СТЈЕПАНА II КОТРОМАНИЋА
КНЕЗУ И ОПШТИНИ ДУБРОВАЧКОЈ
О ДУГУ ДУБРОВАЧКИХ ТРГОВАЦА**

[1352]

Бан одговара на писмо Дубровчана и позива се на свој ранији „лист“ о ствари која се тиче њихових грађана Павла и Петра Гижлића, које је бан затворио због дуга. Одговара да их није затворио по наговору Симета и Ратка, нити за садашњи дуг, него за ранији дуг, када су ти дубровачки трговци држали у закуп четири банова трга: Дријева, Остружницу, Градац и Двориште. Подсећа да су сами Дубровчани поручили писмом и по бановом посланику Крагују да чини с дужницима што му је воља.

Répondant à une lettre des Ragusains, le ban se réfère à sa “feuille” antérieure sur une affaire concernant leurs citoyens Pavle et Petar Gižlić que le ban a fait emprisonné en raison d’une dette. Il précise qu’il ne les a pas fait emprisonnés à l’instigation de Sime et Ratko, ni à cause d’une dette actuelle, mais d’une ancienne dette contractée lorsque ces commerçants Ragusains détenaient en location quatre marchés du ban : Drijeva, Ostružnica, Gradac et Dvorište. Il rappelle que les Ragusains ont, eux-mêmes, fait savoir par une lettre et par l’émissaire du ban, Kraguj, qu’il pouvait faire selon son bon vouloir avec ces débiteurs.

Опис и ранија издања

Писмо није сачувано у оргиналу већ у препису канцелара Ђиве Пармезана унетом у књигу *Diversa Cancellariae* 18, f. 64'–65. канцеларијском минускулом у 23 реда. Писму претходи белешка на латинском: Die XVIII mensis madii [1354]

De mandato domini comitis et eius Minoris consilii litera sclauonescha condam domini bani Bossine infrascripta fuit registrata per manus Çiue de Parmesano ad cautellam et conservationem iurium Petri de Gisla et Pauli eius fratris.

Писмо је први издао Медо Пуцић, *Споменици србски* II, 27 као повељу бана Твртка, пошто се у писму баново име не наводи. Поново

је издао Љубомир Стојановић, *Повеље и писма* I, 71, бр. 78, такође као повељу бана Твртка. Већ је садржај писма упућивао на време раније од маја 1354. – пре свега помињање ранијих догађаја из времена кад Твртко није могао бити бан. Сваку сумњу отклања цитирана белешка, која је остала незапажена, која изричито говори о *покојном бану*.

*Текст писма**

+ Оуд г(оспо)д(и)на бана кнезѡ дѡбровѡчкомѡ и вичникомѡ, вла-
стелемѡ |2| и опчини, како своени брати и прѣбрателемѡ. И смѡ вамѡ и
прѣкѡ |3| листѡ ѡдалѡ под момѡ печатию како ви говорите Симетѡ
|4| и Раткѡ да ста она мѡни рекла свезати Павла Гижликѡ и Пира |5|
5 и да смѡ га свезалѡ по нию ричи. Я седа га вамѡ говорѡ на мою |6| вѣ-
рѡ на гвсподскѡ: нѣсмѡ Павла и Пира свезалѡ по Симетини |7| рѣчи
и по Раткови ни ми ста она тога рекла: нисемѡ ни ю |8| свезалѡ за се-
дани длгѡ, неголи смѡ свезалѡ за прѣдни делгѡ, |9| кеда бише Миѡ
Менчетикѡ ѡ мене. Теда она дерѡжаѡта |10| с Миѡмѡ Дрива и Ос-
10 трѡжницѡ и Градецѡ и Дворице, четири |11| терге моѡ и ѡнда ми сѡ
остали длжни велицѡмѡ добиткѡмѡ. |12| За то есмѡ свезалѡ, а све-
залѡ ксмѡ по вашои ричи вѣсте ке мнѣ |13| порѡчили по моѡмѡ чло-
вѣцѡ по Крагѡи. И листѡ ми сте ѡдали |14| а говорекѡ: волѡ како го-
воришь к намѡ ѡномѡ длжници |15| кои ти сѡ ѡ Дѡбровницѡ да цѡ
15 к Пѣро Гижликѡ и Павелѡ |16| за то намѡ не говори ништарѡ кре она
ста ѣ тебе ѡ рѡкаѡ ти ста, |17| чини што ти годи ѡд нию. Яно мои
чловѣкѡ Крагѡи, ано вашѡ листѡ. |18| Я седани длгѡ што к, за то ми
ш нима нѣ опчине никдне. Яко к Симе |19| и Ратко билѡ прикѡлѡ к се-
би ѡпчинѡ за то мени нѣ делга, га семѡ |20| терге продалѡ Симетѡ и
20 Раткѡ, га ѡкою ѡд нию плаккню. |21| Я на мою вѣрѡ, на гвсподѡскѡ,
ни ми к Симе рекелѡ ни Ратко |22| свезата Павла ни Пира, нисмѡ
нию свезалѡ скрѡзи нию, |23| разви за стари делгѡ.

Превод писма

Од господина бана кнезу дубровачком и већницима, властели и Општине, као својој браћи и пријатељима. Ја сам вам и раније дао писмо

---

* Редакција издања: Татјана Суботин-Голубовић.

с мојим печатом о томе да ви говорите Симету и Ратку да су они мени рекли да свежем Павла Гижлића и Пира и да сам их ја свезао због њиховог наговора. А сада вам говорим вером својом господском да нисам Павла и Пира везао због речи Симетиних и Раткових, нити су ми они то говорили; нити сам их свезао за садашњи дуг, него сам их свезао за ранији дуг, када је код мене био Михо Менчетић. Они су код мене тада држали са Михом Дрива и Остружницу, и Градец и Двориште, четири моја трга, и онда су ми остали дужни велику имовину. За то сам их свезао, а свезао сам их по вашој речи, коју сте ми поручили по моме човеку, по Крагују, и писмо сте ми дали говорећи: како нам говориш о дужницима који су ти у Дубровнику, што је Пјеро Гижлић и Павле, за то нам не говори јер они су код тебе у рукама, чини с њима што ти је воља. Ето мој човек Крагуј, ето ваше писмо. А садашњи дуг што постоји за то немамо ништа заједничко с њима. Ако су Симе и Ратко узели себи у заједницу то није моја ствар. Ја сам тргове продао Симету и Ратку, ја хоћу од њих плаћање. А на моју веру господску није ми Симе рекао, ни Ратко, да свежем Павла ни Пира, нити сам их свезао због њих, него за стари дуг.

Дипломатичке особености

Формулар. – Свој претходни акт о истом предмету бан Стјепан II назива *лист* са печатом (*под мом печатију*), а било је, бесумње, писмо чији је садржај у најопштијим цртама овде наговештен. Дубровачки словенски канцелар Ђиве Пармезан није забележио ни потпис, ни адресу на полеђини, ни печат, како се некад чинило приликом регистрације владарских аката. Од дипломатичких, у овом случају епистографских особености, имамо само обраћање са адресом, које је краће од уобичајеног у оно време, јер је изостављен поздрав. Отуда писмо одише извесним незадовољством, чему вероватно треба приписати и чињеницу да уопште нема завршних формула. Писмо је срочено у приличној мери неформално. То пада у очи нарочито кад се пореди са стварним првим Твртковим писмом Дубровчанима.¹ Пада у очи употреба двојине на коју је присиљавала чињеница да је реч у два маха о двојници субјеката.

Хронологија. – У белешци о регистровању изричито је речено да је акт *покојног бана* (*condam bani*) што значи да је писмо могло бити из

---

¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I, 72, бр. 79.

сваке године банове владавине, пре 1353. Ипак, сама чињеница да је писмо регистровано 1355. упућује на последње године. У писму се разликује више хронолошких слојева: година писања, година везивања трговаца, време садашњег дуга и време старог дуга о којима се говори. У писму бан Стјепан изричито каже да је тргове продао Симету и Ратку. Из архивских података се могло видети да су та двојица – Симе Степанов и Ратко Сумоња били закупници дријевске царине 1352. године (видети: *Просопографски подаци*). То би била највероватнија година настанка писма јер следеће године (1353) бан је на смрти разрешио друге личности, које су држале Дријева и Остружницу.² Није искључено да је закуп започет још 1351. али већ претходна година је мало вероватна; рат се водио у долини Неретве, цар Душан је туда ишао у поход на бана Стјепана II, а у повратку је посетио Дубровник. Нису били услови за преписку са баном, нити за нормалан рад царине што писмо подразумева.

О *старом дугу* је речено да је из времена кад су браћа Гижлићи са Михом Менчетићем држали банове тргове који се појединачно наводе (видети: *Топографски подаци*). Тај хронолошки слој има значаја због помена Остружнице, Градца и Дворишта. У литератури се као година њиховог помена узимао датум регистрације писма што се не може одржати. Како се види (видети: *Просопографски подаци*) Михо Менчетић је оставио мало трага о пословној активности, а и то мало односи се на знатно раније време. Како је познато да је умро 1343. следи да је могао са ортацима држати у закупу четири банова трга само пре те године.

Просопографски подаци

Симе, 22 (страна), 3, 6, 18, 19, 21 (ред у издању) – У бановом писму ортак Ратков. Њима двојици је бан *продао* тргове. Потврда се налази у акту из јула 1352. у коме су наведени као цариници Дријева – *Raticus de Sumagna, doanarius Narenti pro domino bano Bossine; Syme Stephani aurificis; Raticus de Sumagna, doanarii Narenti.*³ Симе је, дакле, био син Стефана златара о коме немамо других података. Бавио се трговином и то у Босни. Кад је избила болештина у Дубровнику одлучено је да се пише неким Дубровчанима у Босни, Дријевима, Дрини, Брскову и Призрену. Појединачно су наведени у Босни Климе

² К. Лиречек, *Споменици српски*, 31–32.

³ ДАД, *Diversa Cancellariae*. 17 f. 47', 48, 3. и 6. VII 1352; М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, Годишњица Николе Чупића 47 (1938) 121, нап. 2.

Држић, Симе, Стефана златара, и Ратко Сумања.⁴ Био је ортак Ђуре Ђорђића са којим је заједнички дуговао Стјепану Соркочевићу 550 перпера, што је било записано у пословној књизи, „квадерну“, у Босни. Заједнички су нешто дуговали и бану.⁵ Имао је кућу у бановом двору (не каже се где) и у њој се затекло неко оружје.⁶

Према бановом писму Симе је заједно са ортаком Ратком оптужио браћу Гижлиће па их је бан затворио, што је бан порицао наглашавајући да је ту двојицу затворио због старог дуга. Из текста произлази чак да су се у време настанка писма Симе и Ратко удружили са Гижлићима. То налази потврду у једном судском позиву упућеном 1358. године Симету у Босну да у року од месец дана дође у Дубровник и одговара за велику суму од 2.600 перпера на основу задужења написаног 1. децембра 1352. у његово име и у својству заступника Павла Гижлића и Ратка Сумање.⁷

Ратко, 22, 4, 7, 18, 20, 21 – О Ратку се зна само да је имао презиме или надимак Сумања (*Sumagna*). Осим података у бановом писму и оних наведених у одељку о Симету, јавља се у улози поверљивог човека дубровачке владе. Био је посланик код бана Ивана 1357, а следеће године му је наложено да прикупља вести.⁸

Гижлићи, Петар и Павле, 22, 4, 6, 15, 21 – У великом делу расположиве документације браћа се наводе заједно, радили су ортачки, тако да се ретко дешава да је одвојено записан само један од њих. Јиречек је у студији о Романима у градовима Далмације констатовао да је породица Гисла потицала са Ластова, где је један Јакоб Гисла био судија у XIV веку.⁹ Већ раније постојао је огранак породице у Дубровнику, где се 1278. јавља као сведок Павле Гисла, који је био деда Павла о коме је реч у бановом писму. Он је имао сина Теодора, који је самостално трговао 1280. и

---

⁴ *Monumenta Ragusina* II, 24.

⁵ *Testamenta Blagog djela*, f. 287 (1349).....item do dar io et Sime de Stepan aurese a ser Stipan de Sorgo (око 550 перпера). F. 287': Item meto io con Sime nella compagnia uerpereri II, C poco manco secondo cose scritto nelo mio quaderno che se in scripo.....Item anchora auemo con Sime de pro iperperi VI C in su, la mitade sono suy et altra mitade sono mei...

⁶ *Testamenta Blagog djela*, f. 288: ...item sono arme de malla in casa de Sime in corte de misser lo ban, што је требало предати Николи Менчетићу. На истој страни је помен дуга бану.

⁷ *Monumenta Ragusina* II, 223–224.

⁸ *Monumenta Ragusina* II, 189, 205.

⁹ *Зборник Константина Јиречека* II, Београд 1962, 171, 287.

1297.¹⁰ Павле и Петар Гисла представљени су у документима као синови Теодора.¹¹ У бановом писму су три пута наведени, не истим редом, тако да се не може закључити који је био старији. Изгледа да је Петар имао водећу улогу. О времену ортаклука са Михом Менчетићем и учешћем у закупу царина Дријева, Остружнице, Градца и Дворишта у периоду 1334–1341. видети ниже у одељку о Миху Менчетићу.

Привредна активност Гижлића почела је тридесетих година XIV века. Павле је позиван на суд 1312. и 1313. због мањих дугова.¹² Петар је позиван да одговара 1323. за далеко веће дугове браћи Николи и Миху Менчетићу за кредите узете још 1311. године.¹³ Из процеса вођеног против њих у пролеће 1341. види се да су они већ у претходним годинама заједнички деловали у трговачком друштву са Феликсом Матеја Феличевића, његовим сином Матијом и Петром Смалатицом, основаном коју годину раније нотарским актом. То друштво је распуштено, такође нотарским актом кад су се вратили са робом из византијских крајева (Романија). Петар је тада свој улог од 600 перпера повукао и уложио у ново друштво 450 перпера. До процеса је дошло због тога што је Никола Менчетић, као заступник бана Стјепана II, наплаћивао неко потраживање од Гижлићевих (*illozum de Gisla*) и тражио њихов удео у споменутом трговачком друштву. На крају је у мају 1341. бан добио вредност од 450 перпера у дуговима и роби.¹⁴

Како се из других података може закључити био је то само део велике кампање банове да утера свој новац од Гижлића. У августу исте, 1341. године, било је забрањено да се бере виноград Гижлићевих у Жупи док се не јави Николи Менчетићу, заступнику босанског бана, који ће поставити човека да надгледа.¹⁵ Био је то врхунац кризе, кад је и имовина у Дубровнику дошла у питање.

Нека врста нагодбе је нађена следећих месеци о чему сведочи баново писмо сачувано у италијанском преводу:

Da parte de misser lo ban a misser lo conte et a tucta la corte. Perque e me debitor Piero e Paulo de Ghisla, qual non vollo che lor sia remesso, vollo che debian pagare come l pon trovare. E vollo che sia del so volenteroso di

---

¹⁰ Г. Чremoшник, *Канцеларијски и нотарски списи 1278 –1301*, Београд 1932, стр. 18, бр. 3. Павле је имао сина Теодора, стр. 28, бр. 22, и стр. 168–169, бр. 417–418.

¹¹ *Monumenta Ragusina* I, 43, 44, 49, 126–127.

¹² *Monumenta Ragusina* I, 43, 44, 49.

¹³ *Monumenta Ragusina* I, 126–127.

¹⁴ Div. Canc. 13, f. 5.

¹⁵ Div. Canc. 13, f. 31, 28. VIII 1341.

quel che a in Ragusia impero che aconçiasimo infra de nui e che non abia che fare con Piero nigun.¹⁶

Српски превод би гласио: *Од господина бана господину кнезу и целом двору. Пошто су ми дужници Петар и Павле Гижлићи, што нећу да им буде опроштено, хоћу да плате како буду могли наћи. И хоћу да је властан располагати оним што има у Дубровнику, док не средимо међу собом нико да не узнемирава Петра.*

У следећим годинама Гижлићи су наставили да и даље раде везани за Босну. Остао је сачуван податак о томе како је Петар Гижлић изнео на продају веома скуп позлаћени предмет и сребрни појас који је код њега био заложен за дуг у вредности 11 литара сребра и 30 перпера.¹⁷

Неколико година касније пружила му се прилика да узврати Николи Менчетићу. О томе сведочи више пута цитирани, одавно објављени податак у коме је први пут споменута Остружница као најстарији познати босански рудник. Забрањено је било тада Павлу Гижлићу да преузима, нити се меша у имовину Николе Менчетића (куће, јаме и двор).¹⁸ Трговали су и у Србији, како се види из тестамена Матка Градића, састављеног 18. јуна 1348, у коме је браћи Гижлићима оставио 300 перпера под условом да се један од њих закуне да није било прева-ре приликом путовања у Рудник.¹⁹

Павла срећемо 1352. опет у Дријевима, где му је по погодби Милош Срамковић испоручио већу количину вина.²⁰ Он је тада у ортаклуку са Симетом Степановим и Ратком Сумоња, за које знамо да су носиоци закупа Дријева те године. О томе, уосталом, говори и наше писмо: **Яко к Симе |19| и Ратко виль прикль к севи шпчин8 за то мени нѣ делга.**

¹⁶ Div. Canc. 13, f. 77, 20. IV /1342/.

¹⁷ Div. Canc. 14, f. 51, 27. IX 1343.

¹⁸ *Mon. Rag.* II, 89, 2. XII 1349. према D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 18, нап. 14, где се цитира С. Jireček, *Handelstrassen*, нап. 157а: Ex parte d. Comitum et minoris consilii misse fuerunt littere Paulo de Gisla de Ragusio, demoranti in Bossina, precipiendo quatenus domos, foveas et curiam Pauli Nicole de Menzio, positas in Ostrusnica, nullo modo debeat accipere nec se intromittere. Et si habeat aliquid dicere super hoc. debeat comparere visa littera usque ad II. mensem (sic!) per se aut per suum legitimum procuratorem, et respositionem (sic!) super predictis.

¹⁹ Testamenta 5, f. 97': Vollo he se dia a Piero et a Paulo de Gisla uyperperi IIIС con quest condicione che io aui sospetto per multe suspesion (!) claritade, ma l omo non de iudicar incerto che io aui sospetion et presumcio chelo me defraudo de lo viaço de Rudnicho.

²⁰ Div. Canc. 17, f. 43', 31. V 1352; D. Dinić, *Prilog proučavanju mera za vino u Dubrovniku u XIV veku*, *Historijski zbornik* 19–20 (1966–1967) 424.

Уосталом, о њиховом ортаклуку остало је наређење Владе из 1358. у коме се цитира нотарски акт којим су се Павле, Симе и Ратко 1352. задужили код властелина Марина Гучетића.²¹ После шест година почео је да утерује дуг, па је влада наредила Симету, који је тада боравио у Босни, да дође у Дубровник и одговара.

Поставља се питање кад су браћа Гижлићи били *везани* тј. затворени од стране бана Стјепана II? Морало је то бити извесно време пре 1352, пошто је Павле тада имао удела у закупу Дријева и бан неће да се меша у њихове ствари. Свакако је било после 1342. кад је познатим цитираним писмом бан препуштао да *стари дуг* исплате према могућностима. О томе да су се дугови дуго вукли имамо познато сведочанство о наплати остатка дуга Петра Бобаљевића, који је држао царину 1344, а дуг од 4.666 перпера је утерао од његове удовице тек бан Твртко 1356.²²

О томе кад је настао *стари дуг* Гижлића имамо индикацију у нашем писму: у време кад су са Михом Менчетићем држали четири трга. Како се у одељку о Менчетићу (видети ниже) показује, морало је то бити пре смрти Михе Менчетића 1343. Утеривања дуга 1341. и баново писмо из 1342. сведоче о томе. У тој деценији 1342–1352. затварање Гижлића је вероватно ближе датуму писма јер се види да је још актуелно.²³

После тога више нема података о заједничком пословању браће. Године 1357. је оглашено да је Петру Гижлићу побегла служавка и тражило се, како је уобичајено, да свако ко нешто зна о њој јави властима.²⁴ Исте године је проглашено да нико не сме нанети штету винограду Петра у Жупи, вероватно оном истом који је био секвестрован 1341.²⁵ Није познато како је Павле Гижлић прошао на суду 1358. због дуга Гучетићу из 1352.²⁶

Петар је био жив 1363, кад је забележена његова изјава да се сећа да је код *воде Светог Ђорђа* био врт неких Словена, тј. поданика срп-

---

²¹ *Mon. Rag.* II, 223–224.

²² Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987; *Mon. Rag.* I, 158, 13. III 1344. Бобаљевић је остао бану дужан 4.666 перпера које су тражили 1356. банови посланици Николето и Крагуј – *Sentenze di Cancellaria* I, f. 131', 29.VII 1356.

²³ Ипак, треба искључити 1349. годину када је 7. X 1349, Петар са још двојицом именован за татора наследника Tome de Zamuto – *Mon. Rag.* II, 83.

²⁴ *Mon. Rag.* II, 192, 3. IX 1357.

²⁵ *Mon. Rag.* II, 200, ... quod nulla persona audeat ire per possessionem Petri de Gislā, que est in Breno, nec facere aliquod damnum ...

²⁶ Видети горе нап. 15.

ског краља.²⁷ Вероватно је испитиван као стариник. О потомцима Петра или Павла нема изричитих података. Један Theodor Ghisla јавља се у Приштини 1387.²⁸ Судаћи по понављању имена Павле – Теодор (видети горе нап. 8) могао би бити син Павла Гижлића из прве половине XIV века.

Менчетић, Михо, 22, 8–9 – Споменут у писму као некадашњи закупца царина четири банова трга био је угледан и утицајан дубровачки властелин прве половине XIV века (Michael Laurentii de Mençe, 1304–1343).²⁹ Уз трговачку делатност Михо Менчетић се посвећивао јавним пословима свога града у коме је низ година бивао члан Малог већа и судија. Повераване су му разне дужности (прокуратора за управљање надбискупијом после смрти надбискупа 1323, заповедника галије против гусара 1324, заповедника каравана који је одлазио у Босну 1326). Истакао се и у дипломатским подухватима, у првом периоду у Србији, касније у Босни. Заузимао се 1313. као посланик код краља Милутина за дубровачке трговце у Руднику, где је и сам имао кућу.³⁰ Био је посланик код бана Стјепана II 1324. и 1326. а стекао је и заслуге приликом добијања банове потврде уступања Стона и полуострва Пељешца 1333; у повељи је уписан као један од пристава (**Михаило Менчетић дубровчанин**).

Трговачким пословима се бавио већ 1301, кад отац на њега преноси једно потраживање од 258 перпера.³¹ Био је 1305. у групи закупника дубровачке царине.³² Имао је бродове или делове брода 1311. и 1312, а 1313. је један његов брод претрпео бродолом. Тешње везе са бановим двором успостављене су убрзо пошто је бан Стјепан II осамосталио, постао *liber princeps et dominus Bossine et Vsure*.³³ Још у тешњим везама са босанским владаром био је Михов брат Никола Менчетић, који је и формално у Дубровнику бивао заступник бана пред судом.

---

²⁷ *Mon. Rag.* III, 304.

²⁸ *Testamenta* 7, f. 193, Покре Бенеша има у Приштини неке ствари у рукама Тодора, који треба да их преда Лампрети Цријевићу.

²⁹ Сажету скицу Миховог живота дала је И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 344, али и 138, 296, 322, 386, 403, 422. Горње излагање ослоњено је на њене податке осим неколико архивских докумената који се посебно наводе.

³⁰ *Testamenta* 3, f. 4', 3 VIII 1324. ... Item volo et iubeo quod pars mea teretorii(!) et domus que sunt in Rudinico sint de Michaelae de Mencio.

³¹ J. Lučić, *Spisi dubrovačke kancelarije* IV, Zagreb 1993, 187, br. 825, 4. I 1301.

³² *Div. Canc.* 4, f. 22', 15. X 1305.

³³ *Div. Canc* 7, f. 10'.

У пословању у Босни Михо Менчетић је имао и тешкоћа. У један мах, негде пре јуна 1323, бан је одузео робу Миху и Мати Менчетићу. У питању је била велика вредност па су поведени преговори и утаначено је да ће бан исплатити оштећенима 2.000 перпера у четири рате по 500 перпера. Остао је сачуван акт о пријему прве рате.³⁴ С гледишта писма које је горе објављено, најважније је питање о времену кад је Михо држао као закупник четири банова трга. Није остало помена о закупу Дријева. Према темељној студији о Дријевима Ђуре Тошића непознат остаје период између 1334, кад је престао закуп Климета Држића и ортака, и 1344. кад је закупник био Петар Бобаљевић, који је остао бану дужан. Ако је Михо већ био мртав 1343, како је наша Манкен,³⁵ морале би се узети у обзир године после 1334. а пре 1344, што је цела деценија.

Из тог периода немамо података о Миху Менчетићу, али имамо о дугу браће Гижлића, о чему је било речи раније у одељку о Гижлићима. Већ маја 1341. вођен је процес ради утеривања дуга босанског бана од трговачког друштва у коме су била оба Гижлића, а августа исте године виногради Гижлића су били под секвестром. Нема, дакле, никакве сумње да је *стари дуг* Гижлића у време писања бановог писма био заиста стар 12 година. То не изненађује јер 1356, после његове смрти, наплаћен је дуг Петра Бобаљевића, настао у време закупа 1344–1346. Период када је Михо Менчетић држао закуп ограничава се на интервал 1335–1339 (најмање годину дана је трајао закуп). Година кад је Михо Менчетић с ортацима држао у закупу банове тргове нема само значај за историју трговачког друштва, он повлачи собом хронологију најстаријег рудника у Босни. Остружница се не помиње тек 1349, како се верује, већ је њена егзистенција посведочена 1339. у време кад бан Стјепан II издаје познату повељу Трогиранима 1339! Десанка Ковачевић-Којић примећује да се „не може поближе одредити почетак експлоатације босанских рудника, али по свему изгледа да су то прве године владавине бана Стјепана II“.³⁶

Крагуј, 22, 13, 17 – Име дворанина бана Стјепана II, којег је наследио Твртко I и задржао у служби. Нису познати порекло и напредовање у

---

³⁴ Div. Canc. 7, f. 10' 17. VII 1323.

³⁵ На самом почетку 1344. године одређени су тутори кћери Михаила Менчетић из другог брака – *Monumenta Ragusina* I, 148 od 25. I 1344.

³⁶ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, 31.

служби. Трагове је оставио у Дубровнику као банов повереник. Први пут се јавља 1348. као банов човек који је држао у залогу текстил дубровачког златара.³⁷ У време бана Твртка I одлазио је у Дубровник као посланик, најчешће са Николетом Нигрело, који је носио титулу маистра, а пре доласка у Босну оставио је трага у Венецији. Крагуј је примио Стонски доходак 1354. и 1356.³⁸ Био је уз споменутог Николета заступник бана Твртка I у процесу за наплату дуга од Петра Бобаљевића.³⁹

Топографски подаци

Дрива, чешће **Дријева** (лат. Narentum, Forum Narenti), 22, 9 – име познатог трга на реци Неретви за који се у новом веку усталило име Габела.

Литература: М. Динић, *Трг Дријева и околина у средњем веку*, Годишњица Николе Чупића 47 (1938) 109–147; Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987; Д. Ковачевић-Којић, *О насељу Дријева и њиховом положају*, Годишњак ДИ БиХ 21–22 (1976) 29–36.

Остружница, 22, 9 – најстарији познати рудник у средњовековној босанској држави. Већ је Константин Јиречек упозорио на први помен из 1349. године. Место је познато у централној Босни, између Фојнице и Високог са траговима старог рударства. Рудник је исцрпљен још пре краја XIV века.

Литература: К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 205–303; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*.

Градец, 22, 10 – У литератури су изношени аргументи којима се овај трг бана Стјепана II идентификује са местом Градац код Хацића у близини данашњег Сарајева. Како је Градац распрострањен топоним идентификација није сасвим сигурна. У изворима се јавља веома ретко, али насеље није ишчезло до краја средњег века. Спомиње се у османским пописима цизје, који су издати за 1488/89. и 1490/91. Пописи неком врстом статистике сумарно обухватају огњишта бележећи бројеве новорегистрованих, умрлих, побеглих, исламизованих и тиме

---

³⁷ Div. Canc. 15, f. 142, 17. VIII /1348/: ... si ipse poterit reschatare III^{or} pecias pan- ni stameti et guacete a Craguio homine bani, quas dictus Paulus aurifex dimissit dicto Craguio. Ако не буде могао да откупи јавили су се јемци за њега.

³⁸ Div. Canc. 18, f. 4, 27. III 1354; Div. Canc. 18, f. 111', 19. II 1356.

³⁹ Sentenze di Cancellaria 1, f. 131', 29. VII 1356.

ослобођених главарине. Подаци су груписани по управним или фискалним јединицама. У старијем попису као ставка 23 уписана су места под Сарајевом: *Popovića ve Gradišde, Lasva ve Milne* а у напмени *Visoko ma'a Lepenića ve Dubrovnik ve Graç*. У млађем су груписани нешто друкчије, али се јављају оба имена: *Boboviće, Gradište, Lašva et Milena* (стр. 252), односно *Visoko, Lipniće, Dubrovnik, Graç*, као места која припадају Сарајеву (*Saray ovasi*). Очигледно је да су Градиште и Градац различита места удаљена међусобно. Градац се налази заједно са Високим, Лепеницом и Дубровником што ојачава хипотезу по којој је Градац на месту Хаџића. Иначе је топоним Градац прилично раширен на јужнословенском подручју,⁴⁰ има га и у Приморју и северно и јужно од Дубровника. У документима се понекад помиње као име места из кога људи долазе на службу у Дубровник, али такви помени немају значаја. Друкчији је случај са местом *Gradeç* у коме је требало депоновати неки акт, *literam franchisie*, угарског краља у јесен 1355.⁴¹

Извори: Ö. Barkan, *894 (1488/89) yılı Cizyesinia Tahsilatim ait Muhasebe bilançolari*, ТТК Belgeler 1 (1964) 37–116; N. Todorov – A. Velkov, *Situation démographique de la Péninsule balkanique (fin du XVe s. début de XVIe s.)*, Sofia 1988.

Литература: Ђ. Mazalić, *Gradac kod Hadžića*, Glasnik Zemaljskog muzeja 54 (1942) 193–206; Isti, *Novi podaci o Gradcu kod Hadžića*, Naše starine 13 (1972) 79–85; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*.

Двориште, 22, 10 – четврти банов трг о коме изван овог писма нема података у средњовековним изворима. Топоним је иначе прилично раширен у новије доба. *Rečnik mesta* из 1920–1921. бележи у Босни и Херцеговини чак 18 топонима Двориште или Дворишће (у једнини или множини). Већина је изван простора банове државе у првој половини XIV века. Идући за етимологијом могли бисмо закључити да је двориште место двора, а под тим се у време о коме говоримо подразумевала кућа. Веома је тешко рећи која би од разних могућих кућа – дворова најпре могла постати топоним Двориште.

---

⁴⁰ Уп. Ј. Калић, „Градац“ у Ваљево, Ваљево – постанак и успон градског средштва, Ваљево 1993, 11–19.

⁴¹ Div. Canc. 18, f. 96', 10. XI 1355: Vlacus Slauchi de Lucha facit manifestum quod ipse promittit se et obligat Pasche de Siessa de dimittendo literam franchisie domini regis Hungarie in Gradeç in manibus Ratchi Sbaunenouich vel Radeç, fratres Iuani. Et si non dimittetur quod cadat /in penam/ de ducatis L.

У обзир би требало узети чињеницу да је у бановом двору (*corte*) било кућа приватних лица, чак и странаца. У тестаменту Ђуре Ђорђића из 1349. спомиње се неко његово оружје у кући нама већ познатог Симе Степановог у бановом двору: *item sono arme de malla in casa de Sime in corte de misser lo ban*. Требало га је предати Николи Менчетићу, који се јавља као заступник бана Стјепана II. С друге стране, један од првих фрањевачких манастира, подигнут још за време Стјепана II или на почетку Тврткове владе, називан је понекад Банов двор (*Curia bani*). Односио се тај назив на Сутјеску, која је још крајем средњег века важила као трг Бобовца. Писмо краља Стефана Томаша из 1457. датовано је под градом Бобовцем у тргу Сутјеска: *sub castro nostro regali Bobovaç in oppido Sutischa*.⁴² Двориште би, према томе, изгубило своје првобитно опште име, а превладала би Сутјеска. Тиме би се могло објаснити како је један од првих тргова нестао без трага у условима све живље привреде.

---

⁴² L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München – Leipzig 1914, 413.

Дејан Јечменица

ДВА ПИСМА БАНА И КРАЉА ТВРТКА I ДУБРОВЧАНИМА О СТОНСКОМ ДОХОТКУ

(I) Бобовац, око 1363–1374, 7. фебруар

(II) 1389, пре 19. маја

I Писмо бана Твртка којим тражи од Дубровчана да Стонски доходак исплате Марину Менчетићу, на име накнаде дуга Паскоју Менчетићу и Оберку Пануровићу, од којих је босански бан узео *свиту* (скупоцену тканину).

II Веровно писмо краља Твртка I Дубровчанима за протовестијара Трипу којим се тражи исплата Стонскогдохотка.

I Lettre du ban Tvrtko demandant aux Ragusains que le revenu de Ston soit versé à Marin Menčetić, au nom d'une dette envers Paskoj Menčetić et Oberko Panurović, auxquels le ban de Bosnie a pris la *svita* (tissu précieux).

II Lettre de créance du roi Tvrtko aux Ragusains pour le protovestiaire Trifo par laquelle est demandé le versement du revenu de Ston.

Уговором од 22. јануара 1333. године краљ Душан је *дао у баштину* Дубровчанима, после њиховог дугог настојања, читаво приморје од Стона до Дубровника (Стонски рат, Превлаку, предео поред мора од Превлаке до дубровачких међа) као и острво Посредњицу на ушћу Неретве, уз обавезу да му као накнаду исплате 8.000 перпера и да годишње на име *Стонскогдохотка* плаћају 500 перпера. Исту годишњу обавезу Дубровчани су фебруара 1333. године прихватили и према босанском владару, бану Стефану II.¹ Рок за исплату српског стонскогдохотка био је Велики дан, односно Васкрс (*tributum Pasche*), док је крајње време за исплату босанским владарима (*tributum S. Blasii*) био празник Светог Влаха (3. фебруар), заштитника Дубровника.² Све док се

---

¹ Љ. Стојановић, *Повеље у писма I–1*, 48–52, бр. 54; 53–54, бр. 55; 45–47, бр. 52; *ИСН I*, Београд 1981, 512 (Б. Ферјанчић); С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 92.

² К. Јиреček, *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani davali srpskom manastiru sv. Arhangjela Mihajla u Jerusalimu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479)*, *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, 527–542.

Дејан Јечменица

Твртко није крунисао за краља и преузевши традицију српског краљевства преузео и примање највећег трибута српских владара, *Српског* или *Светодмитарског дохотка* (1378), *Стонски доходак* је био навећи владарски трибут босанских банова.

Подизање трибута по правилу је обављао владарев посланик кога је он слао у Дубровник као свог опуномоћеника. Посланик је са собом носио владарево писмо као документ којим је потврђивао свој статус. Документ је садржао пуномоћ, односно тачан опис посла који је владар поверавао свом посланику, у ком случају се ради о *трибутном писму* (*littera tributi*). Постојала су и *веровна писма*, која нису садржавала појединости у вези са пословима које је владар поверавао посланику. Дипломатска формула коришћена у оваквом документу, којом се посланик опуномоћује, обично је изгледала: *молим вас да верујете, јер то су наше речи* или као овде, *верујете оно што вам каже са наше стране*. Веровна писма су остављала знатно шири оквир за деловање посланика у складу са инструкцијама добијеним од владара усменим путем. Имајући ово у виду, ови посланици су свакако уживали нарочито владарево поверење.

Трибутна као и веровна писма су била саставни део уобичајене средњовековне дипломатске праксе као својеврсни акредитивни документи. Ова пракса је остављала могућност да посланик у потпуности заступа свог суверена без његовог присуства. Да би се то у стварности и догодило посланик је морао да има документ којим би доказао да заступа интересе онога кога је послао. Из те потребе развила се дипломатска пракса издавања ових писама, као докумената који су садржали изјаву суверена оверену печатом, понекад и потписом, која је представљала оквир у коме је посланик деловао. Са оваквим документом посланик је добијао овлашћења да у име свог суверена потпуно валидно обавља поверене му послове. Једно трибутно, односно веровно писмо важило је само за једну мисију посланика.

I Писмо бана Твртка Дубровчанима којим тражи да се Стонски доходак уступи Паскоју Менчетићу и Оберку Пануровићу

Бобовац, око 1363–1374, 7. фебруар

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику. Веома исцрпан опис документа је дао Грегор Чре-

Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку

мошник у својој студији о босанским и хумским повељама.³ За писмо је употребљена четвртина табака, односно половина листа папира, тако да сада његове размере износе 22 цм по ширини и 14,8 цм по висини. На њему постоји водени знак у виду неправилног круга пречника 2–2,5 цм. Маргине су прилично велике, испод текста је остало празно више од половине висине документа, 7,5 цм. Иако су на папиру остали отисци жичане мреже приликом његове производње, текст документа не прати те линије.

Документ је исписан у непуних осам редова типичном српском дипломском минускулом. Слова су 1 мм висока, она продужена између 3 и 5 мм. Размак између редова износи 7 мм. Писмо има скромне украсе, на почетку је као симболичка инвокација изведен 2,7 цм висок извијени крст. Прва два слова су изразито мајускулна, 7 мм су висока заједно и имају значајно подебљане потезе. У унутрашњем делу документа је још само слово *с* на почетку речи *своимъ* мајускулно и истиче се својом масивношћу.

На полеђини је у четири реда исписана адреса окренута за 90° у односу на текст у унутрашњем делу писма. На почетку је веома брижљиво изведен крст као симболичка инвокација, прво слово, *с* је слично изведено као оно у тексту у унутрашњем делу документа, исписано је мајускулом, али овде одаје знатно монументалнији утисак.

Далеко испод адресе стоји савремени латински запис дубровачке канцеларије, *litera tributi domini bani bosnensis*. На левом прегибу споља стоји ознака Бечког архива, *№ 141 an. 1300–1400*, а на десном прегибу ознака *2 del Pach. VII*.

На документу су видљиви трагови пресавијања које није изведено пажљиво будући да је један део адресе био прекривен левим висинским прегибом.

Печат није сачуван, али његови остаци јесу у виду воска светло жуте боје. Трагови указују да је писмо запечаћено малим Твртковим печатом. Прорези на документу говоре да је писмо било омотано траком од папира.⁴

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 73, бр. 59; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 185, бр. 176; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik* XII, 449, бр. 344; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I-1*, 75, бр. 82.

---

³ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 114–118, бр. 11.

⁴ Исто.

Ово издање је приређено на основу фотографије оригиналног писма која се чува у Архиву САНУ, збирка 443, таб. бр. 90.

Текст писма*

+ ѿ г(оспо)д(и)на Тврѣтка милостию Бож(ио)мъ бана босань-
скога, своимъ си приѣтелемъ |2| срѣчанимъ и братѣи драгои владѣ-
цемъ града Дѣбровачкога, властелемъ и опѣѣни. |3| Моѣ драга бра-
тѣи ви висте кои е мои доходакъ ѿ васъ петъ сатъ перѣперъ ѿ Сто-
5 |4|на, сада молѣ васъ како мою братию драгѣ, скѣпите ми тази мои⁵
доходакъ петъ |5| сатъ перѣперъ тере ми дайте Маринѣ Меньчетиѣѣ,
а да их да Марин(ѣ) Меньче|6|тиѣѣ комѣ пише Паске Меньчетиѣѣ и
ѿвѣрко Панѣровиѣѣ ере самъ ѣ ѣзелъ |7| свитѣ ѿд нихъ. И молѣ васъ
драга братѣи немоите инога ѣчинити. Писано ѣ |8| нашемъ градѣ ѣ
10 Бобовѣци, седѣми д(ѣ)нѣ мѣсеца фѣрѣвара.

Споља: + Своимъ си приѣтелемъ срѣча|2|нимъ и братѣи драгои
владѣ|3|цемъ града Дѣбровачкога вла|4|стелемъ и опѣѣни.

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: *Littera tributi domini bani bosnensis.*

Превод

Од господина Тврѣтка, по милости Божијој бана босанског, својим пријатељима срдачним и браћи драгој, који владају градом дубровачким, властели и општини. Моја драга браћо, ви знате који је мој доходак код вас, пет стотина перѣпера од Стона, молим вас сада као мою браћу драгу, скуpite ми тај мој доходак од пет стотина перѣпера и дајте га Марину Менчетићу, а да их да Марин Менчетић ономе коме пише Паскоје Менчетић и Оберко Пануровић, јер сам ја узео свиту од њих. И молим вас драга браћо, немојте другачије учинити. Писано у нашем граду Бобовцу, седмог дана месеца фебруара.

Споља: Својим пријатељима срдачним и браћи драгој који владају градом дубровачким, властели и општини.

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: Трибутно писмо господина бана босанског.

---

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

⁵ Реч испуштена у Стојановићевом издању.

Дипломатичке особености

Ово писмо означава почетак употребе елегантне и глатке дипломске минускуле на босанском двору, која се већ дуже време развијала у српској владарској канцеларији. Чремошник је истицао да је у развоју писма босанске канцеларије, овај документ представљао потпуни прекид са прошлошћу, односно са њеном мајускулом и из тога је изводио далекосежне закључке, који се тичу хронологије самог документа, али и политичких околности у коме је настао. Почетак употребе минускуле на босанском двору видео је као смишљено дело бана Твртка у склопу припрема за преузимање немањићке краљевске традиције. Ипак, стварност је другачија, мајускула се у канцеларији босанских владара и даље употребљавала и сва је прилика да није постојао некакав оштар прекид када је у питању њена употреба. Штавише, овај документ садржи четири изразито мајускулна словна знака, што указује да се канцеларијска традиција није тако лако напуштала. У том смислу повеља коју је писао дијак Брајан 9. фебруара 1375. године,⁶ није последња сачувана исправа писана мајускулом. Пет година касније, 1380, краљ Твртко I је издао повељу писану мајускулним писмом,⁷ што су чинили и његови наследници.⁸

Писмо је особено у још једном погледу, ово је први познати случај да се папир користи у босанској државној канцеларији за документе у међудржавној кореспонденцији. У српској владарској канцеларији папир се употребљавао за писма још од времена краља Милутина, Стефан Душан га је употребљавао и за повеље, а канцеларија цара Уроша све световне документе издаје искључиво на папиру.⁹

Карактер документа и хронологија

Необичност и јединственост овог писма бана Твртка је у томе што се највећи владарски трибут овог пута уступа као накнада двојци дубровачких трговаца, Паскоју Менчетићу и Оберку Пануровићу. Владар тражи да се читава сума исплати Марину Менчетићу, коме су

---

⁶ ССА 6 (2007) 149–156 (Р. Поповић).

⁷ ССА 1 (2002) 117–129 (Р. Михаљчић).

⁸ Навешћемо само неколико примера: повеља краља Дабише из 1395. године – ССА 4 (2005) 173–192 (С. Рудић); повеља краља Остоје из 1398. године – прилог П. Драгичевића у овој свесци; повеља краља Остоје из 1399. године – прилог Р. Михаљчића у овој свесци.

⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 114–118, бр. 11.

трговци писали. Очито је да се ради о томе да су двојица трговаца били одсутни из Дубровника у време доспећа исплате трибута, те су они писали и овластили Марина Менчетића да прими новац, а о свему томе су обавестили бана Твртка, који у овом писму детаљно наводи ред потеза у вези са исплатом доходака.

Чињеница да у писму није употребљен појам *купити* оставља веома малу вероватноћу да се радило о уобичајеном купопродајном односу. Према дословном читању писма види се да је владар (или неко од његових слугу) од двојице Дубровчана *узео свиту*, односно скупоцену тканину (или одећу). Дакле, роба је узета од трговаца, али није плаћена у истом тренутку. Ово је моменат који у суштинском виду највећим делом искључује уобичајени купопродајни пословни однос. Могуће је да је одмах пошто је узета роба, трговцима дато усмено или некакво другачије обећање да ће исплата уследити касније. У овом случају би се радило о куповини посебне врсте чије је плаћање одложено за извесно време. Исто тако је могуће да никаквог обећања није било већ да је свита узета без икаквих обавеза. И у једном и у другом случају трговцима, који су се налазили у земљи босанског владара, није остајало ништа осим да испуне владареву вољу и предају тражену робу. У даљој заштити својих интереса они су се могли обратити својој Општини, и читав проблем би био решаван на вишем нивоу. По свему судећи тако се и догодило, будући да је босански владар одлучио да свој трибут, *Стонски доходак* уступи као накнаду двојици Дубровчана, о чему обавештава дубровачке власти овим писмом.

Како документ није датиран годином, приликом издавања он је смештан у мање-више шири временски оквир. Франц Миклошич је сматрао да је писмо настало између 1358. и 1376. године, исти оквир је преузео и Тадија Смичиклас. Љубомир Стојановић је у својој збирци писмо широко датирао – „пре 1376. године“.

Чремошник је први покушао да прецизније датира документ. Полазећи од свог става да је ово писмо представљало прекид са прошлостју, он је Тврткову повељу из 1375. године видео као последњи у низу мајускулних докумената. Како ова повеља носи датум 9. фебруар, Чремошник је хронолошки оквир настанка писма сузио на две године, 1376. и 1377. За њега је извесно да је документ настао у време које је непосредно претходило Твртковом крунисању. Чињеницу да је владар од дубровачких трговаца *узео свиту* у вредности читавог годишњег трибута за Стон видео је као некакве ванредне припреме на босанском двору, које су могле бити у вези са планираним свечаностима које би уследиле због владаревог

крунисања. У том смислу 1377. је за Чремошника била вероватнија година у којој је писмо могло настати.¹⁰

Твртково крунисање краљевском круном (1377)¹¹ је свакако сигурни *terminus ante quem* настанка документа. На основу података о подизању Стонског дохотка, горња граница настанка писма се ипак може значајно померити. Имајући у виду да је 12. фебруара 1377. године Стонски доходак подигао поп Ратко,¹² ова година се мора искључити. Познато је да је Паскоје Менчетић од 29. октобра 1376. године обављао дужност дубровачког конзула у Сремској Митровици,¹³ тако да у том смислу није могао вршити трговачке активности после овог датума. Узимање робе од Дубровчана обављено је засигурно пре Паскојевог одласка у Сремску Митровицу. Те 1376. године, 4. фебруара, Стонски доходак је подигао посланик бана Твртка, Ханс Сасиновић.¹⁴ Ове чињенице у потпуности стављају ван снаге Чремошникову хронологију. Како је 12. марта 1375. године доходак исплаћен бановом посланику, попу Ратку,¹⁵ и ова година се мора искључити, и у том смислу горња хронолошка граница настанка писма се помера на 1374. годину. Сачувани подаци о подизању Стонског дохотка пре 1375. говоре да овај документ свакако није настао 1371, 1366, 1356. и 1354. године, јер су тих година Дубровчани доходак уредно исплаћивали посланицима бана Твртка.¹⁶ У најширем смислу *terminus post quem* настанка документа је почетак владе бана Твртка (1353), у овом случају 1354. година, јер је бан преузео власт у другој половини претходне године. Свакако да приликом одређивања доње хронолошке границе настанка документа треба

---

¹⁰ Исто.

¹¹ Тај чин се догодио, по свему судећи, у јесен, на празник Светог Димитрија (26. октобар), видети: М. Динић, *О крунисању Твртка I за краља*, Глас СКА СХLVII (1932) 135–145 (=М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 305–314); С. Ћирковић, *Сугуби венац (Прилог историји краљевства у Босни)*, Зборник ФФБ VIII (1964) 343–370; Исти, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 137.

¹² Државни архив у Дубровнику, *Debita Notariae* 8, fol. 13; Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanski biskup*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX* (1977–1979) 44.

¹³ *Monumenta Ragusina* IV, 152–153; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 342.

¹⁴ Државни архив у Дубровнику, *Div. Canc.* 24, fol. 106; М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Босни и Србији I*, Београд 1955, 8, нап. бр. 40 (=М. Динић, *Из српске историје средњег века*, 464).

¹⁵ Државни архив у Дубровнику, *Diversa Cancellariae* (даље: *Div. Canc.*) 24, fol. 24°; Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko*, 44.

¹⁶ К. Јиреček, *Dohodak stonski*, 527–528.

Дејан Јечменица

имати у виду да се у објављеној дубровачкој архивској грађи Паскоје Менчетић први пут среће 1363. године.¹⁷ У том смислу, као могући хронолошки оквир у коме је документ настао, намеће се период између 1363. и 1374. године, из ког свакако треба искључити године у којима су посланици бана Твртка подизали Стонски доходак.

II Писмо краља Твртка I Дубровчанима којим опуномоћује свог протовестијара Трипу Бућу и потражује Стонски доходак

1389, пре 19. маја

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 19).¹⁸

Документ је описао Грегор Чремошник у својој студији о босанским и хумским повељама.¹⁹ Писан је на одреску од једног листа папира

---

¹⁷ *Monumenta Ragusina* III, 301.

¹⁸ Првобитно је писмо по доспећу у Дубровник одлагано у канцеларијску књигу уз страну на којој је била записана потврда о његовој реализацији. Током низа векова и година нека писма су изгубљена и постојала је стална опасност да се њихов број повећава будући да су она била распоређена у великом броју књига серије *Diversa Cancellariae*. По повратку дубровачке архивске грађе из Беча писма су, по свему судећи, још увек била на свом природном месту, што се закључује из коментара оних који су их објављивали. Према запису на књигама поменуте серије из 1931. године о броју уложака нека од писама више нису била у књигама, што упућује на помисао да се почела формирати нека посебна збирка. Владимир Мошин је у току јула и августа 1948. године направио један корпус фотографија различитих писама, између осталог, велики број из уложака серије *Diversa Cancellariae* и поклатио Историјском институту у Београду. У каталогу уз фотографије нема никакве назнаке о посебној збирци. Г. Чремошник у својој студији о босанским и хумским повељама (видети нап. испод) зна за збирку IV^a. Поређењем снимака истих докумената које је начинио В. Мошина и снимака из нешто каснијег времена, уочили смо да на оним каснијим стоји руком исписана ознака IV^a. Имајући све ово у виду јасно је да је збирка формално озваничена у периоду између август/септембар 1948. године и времена објављивања Чремошникове студије 1950. године. Нова збирка је направљена упркос строгом архивистичком правилу о недељивости фондова, односно органских архивских целина. Канцеларијска књига заједно са прилозима у виду писама свакако да је то била. Остаје и друга страна истине, да се на овај начин има много бољи увид у стање и контрола веома драгоцених докумената. Оно што чуди је да у каснијим прегледу стања архивске грађе Државног архива у Дубровнику (V. Foretić, *Pregled stanja fondova, zbirki i skupina Državnog arhiva u Dubrovniku na dan 22 travnja 1955*, *Arhivist* 2 (1955) Dodatak IV 68–75) нема никаквог помена о новој збирци.

¹⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 136–137, бр. 22.

Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку

високом 14 цм. Горња маргина износи 1,4 цм, са стране 1,4–1,8 цм, док испод текста остаје велика празнина од 8 цм. Текст је исписан у непуних 5 редова руком логотета Владоја. На почетку стоји 2 цм висок извијени крст као симболичка инвокација. Слова су нешто ситнија и збијенија у односу на остала писма која је писао Владоје. Писмо нема никаквих украса, запажају су слова која писар као и у осталим писмима која је писао, продужава у горњи и доњи међулинијски простор (р, а, д, г, м, з, љ, и, ф, љ).

На полеђини документа је у два реда исписана адреса са симболичком инвокацијом у виду крста на почетку и са палеографским карактеристикама истим као и за текст у унутрашњем делу писма.

Видљиви су трагови пресавијања. Десни прегиб је уметнут у леви и на саставном рубу је уливен црвени восак, на који је, док је још био топао, стављен влажан ромб од папира са страницама од 3,5 цм у који је утиснут типар средњег краљевог печата.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 32, бр. 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 90, бр. 91.

Ово издање је приређено на основу фотографије оригиналног писма која је уступљена Редакцији стручног часописа Стари српски архив.²⁰

Текст писма^{*}

+ Краљкѣства ми драгимъ и любовнимъ приѣтелкѣмъ кнезѣ и сѣдницѣмъ и властелѣмъ дѣбровчкимъ |2| поздрављеникѣ. Мы кѣмо з Богомъ здраво и ради смо сѣшати ѡ вашемъ здравію. И тамо посласмо прото|3|вистигара нашега г(оспо)д(и)на Трифе да ѡ вамъ
5 ѣзговори ѡд наше стране да га вѣрѣкѣте. И дайте мѣ ѡнѣ |4| ѣсѣть перпер(ѣ) ѡно к дохотка стонѣскога намъ тои намъ ѡправите. И дайте мѣ теи пѣнезе. |5| И Богъ вѣди с вами.

Споља: + Краљкѣства ми драгимъ приѣтелкѣм(ѣ) кнезѣ |2| и сѣдницѣмъ и властелѣмъ дѣбровчким(ѣ).

10 За вѣров(ѣ) и за пѣнезе.

²⁰ Личну збирку снимака из Државног архива у Дубровнику међу којима је био снимак овог и још четири писма објављена у нашем наредном прилогу у овој свесци љубазно нам је уступио колега мр Раде Поповић. У име Редакције часописа Стари српски архив, као њен секретар, изражавамо велику захвалност колеги Поповићу.

* Редакција издања: Т. Суботин-Голубовић.

Превод

Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и властели дубровачкој шаље поздрав. Ми смо с Богом здраво и ради смо слушати о вашем здрављу. И тамо посласмо протовестијара нашег господина Трифа, да му верујете оно што вам каже са наше стране. И дајте му 500 перпера што је од доходака стонског што треба да нам исплатите. И дајте му тај новац. И Бог да буде са вама.

Споља: Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели дубровачкој.

За веру и за новац.

Дипломатичке особености

Ово писмо краља Твртка има уобичајен дипломатички формулар. Далеко испод адресе на полеђини је запис, *за веру и за новац*, својеврстан регест документа.

Документ је озваничен печатом који у овом случају представља најбоље очувани отисак средњег типара краља Твртка. Пречник печата износи 3 цм, уз обод се налазе два концентрична круга састављена од тачкица. Између кругова се налази готичком мајускулом исписан натпис, без уобичајеног крста на почетку: STEPH(AN)I TUERTCHONI(S) D(EI) G(RATIA) REGI(S) RASIE E(T) CETERA). Читаво поље унутар кругова је испуњено осмокраким рељефним оквиром са зашиљеним луковима. У доњем делу оквира укусо је положен штит подељен са две косе црте на два дела а у сваком од њих стоје по три мала крина (љилијана). Изнад левог дела штита налази се шлем са визиром. На шлем је постављена трокрака круна, чији су краци представљени као љилијани, у средини је цео, а са страна половине. Од средњег крака се уздиже наставак са округлом перјаницом.²¹

Карактер документа и хронологија

Ово писмо краља Твртка има све одлике веровног писма. Карактеристичном дипломатском формулом (*верујете оно што вам каже са наше стране*) краљ опуномоћује свог протовестијара Трипу да га може у потпуности заступати пред дубровачким властима. Оквири у којима је краљев опуномоћник имао да делује највећим делом саопштени су му усменим путем. У другом делу документа, који носи одлике трибутног

---

²¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 136–137, бр. 22; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 21–23.

Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку

писма са којим су посланици одлазили у Дубровник да подигну доходак, саопштен је део оквира деловаља краљевог протовестијара у овој дипломатској мисији. Можда најбоље карактер документа сажима савремени запис на полеђини писма испод адресе, *за веру и за новац*.

Писмо нема ниједан хронолошки елемент. Захваљујући околности да је у дубровачкој канцеларијској књизи начињен запис 19. маја 1389. године о подизању *Стонског дохотка* за 1388. годину,²² имамо сигурни *terminus ante quem* настанка документа. Како је рок за исплату доходака био дан Светог Влаха (3. фебруар), у најширем смислу доња граница настанка писма би била извесно време пре тог рока, рачунајући ту и оне дане колико је било потребно да посланик стигне од владаревог двора до Дубровника. У нормалним околностима процедура исплате трибута није трајала дуго. Уколико није било никаквих спорних момената ово писмо је могло настати не пуно недеља пре него што је начињен запис у канцеларијској књизи. Ипак остаје чињеница да је доходак исплаћен са више од три и по месеца закашњења.

Просопографски подаци

Марин Менчетић, 40 (страна), 6, 7 (ред у издању) – Дубровчанин из угледне властеоске породице Менчетић, један од најзначајнијих властелина своје генерације. Од 1348. сваке друге године му је поверавана дужност судије (*iudex*). Обављао је бројне државне дужности, 1358. године добио је положај кнеза, највећу почаст у Дубровнику, последњи пут је био кнез јула 1380, пола године пре смрти. Путовао је као посланик свог града угарском краљу 1360. и 1363, а 1366. године је одбио посланичку дужност упркос запрећене казне од 1.000 перпера. Поред државних послова, истакао се и у трговачком пословању, осим рибарских чамаца имао је веће трговачке бродове. Своје богатство заснивао је, између осталог, на трговини сољу и оловом.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 337–341.

Паскоје Менчетић, 40, 7 – Дубровчанин из угледне властеоске породице Менчетић, синовац Марина Менчетића. Бавио се трговином у дубровачком залеђу, Босни и српском земљама. Од 1376. године био је дубровачки конзул у Сремској Митровици. По налогу своје владе путовао је код угарског краља 1379. у једној дипломатској мисији.

---

²² Државни архив у Дубровнику, *Div. Canc.* 27, fol. 221; К. Лирчек, *Споменици српски*, 102, бр. 43; Ђ. Тошић, *Трипе Буца, дубровачки трговац и протовестијар босанског краља Твртка I Kotromanića*, *Godišnjak DI BiH* 20 (1972–1973) 32.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 342.

Оберко Пануровић (Obercus Pagnurovich), 40, 8 – Дубровчанин, пучанин, оженио се 1368. године Маргитом (Marghi), ванбрачном кћерком Петра Бенеше (Benessa), која је са собом донела мираз од 215 перпера, необично висок за текве прилике. Оберко се бавио трговином заједно са Паскојем Менчетићем.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 128, 342.

Триффе (Трипе), 45, 4 – истакнути представник которске властелске породице Бућа, једне од најмоћнијих породица овог града у XIV веку. Трипе је понео име по свом деди који је обављао дипломатске послове за српског краља Милутина (1308. године ишао је у Француску код Карла од Валоа као посланик српског краља). Стари Трипе често је обављао разне послове у Дубровнику, тамо је имао кућу и имање, али је био стално настањен у Котору. Своје синове је оженио Дубровчанкама из истакнутих породица. Његов син Петар био је стално настањен у Дубровнику, своје сину је дао име по деди. Трипе Петров Бућа је био познати дубровачки трговац и протовестијар краља Твртка.

О раној младости Трипе се не зна готово ништа, од 80-их година XIV века иступао је у служби дубровачке Општине као послован човек. Обављао је разне посредничке послове између Дубровника и Босне, у земљама преко мора је куповао жито за Дубровчане. У изворима се први пут доводи у везу са Босном 1381. када је у служби дубровачке општине, као посланик путовао код босанског краља. Од 1382. па све до 27. априла 1386. године када се Трипе у изворима први пут среће као протовестијар босанског краља Твртка, о њему нема никаквих вести. На босанском двору обављао је функцију коју је његов рођак Никола Бућа обављао у Србији у време краља и цара Душана. О његовом успону и положају у Босни говори и титула *dominus* која се све чешће среће испред његовог имена, а од 1391. године и витешки наслов, ограничен за сразмерно мали број људи у средњовековној Босни. За краља Твртка обављао је разне послове, политичке, дипломатске, трговачке, подизао је владарева трибуте више пута. Колико га је ценио краљ Твртко показује чињеница да му је поклонили своју кућу у Дубровнику. После дуже расправе у Дубровнику, ипак му је било додељено племство. Последња вест која поуздано говори да је био протовестијар босанског краља носи датум 6. март 1391. године, само неколико дана пред Тврткову смрт. На почетку владавине краља Дабише као протовестијар се јавља Жоре Бокшић. После повратка у Дубровник Трипе се бавио углавном при-

Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку

ватним пословима. О његовим последњим данима се веома мало зна, од 1398. године губи му се траг у изворима.

Литература: Ђ. Тошић, *Tripe Vuća, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića*, *Godišnjak DI BiH* 20 (1972–1973) 25–39, са старијом литературом.

Установе и важнији појмови

Господин, 40, 1, 14; 45, 4 – начин исказивања посебног поштовања према одређеном достојанственику. Често се у изворима јавља заједно са титулом, па тако имамо *господин краљ*, *господин кнез*, а у средњовековној Босни *господин бан*, или једноставно непосредно испред личног имена достојанственика.

У средњовековној Србији прераста у владарску титулу у време краља Милутина, када је после повлачења са престола 1282. године краљ Драгутин изгубио право на круну, а самим тим и да носи краљевску титулу. Јачањем обласних господара титула господин је поново стицала владарска обележја и попримала својства државности.

Литература: *ЛССВ*, 121 (Р. Михаљчић).

Бан, 40, 1, 14 – титула владара или његовог намесника. Владари Босне носили су титулу бана од средине XII века (Бан Борић) до 1377. године. Банови су бирани из једне породице, Котроманић, за коју је владало веровање да је немачког порекла.

Литература: *ЛССВ*, 28–29 (С. Ћирковић).

Пријатељи, 40, 2, 11; 45, 1, 8 – овим изразом се желе исказати добри односи између два саговорника. Уколико је у питању међудржавна кореспонденција, на овај начин се такође истичу добри односи и жеља да они не буду нарушени.

Браћа (брат), 40, 2, 3, 9, 11 – у овом случају реч подразумева не само сроднике већ и пријатеље. Овим изразом се наглашавају добри односи између владара, односно држава.

Литература: *ЛССВ*, 63 (Р. Михаљчић).

Властела, 40, 3, 9; 45, 2, 9 – највиши друштвени слој у Дубровнику коме је припадало владање и управљање градом.

Литература: *Историја народа Југославије I*, Београд 1953, 592–595 (Ј. Тадић); И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 7–23.

Доходак, 40, 4, 6, 13; 45, 6 – у овом раду се говори о Стонском дохотку, једном од владарских трибута. Више речи је било у уводном делу.

Перпера, 40, 4, 6; 45, 6 – обрачунска новчана јединица. У средњовековној Србији и Босни се увек рачунало да једну перперу чини дванаест сребрних динара.

Литература: *ЛССВ*, 152–154, 441–444 (Р. Ћук).

Свита, 40, 8 – појам који означава најскупљу и најквалитетнију тканину за шивење раскошне одеће а истовремено је назив и за поједине одевне комаде начињене од те тканине. Земље у балканском залеђу овом тканином и одећом снабдевали су дубровачки трговци који су их добављали из Венеције или са Блиског истока. У свиту су се рачунале разне врсте златоткане тканине, свила, дамаст, сомот.

Назив свита се употребљавао и за свечану одећу владара која иде уз инсигније, али и властеле нарочито од друге половине XIV века.

Литература: *ЛССВ*, 657–658 (Д. Динић-Кнежевић).

Краљевства ми, 45, 1, 8 – у исправама које су издавали српски владари веома често се среће конструкција *краљевство ми*, доцније *царство ми*, *господство ми*, *деспотство ми*. После Твртковог крунисања за краља 1377. године босанска владарска канцеларија преузима и прихвата многе елементе српске дипломатичке праксе, па се у документима веома често среће конструкција *краљевство ми* (*краљевства ми*). Свеобухватно гледано то је писани облик да се покаже целокупна врховна власт суверена. Исто тако, то је начин како да се исказе владарско достојанство, као и да се покаже дубља разлика између владарског достојанства и саме владареве личности у ком случају је нагласак на сувереновој власти (*пише краљевство ми*, *чини милост краљевство ми* и сл.) или пак јединство (*син краљевства ми*, *отац краљевства ми*) у зависности од контекста у којем је употребљен.

Кнез (дубровачки), **rector**, 45, 1, 8 – представник највише власти у Дубровнику. После престанка млетачке врховне управе над Дубровником 1358. године Велико веће бира ректора (*rector*) који се у ћириличним документима и даље назива кнез. Он преузима овлашћења ранијег кнеза (*comes*) изузев права да именује судије (*iudices*) и већнике Малог већа. У почетку су се упоредо бирала три ректора. Од 28. децембра 1358. године установљен је одредба да се од тројице кандидата бира само један за ректора чији је рок службе трајао један месец.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 35–36.

Судије, 45, 1, 8 – петорица судија великог суда (*iudices maioris curiae*) заједно са кнезом судили су у кривичним предметима и важнијим правним пословима. Судије су истовремено биле и чланови Малог већа.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 32–36.

Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку

Протовестијар, 45, 4 – титула преузета из Византије. Узевши царско достојанство Стефан Душан је настојао да византијски дворски церемонијал пренесе у Србију, тако се међу дворјанима српског цара појављује и протовестијар.

После преношења краљевства у Босну, краљ Твртко преузима српски дворски церемонијал и међу достојанственицима босанског двора појављује се протовестијар. Први протовестијар у средњовековној Босни био је поп Ратко.

Протовестијар је уз подршку владара предлагао и водио фискалну и финансијску политику у земљи. Он је бринуо о царинама, био је дужан да олакша кретање и пословање трговаца, али, пре свега, његова дужност је била да осигура неопходне приходе владару и држави.

Литература: *ЛССВ*, 596–597 (М. Благојевић).

Вера, 45, 10 – поред основног значења појам вера се у средњовековним документима употребљава и у пренесеном или изведеном облику и тако добија својства техничког термина.

У овом писму појам означава владареву пуномоћ коју је он доделио свом посланику, у самом тексту документа саопштеном на карактеристичан начин, *верујете оно што вам каже са наше стране*, па стога такав документ има сва обележја веровног писма.

Литература: *ЛССВ*, 75–77 (С. Ћирковић).

Новац (пѣнезе), 45, 7, 10 – термин је употребљен у једном општем значењу у смислу именованга садржине документа. Под новцем се овде подразумева укупна сума владаревог трибута.

Топографски подаци

Стон, 40, 4; 45, 6 – град на полуострву Пељешац које се среће са називом изведеним од имена града, *Стонски рат (Puncta Stagni)*. Био је друга престоница хумских кнезова. После доласка у дубровачки посед Општина је постављала свог кнеза у Стону, имала је своју посаду, а овде се налазио и трг. Положај је познат на основу истоименог савременог топонима.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Сарајево 1957, 110–111; П. Глунчић, *Из прошлости града Стона XIV–XV вијека*, Споменик САНУ 111, Београд 1961; V. Foretić, *Kroz prošlost poluotoka Pelješca*, Spomenica Gospe Andela u Orebićima 1470–1970, Омиš 1970, 251–326.

Дејан Јечменица

Бобовац, 40, 10 – једна од владарских резиденција у средњовековној Босни, био је седиште босанских владара још од времена бана Стефана II. Његов положај у жупи Сутјесци на степенастој стени изнад ушћа Мијаковске реке у Буковицу, југозападно од Вареша, омогућио му је да буде један од најбоље утврђених градова средњовековне Босне.

Утврђени град Бобовац је имао улогу места у коме се чувала круна краљевства као што је то био Вишеград у Угарској. Значај Бобовца додатно је појачан када је почетком XV века стара црква у тврђави прерађена у краљевску гробницу Котроманића.

Литература: М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, 16; Р. Anđelić, *Bobovac i kraljeva Sutjeska*, Sarajevo 1973; *Лексикон српског средњег века*, 139–142 (С. Ћирковић, са старијом литературом).

Дејан Јечменица

**ПЕТ ПИСАМА КРАЉА ТВРТКА I ДУБРОВЧАНИМА
О СВЕТОДМИТАРСКОМ ДОХОТКУ И МОГОРИШУ**

- (I) Спуж, 1380, 17. септембар;
(II) 1385, 3. новембар;
(III) око 26. октобра 1386 – пре 4. марта 1387. године;
(IV) 1387, 20. октобар;
(V) 1388, пре 15. новембра

I Краљ Стефан Твртко I пише дубровачким властима да је примио Светодмитарски доходак преко попа Ратка и тражи да се попу Ратку и властеличићу Богићу верује као краљевим опуномоћеницима.

II Краљ Стефан Твртко I шаље у Дубровник свог посланика, Ђурђа Радивојевића, да подигне Светодмитарски доходак и могориш.

III Краљ Стефан Твртко I шаље у Дубровник свог посланика, властеличића Гојака, да подигне Светодмитарски доходак.

IV Краљ Стефан Твртко I шаље у Дубровник свог посланика, Чубријана Жанинића, да подигне Светодмитарски доходак.

V Краљ Стефан Твртко I шаље у Дубровник свог посланика, Чубријана Жанинића, да подигне Светодмитарски доходак и могориш.

I Le roi Tvrtko écrit aux autorités de Raguse qu'il a reçu le versement du revenu de Svetodmitar (de la Saint-Démétrius) par l'intermédiaire du pope Ratko et demande que Ratko et le petit seigneur Bogić soient considérés comme ses plénipotentiaires.

II Le roi Stefan Tvrtko envoie à Raguse son émissaire, Djurdje Radivojević, pour lever le revenu de Svetodmitar et le mogoriš.

III Le roi Stefan Tvrtko envoie à Raguse son émissaire, le petit seigneur Gojak, pour lever le revenu de Svetodmitar.

IV Le roi Stefan Tvrtko envoie à Raguse son émissaire, Čubrijan Žaninić, pour lever le revenu de Svetodmitar.

V Le roi Stefan Tvrtko envoie à Raguse son émissaire, Čubrijan Žaninić, pour lever le revenu de Svetodmitar et le mogoriš.

У измењеним околностима насталим услед распада Српског царства и осамостаљењем обласних господара долази и до промене у исплаћивању регалног права српских владара, својеврсне накнаде Дубровачке

општине за слободу трговине на читавој државној територији, трибута који је по крајњем року доспећа, празнику Светог Димитрија добио име, у изворима и литератури познатог као *Српски* или *Светодмитарски доходак*. После жупана Николе Алтомановића и господара Зете, Ђурађа Балшића, као српских обласних господара којима су Дубровчани исплаћивали овај доходак, задржавајући право да га пренесу на могућег обновитеља српске државе, на почетку своје владавине као краља Босне, Твртку I Котроманићу припало је и ово право, до тада резервисано искључиво за српске владаре. Уговором од 10. априла 1378. године, Дубровачка општина је признала краљу Твртку I право на Светодмитарски доходак, који од тада постаје регално право босанских владара све до краја државности средњовековне Босне.¹

Подизање трибута је обављао владарев посланик који је у Дубровник одлазио са *трибутним писмом* (*littera tributi*) којим га је суверен опуномоћио да обави поверени му посао. Садржај писма се могао односити само и искључиво на једну ствар, подизање дохотка, а понекад се писмом дају шира овлашћења посланику да може обављати и неке друге послове које му је владар поверио и дао усмене инструкције (*молим вас да верујете, јер то су наше речи*), у овом случају документ је имао одлике *веровног писма*.²

I

Писмо краља Стефана Твртка I Дубровчанима којим потврђује да је примио Светодмитарски доходак и опуномоћује своје посланике попа Ратка и властеличића Богића

Спуж, 1380, 17. септембар

Опис и ранија издања

Документ је сачуван у оригиналу, писан је на папиру дугом 21,8 и широком 9,8 цм, без водених знакова са траговима пресавијања. Текст на унутрашњој страни писма је исписан у седам редова, од чега је у првих пет редова основни садржај документа, у шестом реду је репрезентативан краљев потпис црвеним мастилом, док је у последњем реду белешка о датуму и месту издавања документа. На полеђини писма се на-

---

¹ М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА CLXVIII (1935) 224–239 (= М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 711–755); *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић).

² О трибутним и веровним писмима видети претходни наш прилог у овој свесци.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

лази адреса исписана у два реда а у левом делу сачуван остатак малог отиснутог воштаног печата тамно црвене боје.

Писмо је писано руком логотета Владоја, што се недвосмислено може закључити поређењем са осталим докуменатима за која се поуздано зна да их је писао овај писар.

Документ се у XIX веку нашао у поседу Друштва српске словесности. У једном тренутку, пре Првог светског рата, писмо је било смештено у Народну библиотеку у Београду. Љубомир Стојановић бележи: „Оригинал био у Нар. Библиотеци па је за време окупације украден.“³ Остаје непознато како, али је писмо на срећу ипак пронађено, данас се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Београду (Историјска збирка, документ бр. 16) и представља његову велику драгоценост.

Први пут писмо је објавио са факсимилом Јанко Шафарик у Гласнику ДСС,⁴ али га је погрешно приписао краљу Томашу. Франц Миклошич у својој збирци (*Monumenta Serbica*, 483, бр. 387) објављује писмо преузимајући од Шафарика атрибуцију, док Љ. Стојановић доноси документ у својој збирци као писмо краља Твртка I (*Повеље и писма I–1*, 83, бр. 84).

Ово издање је приређено на основу оригиналног писма који се чува у Архиву САНУ. Снимак у прилогу је урађен марта 2008. године.⁵

Текст писма*

+ Драгимъ и любовнимъ и всепочтенимъ краљкѣвства ми приателкѣм(ъ) кнезѣ и сѣдицамъ и вастелѣм(ъ) |2| и опѣинѣ град[а] Дубровника любовно поздрављеникѣ. И дохѣдѣкъ нашѣ кои ни стои ѡд вашѣга град[а] |3| како ми га сте ѣдали попѣ Раткѣ, тако ни га к почтено принѣсѣл(ъ), како ни га сте ви ѣдали. Я сѣди цѣо |4| вамѣ говори попѣ Ратко и нашѣ властѣличикѣ Богикѣ, молимъ васѣ имаитехѣ(!) вѣрвати, |5| наше сѣ рѣчи. И весѣли васъ Богѣ.

|6| **КРАЛ[Ъ]**

10 |7| + Писа краљкѣвство ми м(ѣ)с(ѣ)ца сѣктѣв(ра) въ 'ѣи' подъ Сплѣжем[ъ] ѣ Зѣт(ѣ).

³ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 83.

⁴ Јанко Шафарикѣ, *Писмо вѣродайно краля босанскога Томаша(?) кнезу дубровачкому*, Гласник ДСС 6 (1854) 184–186, са факсимилом у прилогу.

⁵ Овом приликом изражавамо најдубљу захвалност професору Сими Тирковићу од кога смо добили податак где се оригинални документ тренутно налази.

* Редакција издања Т. Суботин-Голубовић.

Дејан Јечменица

Споља: + КнезѠ и сѠдиѠамъ и властелѠм(ь) и ѠпѠтинѠ [2] града
ДѠбров'ника.

Превод

Драгим и вољеним и свепоштованим пријатељима краљевства ми, кнезу и судијама и властели и општини града Дубровника љубазан поздрав. И доходак наш који нам припада од вашег града, који сте дали попу Ратку, поштено га је донео онако како сте му дали. А сад што вам буде говорио поп Ратко и наш властеличић Богић, молим вас да верујете, јер то су наше речи. И нека вас Бог весели.

КРАЉ

Писа краљевство ми месеца септембра 17. под Спужем у Зети.

Споља: Кнезу и судијама и властели и општини града Дубровника.

Карактер документа

Писмо краља Твртка I којим обавештава Дубровчане да је уредно примио доходак има и сва обележја веровног писма. Овим документом краљ, поред осталог, опуномоћује своје посланике, попа Ратка и властеличића Богића да га могу заступати пред дубровачким властима.

У самом документу се изричито не наводи о ком приходку је реч. Босански владари су од 1333. године примали од Дубровчана *Стонски доходак* чији је рок исплате био празник Светог Влаха (3. фебруар). После слома жупана Санка Милтеновића (између 1370. и 1372. године), бан Твртко је од Дубровчана добијао доходак у изворима познат као *могориш*. Од 1378. године краљ Твртко баштини право и на *Светодмитарски доходак*. Како се могориш у изворима по правилу јавља под својим карактеристичним именом и ако се има у виду чињеница да је у питању релативно мали трибут (60 перпера), мала је вероватноћа да је овде краљ Твртко мислио на њега.

У овом писму трибут који је краљ Твртко примио није ословљен по имену, али, по свему судећи, ипак постоје одређени елементи који у многеме могу ублажити двосмисленост која се на први поглед јавља. У сачуваним документима бана и краља Твртка, која се односе на *Стонски доходак*, овај трибут се карактеристично ословљава (*мој доходак, пет стотина перпера од Стона; тај доходак од пет стотина перпера* – у писму из око 1363–1374. године и *500 перпера што је од доходака стонског* – у писму из 1389. године). С друге стране, *Светодмитарски доходак* се такође именује на крајње особен начин (*онај*

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

наш доходак који нам дајете о сваком Дмитрову дану – у писму из 1386/87. године; *онај наш доходак, две хиљаде перпера, који дугујете да нам дате о року Светог Димитрија (eidem nostrum tributum duorum millium uerperorum, quod debetis nobis dare ad terminum sancti Demetrii)* – у латинском писму из 1387. године; *доходак наш закони-ти* – у писму из 1388. године).

И доходак наш који нам припада од вашег града, формулација која је употребљена у овом документу неодољиво подсећа на именовање *Светодмитарског дохотка*, недостаје само име светог Димитрија, али зато је веома упадљива конструкција *доходак наш*. У продужетку се каже да трибут *припада од вашег града*, односно Дубровника, што може указивати на одређену обавезу самог града Дубровника према босанском владару, под којом се, по свему судећи, подразумева управо *Светодмитарски доходак*, као трибут који је Дубровник давао као својеврсну накнаду за гарантовану слободу пословања дубровачких трговаца на читавој државној територији босанског владара. Ако се има у виду висина самог доходака, и чињеница да је босански владар заједно са краљевском достојанством преузео ово регално право српских владара и да га одскора прима, не чуди зашто је краљ Твртко имао потребу да Дубровчане извести да је трибут уредно добио. Како је овај документ истовремено и веровно писмо, истицање да је поп Ратко ваљано донео доходак може бити и нека врста добре препоруке за краљевог посланика који је Дубровчанима послат у дипломатску мисију.

Дипломатичке особености

Документ следи уобичајен дипломатички формулар. Текст садржи карактеристичну дипломатску формула којом владар опуномоћује своје посланике, *молим вас да верујете, јер то су наше речи*. Писмо је озваничено изузетно једноставним краљевим потписом изведеним црвеним мастилом, који садржи само једну реч, *краљ*.

Документ је оверен малим воштаним печатом, тамно црвене боје који је највероватније начињен краљевим печатним прстеном. Приликом пресабијања и затварања писма печат је утиснут на спољну леву страну, сачуван је, али у веома лошем стању тако да се сада натпис не може прочитати нити препознати знак који је на њему утиснут. На срећу, печат је средином XIX века био у далеко бољем стању када је начињен факсимил читавог документа за његово прво издање. Према том снимку, иако оштећен, печат је садржао кружни натпис који је започињао крсним знаком и који се могао прочитати и реконструисати: + S(IGILLUM) T(UERTCHONI)S

⟨REGIS V⟩OSNE. У средини је била представа крунисане главе са трокраком отвореном круном. Три крака круне су представљена као три крина од којих је само онај у средини цео, док су са страна половине.

Хронологија

Хронолошки проблеми проистекли из чињенице да писмо није датовано годином, прате овај документ већ од његовог првог изадња. Ј. Шафарик је погрешно и са одређеном резервом, сматрао да је ауктор писма краљ Томаш. Хронолошки га је сместио веома широко, између 1444. и 1460. године.⁶ Исто је учинио и Ф. Миклошич у својој збирци средњовековних докумената, у потпуности преузимајући хронологију и атрибуцију од Шафарика.⁷ Константин Јиречек је документ идентификовао као писмо краља Твртка I и сместио га „у доба ових ратова“, односно војевања између 1377. и 1378. године.⁸ Независно од њега Љубомир Ковачевић је дошао до истог закључка, да је документ издао краљ Твртко I, али га је ставио у 1385. годину.⁹ Његову хронологију је преузео Владимир Ћоровић у свом раду о краљу Твртку.¹⁰ Љ. Стојановић приликом издавања документа нема дилему ко је ауктор, а по питању хронологије као да сажима резултате Јиречека и Ковачевића наводећи шири оквир (1377–1385) као време у коме је писмо могло настати. Сима Ћирковић је на основу података о посланицима и примању Светодмитарског дохотка, неке године искључио и дошао до закључка да је писмо издато 1379. године.¹¹

Независно од помена приходка са сигурношћу се може тврдити да је писмо издато пре 18. јануара 1383. године када се Ратко први пут у изворима среће као требињско-мркањски бискуп.¹² Како је октобра 1382.

---

⁶ Видети нап. бр. 4.

⁷ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 483.

⁸ К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници у средњовековној Србији и Босни*, Зборник Константина Јиречека I, Београд 1959, 248, нап. бр. 111.

⁹ Љ. Ковачевић, *Неколико хронолошких исправака у српској историји*, Годишњица Николе Чупића 3 (1879) 442.

¹⁰ В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 63.

¹¹ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 147 и нап. бр. 3 (стр. 365).

¹² Државни архив у Дубровнику, *Diversa Cancellariae* (даље: *Div. Canc.*) 25, fol. 171'; Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanjski biskup*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX* (1977–1979) 49.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу године Ратко још увек био поп,¹³ та година је сигурни *terminus ante quem* настанка документа.

Уколико се прихвати да писмо говори о *Светодмитарском дохотку*, може се поуздано одредити време настанка документа.

У дубровачкој канцеларијској књизи је забележено да је поп Ратко примио Светодмитарски доходак 24. септембра 1378. године.¹⁴ Ово је прва године исплаћивања овог трибута босанским владарима. Наше писмо носи датум 17. септембар, и у њему владар каже да је доходак уредно примио, па стога писмо свакако није могло бити издато 1378. године. Следеће, 1379. године, доходак је 8. новембра подигао краљев посланик Твртко Влајевић.¹⁵ Станоје Јелачић је трибут примио за 1381.¹⁶ и 1382. годину.¹⁷

Имајући све у виду 1380. је једина слободна година у постављеном хронолошком оквиру у којој је поп Ратко могао подићи Светодмитарски доходак. Исте године настао је и документ са којим је краљ Твртко послао свог посланика у нову дипломатску мисију у Дубровник.

Питање које проистиче из хронолошког проблема је у вези са годином за коју је исплаћен Светодмитарски доходак о коме дубровачке власти извештава краљ Твртко. Мало је вероватно да краљ извештава о дохотку за прву, 1378. годину исплаћивања. У том случају писмо би било издато 1379. године и извештај је Дубровчанима стигао готово годину дана после исплаћивања. Свакако да је то дуг период и да је дипломатска преписка између Босне и Дубровника у којој је тај извештај могао стићи, била знатно живља. Исто тако би остало нејасно зашто краљ у свом писму говори о једном дохотку (*доходъкъ нашъ*) ако се има у виду да су Дубровчани 24. септембра 1378. године попу Ратку поред

---

¹³ Државни архив у Дубровнику, *Div. Canc.* 25 fol. 143'; Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko*, 49.

¹⁴ Потврда о примању доходака забележена је у књизи *Debita Notariae* 8, fol. 119, која у ствари припада серији *Diversa Cancellariae* од 1377. до 1379. године. На корицама саме књиге стоји наслов *Liber Diversarum Scripturarum*. Потврду је у целисти објавио М. Динић у свом раду *О крунисању Твртка I за краља*, Глас СКА СXLVII (1932) 137 (=Из српске историје средњег века, 307–308).

¹⁵ *Monumenta Ragusina* IV, 248, 1379. година: Die VIII novembris. In consilio rogatorum ball. XXIII. Prima pars est de dando tributum duorum millium iperperorum Tvertcho Vlayevich, nomine domini regis Rassie et Bossine recepturo. Capt. per XXI.

¹⁶ Државни архив у Дубровнику, *Div. Canc.* 25, fol. 21'; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 103, прилог бр. 5; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 233.

¹⁷ Државни архив у Дубровнику, *Div. Canc.* 25, fol. 212; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 103–104, прилог бр. 6; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 233.

Дејан Јечменица

Светодмитарског исплатили и Стонски доходак.¹⁸ Сва је прилика да је ипак то извештај за 1380. годину, у ком случају је Светодмитарски доходак исплаћен знатно пре самог празника Светог Димитрија (26. октобар), што није било неуобичајено и о томе имамо пример баш за прву годину исплаћивања трибута босанским владарима.

Знатно шири историјски значај¹⁹ тачног датовања овог документа проистиче из податка о месту његовог издавања. Краљев боравак *под Спужем у Зети* говори подухвату краља Твртка на територији Балшића. Ретко се у изворима среће документ који је издат у оваквим околностима. Оно што се може закључити из свега наведеног јесте да је краља у овом подухвату пратила његова канцеларија, да је из Зете посланство отишло Дубровчанима и да је желео управо да истакне где се тренутно налази. То је био одређени вид спољнополитичке активности краља како према Зети Балшића, тако и према самом Дубровнику у који је послао своје посланике.

II

Писмо краља Стефана Твртка I Дубровчанима којим потражује Светодмитарски доходак и могориш

1385, 3. новембар

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 11).²⁰

Опис документа дао је Грегор Чремошник у Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву.²¹ За ово писмо је употребљен читав лист папира, положен на висинску страну, која је тиме постала ширинска. Сачувани леви део писма износи 16, а по висини нешто мање од 23 цм. На папиру нема никаквих водених знакова. Писмо има велике маргине, испод текста остаје празнина од 12,5 цм, што чини више од половине висине.

---

¹⁸ Видети нап. бр. 14.

¹⁹ О ширим политичким околностима времена у којем је документ издат видети: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 140–153; *Историја Црне Горе*, II–2, Титоград 1970, 34–43 (С. Ћирковић).

²⁰ О збирци IV^a било је више речи у претходном нашем прилогу у овој свесци, видети Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском доходу*, стр. 44, нап 18.

²¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 131–132, бр. 15.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

Документ је значајно оштећен, део десне стране, највероватније по превоју, откинут је и изгубљен. На основу реконструкције године можемо рећи да недостаје део документа код кога су у последњем реду стале најмање три речи (*trecentesimo octuagesimo quinto*) или најмање 29 словних знакова.

На писму постоје трагови пресавијања по дужини и висини. Кроз прорезе који су уочљиви на сачуваном делу документа била је провучена папирна трака чији је мали део остао испод воска који је наливен на саставе њених крајева и потом утиснут печат.²²

Писмо је исписано готичким полукурзивом, окомитим, 2 мм високим словима, потезима дебелим 1–1,5 мм због чега изгледа веома импресивно.

Слово којим почиње писмо, односно почетно слово краљевог имена (*Stephanus*) је калиграфско, веома је раскошно украшено и изгледа монументално. Начин украшавања подсећа на оно у Твртковој латинској повељи Млечима од 23. августа 1385. године.²³ Текст у унутрашњем делу писма исписан је у девет редова.

На полеђини писма, у адресном пољу исписани текст је окренут за 90° у односу на онај у унутрашњем делу документа.

Запис дубровачке канцеларије исписан је одмах испод адресе, карактеристичан је по томе што су датум и година исписани арапским цифрама на начин који се не разликује од данашњег.

Писмо до сада ниједном није објављено у некој збирци средњовековних докумената. Оба претходна издања приређена су у оквиру прилога одређених студија: прво га је објавио Владимир Ћоровић у прилогу своје студије о краљу Твртку (*Краљ Твртко I Котроманић*, Београд 1925, 104, бр. 7), а потом Г. Чремошник у додатку студије о босанским и хумским повељама (*Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 196–197, бр. 1).

Ово издање је приређено на основу фотографије оригиналног писма која је уступљена Редакцији стручног часописа Стари српски архив.²⁴

---

²² Исто.

²³ S. Ljubić, *Listine IV*, 221; Г. Чремошник, *Оригинална документа јужно-словенских владара у млетачком архиву*, Споменик СКА ХСIII (1940) 121–132; Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 131–132, бр. 15.

²⁴ Видети претходни наш прилог у овој свесци, Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском доходу*, 45, нап. бр. 20.

Текст писма*

Stephanus Tuertcho, Dei gratia rex Rascie, Bossne, Mari(timaru-
mque partium .....) |2| viris, amicis nostris predilectis, rectori consi-
lio et Comuni ciuitat(is Ragusiensis .....). |3| Noueritis, quod per
5 .....) |4| audire cupimus. Ceterum ad vestram prefatam amiciciam mitti-
mus aule (nostre .....) |5| monendo vestram amiciciam quate-
nus illos octingentos florenos, quos (.....) |6| nobis desti-
nare velitis. Et si vestre amicicie videbitur amore nostri prefa(ti .....
.....) |7| nobilem virum aule nostre familiarem Georgium, il-
10 lud aliud tributum, q(uod ..... in)|8|tegraliter nobis mittere
studeatis, id est mogorisium. Et in hoc nobis su(.....). |9|
Tercia die mensis nouembris sub anno Dominice incarnationis millesi-
mo (trecentesimo octuagesimo quinto ...)

Споља: Nobilibus et egregiis viris rectori, iudicibus, |2| consilio et
15 Comuni ciuitatis Ragusiensis amicis |3| nostris predilectis presententur.

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: Pro parte
domini regis Rassie, die 18 |2| nouembris 1385.

Превод

Стефан Твртко, по милости Божијој краљ Рашке, Босне, (и Приморја
.....) људима, драгим нашим пријатељима, кнезу, већу и општини
града Дубровника. Знајте да промислом Божанског добротинства и те-
лесно здравље (.....) желимо чути. Стога вама, горе наве-
деним пријатељима, шаљемо двора (нашег .....) подсећајући
вас као наше пријатеље на оних осам стотина флорена, које
(.....) изволите да нам пошаљете. И ако вама, као нашим
пријатељима, буде за сходно да за нашу љубав горе наведене (.....
.....) племенитом човеку, служи двора нашег, Ђурђу, а онај други
доходак, који (.....) у целости молимо да нам пошаљете, то
јест могориш. И у овом нашем (.....). Трећег дана месеца
новембра године од Господњег оваплоћења хиљаду (три стотине осам-
десет пете ...).

Споља: Племенитим и поштованим људима, кнезу, судијама, већу и
општини града Дубровника, драгим нашим пријатељима да се предочи.

---

* Редакција издања и превода С. Ђирковић.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: Од стране господина краља Рашке, дана 18. новембра 1385.

Дипломатичке особености и хронологија

Писмо има уобичајену дипломатичку композицију. Овај документ је најстарије сачувано писмо краља Твртка I писано латинским језиком које се односи на Светодмитарски доходак. Његова особеност се огледа и у томе што се једним документом потражују два трибута, Светодмитарски доходак и могориш.

У хронолошком погледу у вези са овим документом нема никаквих недоумица, штавише, постоји довољно података да се читав правни поступак у вези са подизањем трибута за 1385. годину испрати од самог почетка до краја. Писмо је издато 3. новембра 1385. године као документ којим се потражују трибути и као пуномоћ коју је краљев посланик Ђурђе, у складу са уобичајеном дипломатском праксом имао да предочи дубровачким властима као потврду свог статуса у обављању посла који му је доделио суверен. Након петнаест дана од издавања, 18. новембра, документ је примљен у дубровачкој канцеларији и започета је процедура исплате дохотка која је трајала до 30. новембра, када је у канцеларијској књизи²⁵ забележена потврда да су краљу Твртку исплаћена два трибута чиме су његова потраживања за 1385. годину била завршена. Имајући у виду да је празник Светог Димитрија (26. октобар) био формални крајњи рок за исплату трибута који је по том празнику и добио име, исплата овог дохотка за 1385. годину каснила је више од месец дана.

III

Писмо краља Стефана Твртка I Дубровчанима којим потражује Светодмитарски доходак

око 26. октобра 1386 – пре 4. марта 1387. године

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 13).

Према Чремошниковом опису, писмо је писано на комаду папира широком 22 цм и високом 11,5 цм. Трагови пресавијања су сачувани.

---

²⁵ Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 26, 5'; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 104–105, бр. 8.

На месту где су се превоји преклапали, кроз сва три поља начињен је прорез кроз који је вероватно била провучена папирна врпца којом је писмо било омотано. На месту где су се састајали крајеви врпце наливен је восак и утиснут печат чији су трагови сачувани.²⁶

Текст писма је исписан у четири реда. Краљевог потписа нема, а од особености можемо истаћи извијени, око 3,5 цм висок крст на почетку, који представља симболичку инвокацију. Писара је Чremoшник идентификовао као логотета Владоја, а писмо којим је документ исписан као дипломску минускулу.²⁷

Иако писмо нема никаквих украса упадљиви су слободни потези писареве руке при писању појединих слова (р, м, а, д, љ, з, и, ђ, г) при којима су исписана слова вишеструко виша од уобичајених. Ово је нарочито дошло до изражаја у претпоследњем реду (слова д и а) где је писар осетио да такви потези неће засметати наредном реду у који је стало свега неколико речи.

На полеђини писма је у три реда написана адреса истих палеографских карактеристика као и текст у унутрашњем делу документа.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 28, бр. 36; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 86, бр. 86.

Ово издање је приређено на основу фотографије оригиналног писма која је уступљена Редакцији часописа Стари српски архив.²⁸

Текст писма *

+ Крал(к)вства ми драгимъ и любовнимъ приателк(ъ) кнезѡ и сѡдиамъ и властеломъ вѣѣю град[а] Доубров(ъ)ника. |2| Ѣ то послах(ъ) къ вамъ нашега властеличиѣа Гоака за ѡнъ доходѣкъ нашъ кои ми имате дати. Затѡ |3| м(о)лю васъ и прошѡ да мѡ дасте ѡнъ
5 наш доходѣкъ кои ни дакте ѡ всакомъ Дмитровѡ днеѣѣ. |4| И Б(о)гъ бѡди съ вами.

Споља: + Крал(к)вства ми драгимъ приателк(ъ) |2| кнезѡ и сѡдиамъ и властеломъ град[а] |3| Дѡбровника.

²⁶ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 132–133, бр. 16.

²⁷ Исто.

²⁸ Видети нап. бр. 24.

* Редакција издања Т. Суботин-Голубовић.

Превод

Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели (и) већу града Дубровника. Послах к вама нашег властеличића Гојака за онај доходак наш који ми имате дати. Зато вас молим и тражим да му дате онај наш доходак који нам дајете о сваком Дмитрову дану. И да Бог буде са вама.

Стоља: Краљевство ми драгим пријатељима, кнезу и судијама и властели града Дубровника.

Дипломатичке особености и хронологија

Писмо садржи елементе уобичајеног дипломатичког формулара карактеристичног за већину сачуваних докумената ове врсте.

Ово писмо краља Твртка не поседује ниједан хронолошки елемент. Само на основу потврде из дубровачке канцеларијске књиге²⁹ да је Светодмитарски доходак за 1386. годину подигнут 4. марта 1387. године имамо сигурни *terminus ante quem* настанка документа. У најширем смислу сигурни *terminus post quem* настанка писма је дан исплате овог дохотка за претходну годину, 30. новембар 1385. Ипак, мало је вероватно да је писмо настало у децембру 1385. Имајући у виду да је рок за исплату доходака био крај октобра, сва је прилика да је писмо најраније могло настати неколико недеља око празника Светог Димитрија 1386. године. Оно што је сигурно у овом случају, исплата доходака је каснила више од четири месеца.³⁰

IV

Писмо краља Стефана Твртка I Дубровчанима којим потражује Светодмитарски доходак

1387, 20. октобар

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано и оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр.14).

---

²⁹ Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 26, fol. 165^v; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 233.

³⁰ О политичким околностима овог времена видети С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 153–165.

Према Чремошниковом опису писмо је широко 22,5 и високо 15 цм. У трошном је стању, покидано на два дела, и оба су сачувана. Нема водених знакова. Маргине су велике, испод исписаног текста је празнина од 9,3 цм, што чини скоро две трећине висине писма.

Текст документа је исписан у пет редова. На средини празнине испод основног текста налази се краљев потпис у два реда, писан обичним писмом и мастилом. Писар је исти као код писма од 3. новембра 1385. године, али су у овом случају слова за половину милиметра мања и курзивност је израженија те стога писмо није тако монументално. Три слова су посебно украшена, *A* на почетку писма (прво слово речи *Amici*), *S* на почетку потписа (прво слово краљевог имена *Stephanus*) и нарочито *R* на почетку титуле (*Rex*).³¹ Писар је из неког посебног разлога сваком од ова три слова брижљиво доделио један заједнички елемент, додаток од две паралелне цртице укрштене са два кружића.

Трагови пресавијања су уочљиви. Кроз превоје су начињена два прореза кроз које је била провучена папирна врпца од које нема никаквих остатака. На састав превоја наливен је восак за печат чији су трагови сачувани.³²

На полеђини писма исписана је адреса у три реда, за 90° окренута у односу на текст у унутрашњем делу документа. Два слова су посебно украшена, *N* на почетку адресе (реч *Nobilibus*) и *R* на почетку краљеве титуле (*Rex*), слично као у потпису. Оба слова садрже карактеристичан додаток као у унутрашњем делу писма.

Испод адресе исписан је запис дубровачке канцеларије у два реда. Датум је исписан уобичајеним латинским словним знацима за бројеве, док је година исписана арапским цифрама, али скраћено без навођења хиљаде и (три)стотине.

Ово писмо, исто као и претходно латинско овде обрађено, до сада никада није објављено у некој збирци средњовековних докумената већ у прилозима студија (В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 105, бр. 9, и Г. Ћремошник, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 197, бр. 2).

Издање овог документа је приређено на основу фотографије оригиналног писма која је уступљена Редакцији стручног часописа Стари српски архив.³³

---

³¹ Г. Ћремошник, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 133–134, бр. 17.

³² Исто.

³³ Видети нап. бр. 25.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

*Текст писма**

Amici karissimi. Noueritis nos diuina fauente gratia tam corporis
sospitate, quam optatum prosperitate frui |2| alacriter, id de vobis
semper optantes. Ceterum mittimus ad vos nobilem virum dominum
Ciprianum |3| Johannis Cipriani de Spaletto, fidelem et dilectum no-
5 strum. Placeat dare eidem nostrum tributum duorum |4| millium yper-
perorum, quod debetis nobis dare ad terminum sancti Demetrii. Datum
sub castro Bobouaç die |5| XX mensis octubris.

Stephanus Tuertcho Dei gratia rex |6| Rascie, Bosne, Maritimeque etc.

10 *Споља:* Nobilibus et sapientibus viris Rec|2|tori, iudicibus et consi-
lio ciuitatis |3| Ragusii, amicis nostris predilectis.

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: Recepta die
III nouembris 87 |2| a domino rege Bosne etc.

Превод

Пријатељи најдражи, да знате ми наклоношћу божанске милости ка-
ко телесно здравље тако и жељени успех радосно уживамо, што и вама
увек желимо. И шаљемо вам племенитог човека господина Чубријана
Ивана Ципријановог из Сплита, верног и вољеног нам. Изволите дати
му онај наш доходак, две хиљаде перпера, који дугујете да нам дате о
року Светог Димитрија. Дато под градом Бобовцем, дана 20, месеца
октобра.

Стефан Твртко, по милости Божијој краљ Рашке, Босне и Приморја.

Споља: Племенитим и мудрим људима кнезу, судијама и већу града
Дубровника, пријатељима нашим поштованим.

Запис дубровачке канцеларије на спољној страни: Примљено дана 4.
ноембра (13)87. од господина краља Босне итд.

Дипломатичке особености и хронологија

Документ почиње непосредном и веома једноставном инскрипци-
јом у вокативу (*Amici karissimi*), на коју се надовезује уобичајена ди-
пломатичка композиција.

У хронолошком погледу овај документ нема спорних момената.
Писмо је издато 20. октобра 1387. године, након две недеље, 4. но-
вембра примљено је у дубровачкој канцеларији и започет је поступак

---

* Редакција издања и превода С. Ђирковић.

Дејан Јечменица

исплате доходака. У овом случају поступак је трајао око месец дана, 2. децембра трибут је исплаћен, што је уредно забележено у канцеларијској књизи³⁴ чиме су потраживања босанског владара у вези са овим дохотком за ову годину била намирена. У овом случају се са исплатом дохотка каснило више од месец дана.

V

Писмо краља Стефана Твртка I Дубровчанима којим потражује Светодмитарски доходак и могориш

1388, пре 15. новембра

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у оригиналу, данас се налази у Државном архиву у Дубровнику (Збирка IV^a, бр. 18).

Опис документа дао је Грегор Чремошник, према којем су његове размере 14,3 цм и 22 цм. Трагови пресавијања се препознају, на превоје је наливен восак у који је утиснут печат.³⁵

Писар документа, кога Чремошник идентификује као логотета Владоја, исписао је текст у десет редова. Нема краљевог потписа. Писмо нема никаквих калиграфских украса, карактеристична је једино симболичка инвокација са извијеним, 1,5 цм високим крстом. Слободнији потези писареве руке јасно су уочљиви, посебно при писању одређених слова, исто као и у писму које је обрађено под редним бројем три.

Текст на полеђини, у адресном пољу, исписан је у три реда са истим палеографским карактеристикама као и онај у унутрашњем делу документа.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици српски* II, 32, бр. 42; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 89, бр. 89.

Издање документа приређено је на основу фотографије оригиналног писма која је уступљена Редакцији стручног часописа Стари српски архив.³⁶

---

³⁴ Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 27, fol. 63; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 233.

³⁵ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 135, бр. 20.

³⁶ Видети нап. бр. 24.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

*Текст писма**

+ Краљкѣтва (!) ми драгимъ и любовнимъ пријателѣмъ кнезѣ и
сѣдицамъ |2| и властелемъ град[а] Дѣбровника да знате ми смо хо-
тѣникъ Божимъ |3| здраво и весело и ради смо ѡ вашемъ здра-
вию и бл(а)гѣмъ прѣбыванию. |4| И послахомо къ вамъ мѣжа почте-
5 нога и мѣдрога г(оспо)д(и)на Чѣбриана Жанини|5|ѣа нашега двора
слѣгѣ и властелина и молимо васъ и просимо како братию |6| и
пријателѣ да мѣ дасте дохотѣкъ нашъ законъни ѡнѣ ·й· сѣтъ дѣ-
катъ[ь]. |7| Того ради просимо васъ како пријателѣ да нам(ь) дасте
все ѣ дѣкатѣхъ гѣто|8|вѣхъ ѡнѣ реченѣ ·й· сѣтъ дѣкати и по г(о-
10 спо)д(и)нѣ³⁷ Чѣбрианѣ ѣдасте такогѣре |9| и ѡд могориша цо нас
стои да нам ѣдасте и сѣ тѣмъ дохотѣкмъ. И Б(о)гъ вас(ь) |10| весели.

Споља: + Краљкѣства ми драгимъ и любовнимъ |2| пријателѣмъ
кнезѣ и сѣдицамъ и властелѣмъ[ь] |3| град[а] Дѣбровника.

Превод

Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели града Дубровника. Да знате, ми смо вољом Божијом здраво и весело и радујемо се вашем здрављу и добром пребивању. И посласмо к вама човека поштеног и мудрог, господина Чубријана Жанинића, слугу нашег двора и властелина, и молимо вас и тражимо као од браће и пријатеља да му дате доходак наш законити, оних 800 дуката. Зато тражимо од вас као пријатеља да нам дате све у дукатима готовим, оних речених 800 дуката, и господину Чубријану дајте и од могориша што нам припада да нам дате и тај доходак. И Бог вас веселио.

Споља: Краљевство ми драгим и вољеним пријатељима, кнезу и судијама и властели града Дубровника.

Дипломатичке особености и хронологија

Писмо краља Твртка I Дубровчанима којим потражује Светодмитарски доходак не садржи дипломатичке карактеристике које одступају од уобичајених. Документ је особен по томе што се њиме потражују два трибута, Светодмитарски доходак и могориш.

* Редакција издања Т. Суботин-Голубовић.

³⁷ Код Стојановића стоји г^анѣ

Документ не садржи ниједан хронолошки елемент. Захваљујући чињеници да је исплата Светодмитарског трибута уредно забележена у дубровачкој канцеларијској књизи³⁸ под датумом 15. новембар 1388. године, имамо сигурни *terminus ante quem* настанка писма. Како је доходак за претходну годину исплаћен 2. децембра 1387. године, несумњиво је да је ово писмо настало у току 1388. и у сваком случају ако не после, не ни пуно пре празника Светог Димитрија.

Занимљиво је да је други трибут који се потраживао овим писмом, могогиш (који је износио далеко мање него Светодмитарски доходак, свега 60 перпера), исплаћен десет дана касније, 24. новембра.³⁹ Очито да је постојао неки проблем у вези са њим и да је било потребно додатно време да се он реши.

Просопографски подаци

Поп Ратко, 55 (страна), 4, 6 (ред у издању) – Дубровчанин, католички свештеник, капелан, протовестијар и посланик бана и краља Твртка I. Пре ступања у службу босанског владара био је стонски канцелар. Ратков одлазак у Босну може се посматрати у склопу настојања римске цркве да овде ојача свој утицај успостављен преко доминиканских и фрањевачких мисионара још од времена бана Стефана II. На босанском двору од 1375. године Ратко је поред духовних послова обављао и улогу Твртковог саветника. Имао је запажену улогу у извозу олова из Босне. После Твртковог крунисања за краља (1377) постао је његов први протовестијар, први пут са тим достојанством среће се 15. августа 1378. године. За рачун краља Твртка допремао је из Дубровника уље, вино, оружје. Више година је одлазио као краљев опуномоћеник у Дубровник да подигне трибуте (*Стонски доходак* за 1375, 1377, 1378. и 1382. годину; *Светодмитарски доходак* за 1378. и 1380. годину; *могогиш* за 1381. годину). Истовремено са службом на босанском двору, Ратко се бавио и приватним пословањем о чему сведоче бројна задужења која је чинио у Дубровнику. Повремено се јавља и као кредитор. Захваљујући свом положају на босанском двору често је са успехом заступао интересе свог града код босанског владара. Од 1383. године коначно је

---

³⁸ Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 27, fol. 176; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 233.

³⁹ Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 27, fol. 179; К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА XI (1892) 102, бр. 42; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 218, нап. бр. 50.

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

напустио Босну пошто је изабран за епископа требињског и мрканског са седиштем у Дубровнику. Умро је 1397. године.

Литература: Ђ. Тошић, *Dubrovčanin prezbiter Ratko, stonski kancelar, kapelan i protovestijar kralja Tvrtka I i trebinjsko-mrkanjski biskup*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX (1977–1979)* 39–58, са старијом литературом.

Богих, 55, 6 – босански властеличић, у служби краља Твртка I је као посланик заједно са попом Ратком послат у Дубровник.

Литература: J. Naumov, *Bosanski i humski vlasteličići (prilog istoriji feudalne staleške terminologije XIV–XV vijeka)*, *Godišnjak DI BiH XXVIII–XXX (1977–1979)* 24.

Ђурђе Радивојевић, 62, 9 – краљев опуномоћеник. У име краља Твртка I подигао је Светодмитарски доходак у Дубровнику за 1385. годину. Припадник властееоске породице Радивојевић, син Радивоја Богавчића. Оженио се унуком краља Дабише. После 1399. постаје господар Дријева.

Литература: А. Фостиков, *Писмо босанске краљице Јелене Грубе кнезу и општини дубровачкој и њихов одговор*, *ССА 3 (2004)* 135–136, са старијом литературом.

Гојак Драгошевић, 64, 3 – властеличић, опуномоћеник босанског краља Твртка I који је у име свог суверена подигао Светодмитарски доходак за 1386. годину.

Литература: J. Naumov, *Bosanski i humski vlasteličići*, 24.

Чубријан Жанинић (Ciprianus Johannis Cipriani de Spaletto), 67, 4; 69, 5, 10 – Сплићанин у служби босанског двора. Више година је као опуномоћеник краља Твртка I одлазио у Дубровник да подигне Светодмитарски доходак (1387, 1388, 1389) и могориш (1388).

Извори: Државни архив у Дубровнику, *Div. Sanc.* 27, fol. 63, 176, 179; 29, fol. 31.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, Глас СКА CLXVIII (1935) 218, 233.

Установе и важнији појмови

Краљевства ми (краљевство ми), 55, 1; 64, 1, 7; 69, 1, 12 – о овоме опширно видети претходни наш прилог у овој свесци.

Пријатељи, 55, 1; 62, 2, 14; 64, 1, 7; 67, 1, 10; 69, 1, 7, 8, 12 – видети у овој свесци претходни наш прилог.

Кнез (дубровачки), **rector**, 55, 2; 56, 11; 62, 14; 64, 1, 7; 67, 9; 69, 2, 13 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Судије, 55, 2; 56, 11; 62, 14; 64, 2, 7; 67, 9; 69, 2, 13 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Властела, 55, 2; 56, 11; 64, 2, 8; 69, 2, 13 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Доходак, доходак законити, 55, 3; 64, 3, 5; 69, 7, 11 – Ради се о Светодмитарском дохотку о коме је било речи у уводном делу рада.

Властеличић, 55, 6; 64, 3, – ниже племство у средњовековној Србији и Босни. Као појам то је претежно реч службених докумената, веома се ретко среће ван њих.

Литература: *ЛССВ*, 91–92 (Р. Михаљчић).

Двор, aula, 62, 6, 9; 69, 5 – у овом случају термин двор је употребљен да означи скуп слугу и сарадника који су окруживали владара и помагали му у обављању владарске функције. У средњовековној Босни, у животу двора прелом је означило Твртково крунисање за краља (1377) када се међу дворанима појављују титуле достојанственика које су пратиле владарево краљевско достојанство и обичаје средине из које је преузета круна и титула.

Литература: *ЛССВ*, 139–142 (С. Ћирковић).

Дукат, floren, 62, 7; 69, 7, 9 – златан новац коришћен у већим новчаним трансакцијама. За Босну се везује једна емисија златника чија је атрибуција спорна, приписује се Твртку I (бан и краљ, 1354–1391) или краљу Стефану Томашевићу (1461–1463). Ови златници нису имали значајнију улогу у привредном животу. У средњовековној Србији и Босни далеко већи привредни значај су имали страни златници, пре свега млетачки за који се усталио термин дукат и фирентински познат као флорен.

Вредност златника током средњег века била је стабилна, док је вредност сребрних динара опадала. Када је крајем XIII века млетачки дукат ушао у трговачки промет, за овај златник се рачунало 24 сребрна динара. Овакав однос се задржао до средине XIV века када почиње опадање вредности сребрног новца. Крајем XIV века дукат је мењан за 30–32, а у XV веку за 35–40 динара.

Свакако да је опадање вредности сребрног динара био разлог што је босански владар од Дубровчана тражио да му Светодмитарски доходак буде исплаћен у флоренима (латинско писмо из 1385. године), односно у *дукатима готовим* (ћирилично писмо из 1388. године) иако је по традицији овај трибут исплаћиван у облику 2.000 перпера. У поменим писмима краљ тражи 800 златника (флорена, односно дуката) на

Пет писама краља Твртка I о Светодмитарском дохотку и могоришу

име трибута, из чега се види да је тих година однос златника према сребрном динару био 1:30. И поред јасно изражене владареве жеље у ком виду би волео да добије трибут, Дубровчани су ипак краљевом посланику 1385. године доходак исплатили на традиционални начин, у износу од 2.000 перпера.⁴⁰

Литература: *ЛССВ*, 242–243, 418–419, 441–444 (Р. Ћук).

Могориш, 62, 11; 69, 10 – трибут који је Дубровник плаћао владарима у залеђу за земљиште које је обрађивало његово становништво. Односио се на Ријеку, затонске и пољичке винограде. Први пут се под овим именом среће у повељи краља Радослава Дубровчанима из 1234. године. Приликом исплате трибута Општина је добијала као уздарје краву. После слома жупана Санка Милтеновића, припао је краљу Твртку I. Од тада је доходак исплаћиван или босанским владарима или господарима Поповог поља. Од 1363. године среће се податак да је износио 60 перпера и толики је остао све док није ишчезао. Рок плаћања могориша се током времена мењао, није био везан за тачно одређени датум.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, 207–223; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић).

Господин, dominus, 67, 3; 69, 7, 9 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Дмитровдан, 64, 4; 67, 6, – празник светог Димитрија Солунског, увек се обележава 26. октобра. У средњовековној Србији и Босни, као народни празник означавао је време када се завршавају пољски радови и започиње улазак у ново годишње доба. Истовремено је у привредном погледу означавао крај фискалног обрачунског интервала и формални крајњи рок за исплату трибута који је по њему понео име.

Перпера, 67, 5 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Браћа (брат), 69, 6 – видети претходни наш прилог у овој свесци.

Топографски подаци

Спуж, 55, 9 – место у средњовековној Зети, чији се географски положај се може одредити на основу истоименог савременог топонима на реци Зети у Бјелопавлићкој равници, на половини пута између Подгорице и Даниловграда.

---

⁴⁰ Државни архив у Дубровнику, Div. Санс. 26, 5'; В. Ћоровић, *Краљ Твртко I Котроманић*, 104–105, бр. 8.

Дејан Јечменица

Приморје, 61, 1; 67, 6 – строго гледано *Поморје* у Твртковој титули (*краљ Србима и Босне и Поморја и Западних страна*, 1378) није подразумевало ниједну стварну област, оно се појавило као резултат механичког преузимања српске владарске титулатуре. Веома рано се настојало идентификовати са приморским областима под влашћу босанског владара, *Поморје* је мењано са *Приморјем* под којим се већ од 1382. године подразумевала област уз море.

Литература: С. Ћирковић, *Сугуби венац (Прилог историји краљевства у Босни)*, Зборник ФФ у Београду 8 (1964) 343–370.

Бобовац, 67, 7 – о овом топониму било је речи у нашем претходном прилогу у овој свесци.

Аранђел Смиљанић

ПОВЕЉА ВОЈВОДЕ РАДИЧА САНКОВИЋА ДУБРОВЧАНИМА

1391, мај 15, Заборани

Војвода Радич Санковић, син жупана и казнаца Санка Милтеновића, издао је 15. маја 1391. године повељу, којом је у своје и име своје супруге Гоисаве дао вјеру Дубровчанима да могу слободно трговати и кретати се по његовој области, те да су ослобођени царина и заштићени од насиља. Овим правним чином војвода Радич је само потврдио права Дубровчана, које су они раније уживали добивши повеље од господе српске, босанске, хумске, те босанских владара Стјепана II и Твртка. На поштовање ове повеље заклетвом се обавезала и његова, овом приликом неименована, властела. Издавању повеље присуствовали су дубровачки посланици кнез Жуњ Соркочевић и Павко Гундулић. Повеља је овјерена печатом, датирана по рођењу Исуса Христа и писана у Радичевом двору у Заборанима.

Le duc Radič Sanković, fils du joupán et kaznac Sanko Miltenović, délivre le 15 mai 1391 une charte assurant aux Ragusains, en son nom et au nom de son épouse Goisava, qu'ils peuvent librement commercer et se déplacer sur son territoire, qu'ils sont exemptés des taxes de douanes et qu'ils sont sous sa protection. Par cet acte juridique, le duc Radič ne fait que confirmer les droits dont jouissaient auparavant les Ragusain au titre de chartes délivrées par des seigneurs serbes, bosniaques, *humien* [de la région de Hum - Zahumlie], et par les souverains de Bosnie Stjepan II et Tvrtko. Ses [de Radič] vassaux, non mentionnés dans le document, s'engagent à respecter cette charte à la délivrance de laquelle ont assisté les émissaires ragusains, le prince (knez) Žunj Sorkočević et Pavko Gundulić. La charte est authentifiée par un sceau, datée à compter de la naissance du Christ et écrite à la cour de Radič à Zaborani.

Опис повеље и ранија издања

Повеља је у веома лошем стању, а то се прије свега односи на средишњи и готово комплетан десни дио који недостају. Пергамент повеље је исте њемачко-француске израде као код повеље Бељака и Радича од мјесеца дана раније, а по квалитету је надмашује. Димензије износе 33 цм горе, 33,2 цм доље и 14 цм лијево, док се на десној страни висина не може

мјерити, јер је пергамент на тој страни разједен.¹ Ова повеља је од свих јужнословенских повеља највише страдала од љубичасте болести. Почевши од доњег десног угла разјела је болест цијели неправилни трокут у правцу према лијевом горњем углу, чиме су знатни дијелови текста упропашћени. Од укупно 13 редова текста 6 их је једним дијелом уништено. Иако писар није правио никаквих линија за писање редови су прави.

У сврху причвршћивања печата завинута је одоздо мала плика која прекрива посљедњи ред и десни дио предзадњег реда, и кроз коју пролази врпца.² Повеља ја овјерена печатом на коме пише **Печат кнеза Радича**. Печатна грудва од свјетлосмеђег воска није правилног облика. Горња површина има неправилан елиптично овалан облик у којој се налази удубљење испуњено црвеним воском.³ Површина типаревог отиска данас је дјеломично згњечена, лијеви дио је мало уздигнут, круг око хералдичког сидра стиснут, тако да је од натписа слово **д** сасвим ишчезло. По свему се види да дијак није чекао да се восак довољно охлади, него је почео правити удубљење и отисак типара у црвеном воску још са топлотом грудвом. То је имало за посљедицу да је и сама грудва изгубила свој првобитно правилан облик полукугле, односно полутиквице, од које је остала неправилно елиптично-овална маса, а уједно се код тога покварио отисак типара у удубини.

Повеља је била пресавијена само једном паралелно висини. На полеђини се од савременог канцеларијског регеста могу видјети само још ријечи *voevoda* у првом и *per li merchadanti* у другом реду записа, остали дио савременог записа је уништен од болести пергаментa. Рецентни записи су „N 28 del Pach V“ и бечки „№ 127 an 1391“.

Оригинал повеље налази се у Дубровачком архиву. Први који је издао ову повељу војводе Радича Санковића био је Павле Карано-Твртковић у својим *Србским споменицима* из 1840. године.⁴ У његовом издању

---

¹ О свим осталим димензијама видјети у G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (1951) 86–87.

² Она се састоји од непредених влакана црвене свиле, сложених у нити. Испод руба повеље није од оба крака исплетена плетеница, него се оба крака одвојено и помало дивергентно спуштају око 4,5 цм испод руба до печата, пролазе одвојено око 2,5 цм кроз печат и послје изласка из печата висе још око 25 цм испод њега – G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 87.

³ У црвеном воску је отиснут исти Радичев типар са кнежевском титулом у повељи од 15. априла 1391 – G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 87.

⁴ П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, Београд 1840. За ово издање много заслужнији био је српски свештеник Ђорђе Николајевић, који је кришом преписао

евидентно је неколико недостатака. Први се односи на то да се ријечи пишу као и у повељи, дакле без разрјешавања скраћеница, а други је у неодвајању неких ријечи. Занимљиво да у овом издању уопште нема ниједног од оштећених редова, чак ни оних дијелова који су читљиви, тако да се од половине четвртог реда одмах прелази на крај десетог реда.

Друго издање ове Радичеве повеље приредио је Франц Миклошич у *Monumenta Serbica* из 1858. године.⁵ Он је разријешао све скраћенице па чак и неке дијелове који нису читљиви. Вјероватно је то учињено на основу аналогije са сличним повељама из тог времена код којих се извјесни дијелови понављају. У цијелом том послу направио је само неколико ситнијих грешака: прије свега, граматичке природе (писање Дубровчани са малим словом) и **печативъ** умјесто **печати въ лито** у средишњем дванаестом реда.

Посљедњи пут, прије овога, повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима од 15. маја 1391. издата је у *Старим српским повељама и писмима*, које је приредио Љубомир Стојановић.⁶ У односу на Миклошичево издање, он није покушавао одгонетнути поједине избрисане дијелове држећи се само онога што је било сигурно, односно видљиво или очигледно. У овом издању на два мјеста недостају слова, и то: **дѡвровачко** умјесто **дѡвровачкои** на почетку седмог реда и **заклесмо** (недостаје **се**) у деветом реду. – П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 103; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 220; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 126; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (Sarajevo 1951) 86–87.

Текст повеље*

+ Ва име ѡ(тъ)ца и с(и)на и с(вѣ)т(о)га д(с)ха. Да кетъ вѣдомо
Б(о)гомъ и светимъ Михаиломъ Архангеломъ и всими кои сѡ Г[о-
спо]д[и]нѡ Б(о)гѡ годили |2|, како да вѣрѡ вождѡ Радичъ свога ѡца

дио ћириличких исправа на путу из Дубровника у Беч. Посредно, преко Трста, исписани су доспјели у Београд гдје су и објављени. Заслуга свештеника Карано-Твртковића била је једино у томе што је исписе Ђорђа Николајевића из Трста донио у Београд – *Енциклопедија српске историографије*, 19 (Р. Михаљчић).

⁵ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*; овом приликом употребљено је фототипско издање из 2006. године

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*; за ову прилику коришћено је фототипско издање из 2006. године.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

- кѣзньца Санька и господок Радосаве и свою Радичевѣ и своѣ господок |3|
- 5 Гоисаве своши брати и прѣвателѣмъ власт(е)лемъ дѣбровачцимъ да
всаки дѣбровчанинъ ходи с трьгомъ и бес трьга |4| свободно по
всемъ мокъмъ владанию и гди годи ꙗко змогъдохъ (итити) ... ..
... .. |5| ни царине нѣ силе ни (!) ꙗко не правде, него ли да имъ
сѣ вси доб... .. |6| Стѣпана и ѣ бана Стѣпана и ѣ
- 10 Твртка ... .. |7| општини дѣбровачкои ѣ все
повеле и свобоч...⁷ ... .. |8| (госп)оде српьске и бо-
саньске и хомьске, и да не порекъ ни прѣдъ ... ..
|9| (опш)ини дѣбровачкои ꙗко вождо Радичъ и с моими властели
заклесто се ... .. |10| (све)тимъ д[ѣ]хомъ и четирьми
- 15 квангелисти и ·вї· апостоли и ·ѡ· избра(нихъ) и тои прѣсегосмо
(кнезъ) |11| Жънъ Сорькочевѣѣѣ и Павкъ Гънъдшлиѣѣ дѣбровач-
кимъ поклицаромъ. И сиомъ повеломъ записахъ |12| и потвердихъ
печатю моомъ печати въ лито рожаства Христова тисѣѣѣ и ·тї· и
деветъ десеть и ·а· |13| лито, м(ѣ)с(е)ца маѣ ·еї· д(ь)нь ѣ моихъ(ь)
- 20 дворихъ(ь) ѣ Заборахъ(ь), а писа Рашко дикакъ.

На печату испод повеље пише: Печат кнеза Радича.

Превод повеље

У име Оца и Сина и Светога духа. Да је знано Богом и светим Михаилом Арханђелом и свима који су Господу Богу угодили, како даје вјеру војвода Радич, свога оца казнаца Санка и госпође Радосаве, и своју Радичеву и своје госпође Гоисаве својој браћи и пријатељима властели дубровачкој, да сваки Дубровчанин иде с робом и без робе слободно по цијелој мојој области, и гдје год ја узмогнем досећи ... ..
... ..⁸ ни царине, ни насиља, нити једне неправде, него да су им сви ... ..
... ..⁹ Стјепана и у бана Стјепана и у Твртка ... ..
... .. Општини дубровачкој у све повеље и слободе ... ..
... ..¹⁰ господе српске и босанске и хумске, и да не порекну ни пред

⁷ Према читању Ф. Миклошича ова ријеч гласи *свобочтине* – F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 220.

⁸ На основу сличних повеља вјероватно је стајало: *да им не буде ...*

⁹ Могуће: *добити сигурни као у доба ...*

¹⁰ Могуће да је у повељи било записано: *које су добили раније од ...*

Повеља војводе Радича Санковића Дубровчанима

... .. Општини дубровачкој ја војвода Радич с мојом властелом заклесмо се ... .. Светим Духом и четворицом еванђелиста и дванаесторицом апостола и седамдесеторицом изабраних, и с тим присегнусмо кнезу Жуњу Соркочеву и дубровачком поклицару Павку Гундулићу. И овом повељом записах и потврдах печатећи мојим печатом у љето рођења Христова 1391. љето, мјесеца маја 15. дан у мом двору у Заборанима, а уписа Рашко дијак.

Дипломатичке особености

Настајање ове повеље било је много сложеније него што се у први мах може учинити. Наиме, браћа Санковићи су 15. априла 1391. године издали повељу Дубровчанима о продаји Конавала и Виталине, али су тада почели неки заплети о чему свједочи вијест од 18. априла када се у Дубровнику одлаже расправа о писму посланика код Бељака.¹¹ И у наредних неколико седмица имена жупана Бељака и војводе Радича често се спомињу у одлукама дубровачких вијећа.¹² На крају, последице свих ових перипетија, војвода Радич Санковић издао је повељу Дубровчанима 15. маја.

Повеља почиње са знаком крста као симболичном инвокацијом што није често случај са другим властеоским повељама из тог времена. Крст је са помало повијеним гредама што представља једини украс у овој повељи. Одмах након њега саопштена је инвокација ријечима и то у свом за властелу тог доба уобичајном облику *У име Оца и Сина и Светог духа*, али без *амин*.

---

¹¹ Тада је одлучено: *de deliberando nunc in presenti consilio super literis receptis a nostris ambassiatoribus qui sunt ad Bellyach*. Супротна страна је тражила: *de inducendo usque ad cras, et recolligere omnes ad hoc consilium qui possunt esse presentes* – *Odluke dubrovačkih vijeća 1390–1392*, pripremili N. Lonza i Z. Šundrica, Zagreb – Dubrovnik 2005, 266.

¹² Тако, на примјер, већ 24. априла одлучено је: *de recipiendo nunc Canalle cum castro Socholi et aliis locis contentis in poveya a Bellyacho et Radićio fratribus, si illud ab eis habere poterimus*. Супротан, неприхваћен приједлог био је: *de querendo quod prius dicta loca nobis privilegientur quam ipsa recipiamus a dictis Bellyacho et Radićio*; У одлуци од 27. априла наводи се: *de scribendo ambassiatoribus nostris qui sunt ad Radić, quod in poveya quam comune nostrum debet facere ipsi Radić obmittatur id quod debet tractari cum domino nostro rege Ungarie*; Поново се помиње 10. маја када је одлучено: *de inducendo super donis fiendis Radićio, a већ сутрадан: de donando res speciarie Radićio voyvode* – *Odluke dubrovačkih vijeća*, 267.

Повеља нема класичне интитулације, а ни аренге, тако да иза инвокације слиједи промулгација у помало занимљивом виду *Да је знано Богом и светим Михаилом Арханђелом и свима који су Господу Богу угодили...* што указује на припадност православној цркви.¹³ Очигледно крсна слава војводе Радича Санковића био је Аранђеловдан.¹⁴

Одмах послје промулгације слиједи диспозиција која представља и суштину ове повеље, односно њену правну садржину. У овом дијелу војвода Радич даје вјеру Дубровчанима да могу слободно трговати и кретати се по његовој земљи без страха од царина, насиља или разних неправди као што је био случај и раније у вријеме владавине бана Стјепана II и бана и краља Твртка. У овом случају он иступа као прави обласни господар, који је ингеренције централне власти замијенио својим што јасно указује да су се процеси дезинтеграције босанске државе почели осјећати врло брзо након смрти краља Твртка.¹⁵

На диспозицију наставља се санкција, која се састоји само из једног дијела, и то заклетве војводе Радича и његове овом приликом именоване властеле да ће поштовати одредбе ове повеље. Они се заклињу Светим духом, четворицом јеванђелиста, дванаесторицом апостола и са седамдесет изабраних. Том чину су присуствовали дубровачки поклисари кнез Жуњ Соркочевих и Павко Гундулић.

Затим слиједи кораборација, којом се потврђује што је у повељи записано, при чему војвода Радич посебно наглашава овјеравање својим печатом. На крају слиједи датирање повеље, које је овом приликом извршено према рођењу Исуса Христа уз навођење дана, мјесеца и године. Повеља завршава информацијом гдје је писана и ко ју је писао.

На крају морамо истаћи да су обе повеље Санковића, она о продаји Конавала и Витаљине, као и ова, остале неостварене, јер Радич није успио да добије потврду и сагласност краља и *Русага босанског* за про-

---

¹³ Према Марку Вегу, главна црква жупе Ком која се налази у Разићима припадала је управо Санковићима и била је посвећена њиховом крсном имену св. Ђурђа и св. Михаила Арханђела – M. Vego, *Iz historije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1980, 52.

¹⁴ На основу претходне повеље од 15. априла исте године видимо да је старији брат жупан Бељак славио Ђурђевдан. О распрострањености појединих вјерских заједница у Хуму видјети рад А. Смиљанић, *Вјерска припадност хумске властеле*, Култура полиса IV–6/7 (2007) 299–317.

¹⁵ Практично прошло је тек два мјесеца од његове смрти, а браћа Санковићи су већ продали Конавле Дубровчанима, а затим и овом повељом војвода Радич омогућио је Дубровчанима слободну трговину по његовој земљи.

дају Конавала.¹⁶ Њихова акција била је одлучна, босанска војска предвођена војводом Влатком Вуковићем и кнезом Павлом Раденовићем поразила је Санковиће, који су за неко вријеме били уклоњени из политичког живота земље.¹⁷ Тада су Конавле између себе подијелили војвода Влатко Вуковић и кнез Павле Раденовић. – Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90–132 (1912–1928), Београд, 1928; А. Соловјев, *Властеоске повеље босанских владара*, Историско-правни зборник 1 (Сарајево 1949) 79–105; Г. Ћремошник, *Bosanske i humske повеље средњег вијека*, GZM VI (Sarajevo 1951) 87; *Odluke dubrovačkih вијећа 1390–1392*, припремили N. Lonza i Z. Šundrica, Zagreb – Dubrovnik, 2005, 266–268; Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, ИЧ XI (1960) 17–54.

Установе и важнији термини

Вјера, 77 (страна), 3 (ред у издању) – вјера владара према властелину. Такав однос између владара и његовог поданика трајао би до властелинове невјере. У овом случају војвода Радич даје вјеру Дубровчанима, односно обавезује се на поштовање слободног кретања и трговања Дубровчана по његовој области.

Литература: С. Ћирковић, „*Верна служба“ и вјера господска*, Зборник ФФ у Београду VI–2 (1962) (= *Работници, војници, духовници*), Београд 1997, 318–335; *ЛССВ*, 76–77 (С. Ћирковић); Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1 (2002) 125.

---

¹⁶ О даљој судбини одредби из повеље свједочи цитат из серије Lettere di Levante од 4. децембра 1404. године који гласи: Et sello dicto Sandali over Uolcheç ve uxasse a dire como avanti: vui haviti facto a Radize proferta de perperi mille per Lissez; responditi che questo non si trova. Et se lui dixesse: como negati questo che io ho privilezio; respondete: mostratilo, che vedando lo ve saveremo rispondero. Et in caxo che lui ve llo mostrara vederiti in esso lo meleximo, che a quello tempo non era facta mencion nessuna di queste terre di la marina, ne de Lissez. Ma la verita e che quando a Radize fessemo questo privilezio lui hauea Canale in man et simel deua (!) cum li sui castelli. Et nuj no 'l volsemo senza el volere de Bosna. Et lui ne l' proferse de farne lo priviliziare del re et da Bosna, et meteraveze in possession et in tegnuda dele castelle. Et per questo li fessemo lo dicto privilezio. Et despoy li ando sinestre che lui non potte attendare a le proferte, ne nuj a lui fossimo tegnudi plu – Lettere di Levante 4 f. 81'.

¹⁷ Жупан Бељак вјероватно није ни дочекао крај те године, док је његов брат војвода Радич послје вишегодишњег заточеништва постао слободан 1398. године. Ј. Мијушковић, *Санковићи*, 41–42.

Казнац, 78, 4 – казнац је најистакнутији представник државне управе који је био задужен за убирање владаревих прихода, али је обављао и друге дужности. У средњовјековној Босни је свака велика историјска област имала свог казнаца. У другој половини XIV вијека у Хуму је казнац био Санко Милтеновић, Радичев отац.

Литература: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд 1996, 118; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 17–24; *ЛССВ*, 268 (М. Благојевић); С. Рудић, *Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу*, *ССА* 2 (2003) 80.

Царина, 78, 8 – Царина је била један од главних прихода владара од трговине. Наплаћивана је на трговима, гдје се продавала роба и то само на продату робу. Постојале су и мимоходне царине, које су плаћане на робу која се извозила или увозила. Убирање царина обично је давано у закуп. У вријеме слабљења централне власти у Србији и Босни питање царина прелазило је у ингеренције обласних господара.

Литература: *ЛССВ*, 792–795 (С. Мишић, А. Веселиновић); А. Фостиков, *Акт босанске краљице Јелене Грубе о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, *ССА* 4 (2005) 206.

Присега, присећи се, 78, 15 – синоним за заклетву и заклињање. Чест појам у повељама босанских владара и обласних господара.

Литература: *ЛССВ*, 204–205 (Ј. Ђаповић); Ј. Мрغيћ Радојчић, *Повеља бана Твртка којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу*, *ССА* 4 (2005) 112.

Кнез, у Дубровнику, 78, 16 – највиши званичник Општине дубровачке. У раздобљу млетачке власти (1205–1358) за кнеза је постављан припадник неке од венецијанских патрицијских породица. Након тога, у вријеме угарске врховне власти, мандат кнеза био је мјесец дана.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 35–36; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1800*. I, Zagreb 1980, 121–123; Н. Порчић, *Писмо краља Владислава II кнезу и општини дубровачкој*, *ССА* 1 (2002) 50.

Поклисар, 78, 17 – назив за посланика, дипломатског посредника или преговарача. Био је у употреби у Дубровнику, средњовјековној Босни и Србији.

Литература: *ЛССВ*, 538 (С. Ђирковић); С. Марјановић-Душанић, *Хрисовуља краља Душана о даривању Св. Николе Мрачког у Орехову манастиру Хиландару*, *ССА* 2 (2003) 67.

Дијак, 78, 20 – један од назива за писара у средњовјековној Босни и Србији. У почетку ова ријеч означавала је ђакона, најнижи свештенички чин у хришћанској цркви. Пошто је у раном средњем вијеку писменост била ограничена на свештенство, ријеч дијак почела је да означава и писара без обзира на то да ли је припадао црквеној хијерархији или не. То значење је задржала и у доба позног средњег вијека, иако су писари тог времена углавном били световњаци.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Логотет*, Глас СКА 106 (1923) 50–96; Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних појмова*, Београд 1990, 39–40; *ЛССВ*, 152 (Т. Суботин-Голубовић).

Просопографски подаци

Радич Санковић, 77, 3; 78, 4, 13 – у политичком животу средњовјековне Босне учествовао је између 1379. и 1404. године. Заједно са братом, жупаном Бељаком, продао је 15. априла 1391. године Конавле Дубровнику. Од те продаје није било ништа, јер је интервенисао *Русаг босански* пославши војводу Влатка Вуковића и кнеза Павла Раденовића, који су са својом војском децембра исте године заузели Конавле, заробили војводу Радича, а територију Конавала подијелили међу собом. Војвода Радич Санковић је био у заробљеништву све до 1398. године. Поново је успоставио одличне односе са Дубровником тако да им је већ наредне године продао село Лисац у Приморју. До промјене је дошло у вријеме рата краља Стефана Остоје против Дубровника 1403. године када је предводио један дио босанске војске. Сљедеће године страдао је у заробљеништву војводе Сандаља Хранића, чиме је ова властеоска породица доживјела свој крај. Могуће да је сахрањен у селу Бискупу код Коњица, гдје су се налазили њихови првобитни баштински посједи и гдје је пронађена породична некропола Санковића са 16 гробова.

Литература: М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1955, 42–48; Ј. Мијушковић, *Хумска властеоска породица Санковићи*, 40–52; С. Мишић, *Хумска земља*, 64–69; М. Благојевић, *Државна управа*, 22; Ј. Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу*, *ССА* 2 (2003) 179.

Санко Милтеновић, 78, 4 – хумски властелин са титулама жупана и казнаца. Унук Дражена Богопенеца, а син Милтена Дразивојевића, господар жупа Невесиња и Неретве. Након смрти великог кнеза Војислава Војиновића 1363. године, жупан Санко је прикључио својој области и

Попово поље и Дабар чиме је практично загосподарио читавим источним Хумом. У фебруару 1366. учествовао је у побуни кнеза Вука против његовог брата, бана Твртка, али се изгледа није превише компромитовао те му је босански владар у лето те године додијелио титулу казнаца. Он је ову дужност обављао на територији *земље* Босне и у источном Хуму. У јесен 1366. године поново је дошао у сукоб са баном Твртком. Том приликом био је поражен те је побјегао у Дубровник. Послије краћих преговора они су се измирили тако да се већ у другој половини 1367. године Санково име налази у бановим повељама. Међутим, већ крајем 1368. Санко се поново побунио придруживши се Николи Алтомановићу. Ипак, њихова сарадња није била дугог вијека, јер се Санко убрзо вратио у босански табор. На крају је погинуо у сукобу са људима Николе Алтомановића у Требињу између јула 1370. и јула 1372. године.

Литература: Ј. Мијушковић, *Хумска властееоска породица Санковићи*, 22–33; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 127–132; М. Vego, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Сарајево, 1982, 55; С. Мишић, *Хумска земља*, 64–69; Ј. Мргић-Радочић, *Повеља бана Твртка кнезу Вуку Хрватинићу*, 178–179; Ђ. Тошић, *Средњовековна хумска жупа Дабар*, Београд 2005.

Радосава, 78, 4 – супруга жупана и казнаца Санка. Према мишљењу Марка Вега и Паве Анђелића то је друга Санкова жена, јер је Радич у овој повељи спомиње уз Санка као *госпоју*, али не каже да је то његова мајка. За то вријеме Санка отворено назива својим оцем.

Литература: М. Vego, *Nadgrobnii spomenici porodice Sankovića u selu Biskupu kod Konjica*, GZM 10 (1955) 161; Р. Анђелић, *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Сарајево 1982, 97.

Гоисава, 78, 5 – кћерка зетског обласног господара Ђурђа Балшића, прва супруга војводе Радича Санковића. У вријеме мужевог заточеништва (1391–1398) морала се склонити у Дубровник, јер јој је сигурност била угрожена. За то вријеме добијала је материјалну помоћ од дубровачке Владе, а када је ишла да дочека војводу Радича у мају 1398, последије добијања слободе, Дубровчани су је лијепо и са даром испратили. Можда је ускоро и умрла, јер се више на помиње у историјским изворима. На ову претпоставку упућује вијест из новембра 1399. када се војвода Радич женио други пут. Сахрањена је у селу Бискупу код Коњица, гдје се налазила некропола Санковића.

Литература: М. Vego, *Nadgrobnii spomenici porodice Sankovića*, GZM X (1955) 157–166 и GZM XII (1957) 127–141; Ј. Мијушковић, *Хумска властееоска породица Санковићи*, 17, 42, 50.

Жуњ Соркочевић, 78, 16 – син Ивана Соркочевића тако да се понекад у документима наводи као Жуњ Ивановић. Рођен је 1354. године. Помиње се 9. маја 1390. као један од дубровачких властелина који обећавају да ће Дубровчани примити Вука Бранковића, госпођу Мару и њихову дјецу у свом граду. Његово име у својству дубровачког покликсара забиљежено је у повељи којом су браћа Санковићи 15. априла 1391. уступили Дубровчанима Конавле и Витаљину. Поново се јавља, овај пут као кнез, мјесец дана касније у повељи Радича Санковића. Након тога, боравио је претежно у Србији, и то највише у рударском тргу Трепчи. Године 1395. донио је, ради депоновања, у Дубровник 100 либри сребра Вука Бранковића. Умро је 1402. године.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 125–127, 140; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 412.

Павко Гундулић, 78, 16 – изузетно имућни дубровачки властелин који је богатство наслиједио од оца Ђиве Гундулића. Рођен је 1372. године. Звање кнеза Павко је добијао прилично често, редовно из године у годину, посебно се то односи на крај XIV и прве деценије XV вијека. Поред тога, често су му повјераване најразноврсније дужности и задаци, као што су биле и дипломатске мисије. Спомиње се у својству дубровачког покликсара и у повељи којом су браћа Санковићи уступили Конавле и Витаљину Дубровнику. Више пута је боравио у Венецији због својих послова. Доживио је дубоку старост; умро је 1461. године.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 125–127; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, 268, 272–276.

Рашко, 78, 20 – дијак који се помиње само у овој повељи. Мјесец дана раније повељу браће Санковића писао је Грубанац Хлапчић. Према мишљењу Станоја Станојевића, то се може објаснити тиме да су они имали посебне канцеларије, а самим тим и сваки свога дијака: Бељаков је био Грубанац, а Радичев Рашко. Радичев дијак Рашко је био много вјештији и бољи писар од Бељаковог Хлапчића, рука му је много глађа и дотјеранија, али се види да обојица потичу из исте школе. Шта је било последице са Рашком можемо само да нагађамо. Можда је умро или погинуо у бурним догађајима тог времена када је његов господар поражен од војводе Влатка Вуковића и кнеза Павла Раденовића, те заточен на дуже вријеме, практично готово цијелу посљедњу деценију XIV вијека. У сваком случају, прву сљедећу повељу коју је издао војвода Радич августа 1399. године писао је нови дијак по имену Милета Поповић, коме је господар дао звучну титулу логотета.

Аранђел Смиљанић

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА 106 (1923) 73; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (1951) 86–87.

Топографски подаци

Заборани, 78, 20 – локалитет у невесињској области, недалеко од села Бискупа, гдје је до нашег времена остала очувана породична некропола Санковића. Заборани и данас постоје под истим именом 15 км далеко од Главатичева.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1978, 329; Ј. Мијушковић, *Хумска властeosка породица Санковићи*, 31, 50.

Невен Исаиловић

**ПОВЕЉА ВОЈВОДЕ ХРВОЈА ВУКЧИЋА ХРВАТИНИЋА
УГАРСКОМ КРАЉУ ЖИГМУНДУ И КРАЉИЦИ МАРИЈИ**

Сучани, 23. август 1393. године

Војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић издаје повељу којом се у своје име, и у име својих потомака и наследника, обавезује на вечну службу и верност угарском краљу Жигмунду Луксембуршком и његовој супрузи краљици Марији Анжујској којима нуди сваку помоћ и услугу против свих особа било ког ранга, осим против босанског краља Стефана Дабише коме, такође, намерава верно служити, али само док је жив и само у случају да не устане против угарских владара.

Le duc Hrvoje Vukčić Hrvatinić délivre une charte par laquelle il s'engage, en son nom et au nom de ses descendants et successeurs, à servir fidèlement et être fidèle au roi de Hongrie Sigismond de Luxembourg et à son épouse la reine Marie d'Anjou, auxquels il offre toute forme d'assistance et de service contre toutes les personnes, quel que soit leur rang, excepté contre le roi de Bosnie Stefan Dabiša qu'il a également l'intention de servir fidèlement, mais uniquement tant que celui-ci est vivant et sous condition qu'il ne se soulève contre les souverains de Hongrie.

Опис повеље и ранија издања

Оригинал повеље чува се данас у Бечком архиву (*Hof und Staatsarchiv*), али нам није позната тачна сигнатура. У том архиву се нашао најкасније почетком XIX века када је објављиван Фејеров *Codex Diplomaticus Hungariae*. Нису познати преписи ове исправе, а овај прилог састављен је на основу снимка којег је објавио Л. Талоци у мађарском издању своје историје Јајца (1915). Повеља до сада није стручно описана, а о њеним тачним димензијама се не може говорити без увида у оригинал, осим што се може приметити да јој је ширина двоструко већа од дужине. Исписана је на папиру који је пресавијен једном по ширини, а два пута по дужини што значи да је била сложена као писмо.

Текст је распоређен у централном делу листа, у 16 редова, а због недостатка маргина иде делимично укосо, слева надесно. Писмо је теже

читљива курзивна готица, са сразмерно великим бројем скраћеница. Трагови интерпункције постоје, али су местимични и највећим делом су у потпуном раскораку с данашњим правилима. Украсних слова нема, док постоји блага стилизација великих слова (*S, R, I*) која се недоследно користе да означе лична имена, титуле и епитете. Мала слова *t* и *c*, као и *u* и *v* су идентична. Поједина мала слова и неке лигатуре имају доста неуобичајену форму. Писар који је саставио ову повељу, није саставио ниједан други познати латински акт босанске провенијенције. Формулар на основу кога је повеља састављена вероватно је угарског порекла, на шта указују коришћени термини и карактеристике латинског језика.

Непосредно испод последњег реда текста налазе се трагови утиснутог малог печата, најављеног формулом короборације. Будући да није сачуван ниједан печат Хрвоја Вукчића Хрватинића, не можемо ни претпоставити које су се хералдичке представе налазиле на коришћеном типару. Вероватно је Хрвоје у време издавања ове повеље располагао само малим печатом, односно печатним прстеном, на шта указују димензије трага на папиру. То документу није давало мање званичан карактер јер се радило о заклетви, изјави верности.

Ранија издања: G. Fejer, *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/2*, Budae 1834, стр. 158–159, док. бр. 79; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, стр. 52, док. бр. 280 (перецт); L. Thallóczy, *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527*, Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria vol. 40, Budapest 1915, стр. CCXCIII–CCXCIV, док. бр. I; Lj. Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.–1527*. (prevod M. Šufflaya), Zagreb 1916, стр. 253–254, док. бр. I; T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik XVII*, Zagreb 1981, 529–530, док. бр. 378; M. Brković, *Srednjovjekovna Bosna i Hum. Identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 212 (перецт).

Документ је дат и у преводу, без оригиналног текста, у следећим публикацијама: F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća (II dio)*, Rad JAZU 3 (1868) 137–138; V. Klaić, *Povijest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 203; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350.–1416.)*, Zagreb 1902, 92; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo 1942, 357–359. Рачки је једини донео пун превод, док су остали аутори изоставили есхатокол повеље.

И поред чињенице да је документ писан компликованим готичким курзивом, ранији издавачи нису направили пуно крупних грешака у читању. Док је Фејер, осим једне крупније грешке, углавном лоше транскрибовао поједина слова у оквиру правилно препознатих речи, дотле је Тало-

ци, опет са само једном већом погрешком, на више места спајао две речи у једну, без икакве језичке или палеографске основе. Смичиклас прави најмање грешака, свега шест, од којих две могу бити последица штампарске омашке.

У нашој транскрипцији, због немогућности разликовања слова *s* и *t*, односно *u* и *v*, држаћемо се уобичајених правила транскрипције класичног латинског језика, пошто је немогуће утврдити која је правила поштовао писар. Ранији издавачи су свако *-ti* транскрибовали са *-ci*, неке скраћенице су разрешавали погрешном алтернативом (*duntaxat* уместо *dumtaxat*) или су се произвољно опредељивали у разрешавању неких скраћеница (*pre* уместо *prae*), али то неће бити означено као омашка у читању јер би то била хиперкритичност будући да се ради о могућим варијантама. Талоци је једини прочитао две сувишне речи које у тексту постоје и стога се морају наћи у критичком издању.

Литература: М. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zadar – Mostar 1998, 72, 107–109.

Текст повеље*

Nos Herwoya, inferiorum Bozne partium wayvoda, notum facimus tenore praesentium quibus expedit universis quod nos, [2] animo deliberato et ex certa scientia, habentes spem sincere devotionis et fidei ad serenissimos principes et dominos nostros [3] gratiosos,¹ dominum Sigismundum, dei gratia regem, ac dominam Mariam, reginam Hungarie, Dalmatie, Croacie etc., proinde tenore [4] praesentium ipsis promittimus, a modo in antea, omnem fidelitatem, obedientiam debitam et reverentiam contra quoscumque principes [5] et magnates ac alios cuiuscumque status, gradus, conditionis, dignitatis, tituli et praeeminentie
10 homines, excepto [6] dumtaxat inclito principe, domino Stephano Dabissa, rege Bozne, cui usque² ad vitam suam fideliter intendimus [7] servire, nisi in casu quo ipse dominus rex Bozne contra praedictos dominum regem et dominam reginam Hungarie, quod [8] absit, insurgeret. Tunc omnino ab ipsius domini regis³ Bozne debemus servitio abstinere

---

* Редакција издања: Сима Ћирковић.

¹ Талоци: *generosos*.

² Талоци: *cuiusque*.

³ Фејер овде прави забуну јер уместо *ipsius domini regis Bozne debemus* ставља *ipsius domini regis et domine (regine) debemus*, што уопште не стоји у изворнику.

15 et nostras vires nequaquam |9| contra ipsos dominum regem et reginam
Hungarie aliquo modo et⁴ (!) exhibere. Post mortem vero ipsius domini
Stephani Dabisse, |10| regis Bozne, nemini alteri, nisi praetactis domino
regi et domine regine Hungarie, vita nobis comite serviemus, |11| ac
20 semper et indefesse, liberaliter et efficaciter, mandata ipsorum domi-
norum, regis et regine Hungarie, iuxta nostram |12| possibilitatem, adim-
plebimus, acceptum servitium eisdem semper fideliter exhibendo, et ex
nunc in antea nos in toto ad |13| ipsorum vota et⁵ praecepta una cum he-
redibus et successoribus in(!)⁶ nostris perpetuo offeremus et omnimo-
de⁷ conformamus⁸ ac,⁹ |14| iuxta vires nostras, ipsorum comoda et ho-
25 noris augmenta et exaltationem semper et fideliter procurare et manute-
nere, vere |15| fidei iuramento, spondemus harum nostrarum, quibus
nostrum sigillum, quo utimur, est appressum, testimonio litterarum.
Datum |16| in castro Zuchan, vigesima tertia die mensis augusti, anno
domini M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo tertio.

Превод повеље

Ми Хрвоје, војвода Доњих Краја Босне, садржајем ове исправе даје-
мо на знање свима заинтересованима да се ми, по слободној вољи и
свесно, имајући поуздање искрене привржености и верности прејасним
владарима и нашим милостивим господарима, господину Жигмунду,
по милости Божјој краљу, и госпођи Марији, краљици Угарске, Далма-
ције, Хрватске итд., дотичнима овом исправом стога обавезујемо, од
сада надаље, на сваку верност, дужну послушност и поштовање против
било ког владара, великаша и других људи било ког сталежа, степена,
звања, достојанства, части и почаста, искључујући једино славнога
владара, господина Стефана Дабишу, краља Босне, коме намеравамо
до краја његовог живота верно служити, осим у случају да поменути
господин краљ Босне, не дај Боже, устане против реченог господина
краља и госпође краљице Угарске. Тада се морамо сасвим уздржати од
службе дотичном краљу Босне и наше силе никако и нипошто не смемо

---

⁴ Фејер пренебрегава ово сувишно *et*, Талоци га исправно чита и обележава ус-
кличником, док га Смичиклас чита као *ei*.

⁵ Фејер: *ex*.

⁶ сувишно *in* примећује и обележава само Талоци.

⁷ Фејер: *omnimodo*.

⁸ Фејер, Смичиклас: *confirmamus*.

⁹ Смичиклас: *et*.

Повеља војводе Хрвоја Вукчића угарском краљу Жигмунду

употребити против речених господина краља и краљице Угарске. После смрти реченог господина Стефана Дабише, краља Босне, ником, пак, другом осим поменутом господину краљу и госпођи краљици Угарске, нећемо, док смо живи, предано служити, и увек и неуморно ћемо, добровољно и делотворно, према нашој могућности, извршавати наредбе речених господара, краља и краљице Угарске, увек верно вршећи прихваћену службу истима, те ћемо се, од сада надаље, заједно са својим потомцима и наследницима, заувек и у целости равнати према њиховим жељама и налозима, и на сваки начин тврдимо да ћемо се, према нашим моћима, увек и верно старати и бринути о њиховој добробити, величању части и узвишењу; а за то јамчимо заклетвом истинске вере и сведочанством овог нашег писма, на које је утиснут печат који користимо. Дато у дворцу Сучанима, 23. дана месеца августа, лета Господњег 1393.

Околности настанка

Постоје три различита виђења историчара о околностима настанка повеље коју је војвода Хрвоје издао краљу Жигмунду. Првобитна теорија која је дуго остала неоспорена, а и данас се одржава у тумачењима појединих научника, била је теорија тзв. „Ђаковачког уговора“ по којој је краљ Стефан Дабиша, под притиском угарског краља, јула 1393. у Ђакову склопио споразум који је предвиђао да босанску круну после Дабишине смрти наследи краљ Жигмунд. Сматрало се да је, поред Дабише, и његова властела пристала на тај споразум и издала повеље којима се обавезала на верност Жигмунду. Закључци су извођени на основу податка о једном најављеном посланству Задрана (из летописа Павла Павловића), једног погрешно датованог акта (Жигмундова повеља Семковићима) и Хрвојеве повеље коју анализирамо.

Показало се да је тезу о сагласју поменутих извора могуће врло лако оспорити. Наиме, Сима Ћирковић је радом из 1962. године одбацио одржавање састанка у Ђакову, утврдивши да се радило о конструкцији заснованој на погрешној анализи грађе. Ћирковић је доказао да краљ није могао бити у том граду у време када је до споразума наводно дошло, да задарско посланство можда никада није отишло Жигмунду, а да је повеља Семковића, издата у Ђакову, заправо из 1394. године. Хрвојев акт од 23. августа 1393. оцењен је као резултат његовог сепаратног, можда и тајног, договора са угарским краљем, највероватније мотивисаног питањима локалне политике и преиспитивањем Хрвојеве подршке странци Ладислава Напуљског. До правог споразума између

Босне и Угарске о наслеђивању босанског трона и Дабишином одрицању од Далмације и Хрватске дошло је тек након пораза Хорвата, у лето 1394. године.

Треће виђење, које представља извесну модификацију пређашњих, понудио је Младен Анчић. Он се сложио да „Ђаковачког уговора“ није било, али Хрвојеву повељу из 1393. године није видео као резултат сепаратног договора већ ју је ставио у оквире неког општег споразума босанског краља и властеле са Жигмундом који није предвиђао територијалне промене, али јесте, на неки начин, довео до признања надмоћи угарског краља и његове претензије на босански престо. Анчић тврди да би, без такве опште сагласности, Хрвојев акт искључивао клаузулу о доживотној верности Дабиши подређеној верности Жигмунду, или би та клаузула представљала издају босанске круне.

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 169–174; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 78–81; Р. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York 2005, 201–203; С. Ћирковић, *О „Ђаковачком уговору“*, *Историјски гласник* 1–4 (1962) 3–10; С. Рудић, *Повеља краља Дабише браћу Семковић (1395)*, *ССА* 5 (2006) 164–166; М. Анчић, *Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji 1387–1394*, Београд 1985, 68–69, 123–124 (магистарски рад у рукопису).

Дипломатичке особености

Анализирана повеља у већини својих делова није ни по чему специфична. Након интитулације, која завређује подробније разматрање, следи карактеристична промуглација *notum facimus* и општа инскрипција *quibus expedit universis*. После краће експозиције којом се објашњава мотивација за настанак правног чина повеље, следи дугачка диспозиција којом се конкретизује Хрвојева заклетва угарским владарима и одређује распон његових дужности према њима (...*proinde...ipsis promittimus...*). На диспозицију се непосредно надовезује короборација, односно најавна овере печатом (...*harum nostrarum, quibus nostrum sigillum, quo utimur, est appressum, testimonio litterarum*). У овој дипломатичкој формули наводи се да је употребљени печат утиснут и да се ради о печату који је Хрвоје обично користио. Имајући у виду димензије, све иде у прилог тези да се радило о отиску печатног прстена у воску и да је тада то био једини Хрвојев печат. Повеља се завршава датумом у

облику уобичајеном за босанске латинске документе. Потпис не постоји, што је такође уобичајено јер су босанске повеље у том погледу следиле тадашње угарске исправе.

Интитулација. – Хрвојеве латинске повеље имају доста неуједначену интитулацију, мада се често радило о разликама у форми које нису мењале суштину, нпр. *supremus* или *summus vojvoda Bosne*. О томе је већ расправљао Милко Брковић у својој књизи о латинским повељама босанских владара, а у дужем одељку проблем Хрвојевих интитулација аргументовано је обрадила Јелена Мргић у монографији о Доњим Крајима. Стога ћемо се задржати само на питању које је отворила анализирана повеља из 1393. године. Познато је да је Хрвоје добио велико војводство од краља Твртка I још 1380, али је увек, све до 1400. године, у изворима свих провенијенција навођен само као војвода. Као кнез, односно *comes*, а не војвода, Доњих Краја такође се помиње тек после 1400. Међутим, као сведок се на повељама већ 90-их година XIV века наводи као *од Доњих Краја, војвода Хрвоје*. Повеља краљу Жигмунду и краљици Марији прва је сачувана Хрвојева исправа, како латинска, тако и уопште, и садржи јединствену интитулацију – *Nos Herwoya, inferiorum Vozne partium wayvoda*. Није необично што се користи множинска форма *Nos*, нити што је ауктор војвода, а не велики војвода, већ је занимљив помен Доњих Краја. Иако је могуће да је *inferiorum Vozne partium wayvoda* мање-више адекватан превод за *од Доњих Краја, војвода Хрвоје*, изгледа да се не ради само о преводу. Између осталог, латинска форма је део аутоинтитулације, а словенска је преузета из пописа сведока. Сматрамо да се Хрвоје назива војводом јер је то његова тадашња уобичајена титула, а од Доњих Краја зато што је ова повеља заиста била сепаратни уговор са краљем Жигмундом закључен као резултат локалних прилика, управо на простору западних босанских граница. Помен Босне, који је заправо узгредан, истиче да су Хрвојево војводство и власт над Доњим Крајима озваничени у оквирима босанске државе, а сасвим је логично што је Вукчић избегао помен титула које је стекао као службеник претендента на угарски престо Ладислава Напуљског. Стога су управо Доњи Краји централно обележје ове интитулације. Међутим, та „земља“ није била некакво територијом одређено „војводство“, јер је познато да је на њеном челу у том периоду стајао великаш са титулом кнеза, већ је суштина да је Хрвоје био војвода Босанске краљевине и непосредни господар Доњих Краја Босне. Укратко, употребио је интитулацију која му је највише одговарала за уговор са Жигмундом. На тај начин се дистанцирао од краља Ладислава, а омогућио себи једностран акт скривен иза декларисане верности краљу Дабиши.

Датум. – Хронолошки део датације је уобичајен и нису потребне никакве додатне провере. С друге стране, место издавања повеље било је предмет спора историчара још од средине XIX века. Спор је, без икакве полемике, покренуо Фрањо Рачки у свом чланку *Pokret na slavenskom jugu* (1868), када је топоним *Zuchan* из изворника прочитао као *Лучани* и поистоветио га са Лучанима код Сиња у цетинској жупи. Од њега то преузимају Клаић, Ферменцин и Шишић. Први који се није повео за оваквим тумачењем био је Талоци који у прилогу својој Историји Јајца доноси повељу, а поменути град транскрибује са – *Szucsány* (Сучањ). Међутим, он је претпоставио да се ради о омашци и да је то или неки нестали град у врбашкој жупи или град Звечај. Томе су се успротивили аутори *Napretkove Poviesti Bosne* који су устали у одбрану тезе Рачког о Лучанима. С. Ћирковић и М. Анчић су у својим радовима (1962, односно 1985) истакли да је корекција изворника била неаргументована и да је место издавања Хрвојеве повеље заиста тврђава Сучани, убицирана у околини Бихаћа. Међутим, и поред тога, неки аутори попут М. Брковића истрајавају у навођењу Лучана. Ми смо се одлучили да подржимо тезу о Сучанима будући да је око 1393. године суседни град Острожац био истурена тачка одбране Славоније, па је сасвим могуће да је ту тада била граница Босне и Угарске на којој је дошло до споразума војводе Хрвоја и краља Жигмунда или његових племића. У прилог томе иде и податак из интитулације где се Хрвоје назива војводом (од) Доњих Краја Босне, па је логично да је повеља издата управо у тој области.

Литература: F. Rački, *Pokret na slavenskom jugu (II dio)*, 137–138; V. Klaić, *Povijest Bosne*, 203; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 92; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, 357–359; M. Brković, *Isprave hrvatskih narodnih vladara*, 160, 188–189, 200, 203–204, 313–314, 326; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 80, 100–108; С. Ћирковић, *О „Баковачком уговору“*, 8; М. Анчић, *Бићачки крај од 1262. до почетка XV stoljeća*, *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* 25 (1985) 200, 215; М. Анчић, *Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji 1387–1394*, 68–69, 123–124.

Просопографски подаци

Хрвоје Вукчић Хрватинић, војвода, 89 (страна), 1 (ред у издању) – најмоћнији босански великаш током владавине краља Дабише и краљице Јелене Грубе и током првих владавина краљева Остоје и Твртка

II. Носио је мноштво титула, а у овој повељи се наводи као војвода (од Доњих Краја Босне.

Литература: ССА 1 (2002) 122, са литературом (Р. Михаљчић)

Жигмунд (Сигисмунд) Луксембуршки, краљ, 89, 4 – рођен је 1368. као син римско-немачког цара Карла IV. Већ 1374. обећан је Марији, најстаријој ћерки угарског краља Лајоша I са којом је првобитно требало да влада у Пољској, али је касније одлучено да Марија узме угарску круну. Жигмунд се званично њоме оженио 1385. После затишја у династичком сукобу 1387. преузео је власт у Угарској на чијем је челу остао све до смрти 1437. Његову владавину обележили су чести сукоби са племством и ратови са Босном, Турцима и Венецијом. Жигмунд је, у међувремену, постао и маркгроф Бранденбурга, немачки краљ и цар и чешки краљ. На тим положајима, сукобљавао се са Пољском, а познат је и по организацији Сабора у Констанцу и Хуситским ратовима који су уследили.

Литература: ed. E. Mályusz etc., *Zsigmondkori oklevéltár I–IX (1387–1422)*, Budapest 1951–2004; E. Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990; P. Engel, *The Realm of St. Stephen*, 195–243; P. Rokai, *Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda (1435–1437)*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 12–1 (1969) 89–109.

Марија Анжујска, краљица, 89, 5 – рођена је око 1370. године као ћерка угарског краља Лајоша I Анжујског и Јелисавете Котроманић, ћерке босанског бана Стјепана II. За мужа јој је у раном детињству изабран Жигмунд Луксембуршки, за кога се удала тек 1385. Постала је краљица Угарске 1382, након чега је дошло до сукоба племићких кланова, династичког рата и офанзиве босанског краља Твртка I на Далмацију и Хрватску. Политику је у њено име водила краљица-мајка Јелисавета, све док обе нису биле заробљене. Након Јелисаветиног убиства (1387), Марија је ослобођена и наставила је да влада, заједно са супругом Жигмундом, све до смрти 1395. године.

Литература: P. Engel, *The Realm of St. Stephen*, 169–170, 195–204; П. Рокаи, *Библиографско-генеалогска белешка о угарској краљици Јелисавети Котроманић*, *Зборник Матице српске за историју* 28 (1983) 129–133.

Стефан Дабиша, краљ, 89, 10; 90, 17 – краљ Босне (1391–1395), рођак и наследник Твртка I, чију је владавину обележило повлачење из већег дела новоосвојених територија на простору Далмације и Хрватске на основу споразума са угарским краљем Жигмундом коме је обећано наслеђе босанског престола.

Невен Исаиловић

Литература: Ђ. Тошић, *Bosanska država u vrijeme vladavine kralja Dabiše* (магистарски рад у рукопису), Београд 1976; ССА 5 (2006) 184 (А. Фостиков).

Топографски подаци

Доњи Краји, 89, 1 – Једна од „земаља“ средњовековне Босне која се простирала северозападно од „земље“ Босне и југозападно од „земље“ Усоре.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, passim; ССА 1 (2002) 90 (Ј. Мргић-Радојчић).

Босна, 89, 1, 11, 12, 14; 90, 17 – појам се овде односи на Босанско краљевство у целини.

Краљевство Угарске, Далмације, Хрватске итд., 89, 5–6 – у угарској канцеларији ово је био уобичајен скраћени назив коришћен у интитулацијама повеља да означи краљевство које је окупљало земље под влашћу угарске круне. У наставку тексту, углавном се помињала искључиво Угарска, као што је случај и у анализираној повељи. Пуна интитулација крајем XIV века гласила је – *regnum Ungariae, Dalmatiae, Croatiae, Rame, Serviae, Galitiae, Lodomeriae, Comaniae Bulgariaeque*. Босна се у то време не помиње у угарским интитулацијама.

Сучани (Zuchan), 90, 28 – тврђава Сучани вероватно се налазила између Бихаћа и утврђења Острошца, на десној обали Уне. Сматра се да је то био центар племена Сучана чији су се поседи налазили управо на том простору. Острожац је у то време био посед Бабонића, благајских господара, привремено под контролом краља Жигмунда ради одбране Славоније, па изгледа да се у то време на Уни налазила граница између Угарске државе и дела босанске територије под контролом Хрвоја Вукчића. У тој области је поседе, након помирења са угарским краљем, око 1396. добио и бан Вук Вукчић, Хрвојев брат. Топоним Сичан или Сучан помиње се и касније, почетком XV века, да означи поједине локације у околини Бихаћа.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 80, 98, 104; М. Анчић, *Bihaćki kraj*, 200–204, 213–217, 228.

Важније установе

Wayvoda (војвода), 89, 1 – видети: ССА 1 (2002) 125–126 (Р. Михаљчић).

Dominus, Domina (господин, госпођа), *passim* – видети: ССА 2 (2003) 192 (А. Фостиков); ССА 6 (2007) 138 (Н. Исаиловић).

Rex (краљ), *passim* – појам који у средњовековној Европи углавном означава самосталне владаре хришћанских држава, изнад којих су по хијерархији искључиво римски цареви.

Литература: *ЛССВ*, 321–324 (С. Ћирковић)

Princers (владар), 89, 10 – појам који на Западу означава племића са титулом кнеза, али је, посебно у позном средњем веку, био и општи назив за *владаоца* и са таквим се значењем јавља и у овој повељи.

Magnas (магнат), 89, 8 – латински назив за најкрупније великаше: припаднике највишег племства по звању и моћи, најважније чланове владарске династије (поред краља), обласне господаре итд.

Servitium (служба), 89, 14; 90, 21 – Институција *службе* одређује природу односа између господара и његовог слуге, односно владара и њему подређеног великаша, и представља један од фундаменталних принципа средњовековног друштва. О институцији *верне службе* у Босни видети: ССА 3 (2004) 27–28, са литературом (Ј. Мргић-Радојчић).

Аранђел Смиљанић

ПОВЕЉА КНЕЗА ПАВЛА РАДЕНОВИЋА ДУБРОВЧАНИМА

1397, март 25, Љута у Конавлима

Овој повељи кнеза Павла Раденовића претходио је његов захтјев Дубровнику да га прими за свог грађанина. Након што су они то учинили, кнез Павле је издао повељу, којом је обећао Дубровчанима вјерно пријатељство, помоћ, те слободно кретање и трговину по цијелој његовој области. Издавању повеље свједочила је његова властела: Гојић Гаочић, Чепрња Градисалић, Вукша Гаочић, Вукосав Кобилјачић, Љубиша Богданчић и Вукосав Познановић. Повеља је датирана према рођењу Исуса Христа, а писао ју је дијак Радосав Милосалић на Љутој, у Конавлима.

Cette charte fait suite à une demande du prince Pavle Radenović adressée à Raguse pour qu'elle l'acceptât comme un de ses citoyens. Après que les Ragusains ont satisfait à cette demande, le prince Pavle délivre cette charte leur garantissant son amitié fidèle, son assistance et la libre circulation et le droit de commercer sur la totalité de son territoire. La délivrance de cette charte a été attestée par ses vassaux: Goić Gaočić, Čepnja Gradisalić, Vukša Gaočić, Vukosav Kobiljačić, Ljubiša Bogdančić et Vukosav Poznanović. Cette charte, datée à compter de la naissance du Christ, a été écrite par le scribe Radosav Milosalić à Ljuta, dans la région des Konavli.

Опис повеље и ранија издања

За израду ове повеље употребљен је цијели необрезивани табак папира сложеног у два листа. Текст је писан само на првој страни првог листа, положеног на краћи руб као основу, тако да повеља има нормалне димензије тадашњег пресавијеног табака папира, тј. 22,5 x 30 цм.¹ Рубови су врло мали,² те спољашњи изглед није складан. Још мање допадљив утисак ствара писмо, које је за око 30° у десно положена минускула брзих и алъкавих потеза.

---

¹ Водени знак се налази на стражњем листу и једнак је Briquetu I № 3194, који се у то вријеме могао наћи свуда по Европи – G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VI (1951) 90.

² О томе детаљно видјети G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 90.

Папир повеље био је првобитно једном пресавијен паралелно висини. Прегиб од таквог слагања опажа се врло јасно, а сад је сложен половином паралелно ширини. На полеђини повеље нема никаквих канцеларијских записа. Само се у горњем дијелу полеђине налази бечка ознака „№ 129 an 1397“, а испод тога старије „N 15 del Pach V“.

Уз повељу сачуван је и печат, који свједочи о њеној аутентичности. За врпцу печата, која се састоји од конаца смеђе црвене свиле, направљена је рупица 2 цм изнад доњег руба табака папира. Печатна грудва од тамносмеђег воска је правилно обликована полутиквица са пречником горње површине од 2,5 цм и дубином од 1,6 цм. У горњој површини направљено је удубљење у коме се налази отисак типара.³ Типар садржи грб Јабланића, који личи на грбове градова. Наиме, на средини се налази високи округли тврђавски торањ са пет зидних зубаца, који је постављен на подзидано четвороугаоно утврђење с двије мање куле на десној и на лијевој страни.⁴ Око поља са грбом теку два концентрична круга, унутрашњи је прекинут при врху и при дну грба. Између кругова налази се натпис, и то занимљиво латински: *S(igillum) Domini Pauli*.

Повеља кнеза Павла Раденовића из 1397. први пут је објављена у *Србским споменицима* Павла Карано-Твртковића.⁵ С обзиром на вријеме када је то урађено ово је сасвим солидно издање. Ипак, треба споменути и извјесне грешке и недостатке који се огледају у непостојању знакова интерпункције, писању имена и географских појмова малим словом, и посебно у спајању везника с ријечима при чему има неколико случајева у којима се чак три ријечи спајају у једну.

Друго издање ове повеље приредио је Франц Миклошич у *Monumenta Serbica* из 1858. године.⁶ Ово је заиста одлично издање повеље кнеза Павла Раденовића имајући у виду разријешавање скраћеница, интерпункцију, и писање великим словима имена и топонима, као и врло мали број грешака. Од њих можемо споменути почињање нове речени-

---

³ И косе падине удубљења и површина набора око удубине порезане су ножем, али не сасвим правилно – G. Štremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 90.

⁴ Према мишљењу Грегора Чремошника, Павле Раденовић је дао да се типар изради у Дубровнику, а мајстор је незнатно промјенио грб Дубровника који садржи исте саставне елементе. То је он учинио само с обзиром на димензије и на смјештај – G. Štremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 90–91.

⁵ П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 106–107.

⁶ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 229. За ову прилику коришћено је фототипско издање из 2006. године.

це с малим словом и двије ситне грешке у тексту, а то су: **свето почившаго** умјесто **светопочившаго** на крају десетог и **вбещававамъ**, а треба **вбещавамъ** на прелазу из једанаестог у дванаести ред.

Повеља кнеза Павла Раденовића је трећи, а уједно и посљедњи пут, објављена у *Старим српским повељама и писмима* заслугом Љубомира Стојановића.⁷ Овдје се налази само једна грешка, а то је **вбещавовамъ**, а треба **вбещавамъ** на прелазу из једанаестог у дванаести ред. Поред ове заиста ситне грешке, постоје и још неки недостаци, који се огледају у неразријешавању скраћеница, писању имена и топонима малим словом, као и у непостојању било каквог знака интерпункције. – П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 106–107; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 229; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 245; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 89–91.

Текст повеље*

+ Изволениемъ Бога ѡца вседръжитела и поспѣшениемъ |2| сина
единороднаго и савръшениемъ всепрѣсветаго дѣха. |3| Да е вѣдомо
всакомѣ човѣкѣ садашнемѣ и послѣдѣщомѣ, |4| и да естъ вѣчно и
памятно сиѡмъ повеломъ и записаниемъ |5| како доиђе к намъ Рапа-
иѡ Гѣчетиѣкъ досланъ ѡд(ъ) кнеза, властѡѡ |6| и все ѡпѣкине града
Дѣбровника, и намъ донесе записъ како |7| кнезь, властеле и вса ѡпѣ-
кина града Дѣбровника примише |8| и записаше мене кнеза Павла
Радиновиѣа за своего |9| брата и граѣанина, а този биесмо искали
ѡд[ъ] нихъ да намъ |10| ѡчине, и зато ми кнезь Павлаѡ, синъ светопо-
чившаго |11| г[оспо]д[и]на и родителя ми г[оспо]д[и]на кнеза Радина
Ђбланиѣа, вбещавалъ |12| мѣ се и записѡю кнезѣ, властелемъ и всои ѡпѣ-
кини града |13| Дѣбровника да самъ Дѣбровникѣ приѣтель виранъ и
да |14| приѣмъ градѣ Дѣбровникѣ и да савлѣдамъ нихъ тръговце |15|
и нихъ тръгъ ѡд[ъ] всакога зла вслѣдѣ кѣди бѣдѣ моѣи |16| досеѣи и
15 да могѣ нихъ тръговци слободно доходити с тръзми |17| и с потрѣ-
бами по всои моѡи дръжавѣ и по всихъ кои насъ |18| слѣдшаю стоѣти
колико имъ бѣде лѣпко, и пакъ слободно |19| поѣи са всиемъ беза всаке

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 245. Коришћено је фототипско издање из 2006. године.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

забаве саблџдени и шбаро|20|вани. А томџи свѣдоци наши властеле
Гоићъ Гавчићъ |21|, Чепрѣна Градисалићъ, Вџкша Гавчићъ, а шд(ь)
20 Приморићъ |22| Вџкосавъ Ковилачићъ, Лџбиша Богданчићъ, Вџко-
савъ |23| Познановићъ. Лита роцџва Господа Исџса Христа тисџ|24|цно
три ста и деветъ десетъ и седмо лито, мисеца |25| марта два десети
петъ данъ на Благовиестъ. |26| За велико вирование постависмо нашџ
печать |27|. А џписа дићкъ Радосавъ Милосалићъ, кади виесмо џ
25 Кона|28|влахъ на Лџтои.

Превод повеље

Вољом Бога Оца Сведржитеља и помоћу Сина Јединороднога и испуњењем Пресветога Духа. Да је знано сваком човјеку садашњем и будућем, и да је вјечно и упамћено овом повељом и записанијем, како дође нама Рафаил Гучетић, послан од кнеза, властеле и све општине града Дубровника, и донесе нам запис како кнез, властела и сва општина града Дубровника примише и записаше мене кнеза Павла Радиновића за свога брата и грађанина, а то смо тражили од њих да нам учине. И зато ја, кнез Павао, син покојног господина и родитеља мог кнеза Радина Јабланића, обећавам и записујем кнезу, властели и свој општини града Дубровника да сам Дубровнику вјеран пријатељ, и да помажем граду Дубровнику, и да чувам њихове трговце и њихову робу од сваког зла свуда гдје будем могао досећи, и да могу њихови трговци слободно долазити с робом и својим потребама по свој мојој држави и свих који нас слушају; боравити колико им буде воља, и опет слободно поћи са свим без било какве забаве чувани и заштићени. А томе су свјedoци наша властела: Гојић Гаочић, Чепрѣна Градисалић, Вукша Гаочић, а од Приморја Вукосав Ковиљачић, Љубиша Богданчић, Вукосав Познано-вић. Љета рођења Господа Исуса Христа 1397. љето, мјесеца марта 25. дан на Благовијести. За велико вјеровање постависмо наш печат. А уписа дијак Радосав Милосалић, када смо били у Конавлима, на Љутој.

Дипломатичке особености

На почетку повеље налази се знак крста као симболичка инвокација. Крст, величине 2,5 цм, повучен је простим, непојачаним потезом пера врло алкаво и неспретно. Одмах након њега започиње текст са инвокацијом ријечима, при чему се користи помало неуобичајно призивање Бога, Сина и Светог духа. За разлику од других повеља из тог

времена које обично почињу са простим *У име Оца и Сина и Светога духа* са или без *амин* ова повеља почиње ријечима *Вољом Бога Оца Сведржитеља и помоћу Сина Јединороднога и испуњењем Пресветога духа*. Након тога нема класичне интитулације а нити аренге што је, уосталом, и чест случај на повељама обласних господара у то доба. Дале се текст наставља промулгацијом у врло занимљивом облику *да је знано сваком човјеку садашњем и будућем, и да је вјечно и упамћено овом повељом и записанијем*. У повељама обласних господара обично су ове формуле краће и садрже оно класично *да је знано свима*. Петиције у босанским повељама врло су ријетке тако да не изненађује што и у овој повељи нема тог дијела. Након промулгације одмах слиједи наратија што се такође може сматрати једном од особености Павлове повеље. Наиме, главни мотив који је кнеза Павла навео да изда ову повељу био је тај што су га Дубровчани на његово тражење примили за свог грађанина.⁸ Они су му о томе издали повељу која је дио истог правног посла као и повеља Павла Раденовића. О тој дубровачкој половини, која је с временом изгубљена, остала је документација у Дубровачком архиву.⁹

Као и код већине других повеља на наратију се наставља диспозиција у којој кнез Павле обећава пријатељство и помоћ Дубровнику, као и слободан боравак и трговину њихових људи по цијелој својој земљи. На тај начин изражава самосталност, односно он за своје подручје гарантује Дубровчанима оно што су традиционално радили владари. Послије тога слиједи навођење свједока овог правног чина. Занимљиво да при томе није споменута њихова заклетва на било шта од разних могућности, односно формула које су у то вријеме биле омиљене међу састављачима исправа. Повеља је датирана годином од рођења Христа уз навођење мјесеца и дана, а писана је у Конавлима, на Љутој. Њена аутентичност није спорна, о чему свједочи уз повељу сачувани печат. – Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90–132 (1912–1928); А. Соловјев, *Властеоске повеље босанских владара*, Историско-правни зборник 1 (1949) 79–105; G. Čremošnik, *Bosanske i humske*

⁸ Запис о томе донио је на кнежев двор дубровачки поклицар Рафаил Гучетић.

⁹ Биљешка о заклетви пред посланицима штампана је код Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Европа и Срби – Средњи век, Београд 2006, 362, нап. 195 и 200. Reformationes 30, f. 57', 24. III 1397: *de faciendo eidem literas citatiantie in pergamento cum illis clausulis et sollempnitatibus quibus recepti fuerunt alii nobiles de Bossina*. Одлучено је да један властелин пође *ad recipiendum sacramentum*. Био је то посланик Рафаил Гучетић.

Аранђел Смиљанић

повеље, 90–91; Ј. Калић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Европа и Срби – Средњи век, Београд 2006, 362.

Установе и важнији термини

Грађанин, у *Дубровнику*, 101 (страна), 8 (ред у издању) – термин који обухвата све социјалне категорије града, укључујући и пучане и градску властелу. Поред тога, може да означава и онога ко је добио право грађанства, а не станује у граду. То се, прије свега, односи на владаре Србије и Босне, обласне господаре, али и ситнију властелу из залеђа. За све њих стицање дубровачког грађанства није било само ствар престижа већ и практичне користи посебно у случају опасности када су се као дубровачки грађани могли склонити унутар зидина града под Светим Срђем. С друге стране, и Дубровчани су имали користи од додијеливања грађанства истакнутим личностима, јер су заузврат ступали с њима у односе пријателства и пословне сарадње.

Литература: Ј. Мијушковић, *Додељивање дубровачког грађанства у средњем веку*, Глас САН 266 (1961) 87–128; *ЛССВ*, 126–127 (С. Ћирковић).

Држава, 101, 16 – термин који се употребљава у средњовјековним текстовима са различитим значењем. У нашем случају (онако како је поменута у повељи кнеза Павла Раденовића) означава област у којој обласни господари држе власт. Према томе, за њих би држава била она област у којој они суверено управљају без посебног утицаја централне власти. Дајући слободу кретања и трговања дубровачким трговцима по својој држави, односно области, они јасно показују како се њиховом влашћу замијењује до тада суверена власт владара из династије Котроманића.

Литература: *ЛССВ*, 165–169 (М. Благојевић).

Забава, 102, 17 – у старим српским споменицима овај термин означава узнемиравање, сметњу, малтретирање, па и додијавање. Забава је била кривично дјело против јавног реда и мира извршено на путевима, трговима и панађурима. Одредбама против забаве власт је жељела да спријечи насиље и самовољу појединаца или дружина, као и самовољу локалних или централних власти. Термин забава често се среће у повељама босанских владара и обласних господара, који су у њима увијек истицали своју обавезу да заштите дубровачке, али и друге трговце од забаве, дакле од узнемиравања, сметње и, на крају крајева, од оног што их је највише плашило – пљачке.

Литература: *ЛССВ*, 201 (С. Бојанин).

Просопографски подаци

Рафаил Гучетић, 101, 5 – син Марина Гучетића (1345–1368) чији је рад представљао врхунац у историји овог рода. Рафаил се заједно с браћом (имао их је петорицу) бавио трговином – главни послови су били везани за искоришћавање босанских рудника олова, извоз олова у Дубровник и увоз соли у Босну. Осим тога, он се с браћом понекад појављује у улози закупца босанских царина у Сребреници и Каменици. Због њиховог утицајног положаја у самом Дубровнику, пошло им је 80-их и 90-их година XIV вијека у неколико махова за руком, да дођу до повољних споразума. Поред трговине, ангажовао се и у политичком животу о чему свједочи његов помен у повељи кнеза Павла Раденовића у својству дубровачког поклицара. Очигледно да су дубровачке власти желеле искористити његове успјешне привредне везе за остваривање својих политичких интереса. Женио се два пута и имао дванаесторо дјеце.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 130, 250–252; С. Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику*, ССА 6, 177.

Павле Раденовић, 101, 7, 9 – босански великаш посљедњих деценија XIV и почетком XV вијека. У почетку је имао посједе у источној Босни. Његов утицај у држави нагло је порастао након што је својој области придодао 1391. и половину Конавала, Требиње, Врм, Билећу и Фатницу. Убијен је 23. августа 1415. на Пареној Пољани код Краљеве Сутјеске.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 85; Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, ЛМС 211–212 (1902) 39–63, и 34–61; К. Лиречек, *Историја Срба I*, Београд 1978, 329, 339–340, 347; В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука – Београд 1999, 417–418; Г. Сремшник, *Bosanske i humske povelje*, 89; Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 1, 123; С. Ћирковић, *Павловића земља*, Зборник радова са Научног скупа Земља Павловића, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 37–45.

Радин Јабланић, 101, 10 – отац кнеза Павла Раденовића. О њему знамо врло мало, готово ништа, будући да се спомиње само у овој повељи, и то као светопочивши, односно покојни. Имајући у виду први помен његовог сина вјероватно је био властелин бана и краља Твртка Котроманића. Претпоставља се да су његови баштински посједи обухватили Врхбосну и Борач.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245; Ј. Радонић, *О кнезу Павлу Раденовићу*, ЛМС 211 (Нови Сад 1902) 39–63; С. Тирковић, *Земља Павловића*, 37–39.

Гојић Гаочић, 102, 19 – властелин кнеза Павла Раденовића о коме знамо врло мало, јер се спомиње само у овој повељи. Према мишљењу Владислава Скарића, његови баштински посједи налазили су се у селу Гаочићи, јужно од Вишеграда, на десној обали Лима.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245; В. Скарић, *Стара босанска властела у данашњој топономастици*, Гласник географског друштва 7–8 (1922) 128, 132.

Чепрња Градисалић, 102, 19 – властелин кнеза Павла Раденовића, који се спомиње само у овој повељи. Иако се не јавља у другим документима не значи да је био безначајна личност. Сама његова појава у улози свједока на овако важном документу указује на важност Чепрње Градисалића међу осталом властелом Павловића. Такође, његов помен међу двојицом Гаочића указује на то да је његова баштина била у источној Босни.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245.

Вукша Гаочић, 102, 19 – властелин кнеза Павла Раденовића, чије је име забиљежено само у овом историјском извору. Имајући у виду његово презиме, вјероватно је био Гојићев брат. Слично Гојићу, тако и за Вукшу можемо претпоставити да су се његови баштински посједи налазили јужно од Вишеграда, у селу Гаочићи.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245; В. Скарић, *Стара босанска властела*, 128, 132.

Вукосав Кобиљачић, 102, 20 – властелин кнеза Павла Раденовића поријеклом из старе требињске породице Кобиљачића чију су се баштински посједи налазили у требињској Загори.¹⁰ Чланови ове породице више пута су помињани у периоду између 1349. и 1434. године у вези с пљачкама и штетом коју су они или њихови људи наносили дубровачким поданицима.¹¹ Син Станихне Кобиљачића, Вукосав, такође није презао од пљачки о чему свједоче бројне приватне тужбе против њега, као и дубровачке жалбе упућене његовом господару кнезу Павлу Раденовићу. Након помена у овој повељи, Вукосав се и у

---

¹⁰ Ђ. Тошић, *Требињска област*, 214.

¹¹ Поред њих често се помињу пљачкаши из породица Страхињића, Модречића и Радојковића – Ђ. Тошић, *Требињска област*, 214.

наредном периоду биљежи као један од Павлових људи у Требињу.¹² Посљедњи пут се јавља у марту 1413. када је писао кнезу Симку о некој крађи која се десила у Затону.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245, 536; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967; Ћ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 214. С. Рудић, *Властела илирског грбовника*, Београд 2006, 160.

Љубиша Богданчић, 102, 20 – властелин кнеза Павла Раденовића из познатог требињског рода Љубибратића. Након помена у повељи свог господара, први сљедећи пут се јавља 17. маја 1398. у једном дубровачком писму.¹³ Његово име поново је забиљежено тек 30. априла 1410. када му се Дубровчани обраћају поводом случаја Рахца Богишића.¹⁴ Тај случај био је актуелан и крајем прољећа када су се Дубровчани јављали 10. јуна исте године предлажући његово рјешење.¹⁵ Послије тога Љубиша се јавља у марту 1412. када је из Требиња писао дубровачком кнезу поводом насиља њихових људи над једним његовим човјеком тражећи да се тај случај извиди. Након убиства кнеза Павла, Љубиша је остао вјеран његовим насљедницима кнезу и војводи Петру и војводи Радославу о чему свједочи његов помен од 3. октобра 1415. када су му Дубровчани одговорили да може доћи у њихов град у случају невоље.¹⁶ Посљедњи пут се помиње 9. октобра 1421. када су му Дубровчани одговорили да може са својим људима слободно доћи у Дубровник. Његов син био је војвода Радоје Љубишић, најзначајнија личност из цијелог рода Љубибратића, који се у изворима јавља између

---

¹² Дакле, из те га области није помјерило ни ослобођење и укључење у политички живот војводе Радича Санковића 1398. године.

¹³ Тада су Дубровчани одговорили њему и жупану Радосаву за неког Радоњу при чему су истицали своје пријатељство са кнезом Павлом – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 407.

¹⁴ Уз Љубишу наводи се и војвода Вукосав. Дубровчани су тада јавили да су за Рахца Богишића одлучили да остане у тамници док њихов суд другачије не одлучи или док се не појави јемац за његов дуг – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 408.

¹⁵ Дубровчани су се тада обраћали војводи Вукосаву, жупану Радосаву и Љубиши предлажући да они пошаљу у Млине три *добра* човјека, а они ће такође три, па како му пресуде тако и да буде – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 408–409.

¹⁶ Тада су, наиме, биле угрожене земље Павловића заједничком акцијом краља Стефана Остоје и војводе Сандаља Хранића, који су покушавали искористити расуло настало убиством кнеза Павла. Ипак, његови насљедници су успјели да се одрже захваљујући вјерној властели, али прије свега и помоћи Турака, коју су на вријеме добили.

1411. и 1447. године. Према ријечима Дубровчана од њега је понекад зазирао и војвода Радослав Павловић.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 245, 407–410, 565; М. Динић, *Хумско-требињска властела*; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, 99, 209; С. Рудић, *Властела илирског грбовника*, 177.

Вукосав Познановић, 102, 20 – дугогодишњи властелин Павловића. У почетку је био човјек кнеза Павла, да би након његовог убиства вјерно служио кнеза и војводу Петра, као и његовог брата војводу Радослава Павловића. Његови посједи налазили су се у Требињској области. Први наредни пут, након помена у Павловој повељи, јавља се 30. априла 1410. када му Дубровчани пишу поводом случаја Рахца Богишића. Поново се биљежи 10. јуна 1410. у вези са истим случајем.¹⁷ У немирним временима насталим Павловим убиством помиње се почетком октобра 1415. када су му Дубровчани поручили да може доћи у њихов град у случају какве опасности. Иначе, Дубровчани су с њим гајили изузетно пријатељство сматрајући га блиским и угледним сусједом о чему свједоче њихови позиви да слободно дође и борави у граду, снабдијевање житом, узимање драгоцености у залог и повјеравање стоке његовим људима на чување. Био је жив и у вријеме рата Радослава Павловића против Дубровника 1430–1432. када су Дубровчани нудили 100 дуката за његово убиство, односно 50 дуката ако га неко ухвати и преда дубровачким властима. Имао је неколико синова, али се по имену зна само за једнога. Био је то Радич, који је заједно са браћом, био награђен сумом од 30 перпера на име ангажовања у дубровачкој куповини Павловићевих Конавала.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 245, 408–410; М. Динић, *Хумско-требињска властела*; Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, 104, 213.

Радосав Милосалић, 102, 24 – дијак кнеза Павла Раденовића. О њему знамо врло мало јер се помиње само у овој повељи свога господара. Шта је било последице са њим можемо само да нагађамо, јер се у првој сљедећој повељи Павловића, оној коју је издао војвода Радослав Павловић 3. новембра 1420. спомиње дијак Чичоје Поповић.¹⁸ Остаје отворено

---

¹⁷ О томе је већ било ријечи горе у тексту, у дијелу посвећеном Љубиши Богданчићу.

¹⁸ У сљедећим његовим повељама од 22. и 24. априла 1421. дијак је Влатко Марош – G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 91.

питање да ли се може идентификовати са Милосалићем Баројевићем, аутором надгробног натписа на споменику Озрена Копијевића из Варошишта у Борчу.¹⁹

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 245; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА 106 (1923) 73–74; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 90–91; M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine IV*, Sarajevo 1970, 35; Г. Томовић, *Морфологија ћириличких натписа на Балкану*, Београд 1974, 102; Д. Драгојловић, *Историја српске књижевности у средњовековној босанској држави*, Нови Сад 1997, 154, 163.

Топографски подаци

Приморје, 102, 20 – назив који је означавао два различита топонима. Прво значење, које је забиљежено у овој повељи, односи се на приморске области у саставу земаља кнеза Павла Раденовића одакле су долазили поменути властелини, односно на област Травуније. За разлику од првог, друго значење се односи на ранофеудалну жупу Приморје, којој су припадали Затон, Груж и Ријека Дубровачка, а у почетку вјероватно и острва Шипан, Лопуд и Колочеп. Крајем XIV вијека Приморје је ушло у састав Дубровачке Републике. Центар жупе било је Слано.

Литература: Р. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Primorje u Humskoj zemlji*, Tribunia 6 (Trebinje 1982) 27–40; С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996, 31–32; М. Благојевић, *Државност Земље Павловића*, Зборник радова са Научног скупа Земља Павловића, 116; С. Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6, 199.

Конавли, 102, 25 – добро познати топоним. Плодна жупа између Цавтата и Жрновице на западу, Драчевице на истоку, те Површи, Требиња и Врсиња на сјеверу. У саставу српске државе остали су до смрти цара Уроша 1371. Једно вријеме Конавли су били под влашћу жупана Николе Алтомановића, да би их након његовог *расана* заузели Балшићи.

---

¹⁹ У прилог томе да се ради о истој личности иде његово име, посао писара, затим чињеница да се радило о властелину Павловића, као и вријеме настанка натписа, који се датира између убиства кнеза Павла 1415. и смрти његовог сина војводе Петра Павловића 1420. године када је дијак Милосалић свакако био жив. Међутим, с друге стране, не смијемо заобићи навођење презимена Баројевић које, у сваком случају, не иде у прилог тези да је у питању иста особа. Можда се овдје радило о неком његовом рођаку.

Аранђел Смиљанић

Након устанка становништва почетком 1377. ушли су у састав босанске државе. Држали су их и Санковићи до 1391, а затим су их међу собом подијелили војвода Влатко Вуковић и кнез Павле Раденовић. Дубровчани су успјели од њихових насљедника да купе жупу Конавле, и то 1419. један дио од Сандаља Хранића, а други дио од војводе Радослава Павловића тек 1426. године.

Литература: Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, Споменик СКА LXVI (Земун 1926) 3–121.

Љута, 102, 25 – у средњем вијеку централно мјесто жупе Конавли. У вријеме кнеза Павла Раденовића често се у Љутој спомињу његови цариници. Са уласком у састав Дубровачке Републике изгубило дотадашњи значај. У првом катастарском попису из 1427. након куповине од Радослава Павловића наводи се Горња и Доња Љута. У времену између два свјетска рата имало је статус катастарске општине у оквиру среза Цавтата. Данас је то село у општини Цавтат.

Литература: Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, 3–121.

Павле Драгичевић

**ПОВЕЉА КРАЉА ОСТОЈЕ ДУБРОВЧАНИМА
О ИСПЛАТИ ЗАОСТАЛИХ ДУГОВА КРАЉА ТВРТКА I**

Дувно, 1398, новембар 20.

Босански краљ Стефан Остоја потврђује Дубровчанима да ће исплатити заостале дугове краља Твртка I у износу од 2.550 дуката. Повеља је издата на интервенцију дубровачких властелина Жуна Журковића и Михоча Растича.

Le roi de Bosnie Stefan Ostoja confirme aux Ragusains qu'il a l'intention de payer les anciennes dettes du roi Tvrtko Ier d'un montant de 2550 ducats. Cette Charte est délivrée sur l'intervention des nobles ragusains Žun Žurković et Mihoč Rastić.

Опис повеље и ранија издања

Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник.¹ Повеља је написана на пергаменту италијанске израде и врхунског је квалитета. Широка је горе 46,4 цм, доље 46 цм, висина са лијеве стране је 33,8 цм, а са десне 34,2 цм. Висина плике је 9,8 цм. Дебљина пергаментa износи 0,13 – 0,14 – 0,11 – 0,11 мм. И лијева и десна маргина одијељене су од руба пергаментa 4.2 цм двама окомитим цртама које су извучене оловком (зашиљеним оловним предметом) од врха до дна. Извучено је 25 водоравних линија од којих су прве двије повучене од руба до руба пергаментa док је осталих 23 повучено између двије окомите црте. Сам текст повеље исписан је на 19 редака од којих је 19-ти исписан само до пола. Потпис се на лијевој страни повеље протеже од 20. до 24. ретка а на десној од 19. до 23. Размак између редака износи 8,5 мм. Један редак остао је неискоришћен а испод самог потписа остало је 8,6 цм неисписаног пергаментa. Повеља је исписана изузетно читљивим и лијепим мајускулним писмом. Слова су 2,5–3 мм висока и исто толико широка. Слово В, са којим повеља започиње, високо је 2,5 а широко 1,7 цм. Цијели текст је исписан тамноплавим мастилом све до претпоследњег

---

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka* II, GZM IV–V (Sarajevo 1950) 148–151.

ретка текста повеље гдје је половина ријечи **кравство ми** написана тамноплавим а остатак ријечи и текста повеље, тј. заклетва краља Остоје, црносмеђим мастилом. Потпис је исписан цинобером, са словима високим 3,5 цм и са мноштвом лигатура. Потпис је раздвојен на два дијела одвојена међусобно 7,7 цм. Тај простор остављен је за два прореза за печатну врпцу. Врпца се састоји од 33 тамноцрвена двоструко предена свилена конца. Она је пресјечена и печат украден. На средини полеђине повеље налази се запис на савременом италијанском језику који гласи: *Poueglia de Re Ostoia, che se debiano pagare li merchandanti de lo tributo de Stagno per quello, che tolse lor Re Tuertcho. 1398 a di 20 nouembrio*. Никша Звијездић, дубровачки логотет из прве половине XV вијека, испод тога је записао *1398. a di 20 nouembrio* и испод тога *Registrata*. У продужетку стоји *N. 8 del Pach IX* а у доњем десном пољу бечка ознака № 130 an. 1399. У вријеме када је Г. Чремошник, још прије 60 година, проучавао повељу, пергамент је био у почетном стадијуму болести. Оригинал се налази у Државном архиву у Дубровнику а ово издање је припремљено на основу фотографије коју посједује Архив САНУ.²

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, бр. 83, стр. 107–109; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, бр. 224, стр. 231–232; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, бр. 428, стр. 418–420 (са исправкама).

Текст повеље*

Ва име ѿца и Гина и Гв[е]тога д(8)ха ам[и]нъ. Изъ Стипанъ
ѿстоѣ по милости г(оспо)да в(о)га благовѣрњи краль Срѣвлемъ,
Боснѣ, Прѣморию, Хѣмьски |2| земли, Западнѣмъ странама, До-
нимъ краемъ, ѿсори, Голи, Подринию и к томѣ. Да е видимо всако-
5 мѣ чловѣкѣ комѣ се подоба како доидоше ве|3|личьствѣ кралества(!)
ми ѿд славнога града Дѣбровнѣка племенити властеле и поклицарие
а на име Жѣнъ Жѣрковичѣ и Михочѣ Растичѣ |4| говорѣке разѣм-
но и чьсно ѿ всихъ дилихъ кралествѣ ми и мею иними работами
слатко просише и молише говорѣке да би имъ платило |5| кралество
10 ми ѿо имъ ѿста дѣжанъ братъ кралества ми бивши славнога споме-
нѣтиѣ г(оспо)д(и)нъ крал(ь) Твртко. И ми вѣдивьше прошение

² Читљив снимак повеље објављен је и у: П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд 1990³, стр. 398. У потпису испод фотографије штампарском омашком стоји погрешан датум 20. IX, умјесто 20 XI.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

пра|6|во и достоинно говорение и такое разгледаше повелѣи и лѣ-
 стове и клетви г(оспо)д(и)на краља Тврѣтка како да би се не ѡкрати-
 ла красна лѡбавь и д|7|обри законѣи кои сѡ³ вазда постаали мею
 15 кралествомь ми и мею Дѡбровнѣкомь в(ь)се тои разгледаше и ви-
 дивьше створисмо свить с кра|8|лества ми с поглав[и]тими властели
 кои ѡ то врѣме вѣхѡ прѣ насъ. В(ь)си с нами единосрьдно насли-
 дѡюѣе ц(а)ра неб(е)скаго кои крѣпи кралество ми |9| ѡ добрѣхъ дѣ-
 лихъ ѡслишасмо прѣшнѡ⁴ поклицаревъ дѡбро[ва]чсцихъ и створисмо
 20 имь милость и записасмо по сихъ нашихъ повелахъ да имь платимо
 и п|10|лаѣамо двѣ тисѡѣи и петъ сать и петъ десетъ дѡкать цю имь
 е всталь дѡжань крал(ь) Тврѣтко а да имь се плаѣа вѣѣмь начѣ-
 номь: да се плаѣаю |11| всако годище по петъ сать⁵ пер(ь)п(е)рь вѡ
 (д)оходька коим⁶ сѡ дѡжинѣ давати кралествѡ ми ѡ власин(и)хъ
 25 св[е]тьцихъ на трѣи дни м[е]сеца фѣревара а то вѡ (д)о|12|ходька
 (!) коимъ сѡ дѡжинѣи нашимъ прьвимъ и намъ за Стонь да вѡдѡби-
 ѣю до толе до коли се исплати в(ь)сѡ дѡгъ згора рченѣи ѡ семь
 листѡ двѣ |13| тисѡѣи и петъ сать и петъдесетъ дѡкать, а докле се
 исплатѣ таи дѡгъ да вѡ тогаи дохотка рченога намъ нѣщаре не да-
 30 дѡ рази да си се |14| плаѣаю за дѡге а исплативше се рченога дѡга да
 даю кралевствѡ ми таи доходакъ (ка)ко сѡ га давали нашимъ прь-
 вимъ. Я томѡ имь свѣдоци |15| и рѡчинѣци кралества ми властеле во-
 евода Хрьвое, тепачиѣ Батало, воевода Вѡкашинь и воевода П(а)вль
 35 Клешиѣи и кнезь Стипань |16| Хлапчиѣи нашьга(!) кралества дворь-
 ски. Писань на Дѡминѣ на двадесетѣи д(ь)нь м[ѣ]с[е]ца новебра
 лѣта рожаства Хрьстова .ѣ. |17| и .ѣ̄. и .ѣ̄̄. а .й̄. Писа Стипань До-
 врѣновиѣи кралества ми дѣѣкъ а да се почнѡ плаѣати ѡ прьвихъ
 власинихъ св[е]тьц|18|ихъ на .ѣ̄. дни превара .ѣ̄. .ѣ̄̄. .ѣ̄̄̄. и кралев-
 40 ство ми прѣсеже и кле се згора рченими властели да сие писмо вѡде
 крипко |19| и непорочно докле имь се дѡгъ исплати.

+ Г[ОСПО]Д[И]НЬ К҃УР(Ь) СТЕФАНЬ СѢСТВИ КРАЛ(Ь)
 СРБЛЕМ(Ь) БОСНИ И ПРИМОРИЮ

³ Карано-Твртковић: умјесто кои сѡ, стоји кокѡ

⁴ Миклошич: прошиѡ

⁵ Карано-Твртковић: пепетъсать

⁶ Миклошич: кои ми

Превод

У име Оца и Сина и Светога духа, амин. Ја Стјепан Остоја по милости Господа Бога благоверни краљ Срба, Босне, Приморја, Хумске земље, Западних страна, Доњих Крајева, Усоре, Соли, Подриња и осталог. Да је на знање сваком човјеку кога се тиче, како дођоше величанству краљевства ми од славнога града Дубровника племенита властела и поклисари, а именован Жун Журковић и Михоч Растих говорећи разумно и часно о свим дјелима краљевства ми и међу осталим пословима слатко говорећи тражили су и молили да им плати краљевство ми што је остао дужан брат краљевства ми бивши славне успомене господин краљ Твртко. И ми знајући за истинску молбу и достојан говор и погледавши наредбе и повеле и заклетве господина краља Твртка, да се не би прекинула красна љубав и добри односи који су увијек постојали међу краљевством ми и међу Дубровником, све то краљевство ми разгледавши и видивши, посавјетовали смо се с поглавитом властелом која у то вријеме бијаше уз нас. Сви с нама, једнодушно следећи цара небеског који учвршћује добрим дјелима краљевство ми саслушасмо молбу дубровачких поклисара и створисмо им милост и записасмо у свим нашим наредбама да им платимо и плаћамо двије хиљаде и пет стотина и педесет дуката што им је остао дужан краљ Твртко, и да им се плаћа на овај начин: да се плаћа сваке године по пет стотина перпера од дохотка који су дужни давати краљевству ми о Власином свецу трећег дана мјесеца фебруара и то од дохотка који су дужни нашим прецима и нама за Стон да одбијају дотле док се не исплати у овој повељи горе поменути дуг од двије хиљаде и пет стотина и педесет дуката. Све док се исплаћује тај дуг, од тога дохотка да нам ништа не дају осим да наплаћују себи дугове а након што исплате речени дуг да дају краљевству ми тај доходак како су га давали нашим прецима. А овоме су свједоци и ручници властела краљевства ми, војвода Хрвоје, тепчија Батало, војвода Вукашин и војвода Павле Клешић и кнез Стјепан Хлапчић нашег краљевства дворски. Писано на Думну двадесетог дана мјесеца новембра године рођења Христа 1398. Писа Стјепан Добреновић дијак краљевства ми, и да се почне плаћати на први Власин светац трећег дана фебруара 1399. и краљевство ми присеже и заклиње се горе поменутом властелом да ово писмо буде чврсто и непорециво док им се дуг не исплати.

+ ГОСПОДИН КИР СТЕФАН ОСТОЈА КРАЉ СРБА, БОСНЕ И ПРИМОРЈА

Дипломатичке особености

Судећи по дипломатичким критеријумима, повеља се битно не разликује од осталих босанских повеља тог доба. Сви елементи који сачињавају повељу имају свој уобичајен облик и у осталим босанским повељама. Једино би можда, требало истаћи да се пред сâм крај повеље, између помена писара који је саставио повељу и потписа, налази нека врста допуне диспозиције, тј. наредба краља Остоје о времену почетка исплате дуга као и његова заклетва уз одсуство санкције. Вјероватно су допунска одредба и заклетва унесене накнадно. У босанским повељама редовно се наводило из којих су области свјedoци долазили што на овом мјесту није случај и то је у овој повељи једино одступање од уобичајене канцеларијске праксе.⁷ Бројна вриједност словâ којима је исписана година у датуму узета је из неколико писама. Вриједност слова **ч** узета је из глагољице (1.000) док су за слова **т** и **и** узете бројне вриједности из ћирилице (300 и 8). Коришћено је грчко слово копа (**ϙ**) које има бројну вриједност 90. Оно у босанским повељама има и свој карактеристичан изглед.⁸

Просопографски подаци

Жун Журковић, 112 (страна), 7 (ред у издању) – Junius (Gugno, Ćugno) de Georgio (Giorgea, Zorzi, Ćorĉi) слов. Журговић, Ђурђић, Ђорђић или Ђурђевић. Дубровачки властелин (друга половина XIV – прва половина XV вијека) из породице Журговић која је у Дубровнику била нарочито утицајна у XIV и XV вијеку. Налазио се у државној управи као и у различитим дипломатским мисијама Републике. На двору босанског краља Остоје боравио у јесен 1398. и зиму 1399. када је испословао продају обалског појаса између Астареје и Стона. Био је судија 1413, изабран у Мало вијеће 1419. и кнез Дубровачки у фебруару 1423. године. Његова породица, утицајна и богата, имала је разгранате кредитно-трговачке послове у Дубровнику, Босни и Србији (закуп тргова). У Малом вијећу су били заступљени готово сваке године током XIV

⁷ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, санкција*, Глас СКА С (1922) 13–21; *Сведоци*, Глас СКА СХ (1923) 7–14; *Писање повеља*, Глас СКА CLVII (1933) 238.

⁸ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, Датирање*, Глас СКА СХХХII (1928) 36–40; Р. Грујић, *Краљица Теодора мати цара Душана*, ГСНД I–2 (Скопље 1926) 316; А. Фостиков, *Повеља краљице Јелене Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом*, ССА 5 (2006) 182.

вијека а вјероватно и касније. Човјек истог имена и презимена помиње се као свједок у повељи из 1333. године којом краљ Душан уступа Стон и Пељешац Дубровнику, али се не ради о истој особи. Особе истог имена и презимена појављују се и у другој половини XV вијека. Због изузетне бројности овог рода и сходно утицају који су имали, веома често се појављују у изворима. Због учесталости овог имена као и његове различите транскрипције са латинског на српски и обрнуто лако се може побркати са другим особама.

Извори и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 107, 231, 233, 235, 259, 287, 320, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 53, 267, 300, 304, 419, 421, 424, 584, 611; I–2, 439; Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, Београд 1935, стр. 196, 265, 366, 458, 465; *Дубровачко Мало веће о Србији*, приредио А. Веселиновић, Београд 1997, индекс на стр. 633 под Georgio (Zorzi) de Junius; Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* 1, Београд 1975², стр. 348; И. Манкен, *О дубровачким властeosким родовима и њиховој политичкој улози у XIV веку*, ИГ 2 (1955) 81–101 + прилози; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, стр. 201–227, 327; I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo 1976.

Михоч Растић, 112, 7 – Michael (Micočius, Mihoc) de Resti, (друга половина XIV – прва половина XV вијека), дубровачки властелин, један од најистакнутијих припадника властeosке породице Растић.

Литература: А. Фостиков, *Писмо дубровачког кнеза и Општине великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, ССА 2 (2003) 191–192.

Батало тепчија, 113, 33 – Батало Шантић, зет војводе Хрвоја.

Литература: И. Руварац, *Драга, Даница, Реса*, у: Зборник Илариона Руварца, Београд 1934, стр. 338–347; *EJ* 1, Zagreb 1955, 390–391 (А. Babić); М. Благојевић, *Тепчије у средњовековној Србији, Босни и Хрватској*, ИГ 1–2 (1976) 35–36; ССА 1 (2002) 89 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 2 (2003) 182 (Ј. Мргић-Радојчић); *Српски биографски речник* 1, Нови Сад 2004, 442 (С. Ћирковић); ССА 4 (2005) 184–185 (С. Рудић); ССА 5 (2006) 183 (А. Фостиков); ССА 6 (2007) 179–180 (С. Рудић).

Вукашин, војвода, 113, 33 – Вукашин Милатовић, властелин из Хума. Отац му је тепчија Милат, један од најутицајнијих људи у Хуму друге половине XIV вијека. У изворима се помиње од 1378, када је носио титулу кнеза, до 1400. године. Од 1398. носи титулу војводе. У свим публикованим повељама помиње се његова титула и пуно име а само у овој, титула и лично име. Други Вукашин са титулом војводе, за овај период, није познат.

Литература: ССА 1 (2002) 124 (Р. Михаљчић); ССА 2 (2003) 180 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 5 (2006) 168–169 (С. Рудић).

Павле Клешић, војвода, 113, 33 – Први познати члан властеоске породице Клешић која је временом постала једна од утицајнијих у босанској држави.

Извори и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 224, 232, 234, 236; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 420, 422, 426, 434, 435; Ћ. Даничић, *Из књижевних старина српских 1*, 447–448; М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, у: *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, стр. 239, 254–255, 268, 281, 286, 290, 301; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 164, 202–203, 282; ССА 3 (2004) 146–147 (С. Рудић).

Стипан Хлапчић кнез, 113, 34 – властелин, носио титулу дворског. Помиње се и 1401. године када је примио Светодмитарски доходак за босанског краља.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, у: *Из српске историје средњег века*, стр. 736, нап. 62; *Лексикон српског средњег века* (дале ЛССВ), Београд 1999², 143 (Р. Михаљчић).

Стипан Добреновић, 113, 36 – писар краља Остоје. Сачуване су само двије повеље које је записао (поред ове, још једна од 15. јануара 1399). Као Остојин посланик, крајем јануара и почетком фебруара 1399, био је у Дубровнику гдје је за босанског краља примио Светодмитарски доходак. Баштина му је била негдје у ливањском крају.

Извори и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 232, 235, 249; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 420, 423; С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА CVI (1923) 69; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V (1950) 149–155.

Установе и важнији термини

Поклисари (дубровачки), 112, 6; 113, 19 – посланици, дипломатски посредници, преговарачи. Дубровчани су до тридесетих година XV вијека све своје дипломате називали поклисарима.

Литература: ЛССВ, *поклисар*, 538–539 (С. Ћирковић); ССА 5 (2006) 154 (Р. Поповић).

Лист (листови), 113, 12 – један од многобројних назива за средњовјековни документ. У босанској канцеларији није се правила разлика између назива појединих докумената. Један те исти документ могао се називати *лист*, *запис*, *писаније*, *записаније*, *повеља*, *писмо*, *слово* и др.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА CLXI (1934) 12–15; ССА 3 (2004) 139 (А. Фостиков).

Дукат, 113, 21, 28 – није прецизирано о којем златном новцу је ријеч. На нашим просторима био је у оптицају млетачки, угарски, босански а од прве половине XV вијека и турски златни новац. Пронађен је само један примјерак босанског златника (данас изгубљен). Његово поријекло се везује за краља Твртка I који га је почео ковати након крунисања а неки га приписују и краљу Стефану Томашевићу (1461–1463). Тежио је 14,05 грама а финоћа злата је износила 980/1000. Млетачки златник се најчешће користио у оптицају не само у нашим земљама него и у читавом Средоземљу. Тежио је 3,559 грама. Будући да, осим тог једног, није откривен нити један други примјерак босанског златника за претпоставити је да он није играо значајнију улогу у привредном животу тадашње Босне и да се овдје ради о млетачком дукату.

Литература: М. Динић, *Велики босански златник* ИЧ III (1952) 41–54; *ЛССВ, златници*, 242, 243; *новац*, 442, 443 (Р. Ћук); ССА 3 (2004) 138 (А. Фостиков).

Перпера, 113, 23 – замишљена обрачунска јединица која је обухватала 12 јединица локалног сребрног новца. Сребрни новац се ковао у Србији, Босни и Дубровнику. У овој повељи се вјероватно мисли на дубровачку перперу, тј. на дубровачки сребрни новац којим су Дубровчани обично плаћали Стонски и Светодмитарски доходак владарима Србије и Босне.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, 199–205; *ЛССВ, динар*, 152–154; *монета*, 418, 419; *новац*, 441–444 (Р. Ћук); ССА 2 (2003) 140, 141 (Ђ. Бубало).

Доходак (за Стон), 113, 25–26, 29, 31 – ријеч је о Стонском доходу који су Дубровчани плаћали српским и босанским владарима у износу од по 500 перпера годишње. Доходак је установљен одредбом уговора из 1333. године по којем је краљ Душан продао Дубровчанима Стон и Пељешац. Доходак се исплаћивао и босанским владарима зато што је тадашњи босански бан Степан II Котроманић загосподарио западним дијелом Хума и имао знатан политички утицај на овај дио приморја. Србији се обично плаћао о Ускрсу а Босни на дан Св. Влаха (3. фебруар).

Извори и литература: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 105–109; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 45–54; К. Јиречек, *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani davali srpskome manastiru sv. Arhangjela Mihajla u Jerusali-*

mi i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479), Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, str. 527–542; V. Trpković, *Oko „ustupanja“ Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326–1333)*, IG 1 (1963) 39–60; *ЛССВ, трибути*, 747 (Р. Михаљчић); ССА 2 (2003) 140 (Ђ. Бубало); ССА 4 (2005) 199–200 (А. Фостиков).

Власин светац, 113, 24, 38 – Празник Св. Власија (касније названог Влахо) заштитника града Дубровника. Слави се и данас 3. фебруара. У дубровачким ћирилским документима он је називан Свети Власи (Власије) а никако Влахо. Име Влахо, као народни облик пословењеног деминутива имена Власије (Вλάσιος), јавља се тек од почетка XIV вијека.

Литература: Ђ. Бубало, *Влахо епископ или влахоепископ*, ЗРВИ 39 (2001/2002) 201–207.

Свједоци, 113, 32 – личности које су присуствовале записивању или извршењу правног чина. Представљали су гаранцију да ће правни чин бити извршен.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА СХ (1923) 7–14; ССА 1 (2002) 126–127 (Р. Михаљчић); ССА 4 (2005) 190–191 (С. Рудић).

Ручници, 113, 32 – јемци правне радње. Понекад се наводе заједно са свједоцима. Представљали су најугледнију властелу, дворане или представнике централне власти. Помињу се у босанским повељама од 1354. до 1400. године. Постављали су се „по владаревом налогу, зависно од тога колико могу непосредно да утичу на поштовање садржаја неке исправе“.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001², стр. 151; ССА 1 (2002) 127 (Р. Михаљчић); ССА 4 (2005) 191 (С. Рудић).

Тепчија, 113, 33 – дворски или локални функционер који се старао о посједима владара или поједине жупе. У Босни се тепчија помиње од 1240. до 1400. године. Посљедњи тепчија за кога се зна, био је Батало.

Литература: М. Благојевић, *Тепчије у средњовековној Србији, Босни и Хрватској*, ИГ 1–2 (1976) 7–45; ССА 2 (2003) 80 (С. Рудић); 176 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 3 (2004) 14 (С. Мишић).

Дворски, 113, 34 – дворска титула у средњовјековној Босни, управник двора босанских краљева. Први се пут јавља 1378. године.

Павле Драгичевић

Титула није била насљедна већ су је додјелјивали владари а касније и обласни господари.

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 147; ССА 1 (2002) 128 (Р. Михаљчић); ССА 3 (2004) 149 (С. Рудић).

Дијак, 113, 37 – писар или преписивач. Радили су у канцеларијама владара или властеле. Разликовао се од логотета који је управљао владаревом канцеларијом. Изгледа да је дијак из ове повеље имао и титулу логотета јер је забиљежен у записницима Вијећа умољених 3. фебруара 1399. године „као посланик босанског краља логотет Стеван.“

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА СVI (1923) 65–72; *ЛССВ, дијак*, 152 (Т. Суботин-Голубовић); ССА 1 (2002) 51 (Н. Порчић); ССА 5 (2006) 154 (Р. Поповић).

Стефан, 113, 41 – „титуларно име Немањића са државно-симболичким значењем.“ Од 1377. преузели га и Котроманићи.

Литература: С. Ћирковић, *Сугуби венац (Прилог историји краљевства у Босни)*, у: *Работници, војници, духовници*, Београд 1997, стр. 277–305; ССА 1 (2002) 125 (Р. Михаљчић); ССА 6 (2007) 165–166 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер).

Топографски подаци

Осим добро познатог Дубровника у повељи се још спомињу и:

Стон, 113, 26 – мјесто на Пељешцу на самој превлаци која полуострво спаја са копном. Представљао је важну тврђаву која је са запада бранила прилаз у централни дио Републике. Градом је управљао кнез којег је бирало Велико вијеће са мандатом од годину дана. Највећи економски значај Стона представљале су његове солане а продаја соли чинила је значајан приход Републике. Со је продавана у самом Дубровнику и у мјесту Дријева (данашња Габела). У Габели се со продавала све до 1673. године када је продајно мјесто пресељено у близину Стона. Поред тога, у Стону је за вријеме Републике било и велико бродоградилиште.

Литература: В. Ћоровић, *Хисторија Босне*, Бања Лука–Београд 1999², 252–255; М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Сарајево 1957, 110–111; П. Глунчић, *Из прошлости града Стона XIV–XIX вијека*, САНУ, Споменик СХI, Одељење друштвених наука, нова серија 13, Београд 1961; С. Мишић, *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, ИЧ 42–43 (1995–1996) 25–32; ССА 5 (2006) 185 (А. Фостиков).

Думно, 113, 35 – данашњи град Дувно и центар некадашње истоимене жупе. Посједе у овој жупи имао је и властелин Павле Клешић. У самом Дувну повремено су се заустављали босански краљеви, феудалци, посланици и трговци.

Литература: В. Ћоровић, *Историја Босне*, 210, 349, 502; М. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, 38; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 122–123; ССА 5 (2006) 170–171 (С. Рудић).

Раде Михаљчић

ПОВЕЉА СТЕФАНА ОСТОЈЕ ДУБРОВЧАНИМА

1399. јануар 15.

Овом исправом Стефан Остоја, *краљ Срба и Босне*, даје Дубровачкој општини у вечну баштину и племенито Сланско приморје, односно села од Курила (данас Петрово село) до Стона. Дубровачка општина се осетно проширила. Од тада је била копном повезана са Стоном.

Записивању правног чина присуствовали су дубровачки поклисари, затим истакнута босанска властела, поред осталих и феудални моћници: војвода Хрвоје Вукчић, кнез Павле Раденовић, војвода Сандаљ, тепчија Батало. Ова исправа је кључни документ о отуђењу дела државне територије.

Par cet acte Stefan Ostoja, *roi des Serbes et de Bosnie*, donne à la commune de Raguse, à titre de patrimoine éternel et de terre noble, le littoral voisin de Slano, à savoir les villages allant de Kurilo (aujourd'hui Petrovo selo) à Ston. La commune de Raguse, ainsi sensiblement agrandie, se trouvait dès lors directement reliée par la terre ferme à Ston.

Ont assisté à l'écriture de cet acte juridique les émissaires ragusains et des nobles bosniaques en vue dont, entre autres, de puissants seigneurs: le duc Hrvoje Vukčić, le prince (knez) Pavle Radenović, le duc Sandalj, le tepčija Batalo. Cet acte est un document clé s'agissant de l'aliénation d'une partie du territoire de Bosnie.

Опис исправе и ранија издања

Оригинал исправе чува се у Хисторијском архиву у Дубровнику. Писана је мајускулом на пергаменту fine израде. Ширина горње стране износи 53,2 цм, ширина доње стране 54 цм, а висина 38,3 цм. С друге стране повеље налази се запис на италијанском језику: Poueglia de re Ostoia, chomo dono a Raguxi le vile de Umbla per fin a Stagno. 1399 die 15. zenaro. Грегор Чремошник пише да је датум дописан руком Никше Звијездића. Следи још један запис чији је писар мислио да реч *дери* означава место: N. 2 del Pac. I. Stefano Ostoja cede a titolo di Regalo ai Nobili Ragusei tutti i villaggi principiando dal luogo cosi detto

Curilo Deri (?) sino a Stagno. 1399. gen. 15. Бечка ознака N° 131 an. 1399. налази се у доњем десном пољу.¹

Исправу Стефана Остоје преписао је канцелар Никша Звијездић у зборнику привилегија – Liber privilegiorum, од XIX века познат као Codex Ragusinus. Тако га је назвао Франц Миклошич. Codex Ragusinus, оштећен од влаге, чува се у Хисторијском архиву у Дубровнику.² Према препису Ђорђа Николајевића, српског свештеника у Дубровнику, исправа Стефана Остоје први пут је објављена у збирци *Србски споменици*, коју је присвојио П. Карано-Твртковић, Београд 1840, 109–112, бр. 84. Према оригиналу исправу су објавили Ф. Миклошич, *Monumenta Serbica*, 233–235, N^o CCXXXV и Љ. Стојановић, *Повеље и писма*, I–1, 420–423, бр. 429. Љ. Стојановић наводи варијанте преписа Никше Звијездића из зборника Codex Ragusinus, 34a. Скраћено издање документа налази се у збирци Ст. Новаковића, *Законски споменици*, 319–320.

Текст исправе*

Ѓ велемоцна сило прѣсветаго Д(8)ха, Б(о)же славами ва Троици, ва wd(ь)ци же рекд и Синѣ и ва светомь Ддси, w Троице прѣсвета, слава тебѣ ва те бо крстихъ се, |2| и тобою прѣхъ божаственю благодить сподобальшд ме наслидовати прѣсто моихъ прародитель, 5 госпде срѣвске и восаньске, за не бо ти мои прародителие въ з[ε]мльнѣ|3|ме³ царьс[т]вѣ царьстваше,⁴ и на небсное(!) царство прѣселилѣ се. Мене же видешд землю прародитель моихъ по нихъ wставальшдю, а не имдщд своего⁵ пастира, wdь них|4|ь же племене и азь избрань вѣхъ помощю вожиною и прѣчистие его Матере, вѣнчань 10 вѣхъ богодарованимь вѣнцемь на кралество, фко бити ми ва Христа Б(о)га |5| благовирьномд и Богомь поставленомд г(оспо)-д(и)нд кирь Стипанд Ѣстои, кралд Срѣвлемь, Босни и Поморию и

¹ Детаљан опис налази се у раду G. Ćremošnika, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V (1949–1950) 151–152.

² М. Решетар, *Никша Звијездић дубровачки српски канцелар XV вијека*, Глас СКА CLXIX–87 (1936) 174–175.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

³ ме изостављено у издању: Ф. Миклошич, *Monumenta Serbica*, 233.

⁴ царьс(т)в(ов)аше, Ф. Миклошич, *Monumenta Serbica*, 233; царьстваше, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 421.

⁵ својга, Ф. Миклошич, *Monumenta Serbica*, 233.

всима западним странама. И потом же начехъ са Богомъ |6| кра-
левати и правити прѣсто кралевства, диле же милости чине записа-
15 ниѣ градовомъ и мѣстомъ, всакомъ же по достоѣнию его.

Ва сихъ же васихъ вѣдѣхъ сръчаню лю|7|бавь и вирьно поработа-
ние родителемъ и прародителемъ кралевства ми и самомъ кралевъ-
ствѣ ми, властеле славнога града Дѣбровника, и ва прьвое мое прѣ-
шастие на кра|8|левство дари, еже ми дароваше много почтение, с
20 великою сръчаною любовью ихъ нелицемирьною.

И тѣи изидоше прѣдъ кралевство ми всепочтени мѣжие властеле⁶
Дѣв|9|ровачьски поклисарие кои вихъ дослани кралевствѣ ми вѣдъ
властель и вѣдъ опѣкине⁷(!) града Дѣбровника, на име Жѣнь Жѣръ-
говиѣ и Михочъ Растивѣ и ш ними Никола Гѣчетивѣ, |10| и ѣспо-
25 менше кралевствѣ ми вѣдъ реченихъ властель и вѣдъ и опѣкине(!),⁸
говоре за земле, цо сѣ и кое сѣ вѣдъ Кѣрила дери до Стона до нихъ
мѣста, ере за теи земле мои прародител|11|ие, господа рашка и бо-
саньска,⁹ добримъ шбитовали имъ се сѣ, и зато за нихъ вѣрньо
послѣжение, како е рчено(!), мии по милости в[о]жиен краль Степанъ
30 ѣстоѣ с воломъ паче и с |12| хотиниемъ властель и велеможе кра-
левства ми, дахъ ѣ бащинѣ и ѣ племенито властелемъ и всои опѣ-
кини града Дѣбровника с милостию и са ѣтверждениемъ земле вѣдъ
Кѣрила |13| дери до Стона са всеми сели и засеци и с лѣдми и с
всими мѣми и правинами и с водами и с пашами и з дрьвми и з
35 дѣбравами и з грѣмѣемъ и са всакимъ инимъ достоѣниемъ и с |14|
са(!) всеми правинами котари тихи земаль и севль(!) р[ѣ]ченихъ. А
на име сивѣ и сивѣ села: наипрьво Кѣрило, ѣсельникъ, Лѣваачъ, Гро-
мача, ѣрашааць, Трьстено, Мрьчево, Брьс(е)чево, Мрави|15|наць,
Дѣльго, Малькове, и дрѣге Малькове, Слано, Трьнова, Подьгора,
40 Чепикѣ, Подимочъ, Котези, Затонъ, Височани, Точильникъ, Смо-
ковлани, ѣшле и Топола.

⁶ властеле – изостављено у издањима: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 233; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 421, Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 319.

⁷ опѣкине, Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 421.

⁸ опѣкине, Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 421.

⁹ босанска, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 233.

И та села згора |16| писана са всимъ достоѣниемъ ни хъ да смо нимъ
 8 вѣки вѣкомъ 8 племенито до скончаниѣ свѣта, да сѣ воль-ни и
 вбласни ними 8 вѣки шни и дитьца и ѡнѣ|17|чие и пражнѣчие ни хъ,
 45 докле свѣтъ стои, како права и племенита господа врѣхъ писанимъ
 селми и владанию. И къда створи сию милость крале|18|вство ми, тѣ-
 зи ви хъ кралевства ми властеле, а на име воевода Хрѣвое, кнезь Паваль
 Радиновиѣ, воевода Ганьдаль, тепачиѣ Батало и воевода Влатко
 Тврѣтковиѣ, |19| воевода Вѣкашинъ Милатовиѣ, воевода Паваль
 50 Клешиѣ, кнезь Прѣвое Масновиѣ, кнезь Радое Радосалиѣ, кнезь
 Радое Драгосалиѣ, кнезь Борисавъ Воеводиѣ, кнезь |20| Вѣкашинъ
 Златносавиѣ, кнезь Ковачъ Диничиѣ.

И краљество ми прѣсеже и роти се с врѣхъ писаними нашими вла-
 стели, да сие писмо и записаниѣ кое ство|21|ри краљество ми на-
 шимъ срѣчанимъ прѣѣтелемъ, да е крѣпко и непорочно 8 вѣки, а
 55 паче да ихъ звалда краљество ми вѣда всаке скрѣби и печали како
 нашъ срѣ|22|чанъ братию и прѣѣтели.

И кога же Богъ изволи господовати по насъ, молѣ како господина
 и брата, сега писаниѣ не потворите, иже дарова хъ за правѣ |23| лю-
 60 бавъ властелемъ дѣрвочачьскимъ за поработание и за чѣсть ни хъ.

Тко ли би се потворилъ, да е проклетъ вѣдъ господа Бога всемъ
 дрѣжителю и вѣдъ п|24|рѣчисте его матере и вѣда вѣ свети хъ врѣхов-
 ни хъ ап[о]столю и вѣдъ вѣдъ еванѣѣлисть и вѣдъ вѣдъ избрани хъ и вѣда
 вси хъ Б[о]гъ ѡ годивъши хъ¹⁰ вѣдъ вѣка, да е е (!) |25| прѣчестанъ
 65 Иуди прѣдадатель Хрѣстовъ, и вѣдъ краљевства ми да е проклетъ
 ва вѣки.

Пино(!)¹¹ на ѡсори, ва славнои нашои воисци 8 Лишници, ва лита
 |26| рожаства¹² Христова вѣчѣтѣ лѣто, мѣсеца генъвара на вѣдъ дѣнь.
 Данъ естъ вѣдъ рѣке Стипана Добриновиѣ, краљества ми дѣѣка,
 70 аминъ.

|27| + Г(ОСПО)Д(И)НЪ К҃Р(Ь) СТЕФАНЪ СѢСТѢИ, КРАЛ(Ь)
 СРЪБЛѢМ(Ь), БОСНИ И ПРИМОРИЮ.

¹⁰ ѡ годивши хъ, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 234–235.

¹¹ Омашка писара, требало би Писано.

¹² рожаства, два пута иста реч.

Превод исправе

О велемоћна сило пресветог Духа, Боже слављени у Тројици, Оцу да кажем и Сину и светом Духу, о Тројице пресвета, слава теби јер у теби крстих се, и тобом добих божанску благодат која ме удостоји да наследим престо прародитеља мојих, госпoде српске и босанске, јер ти моји прародитељи на земаљском царству царствоваше и у небесно царство преселише се. Видећи земљу прародитеља мојих после њих остављену, а која нема свога пастира, од њиховог племена, ја изабран бих помоћу божијом и пречисте његове Матере, венчан бих богодарованим венцем на краљевство, да будем у Христа Бога благоверан и Богом постављен господин кир Стипан Остоја, краљ Срба, Босне и Поморија и свих западних страна. И потом почех с Богом краљевати и правити престо краљевства, милост чинећи, записујући градове и места, свакоме по његовој заслуги.

И видех код свих њих срдачну љубав и верно поработаније родитељима и прародитељима краљевства ми и самом краљевству ми, властеле славнога града Дубровника, и на мој први долазак на краљевство, дарове које ми дароваше с много поштовања, великом, срдачном и нелицемерном љубављу.

И ту изиђоше пред краљевство ми свепoштени мужеви, властеле дубровачке поклицари који беху послани краљевству ми од властеле и општине града Дубровника, на име Жун Журговић и Михоч Растић и с њима Никола Гучетић, и споменуше од речене властеле и општине, говорећи за земље, што су и које су од Курила до Стона, до њихових места, јер за те земље моји прародитељи, господа рашка и босанска, добротом обећали су им (*дoвримь шбитовали имь се с8*), и зато, за њихово верно служење, како је речено, ми, по милости божијој краљ Степан Остоја слободном вољом, а и жељом властеле и велможа краљевства ми, дадох у баштину и племенито властели и читавој општини града Дубровника с милошћу и са утврђивањем земље од Курила до Стона са свим селима и засеоцима и с људима и свим међама и правинама и с водама и с пашама и с дрвима и с дубравама и с грмљем и са свим другим поседима и свим правинама котара тих земаља и села речених. А називи тих села су: најпре Курило, Осалник, Лубач, Громача, Орашац, Трстено, Мрчево, Брсечево, Мравинац, Дулго, Малкове, и друге Малкове, Слано, Трнова, Подгора, Чепикуће, Подимоч, Котези, Затон, Височани, Точилник, Смоковљани, Ошље и Топола.

И та села горе писана са свим њиховим поседима (правинама) да смо им у веке векова у племенито, до краја света, да су слобони њима

Раде Михалчић

заувек располагати они и деца и унучад њихова, докле свет постоји, као права и племенита господа горе пописаним селима и имовини (*владанию*). И када створи милост краљевство ми, ту беху властела краљевства ми, по имену војвода Хрвоје, кнез Павле Раденовић, војвода Сандаљ, тепчија Батало и војвода Влатко Твртковић, војвода Вукашин Милатовић, војвода Павле Клешић, кнез Прибое Масновић, кнез Радое Радосалић, кнез Радое Драгосалић, кнез Воисав Воеводић, кнез Вукашин Златоносовић, кнез Ковач Диничић.

И краљевство ми закле се и зајемчи са горе пописаном нашом властелом да ову исправу коју учини краљевство ми нашим срдачним пријатељима, да је крепко и непорочно до века, већ да их чува краљевство ми од сваке жалости и узнемирења као нашу браћу и пријатеље.

И кога Бог изволи (поставити) да влада после нас, молим као господина и брата, да не оскрнавите ову исправу, коју даровах за праву љубав властели дубровачкој за поработаније и част њихову.

Ко би ово оскрнавио, да је проклет од господа Бога сведржитеља и од пречисте његове Матере и од дванаест светих врховних апостола и од четворице јеванђелиста и од седамдесет изабраних и од свих Богу угодивших од века, да је садруг Јуди издајнику Христову, и од краљевства ми да је проклет до века.

Писано на Усори, у славној нашој војсци у Лишници, у години рођења Христова 1399. године, мјесеца јануара, петнаести дан. Дано је од руке Стипана Добриновића, дијака краљевства ми, амин.

Господин кир Стефан Остоја, краљ Срба, Босне и Приморја.

Дипломтичке особености

Реч је о оригиналном документу, који је некада оверавао печат. Одрезана је плетена кончана врпца са висећим печатом. Грегор Чремошник је показао да је концепт исправе састављен у Дубровнику.¹³ То није неуобичајено. Својевремено са концептом на латинском језику дошли су дубровачки поклисари на двор краља Милутина.¹⁴ Више пажње састављању исправе краља Остоје посветио је Јосип Лучић.¹⁵ Исправа, односно даровница, била је изузетно значајна за Дубровачку општину. Зато овог пута

---

¹³ G. Čremošnik, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku god.1399. i kralj Ostoja*, GZM 40 (1928) 119.

¹⁴ Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 319.

¹⁵ J. Lučić, *Stjecanje, dioba, i borba za očuvanje dubrovačkog primorja 1399–1405*, Arhivski vjesnik 11–12 (1968–1969) 118–120.

Дубровчани нису ништа препустили случају. Сами су се побринули да уобличи садржину даровнице краља Остоје. С правом се претпоставља да је даровницу припремао логотет Руско Христифоровић. Сигурно је, међутим, да је готову даровницу усвојило Веће умољених. Она је регистрована и затим упућена дубровачким поклисарима код краља Остоје. Стипану Добриновићу, краљевом дијаку, преостало је само да препише садржину документа.

Даровница је названа *писмо и записаније*. Писана је мајускулом (3 мм) у 26 равних, доста збијених редова. Први ред издваја се са 15 већих слова. Црвеним мастилом исписан је стилизован, украсни потпис са уским и збијеним словима висине 3,8 цм. Потпис је растављен несразмерно великим простором за прорез, односно вршцу печата. Испред потписа је крст без украса, а иза потписа су четири вертикално поредана ромба и три вијугаве црте.¹⁶

Посебну пажњу заслужује уводни део исправе краља Стефана Остоје. Његова канцеларија разликује се од канцеларија Јелене Грубе и Стефана Дабише. Дијаци краља Остоје враћају се формулару који је увео краљ Твртко I и његов логотет Владоје.¹⁷ Штавише, даровница краља Остоје садржи дословно преписан, или са незнатним изменама преписан велики део текста о владарској идеологији краља Твртка I. На то је посредно скренуо пажњу Г. Чремошник расправљајући о пореклу и доласку на власт Стефана Остоје.¹⁸

Уводни део даровнице краља Остоје

...сподовальшѣ ме насидовати прѣсто моихъ прародитель, госпде сръбске – и босаньске – занебо ти – вѣхъ – мои прародителие въ з[ѣ]мльнѣ ме царьс[т]вѣ царьст[во]ваше, и на неб[ѣ]сноѣ царьство прѣселилѣ се. Мене же видещѣ землю прародитель моихъ по нихъ вставальшѣю, а не имѣщѣ своего пастира... вѣньчанъ вѣхъ богадарованимъ вѣньцемъ на кралество... благо-вирьномъ и Богомъ поставленомъ – г(оспо)д(и)нѣ кирь – Стипанѣ Остои, кралѣ Сръблемъ, Босни...

Одељак о владарској идеологији краља Твртка I вешто и осмишљено је укомпонован у даровницу краља Остоје. Наведеном уводу Остојине даровнице, у поређењу са Твртковом повељом, додате су речи и *босаньске, господинѣ, кирь*, а изостављена је реч *вѣхъ*. Ове речи означене су курзивом и издвојене цртицама. Остаје отворено ко је делимично изменио,

¹⁶ Детаљан опис исправе: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 151–152.

¹⁷ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 203–204.

¹⁸ G. Čremošnik, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku*, 119.

боље речено, прилагодио увод у даровници краља Остоје – логотет Руско Христифоровић или дијак Стипан Добриновић. Решењу овог питања не доприноси сазнање да је инвокација у Остојиној даровници истоветна са инвокацијом у исправи Ђурђа Балшића од 27. јануара 1386.¹⁹

Сложене околности око продаје Сланског приморја биле су предмет изучавања више истраживача. Овде нас интересују подаци који посредно или непосредно говоре о настанку повеље Стефана Остоје. Веће умољених је 7. октобра 1398. наложило Николи Гучетићу да са поклицарима и војводом Хрвојем присуствује на пријему код краља Остоје.²⁰ Општина је рачунала и на Конавле, али је поклицарима забрањено да обећају *aliquod tributum Bossne pro obtinendo terras de Curilla usque Stagnum donec habebimus ab eis responsum*.²¹ Пошто је исправа о краљевом даровању Сланског приморја написана у Дубровнику и прочитана у Већу умољених, одлучено је да се утврђени и одобрени текст не мења.²² На готовој исправи очекивао се само краљев потпис. Она је послата поклицарима у Босну, али је одузета на територији Радича Санковића,²³ који је очигледно био незадовољан што се преговори воде мимо њега, а он је поседовао баштину на овој територији. Дубровачки поклицари у Босни добили су упутство да настоје да повељу краља Остоје потпише што више угледника.²⁴ Међутим, изостала је сагласност Радича Санковића. Ипак, Радич је село Лисац са засеоцима продао Дубровнику, а продају оверио исправом од 25. августа 1399.²⁵

---

¹⁹ F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 203, 233.

²⁰ Веће је одлучило *quod ser Nicolaus de Gociis sit cum ambassiatoribus pro querendis terris cum Cheruo ut capto commissionis lecte continetur* – J. Lučić, *Stjecanje*, 119.

²¹ *Reformationes* 31, f. 120', 7. X 1398. Захваљујем професору Сими Ђирковићу који ми је, за овај рад, уступио део исписа из Дубровачког архива.

²² *Prima pars est de firmando copiam donationis nobis fiende per regem Bossine de Terris de Churile mittendam nostris ambassiatoribus in forma nunc lecta. Reformationes* 31, f. 123, 123' – J. Lučić, *Stjecanje*, 119–120.

²³ *Prima pars est de induciando usque ad diem martis proximum super deliberatione in scribendo ambassiatoribus Bossine quod remaneant in Bossina expeditis inde pristavo et pouelijs quas ibi debent habere. Reformationes* 31, f. 123'; J. Lučić, *Stjecanje*, 119–120.

²⁴ Упутство од 21. децембра 1398: *Prima pars est de rescribendo nostris ambassiatoribus super literis donationum terrarum nobis fiendis per regem Bossine ipsi ambassiatores non querant ad dictas literas salvo quam bullam dicti regis in eis tamen scribi faciant nomina baronum Bossine quot plurium poterunt scribi facere. Et penes hos faciatis ad dictam donationem facere iurare quot plures barones poteritis et nichilo in discretione vestra sit non faciendi iurare quot potestis. Reformationes* 31 f. 124'.

²⁵ Повељу је недавно објавио С. Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6 (2007) 183–199.

Просопографски подаци

Жуњ Журговић (Жџњ Жџрџовић, Жџрџковић), 125 (страна), 23 (ред у издању) – Junius f. Givē Junii de Georgio (1372–1430), угледни дубровачки властелин. Општина му је често поверавала улогу поклицара, а биран је за дубровачког кнеза. Потомци овог властелина у ћириличким исправама називају се Жуњевићи.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 231, 233, 235, 259, 277, 320, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 267, 300, 419, 421, 424, 584.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV у веку*, Београд 1960, 309–312.

Михоч Растић (Миџочь Растићь), 125, 24 – Micočius de Resti (1366–1431), дубровачки властелин и трговац коме је Општина поверавала дипломатске мисије у Босни, Србији и Угарској. Биран је за члана Малог већа иако је због разноврсних послова често одсуствовао из Дубровника. Био је посланик краља Твртка I, а двадсетих година XV века водио је финансијске послове у Босни. У ћириличким документима јавља се као прокуратор и кнез.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 231, 233, 235, 247, 259; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 8, 9, 267, 270, 399, 400, 419, 421, 424, 611, 644; I–2, 8–10.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 390–393.

Никола Гучетић (Никола Гџчетићь), 125, 24 – вероватно Nicola de Goçe de Pustierna у документима на латинском језику. Био је угледни дубровачки властелин, члан Већа умољених и Малог већа. Пословао је у Србији, Босни и Угарској. Општина му је поверавала значајне дипломатске мисије приликом преговора око продаје Сланског приморја и Конавала. У ћириличким исправама јавља се са титулом кнеза: *властелин и поклицар славнога града Дубровника, кнез Никола Гучетић*.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 233, 254, 261, 276, 323, 325, 329, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 375, 421, 441, 491, 496, 586, 591, 611; I–2, 233.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV у веку*, 254–256.

Кнез Павле Раденовић, 126, 48 – ССА 1 (2002) 123 (Р. Михаљчић).

Тепчија Батало, 126, 48 – Извори и литература: *Српски биографски речник I*, Нови Сад 2004, 442 (С. Ћирковић); ССА 4 (2005) 184–185 (С. Рудић); ССА 6 (2007) 179–180 (С. Рудић).

Раде Михаљчић

Војвода Влатко Твртковић, 126, 49 – ССА 1 (2002) 124 (Р. Михаљчић); ССА 6 (2007) 177 (С. Рудић).

Војвода Вукашин Милатовић, 126, 49 – ССА 1 (2002) 124 (Р. Михаљчић).

Војвода Павле Клешић, 126, 50 – Извори и литература: ССА 3 (2004) 146–147 (С. Рудић).

Кнез Прибоје Масновић, 126, 50 – Извори и литература: ССА 4 (2005) 184 (С. Рудић).

Кнез Радое Радосалић, 126, 50 – Извори и литература: ССА 6 (2007) 181 (С. Рудић).

Кнез Радое Драгосалић, 126, 51 – Записан је као сведок у исправама краља Стефана Остоје и краља Твртка Твртковића. Са истим презименом јавља се још једна личност. Као ручник и сведок записан је марта 1392. дворски Гојак Драгосалић, а јула исте године кнез Гојак Драгосалић.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 222; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 171, 174, 422, 426, 494.

Литература: ССА 6 (2007) 180 (С. Рудић).

Кнез Воисав Воеводић, 126, 51 – Јавља се као сведок у исправама босанских владара крајем XIV века.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 222, 234, 237; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 174, 422, 426.

Литература: P. Anđelić, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi XIII (1977) 33, 36–37; Р. Михаљчић, *Презимена изведена од титула*, Сабрана дела VI, Београд 2001, 272–274; ССА 6 (2007) 180 (С. Рудић).

Кнез Вукашин Златоносовић, 126, 52 – Извори и литература: ССА 6 (2007) 205–207 (Ј. Мргић).

Кнез Ковач Диничић, 126, 52 – Извори и литература: ССА 6 (2007) 204–205 (Ј. Мргић).

Стипан Добриновић, 126, 69 – дијак краља Стефана Остоје. За краља је обављао поверљиве послове у Дубровнику. Активно је учествовао у продаји Сланског приморја и био добро награђен од Дубровачке општине. Имао је посед „у жупи Хлијевну“. У писму краља Остоје забележен је као мештер.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 232, 235, 249; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 420–423.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*; Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици XIV. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик*,

Повеља Стефана Остоје Дубровчанима (15. јануар 1399)

Логотет, Глас СКА CVI (1923) 69; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 154–152, 156; P. Anđelić, *Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Tribunia 7 (1983) 86–87.

Установе, важнији термини

Записаније, писмо, 126, 54, 59 – Литература: ССА 4 (2005) 189–190 (С. Рудић).

Поклисар, 125, 22 – Литература: *ЛССВ*, 538–539 (С. Ћирковић); ССА 5 (2006) 154 (Р. Поповић).

Велемож, 125, 30 – велможа. Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*.

Грмље, 125, 35 – једна од *правина* насељеног места. Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник*.

Когар, 125, 36 – Извори и литратура: ССА 1 (2002) 87 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 3 (2004) 147 (С. Рудић); ССА 4 (2005) 190 (С. Рудић).

Владаније, 126, 46 – Литература: ССА 5 (2006) 205–207 (Р. Поповић).

Милост, 125, 14, 32; ??3, 46 – Литература: *ЛССВ*, 407 (М. Благојевић); ССА 1 (2002) 86–87 (Ј. Мргић-Радојчић); ССА 2 (2003) 27–28 (Н. Порчић), 175 (Ј. Мргић-Радојчић), ССА 3 (2004) 26–27 (Ј. Мргић-Радојчић), 147 (С. Рудић); ССА 4 (2005) 146 (С. Мишић), 189 (С. Рудић); ССА 5 (2006) 153 (Р. Поповић).

Топографски подаци

Пописана су 24 села у исправи Стефана Остоје: Курило, Осалник, Лубач, Громача, Орашац, Трстено, Мрчево, Брсечево, Мравинац, Дулго, Малкове, и друге Малкове, Слано, Трнова, Подгора, Чепикуће, Подимоч, Котези, Затон, Височани, Точилник, Смоковљани, Ошље и Топола. Осим Курила које се данас назива Петрово село, остала насеља задржала су старе називе. Угашено је село Дулго (*Дџалго*). Оно није било убицирано, али његови трагови сачувани су као звана места.

На картама се напуштена села по правилу траже редоследом набрајања насељених места. Састављачи повеља често пописују насеља у смеру кретања казаљке на сату. Овог пута то није било могуће због издуженог, уског појаса земљишта између Дубровника и Стона. Ипак, попис села Сланског приморја изведен је логичким редоследом, условно речено, цикцак-линијом од Курила према Стону (видети карту). Судећи по логичком редоследу набрајања, село Дулго се налазило између

Раде Михаљчић

атара села Мравинци и атара села Малкова. То потврђују и звана места, односно међници у попису *десетина* (dехен) приликом поделе купљеног земљишта. Код села Мравинац једна десетина била је омеђена крстовима in sauo de Dolge... in меџо dela Val de Dolge... sopra Dolge in Prisoie.²⁶

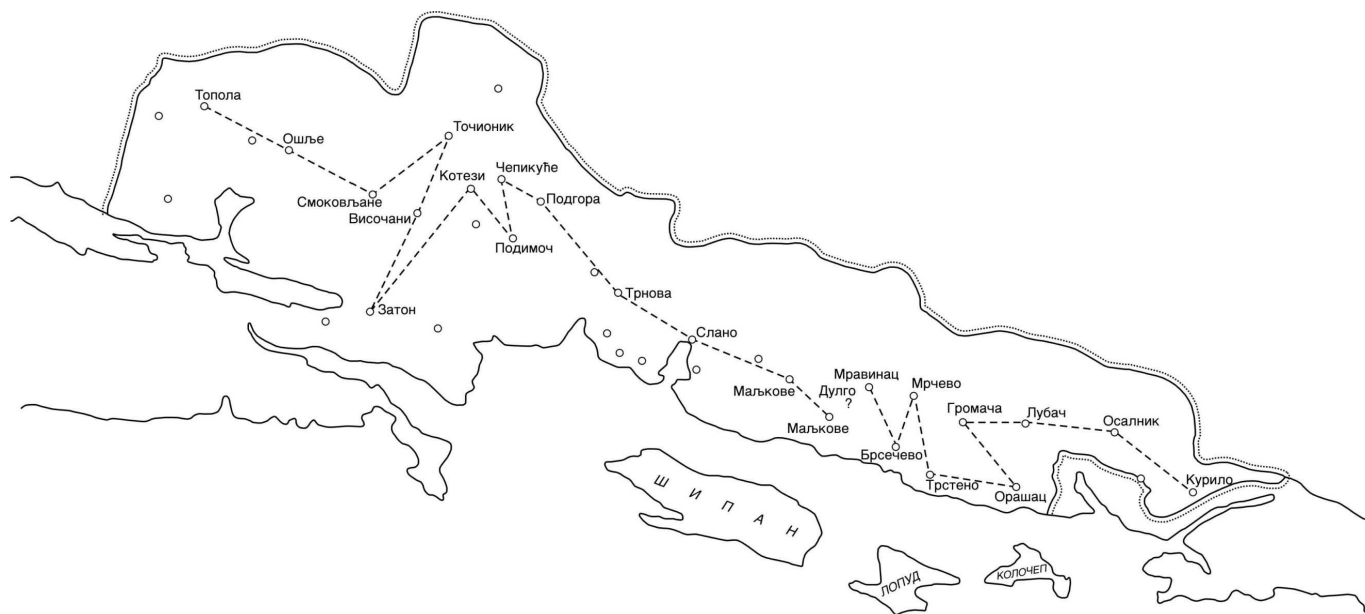
Курило, , 125, 26, 33 – данас Петрово село (Рјечник ЈАЗУ).

Дулго (ДѠльго), , 125, 39 – некадашње село које се налазило између села Мравинац и села Малкова (видети карту).

Западне стране, 125, 13 – Извори и литература: ССА 4 (2005) 171–172 (С. Ћирковић).

---

²⁶ Ј. Лућић, *Stjecanje*, 171. Ништа се битно није изменило до XIX века када је урађен Дубровачки катастар. А. Казначић-Хрдало, *Dioba i ubikacija Slanskog primorja u doba pripojenja Dubrovniku godine 1399*, Anali zavoda za povijesne znanonosti istraživačkog centra u Dubrovniku XVII (1979) 39.

Карта 1: Област Сланског приморја коју је краљ Стефан Остоја уступио Дубровнику повељом од 15. јануара 1399. године, са селима наведеним у повељи.

Ђуро Тошић

СУДСКА ПАРНИЦА ЗБОГ НАВОДНОГ УБИСТВА ДВОЈИЦЕ ФРАЊЕВАЦА У ДУБРОВНИКУ

Срж рада представља транскрипција и интерпретација, уз факсимил и превод на савремени српски језик, текста дубровачког нотарског акта којим се јавно утврдило пред кнезом и Малим вијећем да су живи и у фрањевачком реду Марин и Марко, рођаци хумске властеле Милатовића. Ови су „апострофирани“ Дубровчане Влахоту и сина му Налка Хранковића да су наводно убили њихове поменуте рођаке и синове кћерке тепчије Милата Јаковице. Иако неоправдано оптужени, Хранковићи су рђаво прошли у овом процесу: Налко је осуђен на двије године најтеже робије, док је Влахоти затворска казна била замијењена новчаном глобом од 100 дуката.

L'essentiel de ce travail consiste en la transcription et l'interprétation, accompagnées de fac-similés et d'une traduction en serbe moderne, du texte d'un acte notarial ragusain par lequel il est publiquement établi devant le comte et le Petit conseil que sont vivants et appartiennent toujours à l'ordre franciscain Marin et Marko, parents des Milatović, famille noble de Hum. Ces derniers avaient "apostrophé" les Ragusains Vlahota et son fils Nalko Hranković [en les accusant] d'avoir tué leurs parents et fils de la fille du tepčija Milat Jakovica. Bien qu'accusés à tort, les Hranković ont été sévèrement condamnés lors du procès: Nalko a été condamné à deux ans de d'emprisonnement ferme, alors que la peine d'emprisonnement de Vlahota a été commuée en une amende de 100 ducats.

Тепчија Милат био је, према казивању Михаила Динића, један од најутицајнијих људи у Хуму друге половине XIV вијека.¹ Имао је поданике у Дубравама (између Стоца и Чапљине),² а његови синови Гргур и Санко били су као *господари око границе Неретве* (*domini circha*

---

¹ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 31.

² О томе свједочи и *Pribil Rolceuich de Dubraue homo Milatchi tepeçia*. Historijski arhiv Dubrovnik (HAD): *Diversa Cancellariae* (Div. Canc.) XXI, fol. 81, 5. IV 1386. Уп. Н. Мандић Студо, *Српске породице Светога Саве*, Гацко 2000, 156 и Е. Kurtović, *Fragmenti o Milatovićima*, *Bosna Franciscana*, *Časopis franjevačke teologije*, God. XII, Br. 21, Sarajevo 2004, 223, нар. 2.

confinia Narenti) почашћени дубровачким грађанством.³ То значи да њихове посједе, смјештене *circha confinia Narenti*, није дијелила ова ријека, већ су се налазили окол, и са десне и са лијеве њене стране. Претежан дио властелинства породице Милатовића простирао се, уистину, на западној обали Неретве. У близини гробља Ковачица у Међугорју, уписани у катастарским књигама парцела земљишта која се назива Милетина (некад заселак у Међугорју) и чатрња Милетуша, опомињу на далеку прошлост када је на подручју Доњег Бротња у жупи Вечерић живио и управљао својом баштином тепчија Милат. Назив мјеста словенског поријекла, настао, вјероватно, од његовог имена и сада одише старином: средњовјековна некропола од 31 стећка на локалитету Лужине, два стара крста у католичком гробљу Сребреници и предање о цркви Св. Катарине воде нас у дубину времена из кога и данас зрачи утицај овог хумског великаша. О том древном времену још убједљивије говоре насеље Тепчићи и Тепчићко поље, уз саму западну обалу Неретве, која дијели Доње Бротњо, као управни дистрикт вечерићке жупе, од сусједне жупе Дубраве, смјештене на супротној, лијевој страни ријеке. Етимолошки гледано, називи насеља и поља (Тепчићи и Тепчићко поље) потичу од титуле коју је носио испред имена поменути Милат и од презимена Тепчић које су добили поједини његови насљедници и стављали га испред патронимичког презимена Милатовић, те тако утицали на формирање имена мјеста на коме се и данас стере средњовјековно гробље са 36 стећака различитих облика и величине и остаци старохришћанске цркве на локалитету Црквина.⁴ Баш је на томе мјесту код Тепчића и Тепчићког поља, како нам се чини, Милатово властелинство прелазило на лијеву обалу Неретве, на подручје сусједне жупе Дубраве, у којој је живио Милатов поданик Прибил Ролчевић, али који је и колики простор то властелинство заузимало у Дубравама остаје непознато.⁵

---

³ HAD: Reformationes (Ref.) XXXIX, fol. 13, 31. III 1391. Уп. М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 31.

⁴ М. Vego, *Historija Brotnja od najstarijih vremena do 1878. godine*, Џитлук 1981, 68, 94, 95, 110, 111, 154, 157, 204, 205, с посебним освртом на карту Бротња између страна 64 и 65 и Е. Kurtović, *Fragmenti o Milatovićima*, 223–226. Морамо напоменути и то да је Маријан Сиврић у своме раду *Srednjovjekovna humska župa Luka*, *Zbornik znanstvenog simpozija „Povijest hrvatskog Počitelja“ održanog 16. i 17. veljače 1996. godine u Čarpljini*, Џитлук 1996, 168–224, простор насељен Милатовићима приближио тргу Дријева и смјестио га на подручју жупе Луке, а на ријечи Неретви.

⁵ Видјети нап. 2.

Судска парница због наводног убиства двојице фрањеваца у Дубровнику

Поред поменутих Гргура и Санка, Милат је имао још двојицу синова: Вукашина и Вука и кћерку Јаковицу. Најстарији међу браћом, Вукашин Милатовић, са титулом кнеза, помиње се у неколико писаних исправа (1378, 1380. и 1383) међу свједоцима.⁶ Четврти и најмлађи син тепчије Милата био је Вук Милатовић,⁷ идентичан с кнезом Вуком Тепчићем, свједоком на повељи краља Остоје (1399), тако названим по очевој титули тепчија (као Херцеговићи по титули херцег).⁸ Примијетимо на крају и то да су браћа Санко и Вук стално носили титулу кнеза, а Вукашин и Гргур, прво титулу кнеза, а потом титулу војводе која им је обезбјеђивала и предводничку улогу у породици.

Ускоро је стасала и друга генерација Милатовића. Тако је Марко Гргуровић (син једног од четворице браће, Гргура) учествовао још 1423, у друштву са стричевима Вуком и Санком, у једној великој пљачки у тргу Дријева.⁹ Десетак година касније његови људи су, заједно с људима рођака му Вукашина и Вукосава Милатовића (Санковића), опљачкали један дубровачки караван а Chotaoze (вјероватно код поповског села Котезе),¹⁰ а кратко потом учинили и друго недјело *sub castro dicti Marci* који је Марко Вего, можда не без разлога, идентификовао са мјестом Крехин Градац, смјештен, управо, у области Доњег Бротња гдје се налазио и највећи дио добара старих Милатовића.¹¹

---

⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, бр. 86, 10. IV 1378; L. Thalloczy, *Kako je i kada Hrvoje postao veliki vojvoda Bosanski?*, GZM IX (1897) 183–191 и М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке Републике* I, Београд 1951, 28. IX 1383. Уп. Е. Kurtović, *Fragmenti o Milatovićima*, 227–228.

⁷ Међу знатнијим представницима хумске властеле у једној тужби се наводе: *Voch Milatouich e Sancho e Marcho e della fraternita e gente* – HAD: *Lamenta de Foris* (Lam. de For.) V, fol. 167, 7. V 1423. Уп. Ђ. Тошић, *Stanovništvo srednjovjekovnog trga Drijeva*, Prilozi Instituta za istoriju XX/19 (1986) 97.

⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 426, бр. 431, 6. II 1399. Уп. М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 32.

⁹ Видјети нап. 7.

¹⁰ Дубровчани су се 1432. жалили да су у пљачки каравана *deli nostri mercadanti de Andrea Miruich et Ziucho Braicouich* у поповском селу Котезе (Chotaoze) учествовали, поред осталих, и *homeni de Marcho Gergurouich* (Гргур, син Марков) и *homeni de Vocossau et Vocasin Milatouichi* – HAD: *Lettere e commissioni di Levante* (Lett. di Lev.) XI, fol. 122, 8. VI 1432. М. Вего (*Historija Brotnja*, 95, 96, пар. 66, 110) мјесто догађаја а Chotaoze преводи као „код Паоче“, с тим што и данас уз Градиниће, лежи село Паоча.

¹¹ HAD: Lam. de For. XI, fol. 146, 7. VII 1436. О убикацији мјеста Крехин Градац, који се у средњем вијеку помиње само као Градац, видети: М. Vego, *Historija Brotnja*, 96, пар. 66, 108, 203), с посебним освртом на приложену карту.

Можда је син војводе Марка Гргуровића био онај Павао Марковић који је средином XV вијека помјерио дотадашње тежиште породице Милатовић из Хума према Требињској области. На такав закључак наводи и тужба једног поближе непознатог страдалника који је претучен и опљачкан на подручју требињског села Сливница док се враћао од кнеза Павла чији је цариник Радоња службовао годину дана касније код утврђеног града Мичевца.¹² Ускоро је добио титулу војводе, а заједно с њом и водећу улогу у породици, па је одлазио у Дубровник као посланик херцега Стефана, а кратко за њим и његовог сина Владислава, под чијом је јурисдикцијом живио и Павлов човјек Доброило из требињског села Ускопља.¹³

И Санко је оставио двојицу синова иза себе: Вукашина и Вукосава – *Vochassinum et Vochossaum filios Sanchi Milatouich de Chelmo*.¹⁴ Старији од браће Вукашин је, са титулом кнеза, често обављао, у друштву са старцем Радином и кнезом Вукманом Југовићем, разне послове у служби војводе и херцега Стефана Вукчића Косаче у сусједном Дубровнику.¹⁵ Санкови синови ће, међутим, остати запамћени по једној веома занимљивој пријави поднесеној дубровачком кнезу и његовом Малом вијећу због наводног убиства двојице њихових рођака и синова очеве сестре Јаковице, с чијим ћемо се садржајем упознати на овом мјесту.¹⁶

Транскрипција и интерпретација

Die XX junii 1429 indictione VII^a

Vlachota Cranchouich coram nobili et sapienti viro domino Rectore ser Nicola Jo. de Poza et eius minori consilio comparuit, dicens et exponens,

---

¹² HAD: Lam. de For. XXVIII, fol. 26, 8. III 1465; Lam. de For. XXXI, fol. 97', 14. XII 1456.

¹³ HAD: Acta Consilium Rogatorum (Cons. Rog.) XVII, fol. 197, 22. II 1464; Lam. de For. XXXVI, fol. 253', 23. IV 1465.

¹⁴ HAD: Diversa Notariae (Div. Not.) XVI, fol. 87–87', 20. VI 1429.

¹⁵ HAD: Cons. Rog. VII, fol. 183, 9. VIII 1440; fol. 183', 8. VIII 1440; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 60, бр. 659, 3. II 1445; 61, бр. 660, 28. II 1445; 66, бр. 667, 19. VII 1453; М. Динић, *Из Дубровачког архива* III, Београд 1967, 197, п. 443, 27. II 1445. Уп. Ђ. Тошић, *Требињска област у средњем вијеку*, Београд 1998, 112, 254, и С. Ђирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1967, 46, нап. 25, 198.

¹⁶ HAD: Div. Not. XVI, fol. 87–87', 20. VI 1429. Овај докуменат из Дубровачког архива објавио је, уз мање прекиде и изостављање садржаја (обилежене тачкама), те неколико ситнијих и безначајнијих палеографских грешака, Е. Куртовић на 242. страни, у напомени 66, свога врло занимљивог и овдје често помињаног рада.

Судска парница због наводног убиства двојице фрањеваца у Дубровнику

quod retroactis temporibus, maxima auania et maximum disturbium, ei et filio suo Nalcho,¹⁷ data est per quosdam Vochassinum et Vochosauum filios Sanchi Milatouich de Chelmi,¹⁸ dicentes et imputantes, quod idem Nalchus filius Vlacote, mori fecerat affines eorum Vochassini et Vochoslaii .s. (scilicet!), fratrem Marinum et fratrem Marcum, ordinis minorum, fratres et filios Ostoie et Jacovize sororis dicti Sanchi. Qui Ostoia pater dictorum fratris Marini et fratris Marci, nunc est frater ordinis minorum, et se nominat Andreas.¹⁹ Et quod in rei et pura veritate dicti frater Marinus et frater Marcus,

¹⁷ Влахота Хранковић је познати дубровачки трговац који је, заједно са двојцом од шесторице синова (Франком и Налком), држао у закупу Сандаљевој половину дријевске царине од априла 1425. до априла 1429. године – Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, Сарајево 1987, 128 и *Isti, Dubrovačka porodica Hranković, Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU*, 20 (1988) 94.

¹⁸ Поменута велика штета и велики душевни бол (maxima auania et maximum disturbium) – из претходне реченице – нанесени у протеклим временима (retroactis temporibus) Влахоти и његовом сину Налку од стране Вукашина и Вукосава, синова Санка Милатовића из Хума, вјероватно да имају везе с тужбама оне браће поднесеним у Вијећу умољених још почетком маја 1427, уз одређивање рока виновницима да се појаве пред судом ради утврђивања истине – HAD: Cons. Rog. IV, fol. 20, 2. V 1427. Очито незадовољни тиме, Хранковићи су нечасним ријечима вријеђали дубровачку владу (fuerat inhonestis verbis contra Regimen Ragusii) – HAD: Div. Canc. XLI, fol. 207, 29. XI 1427.

¹⁹ Диспозициони дио оптужбе, по коме је Влахотин син Налко усмртио рођаке (morti feceret affine) тужитеља (Вукашина и Вукосава) – фратре Марина и Марка из реда Мале браће, браћу и синове Остоје и Јаковице, сестре њиховог оца Санка – иако не налази никакву потврду у преосталој грађи Дубровачког архива, упућује на помисао да су се, због свега тога, оптужени Влахота и Налко, још почетком 1428. нашли у дубровачком затвору (*Vlacote Cranchouich et Nalchi filii sui detentorum*) и против њих је покренут истражни поступак (*inquisitionis et processus... contra Nalchum Vlacotich et ipsum Vlacotam*). HAD: Cons. Rog. IV, fol. 42', 2. I 1428; fol. 43, 3. I 1428; fol. 43', 8. I 1428; fol. 46, 24. I 1428. Послије неколико расправа о њиховим недјелима, Влахота је, у присуству страже, ускоро изведен из затвора, у циљу рјешавања неког судског спора с дубровачким властелином Добром Бинчулићем, и поново враћен у затвор – HAD: Cons. Rog. IV, fol. 47, 7. II 1428.

Налко је за то вријеме, уз примјену тортуре у сврху изнуђивања потребног признања, још увијек био испитиван на темељу поднесене оптужнице – HAD: Cons. Rog. IV fol. 46, 24. I 1428; fol. 46', 25. I 1428; fol. 47, 7. II 1428. (о разним видовима тортуре примјењиваним над окривљеним током истражног поступка у Дубровнику видјети: I. Mitić, *Prilog upoznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici*, *Anali Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU*, 22–23 (1985) 165–168). На постављена питања: да ли да га и даље држе у доњим затворима (carceres inferiores), или протјерају изван Дубровника, осуде на једну или двије године робије, Сенат је одговорио у фебруару 1428. године потврдом судске одлуке да се Налко казни са двије године најстрожег затвора, како су кажњавана лица за тешке злочине

quos dicti Vochassinus et Vochoslauus dicebant mortuos per dictum Nalchum vivunt et sani sunt, et praesentialiter sunt et se reperiunt in civitate Ragusii. Quapropter ad excusationem sui, et dicti Nalchi filii sui, et ut ubique locorum fides fieri possit de pura veritate, suppliciter requirebant, ut per dictum dominum Rectorem et eius consilium, mitteretur pro dictis duobus fratribus qui ut supra per affines suos predictos Vochassinum et Vochoslauum, dicebantur mortui et examinarentur et audirentur, quicquid dicerent, super re ipsa.²⁰ Qui dominus Rector et minus consilium, audita expositione et petici-

---

који, ипак, нису захтијевали смртну или неку тјелесну казну по дубровачком праву – HAD: Cons. Rog. IV, fol. 47', 9. и 10. II 1428. Над њим је, у ствари, била примијењена најсуровија затворска казна зазидавања у затворску ћелију (самицу) у којој је морао остати до краја издржавања изречене му казне, с тим што га нико од родбине и пријатеља није могао посјетити, изузев једне за то специјално одређене слушкиње која му је свакодневно доносила и додавала храну, воду, и ништа друго, кроз један мали прозор, тако да је могао контактирати само са лицима којима је било допуштено да повремено чисте затворске одаје. (И о овој врсти затворске казне писао је такође I. Mitić, *O vrstama kazni u Dubrovačkoj Republici*, Balkanika 15 (1984) 118). Сигурности ради, ни затворски чувар није смио, под пријетњом губитка службе и личне слободе, отворити ћелију из које би ухапшени Налко могао побјећи. Уколико би се, ипак, десило да изађе и побјегне из затвора, или буде пуштен од реченог чувара, морао се у року од мјесец дана од дана напуштања затвора вратити назад. И тако послје сваког бјежања или било каквог удаљавања из притворске ћелије морао је изнова започети с издржавањем изречене двогодишње казне, под истим оним условима који су му првобитном пресудом били одређени. Ако се не би вратио у затвор у наведеном року од мјесец дана након његовог напуштања, био би протјеран из Дубровника до краја живота. И, најзад, у случају болести, уколико би му био потребан свештеник да га исповиједи или љекар да га лијечи, морали су бити пуштени у затвор к њему, а и сам је, уз сагласност Малог вијећа, могао у пратњи затворске страже изаћи вани да потражи љекарску помоћ – HAD: Cons. Rog. IV, fol. 47'–48, 10. II 1428.

За разлику од сина Налка који је, дакле, осуђен на двије године најтеже тамнице, Влахота је прошао далеко боље, пошто му је истога дана када је Налку пресуђено, на писмену интервенцију војводе Сандаља (*pro leteris voivode Sandagl scriptis in favorem suum*), затворска казна била замијењена новчаном глобом од 100 дуката, што је, иначе, била привилегија само дубровачког племства – HAD: Cons. Rog. IV, fol. 48, 10. II 1428.

²⁰ Када се ослободио из затвора, Влахота је почео да размишља о томе како да помогне сину да и он угледа слободу дана. Мада не каже када и како, он је сазнао да су поменути братри Марин и Марко, за које су Вукашин и Вукосав тврдили да су *усмрћени од реченог Налка* (mortuos per dictum Nalchum), још увијек *живи и здрави и да се налазе у граду Дубровнику* (vivunt et sani sunt... et se reperiunt in ciuitate Ragusii). Зато је у циљу спознаје *праве истине* (pura veritate) о његовој кривици и кривици његовог сина, Влахота замолио кнеза и његово вијеће да позову двојицу браће који су, према казивању рођака, били наводно *мртви* (mortui) да се испитају и саслушају шта они

Судска парница због наводног убиства двојице фрањеваца у Дубровнику

one simul facta per dictum Vlacotam, attento quod iusta et digna requirit vocari ad se fecerunt dictos fratrem Marinum et fratrem Marcum, qui interrogati in verbo veritatis, ut dicerent, qui sunt et quis eorum est pater et mater, et si ulla offensio eis vel alicui eorum, in persona vel aliter unquam facta fuit per dictum Nalchum filium Vlacote, sponte dixerunt et una voce, quod ipsi filii sunt Ostoie et Jacovize sororis Sanchi Milatouich, qui Ostoia pater eorum nunc est frater ordinis minorum, et se nominat frater Andreas, et quod ipse frater Marinus nunc sunt quindecim anni quod cepit regulam et habitum Sancti Francisci et ipse frater Marchus, similiter cepit regulam et habitum predictum, nunc sunt duo anni. Et quod in persona, nec ere nullam offensam unquam receperunt a dicto Nalcho, nec a dicto Vlacota, nec ab aliquo ex suis et quod sannii gratia omnipotentis sunt, ut videri potest, et vivunt.²¹ Quod quam rogabant ut per d. Rectorem et minus consilium, ad et

---

имају да кажу о овој ствари (*quicquid dicerent super re ipsa*) – HAD: Div. Not. XVI, fol. 87, 20. VI 1429.

²¹ Увидјевши да овим захтјевом и молбом Хранковић *тражи праву и достојну ствар* (*iusta et digna requirit*), представници градских власти су наредили да се браћа Марин и Марко позову да дођу пред њих. На постављено питање да, у име истине, кажу: ко су они, ко су им отац и мајка и да ли је икада икаква неправда њима или неком од њихових, лично или некако другачије, учињена од стране Влахотиног сина Налка, истинољубиви фратри се готово у један глас одговорили да су синови Остоје и Јаковице, сестре Санка Милатовића и да је њихов отац *сада фратар из реда Мале браће* (*nunc est frater ordinis minorum*) који *се зове фратар Андреас* (*se nominat frater Andreas*). Износећи персоналне податке о себи, браћа су одговорила да је Марин прије петнаест година *обукао монашко одијело и примио регулу светог Фрање* (*cepit regulam et habitum Sancti Francisci*), а откад је то учинио Марко *сада су двије године* (*nunc sunt duo anni*). И, најзад, гледано са становишта Влахотине молбе да се провјери његова и Налкова одговорност у овом случају, најважнији је онај дио одговора у коме су саслушани фрањевци изјавили да нису никада претрпјели *никакву неправду* (*nullam offensam*) од њих, или неког од њихових, већ су, уз захвалност Богу, и даље *здрави и живе* (*sannii sunt...et vivunt*), као што се то може видјети – HAD: Div. Not. XVI, fol. 87', 20. VI 1420.

На основу изјава испитаних фратара Марина и Марка, сазнајемо неколико занимљивих појединости из њиховог личног и породичног живота. Њихова, као и очева, припадност фрањевачком реду Мале браће не оставља мјеста сумњи у католичку оријентацију читаве породице. Њихов отац се, уз промјену личног имена Остоја у духовно име Андреас, могао замонашити једино као удовац, после смрти своје жене, а Маринове и Маркове мајке Јаковице. Тешко је повјеровати у то да се радило о *frater Andreae ragusino nostro* који је као *lector... in ordine et conventu sancti Francisci* добио из средстава Дубровачке општине *ducati auri viginti* за одлазак *ad studium* у Фиренцу. (HAD: Acta Consilium Minus (Cons. Min.) IV, fol. 242, 19. V 1429), с обзиром на то да је ријеч о човјеку у годинама (неприличним за студије!), с двојицом већ одраслих синова и необичним животним путем иза себе који га је довео у овај црквени ред. Са

per excusationem eorum que per affines suprascriptos imputabantur pro eis, dicto Nalcho, ut supra latius declaratum et dictum est, ubique gentium et locorum fieret plena fides, de his que sibi nunc dicebant et super quibus ut supra interrogati fuerant et quod vivunt et sani sunt ut supra.²² Que quidem idem d. Rector et minus consilium michi Mellino presenti et audienti suprascripta omnia madavit ad cautelam dicti Nalchi et Vlacote in notaria scribi debere.²³

ништа мање опреза морали бисмо се односити и према могућности да је то онај *frater Andreas ordinis fratrum minorum* који је 1444. обећао припадницима хришћанске флоте у Задру да ће их, у складу с папином одлуком, ослободити, лично или преко изабраног исповједника, свих овоземаљских гријехова пред апостолском столицом ако погину у рату – D. Fabianich, *Storia dei fratri Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia et Bosina*, Vol. I, Zara 1863, 436–438, br. XX, 24. XII 1444. С обзиром на то да регулу Светог Фрање није могао примити прије стицања пунољетства, а да је монашко ризу носио пуних петнаест година, старији брат Марин је у моменту настајања овог документа морао бити човјек у зрелој животној доби, са најмање 35 година старости. С друге стране, Марко је могао бити знатно млађи од брата или је много касније од њега приступио реду Мале браће у Дубровнику. Било би, наравно, пресмјело претпоставити да је дворски капелан босанског краља Стефана Томаша, фрањевац Марин, помињан често у разним његовим мисијама од 1444–1459. године, био један до двојице Остојиних (Андреасових) синова, фратар Марин – Љ. Стојановић, *Повеље и писма I-1*, 120, бр. 696, 3. IX 1444; *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1941, 527, 530, 545, 548 и С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача*, 235–236.

²² Послије ове детаљне „исповијести“ браћа Марин и Марко су замолили кнеза и његово Мало вијеће да, ради ослобађања од кривице коју су њихови рођаци (Вукашин и Вукосав) приписивали због њих реченом Налку, објаве, како би се свуда знало, шта су о себи сада рекли и о чему су били испитивани, уз посебан нагласак да и даље *живе и здрави су* (vivunt et sani sunt), као што је горе написано – HAD: Div. Not. XVI, fol. 87', 20. VI 1429.

²³ Пошто су саслушали Влахотину сувислу и праведну молбу и још коректнији Маринов и Марков одговор на њу, кнез и Мало вијеће су наложили да све напријед изложено и написано у Нотаријату буде предато, као *потврда* (ad cautelam) Налку и Влахоти – HAD: Div. Not XVI, fol. 87', 20. VI 1429. Због тога би било за очекивати да ће Налко, на основу такве потврде, бити ослобођен из затвора. Међутим, он је и даље остао у њему, вјероватно, услед поменутих увреда нанесених дубровачкој влади. Како је од самог почетка поболијевао често, то му је у неколико наврата довођен љекар у затвор да га лијечи (*possit ire ad medicandum in carceres*) или му је одобраван излазак из затвора ради лијечења пуштањем крви из вене (*possit et debet extrahi de carceribus faciendo se flubotomare*) – HAD: Cons. Min. IV, fol. 120, 11. II 1428; fol. 176, 17. VII 1428; fol. 184', 14. VIII 1428; HAD: Cons. Rog. IV, fol. 53, 15. IV 1428. Али, то није утицало на владу да му скрати дужину изречене казне. Она му је, умјесто тога, последије неколико расправа у свим дубровачким вијећима (од маја 1428. до јуна 1429. године), одобрила да *због болести* (propter infirmitatem) стари и мањи затвор (који је остао

Превод

Дана 20. јуна, индикта VII^{ог}

Влахота Хранковић се појавио пред уваженим и премудрим сер Николом Јо. de Poza и његовим Малим вијећем, говорећи и излажући да је њему и његовом сину Налку у протеклим временима проузрокована велика штета и велики душевни бол од стране извјесних Вукашина и Вукосава, синова Санка Милатовића из Хума, који су говорили и изнијели да је дотични Налко, Влахотин син, убио њихове рођаке Вукашинове и Вукосављеве, односно фратра Марина и фратра Марка из реда Мале браће, браћу и синове Остоје и Јаковице, сестре поменутог Санка, а Остоја, отац поменутог фратра Марина и фратра Марка сада је фратар из реда Мале браће и зове се фратар Андреас. А у стварности су поменути фратри Марин и Марко, за које су Вукашин и Вукосав говорили да су усмрћени од стране поменутог Налка, живи и здрави и налазе се у граду Дубровнику. Због тога, ради ослобађања од кривице њему и реченом Налку, његовом сину, да би се на цијелом свијету сазнала права истина, преклињао је и молио да поменути господин Ректор и његово Мало вијеће пошаљу по двојицу браће за које њихови рођаци, горе поменути Вукашин и Вукосав, кажу да су мртви, да би их испитали и саслушали шта они имају да кажу о самој ствари. А господин Ректор и његово Мало вијеће, када су чули излагање и молбу реченог Влахоте, сложивши се да тражи праведну и достојну ствар, наредили су да се речена браћа Марин и Марко позову да дођу код њих. Упитани с обавезом да кажу истину и да кажу ко су они и ко су им отац и мајка и да ли је икада икаква неправда или њима или некоме од њихових лично или некако другачије учињена од стране реченог Налка, Влахотиног сина,

---

од старог „каштела“, уз нови, данашњи кнежев двор) као посебна уска и дуга зграда са западне стране градске луке, замијени новим пространијим затвором у сјевероисточном углу кнежевог двора под скалинама. У њему је *са оним стегама и казнама како се у пресуди садржи* (cum eisdem stricturis et penis prout in sententiam continetur), али, ипак, у нешто бољим животним условима, дочекао крај законом утврђеног затворског рока, последице чега се поново јавља као слободан и активан пословни човјек у Дубровнику и Дријевима – HAD: Acta Consilium maius (Cons. Mai.) III, fol. 216, 17. VI 1428; Cons. Mai. IV, fol. 29', 30. V 1429, fol. 41, 28. VI 1429; HAD: Cons. Min. IV, fol. 252', 27. VI 1429; HAD: Cons. Rog. IV, fol. 59, 16. VI 1429. (О убикацији градских затвора и условима живота у њима опширније видјети: I. Mitić, *Priilog poznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici*, 168–170; а о Налковој пословној активности након изласка из затвора: Ђ. Тошић, *Трг Дријева у средњем вијеку*, 128, 137, 138 и Isti, *Dubrovačka porodica Hranković*, 88, 89, 93, 94, 98).

Ђуро Тошић

својевољно и једногласно су рекли да су синови Остоје и Јаковице, сестре Санка Милатовића, а да је њихов отац Остоја фратар из реда Мале браће и да се сада зове фратар Андреас и да је сам фратар Марин, прије петнаест година обукао монашко одијело и примио регулу светог Фране и да је фратар Марко исто тако обукао монашко одијело и примио регулу прије двије године. И да лично никада нису претрпјели никакву неправду од стране поменутог Налка, нити поменутог Влахоте, нити од неког од његових и да су живи и здрави, хвала Богу, као што може да се види. И молили су да господин Ректор и Мало вијеће објаве ради ослобађања од кривице, коју су горе написани њихови рођаци приписивали у вези њих реченом Налку, као што је горе шире објашњено и речено, да се свуда на свијету зна шта су они о себи сада рекли и оно о чему су били испитивани и да су живи и здрави као што је горе речено. Када су то чули, господин Ректор и Мало вијеће у присуству мене Мелина наредили су да горе написано у Нотаријату буде исписано као потврда Налку и Влахоти.

Александра Фостиков

**ПОВЕЉА БОСАНСКОГ КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА
ДУБРОВАЧКОЈ ОПШТИНИ О ДУГУ КРАЉА ТВРТКА II**

1461, новембар 25, Јајце

Босански краљ, Стефан Томашевић обавезује се речју господском дубровачком кнезу, властели и Општини да ће испунити заклетву свог оца, краља Стефана Томаша, поменутој властели у вези са регулисањем дуга краља Стефана Твртка II Твртковића дубровачким трговцима и да ће им, чим буде у могућности, исплатити остатак дуга.

Le roi de Bosnie, Stefan Tomašević, s'engage envers le comte, les nobles et la Commune de Raguse, en leur donnant sa parole de seigneur, à respecter le serment fait par son père, le roi Stefan Tomaš, à ces mêmes nobles s'agissant du règlement de la dette du roi Stefan Tvrtko II Tvrtković envers des commerçants ragusains et à leur verser le solde de cette dette dès qu'il le pourra.

Опис и ранија издања

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику сачувана је у оригиналу. Данас се чува у Државном архиву у Дубровнику. Према опису који је дао Грегор Чремошник, за ову повељу је искоришћен „цијели табак папира сложен у два листа, положен попријекo на висинску страну која тиме постаје ширинском“. У празном простору испод текста причвршћен је печат помоћу широке траке, која је провучена са полеђине на лице. На траку је наливен восак, на који је притиснут печатни типар, а затим је преко њега положен ромб влажног папира, који је затим притиснут на печат ради његове заштите. Овај начин заштите печата у босанској канцеларији, није познат у западној дипломатици. Повељу је написао дијак Бранош дипломском минускулом са честим курзивним спајањем. Запечаћена је средњим типаром његовог деде, краља Остоје, који је користио и краљ Твртко II.¹

---

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka II*, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 194–196, бр. 67; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 36, 46, 48, нап. 68, Т. VIII бр. 14. Фотографија печата у раду преузета је од Пава Анђелића.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскии споменици*, 286, бр. 152; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 490, бр. CCCXCIV; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, бр. 738.²

Издање овог документа приређено је на основу фотографије из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 308.

Текст повеље*

+ Ва име ѿт(ь)ца и Гина и Гина(!)³ и Светога Духа амень.
Милостию вожишмь ми г[оспо]д[и]нь Штефань Степань краљ |2|
Србљемь, Босни и Приморью и к томъ дамо видити всакомъ чл[о]-
в[и]кѡ комъ се подоба по ѡ|3|воъмь нашем[ь] отворенъ листъ како се
5 ѡбитовасмо рѣчью нашомь госпоцком[ь] нашим(ь) дразимь и срѣ-
|4|чанимь приѣтелем[ь], кнезъ и властелем[ь] и вси ѡпѣкини вла-
стехъ дѣрвовачих[ь] ѡнои сребро |5| цю е вивъ ѡзео г[оспо]д[и]нь
краљ Твртко трьговцем[ь] дѣрвовачцим(ь) ·сѣ· литарь и ·д· ѡиче
и за тои|6|и сребро више г[оспо]д[и]нь родитель ми г[оспо]д[и]нь
10 краљ Томашъ ѡбитоваѡ платити властеломь |7| ѡ тогаи сребра ви-
ше писаного имали сѡ ѡ три плате ѡд[ь] доходакъ краљевства ми
кое имамо |8| имавати ѡд[ь] кнеза и ѡд[ь] властехъ прима тисѣкѡ и
двисти перперь, а ѡстало цю имь ние доплаѣ|9|но ѡ тогаи више пи-
саного сребра ѡбитовасмо се платити из наше коморе реченомъ |10|
15 кнезъ и властелем[ь] цю би се наипрѣче могло, и повели смо га печат-
т[и]ти нашомь срѣдномь вирове|11|номь печатью. Писано ѡ Ћицѡ
м[и]с[е]ца новембра ·кѣ· дань листъ(!)⁴ г[оспо]дних(ь) ·чѣзѣа· лито.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

² О главним карактеристикама ових збирки видети: *Енциклопедија српске историографије*, 19, 21, 30–31 (Р. Михалчић).

³ Писар грешком два пута за редом пише исту реч.

⁴ *литъ* читају: П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 286; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 166. Међутим, на фотографији се лепо уочава још један знак између *ли* и *тъ*, који је, према мишљењу Т. Суботин-Голубовић, слово *с*. Изгледа да је у питању писарева грешка и да би овде требало да стоји *литъ* или *лити*. У датуму босанских докумената понеки пут реч *лито* писана је два пута, једном у оквиру ознаке за начин рачунања времена и други пут иза навођења саме године, нпр: *лета Господњег те и те године/Лета од рођења Христа, те и те године*. ССА 3 (2004) 127–128 (А. Фостиков); ССА 5 (2006) 175–176, 191–192, 195–198, 200–201 (А. Фостиков). На исти начин датоване су и остале повеље Стефана

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу Твртка II

Уписа Браношъ |12| дикакъ по заповиди г[оспо]д[и]на ми г[оспо]-
д[и]на краља Стипана.

*Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу поле-
ђине: Per L(ibre) 99 onc(ie) 4 || Per Re Stefano obliga de pagar l arzeno tol-
to per te Tuertcho 1461.*

*Испод у истом пољу ознака: N. 2 del Pacch. XI. Лево бечка ознака:
No. 290 an. 1461.⁵*

Превод повеље

У име Оца, Сина и Сина и Светога духа, амин. Милошћу Божијом ми, господин Штефан Степан, краљ Србима, Босне, Приморја и к томе, да је знано сваком човеку, кога се тиче, да смо овим нашим отвореним листом дали нашу реч господску нашим драгим и срдачним пријатељима: кнезу и властели и свој Општини власти дубровачких, да ћемо за оно сребро, које је дубровачким трговцима био узео господин краљ Твртко – деведесет девет литара и четири унче, и за то сребро беше обећао господин родитељ ми, господин краљ Томаш, да ће платити властели, и од тог, више споменутог сребра, имали су три исплате од дохотка краљевства ми, који ћемо добити, од кнеза и од властеле у износу од хиљаду и двеста перпера. А остатак од тог горе поменутог сребра, који им није исплаћен, обећавамо да ћемо платити из наше коморе што пре буде могуће споменутом кнезу и властели. И повељу смо запечатали нашим средњим веровним печатом. Писано у Јајцу, двадесет петог дана, месеца новембра, лета Господњег, 1461. године.

Исписа дијак Бранош, по заповести господина ми, господина краља Стипана.

Томашевића од 25. новембра 1461. Видети: Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 162–167 бр. 737–741; А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу његовог оца краља Томаша*, и С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића којом одобрава да се у Босни користе дубровачки новци*, у овој свесци и С. Рудић, *Повеља краља Стефана Томашевића којом наређује својим људима да не ометају дубровачке трговце у ССА 7* (у штампи).

⁵ Ознаку испод као и бечку ознаку наводи само Г. Чремошник. Према његовом читању доносимо бечку ознаку која се не налази на приложеној фотографији – Г. Чремошник, *Bosanske i humske povelje*, 194. За време аустријске власти у Дубровнику (1815–1918) део Дубровачког архива однесен је у Беч. Највећи део грађе враћен је након Другог светског рата.

Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу полеђине: Поводом деведесет девет литара и четири унче. Од краља Стефана, који се обавезује да исплати сребро одузето од стране краља Твртка 1461.

Испод у истом пољу ознака: N. 2 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: Бр. 290 година 1461.

Околности настанка документа

Након крунисања за новог владара Босне, највероватније 17. новембра 1461, у Јајцу, краљ Стефан Томашевић издао је пет повеља Општини, једну од 23. и четири од 25. новембра,⁶ од којих се у две обавезује да исплати одштету начињену трговцима, одузимањем њиховог сребра, од стране својих претходника на босанском престолу, краља Твртка II и краља Томаша.

Спорови око одузимања сребра и питања наплате одштете између Дубровника и владара, како српских тако и босанских, знали су да буду дуготрајни и догађало се да буду пренесени на наследнике.⁷ Како се из докумената види малтене од ступања краља Томаша на власт, Општина је више пута покушавала да утиче на новог владара да изда документ којим ће регулисати питање штете нанете трговцима за време његовог претходника, Твртка II. О Коњицу⁸ као могућем месту у ком је

---

⁶ М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 265–266 (Први пут објављено у Београду 1955). Видети и нап. бр 4.

⁷ Тако је још 1419. деспот Стефан Лазаревић запленио дубровачким трговцима хиљаду двеста литара сребра у Видини. Ни након педесет година овај спор није био решен. Последњи пут се у документима спомиње 1447. Током тог периода деспот Ђурађ Бранковић исплатио је део дуга, на име одштете, али није познато да ли је то сребро икада до краја надокнађено. Током спора, као представнике трговаца, Општина је ангажовала три властелина. – М. Динић, *За историју рударства у Србији и Босни II*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 615–619 (Први пут објављено у Београду 1962); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 612–613.

⁸ До сукоба у Коњицу у којем су боравили краљеви цариници и одузимања робе трговцима долазило је и касније. Опет у Коњицу опљачкани су трговци 1434. године, који су били на путу до Високог. – Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, 153. О Коњицу, видети: N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle II*, Paris 1899, 103–104, 107; M. Vego, *Naselja bosanske srednjevjekovne države*, Sarajevo 1957, 59; П. Анђелић, *Хисторијски споменици Коњица и околине I*, Коњиц 1975; P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo 1981, 45.

дошло до инцидента, обавештавају нас одлуке дубровачких већа из времена краљева Твртка II и Томаша. Још 18. марта 1428. у Већу умољених одлучено је да се код краља Твртка протестује због увођења новина у вези са болањем сребра, као и због понашања према трговцима *a Smučicha et a Cognic*.⁹ Поново око питања одузимања сребра и новина, овог пута од трговца Стипка Мурвића у висини од 1.000 перпера већало се 31. јула 1428, али без напомињања места.¹⁰ Сребро је одузето пошто није било болано према владаревој одлуци. Изгледа да је до инцидента дошло нешто пре марта 1428. Почетком те или крајем претходне године Твртко II је завео систем болања сребра. У Већу умољених те године, неколико пута је претресан случај о одузимању сребра неким трговцима и њиховом окривљивању да су фалсификовали жиг.¹¹ Поново се Коњиц као место инцидента за време краља Твртка II спомиње 4. августа 1444, када је одлучено да се краљу Томашу тражи одштета за одузето сребро од стране Твртка II, у *Коњицу*.¹² Питање одштете решио је краљ Томаш, највероватније после 31. маја 1446. године, када се питање одштете трговцима, за одузето сребро од стране Твртка II последњи спомиње у дубровачким одлукама све до ступања краља Стефана на престо.¹³ О овом акту није сачувана повеља Томаша, као ни дубровачка признаница о делимичној наплати истог.¹⁴ Такође, остаје непознато којим дубровачким трговцима је сребро одузето почетком 1428. у Коњицу. Позната је само количина, деведесет девет литара и четири унче, о чему се сазнаје из ове повеље краља Стефана. И поред тога што ни до смрти није исплатио свој дуг поводом сребра,

⁹ N. Jorga, *Notes II*, 241.

¹⁰ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 123 нап. 72.

¹¹ P. Živković, *Tvrtko II Tvrtković*, 127–129, 134–135, 194–197; О болању сребра у Босни, видети: Д. Ковачевић, *Развој и организација царина у средњовековној Босни*, Годишњак ИД БиХ VI (1954) 245–247; D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961, 46–48, 103.

¹² N. Jorga, *Notes II*, 405–406; М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I (хисторички) део*, Сремски Карловци 1924, 637; P. Čošković, *Bosanska kraljevina u prijelomnim godinama 1443–1446*, Banjaluka 1998, 63–64.

¹³ М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 638; М. Динић, *Државни сабор*, 303; P. Čošković, *Bosanska kraljevina*, 108.

¹⁴ О наплати доходака од стране краља Томаша, видети: М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провијун браће Влатковића)*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 738–739, нап. 78–79. Видети и нап. бр. 18 у раду: *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дуговима његовог оца краља Томаша*, такође у овој свесци.

Твртко II уредно је примао свој Светодмитарски доходак,¹⁵ а такође је и депоновао своје сребро у Дубровнику.¹⁶

Из повеље краља Стефана сазнаје се и да је на име одштете трговцима за деведесет девет литара и четири унче, краљ Томаш исплатио хиљаду двеста перпера. Остаје питање колико је краљ Стефан требало да доплати Општини. Како су Дубровчани били пословни људи, они су вероватно имали добар обрачун о својим потраживањима, у који је била укључена цена сребра у време одузимања, цена када је краљ Томаш исплатио део и цена сребра из времена издавања повеље краља Стефана.¹⁷

Иако није могуће урадити прецизан обрачун у вези са остатком дуга, овде ћемо указати на неке од чињеница важних за одређивање самих догађаја и на мерне јединице коришћене у овом спорном питању. Као главне познате тачке у вези са инцидентом јављају се: одузимање сребра, које се десило вероватно између почетка 1428. и марта исте године, исплата дела дуга после 31. маја 1446. и време издавања ове повеље, којом Стефан одлучује да исплати остатак. Као мерна јединица за количину сребра коришћена је вероватно дубровачка танка литра, која је износила данашњих 327,932 грама. Тако је укупно одузето сребро било тешко око 32,58 кг.¹⁸ С друге стране, није сигурно о чијим се перперама радило. Како се њихова исплата везује за наплату доходака, изгледа да је у питању била дубровачка перпера.¹⁹

На крају остаје питање о наплати доходака за време краља Стефана. Већ у његовој повељи о повластицама од 23. новембра 1461. наглашено је да се дохоци имају давати *всако годиште*.²⁰ Такође, њихову наплату Стефан потражује и у овој повељи од 25. новембра, два дана касније. Према мишљењу М. Динића, Стефан је свој доходак искори-

---

¹⁵ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 736–738.

¹⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 516–519.

¹⁷ Да су Дубровчани водили рачуна о промени цене сребра сведоче поједини примери о којима је остао траг у документима. У случају поклада краља Вукашина, Општина је надокнађивала износ настао због неједнаке цене сребра. С. Ћирковић, *Поклад краља Вукашина*, Зборник ФФБ XIV–1 (1979) 154, 156–157.

¹⁸ О литри као мерној јединици видети под *Установе и важнији појмови: литра*.

¹⁹ М. Благојевић, *Перпера и литра у доба кнеза Лазара*, ИГ 1–2 (1981) 52–53, са изворима и старијом литературом. Највећи број помена дубровачке перпере као фискалног појма сачуван је управо у документима углавном у вези исплате дубровачких трибута босанским владарима. – Ђ. Бубало, *Фалсификована повеља цара Стефана Уроша о стонском дохотку*, ССА 2 (2003) 141.

²⁰ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 163.

стио да регулише дугове из времена својих претходника, као и своје.²¹ Међутим, како сазнајемо из јединог познатог извора о исплати дохотка краљу Стефану, одлуке Већа умољених, од 22. априла 1463, део дохотка, из одлуке се не види да ли Стонског или Светодмитарског је исплаћен, без помена неког условљавања или умањивања.²² Последњи пут српски доходак се спомиње у вези са исплатом дуга Стефана Томашевића, деспотици Јелени, његовој ташти, за драгоцен прстен који је од ње купио.²³

Дипломатичке одлике

Повеља почиње коришћењем обе инвокације, као што се то често чинило у Дубровнику, али изгледа да није било необично ни у Босни, симболиче и вербале, од којих је за ову последњу, узета она из старог босанског формулара, пореклом из Византије. Интересантно је да од четири документа издана истог дана, два имају само симболичну инвокацију, док друга два имају обадве.²⁴ У оквиру интитулације истиче се свечан облик титуларног имена Стефан *Штефан*, које је у овом случају посебно наглашено чињеницом да је и тренутни босански краљ носио ово име, па се тако у документу назива *Штефан Степан*.²⁵ Као

²¹ М. Динић, *Дубровачки трибути*, 739, нап. 82.

²² Prima pars est de offerendo Stiepano logofeth et Dobercho, ambassiatoribus maiestatis regis Bosne, denarios honorantie que ipsi omni anno datur per comune nostrum, videlicet id quod sibi debetur pro tempore preterito..., за оно што још није доспело извињавају се. Acta Consilii Rogatorum 17 f.204'. С. Ћирковић, *Исписи*. Овом приликом захваљујемо професору Сими Ћирковићу на уступљеним исписима за овај, као и за рад *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дуговима његовог оца краља Томаша*.

²³ Љ. Стојановић, *Повеље и тисма I–2*, 168–169; Д. Ковачевић, *Пад босанске државе према дубровачким изворима*, Годишњак ДИ БиХ XIV (1963) 211; Ђ. Тошић, *Последња босанска краљица Мара (Јелена)*, Зборник за историју БиХ 3, Београд 2002, 40–41 нап. 66.

²⁴ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 90 (1912) 78, 86–87, 93–94.

²⁵ О титуларном имену Стефан, видети: С. Ћирковић, *Сугуби венац. Прилог историји краљевства у Босни*, Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана, Београд 1997, 290 (Прештампано из: Зборник ФФБ VIII–1 (1964)); С. Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањића*, Београд 1997, 42–59, 95, 306; Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 205–239; ССА 1 (2002) 51 (Н. Порчић), 76–77 (Д. Живојиновић), 125 (Р. Михаљчић); D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti. Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb – Sarajevo 2006, 452–453.

особеност јавља се и заклетва уз израз *дати реч годподску* повезана са инскрипцијом, у којој се набрајају кнез, властела и сва Општина власти дубровачких, при чему се не јавља и реч *вера*, као ни у повељи о дуговима његовог оца Томаша.²⁶

Печат који је ставио на повељу назива *средњим веровним печатом*.²⁷ И овде се повеље од истог дана разликују, исти печат се у две назива веровним,²⁸ док се у преостале две уместо тога назива *законитим*.²⁹

Повеља је датирана датумом и местом. Датум је одређен годином од рођења Христа, исписаном цифрама за које је писар користио бројну вредност слова, као и за обележавање дана у месецу, док је месец навео словима. Наведено је и место где је повеља писана или издата, краљевска престолница Јајце.³⁰ Као и у питању инвокације и короборације и датум је различито записан. Док у овој повељи стоји лета Господњег, у преостале три уместо тога написано је *лета од рођења Христа*.³¹

Просопографски подаци

Дијак Бранош, 149 (страна), 18 (ред у издању) – јавља се као писар у канцеларији краља Стефана Томашевића. Потписао се на пет повеља Дубровнику, једну од 23. и четири од 25. новембра 1461.

Извори и литература: Г. Ћремошник, *Bosanske i humske povelje* II, 188, 191–196. видети и нап. бр. 4.

Установе и важнији појмови

Господин, 148, 1, 7, 9; 149, 18 – реч *господин* додаје се уз владарске титуле, али и уз нижа звања. Има посебно место у владарској идеологији и чини део интитулације владара у средњовековној Србији и Босни.

Литература: ЛССВ, 121 (Р. Михаљчић); Р. Михаљчић, *Владарске титуле*, 104–113; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи краји. Крајина средњовековне*

---

²⁶ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180; *исто*, Глас СКА 94 (1914) 237, 240. О речи господској видети под: *Установе и важнији појмови*.

²⁷ Видети нап. бр. 1

²⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, 166.

²⁹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 165, 167.

³⁰ О датирању временом и местом у босанским актима: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 132 (1928) 36–41.

³¹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 166–167.

Босне, Београд 2002, 83–84; *ССА* 1 (2002) 52 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 171–172 (Ј. Мргић-Радојчић), 192 (А. Фостиков); М. Благојевић, *Државност земље Павловића*, Земља Павловића: средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 125–126, нап. 43; *ССА* 3 (2004) 27 (Ј. Мргић-Радојчић), 121 (М. Шуица), 137 (А. Фостиков); *ССА* 5 (2006) 153–154 (Р. Поповић); *ССА* 6 (2007) 50 (Р. Поповић), 165–166 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер), 207 (Ј. Мргић).

Отворени лист, 148, 4 – један од средњовековних назива за дипломатички документ.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 161 (1934) 1–26; *ЛССВ*, 529–532 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 52 (Д. Живојиновић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков).

Обитовати, 148, 5, 10, 14 – обитовати подразумева заклињање којим се нешто обећава или се на нешто заклиње. Такође, реч обит, означава и уговор. На међусобне уговоре владара и Дубровника, заклињали су се, с једне стране, владари, а с друге, дубровачки кнез са већницима.

Литература: С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 372–373; *ЛССВ*, 204–205 (Л. Ђаповић); *ССА* 3 (2004) 138 (А. Фостиков) О заклетвама босанских владара до средине XIII века, видети: М. Кос, *Дубровачко-српски уговори до средине 13-ог века*, Глас СКА СХХIII (1927) 40–65.

Реч господска, 148, 5 – представља тврдо задату реч владара слично заклетви. Може да се јави и у вези са давањем вере или без, при чему се наводи на шта се конкретно реч или реч и вера односе. Стога се у овом смислу заклињање попраћено изразом дати реч, може тумачити и као давање вере. Видети и нап. бр. 26.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180; С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, *Работници, војници, духовници*, Београд 1999, 324–328 (Прештампано из Зборник ФФБ VI–2 (1962)).

Кнез у Дубровнику, 148, 6, 12, 15 – кнез (rector) је највиши званичник Општине и председник сва три већа. Од почетка угарске власти у Дубровнику, односно од Задарског мира (18. фебруар 1358.), на месту кнеза налазили су се припадници најмоћнијих дубровачких патрицијских породица.

Литература: V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1800*. I, Zagreb 1980, 132–136; *ССА* I (2002) 50 (Н. Порчић).

Властела, властела у Дубровнику, 148, 6, 10, 12, 15 – виши друштвени слој становништва града Дубровника, који је имао искључиво

право на све значајне положаје у управи града. Стога се често спомиње у инскрипцији и адресама аката како српских и босанских владара, тако и обласних господара упућених Општини. Помен властеле у осмом реду односи се на властелу која је била одабрана да представља интересе трговаца пред владарем.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 3–88; ССА 2 (2003) 27 (Н. Порчић). Видети и нап. бр. 7.

Литра (libra), 148, 8 – Литра је почетку била мера за тежину да би касније постала и обрачунска јединица. У употреби су биле танка литра за мерење племенитих метала, зачина и скупоцене робе и дебела за мерење јефтине робе. Зависно од градова и земаља постојала је разлика у тежини, па је тако нпр. танка дубровачка литра износила у данашњим јединицама за тежину 327,932 грама, а новобрдска у XV веку 337,240 грама. Свака литра делила се на 12 унчи, а свака унча на 6 аксађа, односно једна литра је имала укупно 72 аксађе. Вредност литре као обрачунске јединице варијала је зависно од вредности новца. Познато је да је обрачунска литра као већа јединица од перпера износила 1412. у Новом Брду 12 унчи по 20 динара, и исто тако 20 перпера по 12 динара.

Литература: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика I*, 56–59, 71–86; С. Ћирковић, *Мере у средњовековној српској држави*, 144–148, *Работници, војници, духовници*, Београд 1997 (Прештампано из: С. Ћирковић, *Мере у средњовековној српској држави*, Мере на тлу Србије кроз векове, Београд 1974, 49–52); Видети и нап. бр. 19.

Унча (uncia), 148, 8 – Унча је као и литра у почетку мера за тежину, а касније и обрачунска јединица. Износила је једну дванаестину литре.

Литература: ССА 2 (2003) 201–202 (А. Веселиновић). Осталу литературу видети горе под *литра*.

Доходак, 148, 11 – бан Стјепан II Котроманић (1322–1353), који је као господар Хума полагао право на Стон, 15. фебруара 1333. године, издао је повељу о уступању Стона Дубровнику, сличну оној цара Душана, од 22. јануара 1333, али са испуштањем приморија од Стона до Дубровника и острва Посредњице, исто за надокнаду у висини од 500 перпера. Од владавине краља Твртка I, босански краљеви добијали су од Дубровчана још две врсте трибута: могориш и Светодмитарски доходак, који је износио 2.000 перпера. Док је могориш привремено уступан, преостала два дохотка Стонски и Светодмитарски исплаћивана су директно босанским владарима.

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу Твртка II

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, 208–239; V. Триковић, *Око „устурања“ Стона и Релјеџа Дубровчанима (1326–1333)*, ИГ 1 (1963) 39–60; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 92; *ИСН* I, Београд 1981, 343–344 (С. Ћирковић), 512–513 (Б. Ферјанчић); V. Foretić, *Povijest Dubrovnika*, 91–92; М. Живојиновић, *Светогорци и стонски доходак*, ЗРВИ 22 (1983) 165–206; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михаљчић); *ССА* 2 (2003) 140 (Ђ. Бубало); *ССА* 4 (2005) 199–200 (А. Фостиков); *ССА* 6 (2007) 182 (С. Рудић).

Перпера, 148, 13 – Перпера је одувек, за разлику од литре, била новчана јединица, стварна монета или фиктивна обрачунска јединица. Према правилу једну обрачунску перперу чинило је 12 динара или гроша. Често је као обрачунска перпера узимана млетачка, од 12 сребрних матапана (гроша) због постојаности њене вредности, али коришћена је и дубровачка, чија је вредност временом опадала.

Литература: М. Решетар, *Дубровачка нумизматика* I, 49–56; *ЛССВ* (под новац) 441–444 (Р. Ћук); *ССА* 2 (2003) 140–141 (Ђ. Бубало); *ССА* 5 (2006) 97 (Н. Порчић). Литературу видети и горе под *литра*.

Комора, 148, 14 – државна благајна у коју су се стицали сви приходи. У српским земљама комора се називала кућа краљева или ризница. На челу коморе, у Србији и Босни налазио се коморник, или comes camerarius. У Дубровнику су ову службу вршила три коморника, која су у име града управљала приходима.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* II, Београд 1988, 429; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 38; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 188–189; *ЛССВ*, 311–312 (М. Маловић-Ђукић); *ССА* 3 (2004) 139 (А. Фостиков).

Повеља, 148, 15 – један од средњовековних назива за дипломатички документ. Литературу видети горе, под *отворени лист*.

Дијак, 149, 18 – један од назива за писара повеља, који се јавља готово редовно у босанским средњовековним повељама. Бавио се писањем, печатењем и слањем повеља, као и осталим пословима у вези с канцеларијом.

Литература: С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 106 (1923) 65–72; *исти*, Глас СКА 156 (1933) 57; *ЛССВ*, 152 (Т. Суботин Голубовић); *ССА* 1 (2002) 51 (Н. Порчић); *ССА* 2 (2003) 82 (С. Рудић); *ССА* 5 (2006) 154 (Р. Поповић).

Топографски подаци

Јајце, 148, 16 – град Јајце налази се на ушћу Пливе у Врбас. Иако је ту одраније постојало утврђење, изградња Јајца везује се за делатност војводе Хрвоја Вукчића, у чијем поседу се и спомиње први пут 1404. године. Као једна од краљевских резиденција спомиње се још за време краља Твртка II, а у њему је често боравио и краљ Томаш. Као стоно место босанских владара, први пут се јавља у документима у повељи Стефана Томашевића, од 23. новембра 1361. године.

Литература: L. Thallóczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca 1450–1527*, Budapest 1915, превод М. Šufley, Zagreb, 1916; М. Vego, *Naselja*, 49–50; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*; Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine II (Sarajevo 1988) 179–180, са старијом литературом; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*; М. Поповић, *Владарски и властоски двор у средњовековној Босни. Прилог проучавања физичких структура*, Зборник за историју БиХ 2 (Београд 1997) 20–23; М. Анчић, *Jajce, portret srednjovjekovnog grada*. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1999; Ђ. Тошић, *Учешће Косача у ослобађању Јајца од Турака 1463. године*, Српска проза данас. Косаче – оснивачи Херцеговине, Билећа – Гацко – Београд 2002, 464–475; *Jajce 1396–1996: Zbornik radova sa znanstvenog simpozija u povodu 600. obljetnice spomena imena grada Jajca* (ured. D. Lovrenović), Јајце 2002; ССА 3 (2004) 150 (С. Рудић).

Александра Фостиков

**ПОВЕЉА БОСАНСКОГ КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА
ДУБРОВАЧКОЈ ОПШТИНИ О ДУГУ
ЊЕГОВОГ ОЦА КРАЉА ТОМАША**

1461, новембар 25, Јајце

Босански краљ, Стефан Томашевић обећава дубровачком кнезу, властели и Општини да ће испунити своју заклетву речи господском дубровачким трговцима и да ће им, чим буде у могућности, исплатити 205 литара и 8 унчи сребра, на име остатка дуга свог оца, краља Стефана Томаша.

Le roi de Bosnie, Stefan Tomašević, assure au comte, aux nobles et à la Commune de Raguse qu'il honorera le serment, prononcé en donnant sa parole de seigneur, fait à des commerçants ragusains et qu'il leur versera 205 litres et 8 onces d'argent, au titre du solde de la dette de son père, le roi Stefan Tomaš.

Опис и ранија издања

Повеља краља Стефана Томашевића Дубровнику сачувана је у оригиналу у Државном архиву у Дубровнику. Према опису који је дао Грегор Чремошник за ову повељу је искоришћен „цијели табак папира сложен у два листа, положен попријек о на висинску страницу која тиме постаје ширинском. Маргине износе горе 3 цм, лијево 4 цм, десно 2,5–3,5 цм, испод текста остаје 10,4 цм празног простора, а у њему је био причвршћен налијељени печат... помоћу 6 мм широке траке, провучене са полеђине на лице кроз два прореза удаљена један од другог 2 цм. На траку је наливен восак, који је затим покривен влажним неправилним ромбом од папира са страницом од 5 цм, а на папир је притиснут печатни типар“. Повељу је написао дијак Бранош дипломском минускулом са честим курзивним спајањем. Крст и прво слово М, иако је требало да буду украсни елементи, према оцени Г. Чремошника, изведени су „у највећој брзини и веома алкаво“. Запечаћена је средњим типаром његовог деде, краља Остоје, који је користио и краљ Твртко II.¹

---

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka* II, GZM n. s. IV–V (1949–1950) 193–195, бр. 65; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*,

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 285, бр. 151; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 488–489, бр. CCCXCII; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 165–166, бр. 739.

Издање овог документа приређено је на основу фотографије из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 305.

Текст повеље*

+ Милостию божишмь ми г[оспо]д[и]нь Стефанъ Степанъ краљь
Срвблем[ь], Босни, Приморью и к томъ |2| дамо видити всакомъ
чл[о]в[и]кѣ комъ се подоба по швомъ нашем(ь) штворенъ листъ |3|
како се швитовасмо нашим[ь] дразимъ и сръчанимъ приателем[ь]
5 кнезъ и властелом[ь] и вси |4| шпѣини властеш дѣбровачцихъ за
шнш сребро кое е ѡзеш г[оспо]д[и]нь родител ми г[оспо]д[и]нь |5|
краљь Томашъ, триста и петъ литарь и шсамъ ѡначь и ш тога имь е
сребра плаѣено ли|б|тарь сто тръговцем[ь] на то имь ѣа г[оспо]д[и]-
нь краљь Штипанъ дахъ мою рѣчь госпоцкѣ и шви|7|товахъ шнш ш
10 имь ние доплатиш родител ми г[оспо]д[и]нь краљь Томашъ сребра
двѣ|8|сти и петъ литарь и шсамъ ѡначь да имь ѣа г[оспо]д[и]нь
краљь Штипанъ платим из мое к[о]море |9| колико се прѣче ѡзможе
кнезъ и властеломъ или комъ шни рекъ или кога дошлѣ. |10| И пове-
ли смо га печатити нашом(ь) срѣдном[ь] законитомъ печатью. Пи-
15 сано ѣ Ђицѣ мѣсеца |11| новебра .кѣ. дань на лита рошва <Х[ри]с[то]-
ва чѣѣа).² И писа Браношъ дѣкъ по заповиди г[оспо]д[и]на ми |12|
г[оспо]д[и]на краља Штипана.

*Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу полеђи-
не:* Per l(ibre) 305 on(cie) 8 || per Re Stephano, obliga de pagar li arçenti tolti
per re Thomas 1461.

Sarajevo 1970, 36, 46, 48 нап. 68, Т. VIII бр. 14. Фотографија печата, преузета од Пава Анђелића, приложена је у раду А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овој свесци.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

² Приликом фотографисања печат је прислоњен на своје оригинално место и тако је заклоњен део датума: Х[ри]с[то]ва чѣѣа, тако да се на фотографији виде цело само последње слово из године (а), док се од ѣа виде само делови. Сем прве цифре године не види се ништа ни од скраћенице Хсва. Стога ово доносимо по читању: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици*, 285 бр. 151; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 166.

Повеља босанског краља Стефана Томашевића о дугу његовог оца

*Испод у истом пољу ознака: N. 3 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: No. 291 an. 1461.*³

Превод повеље

Милошћу Божијом, ми господин Штефан Степан, краљ Србима, Босне, Приморја и к томе, да је знано сваком човеку, кога се тиче. Овим нашим отвореним листом, како смо обећавали нашим драгим и срдачним пријатељима кнезу и властели и свој Општини власти дубровачке, за оно сребро, које је узео господин родитељ ми, господин краљ Томаш – триста пет литри и осам унчи. А од тога је трговцима исплаћено сто литара. Стога сам им ја, господин краљ Стипан, дао моју реч господску и обећао, да оно што им није исплатио родитељ ми, господин краљ Томаш, двеста пет литара и осам унчи сребра – да ћу ја, господин краљ Стипан, да им исплатим из моје коморе, што пре буде могуће, кнезу и властели или коме они кажу, или кога пошаљу. И наредили смо да се запечати нашим средњим законитим печатом. Писано у Јајцу, двадесет петог дана, месеца новембра 1461. године од рођења Христовог. А писа дијак Бранош, по заповести господина ми, господина краља Стипана.

Додатна белешка дубровачке канцеларије на средишњем пољу повеље: Поводом триста пет литара и осам унчи. Од краља Стефана, који се обавезује да исплати сребро одузето од стране краља Томаша 1461.

Испод у истом пољу ознака: N. 3 del Rasch. XI. Лево бечка ознака: Бр. 291 година 1461.

Околности настанка документа

Као и повеља о регулисању дуга краља Твртка II и ова, о дуговима краља Томаша, говори о одштети на име одузетог сребра дубровачким трговцима, овог пута од стране краља Томаша.⁴ Том приликом Томаш је оштетио трговце за триста пет литара и осам унчи сребра, од чега је сам вратио сто литара. Остатак дуга свог претходника и оца, двеста пет литара и осам унчи, обавезао се да врати краљ Стефан.

Није познато када и где је дошло до инцидента у којем је дубровачким трговцима било одузето сребро од стране Томаша, који трговци

---

³ Бечку ознаку доносимо према: G. Štremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 194.

⁴ О одузимању сребра од стране владара Твртка II: А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овој свесци.

су били у питању и када је то Томаш на име одштете вратио део тог сребра.⁵ Његова акта о враћању дела одштете, као ни дубровачке забелешке о томе нису нам познати. Такође, није сачуван ни попис трговаца којима је роба одузета. Ипак, захваљујући дубровачким актима могуће је одредити *terminus ante quem* самог догађаја. Да се инцидент десио пре почетка августа 1452, сазнајемо из дубровачких извора. Писмом од 7. августа 1452. године јављено је посланику код деспота Ђурђа, Јакову Гундулићу, да замоли деспота да, ако дође на станак, да посредује код краља Томаша да исплати одштету дубровачким трговцима, који су опљачкани на путу од Сребренице, на име одузетих 400 литара сребра.⁶ Количина сребра која се у писму спомиње ишла би у прилог мишљењу да се Стефанова повеља, управо односи на заплону спомену у овом документу. Како је ипак нешто виша она би могла да обухвати можда још неку заплону.

Треба имати у виду да је и касније Томаш одузимао сребро трговцима. До одузимања сребра дошло је и пролећа 1456. у вези са турском забраном извоза сребра. Том приликом препоручено је трговцима да се саветују са краљем коме је влада писала, молећи га да посаветује трговце.⁷ Нису сви послушали наређење краља да не полазе, па су неки ипак кренули из Фојнице са знањем Павла, кнеза Фојнице, који им је казао и којим путем да иду и који је писао браћи у Ливно препоручујући трговце. Када су дошли *soto Vesela Straxa conte Pauao Modrinich et Stiepan Miloseuich, diach dela maesta*, одузели су им сребро.⁸ Како краљ Томаш није био

---

⁵ О притужбама у вези са одузимањем сребра током владе краља Томаша, видети: D. Kovačević, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 52–53.

⁶ *Lettere di levante* 15 f. 91: ... voia dir el signor despoto al re sel vegnira al stanag per li ducati havuti de nou (оштећено) cerca libre 400 tolte ali mercadanti vignando de Srebreniza... – С. Ћирковић, *Исписи*; М. Динић, *Државни сабор средњевековне Босне*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 286–287 (Први пут објављено у Београду 1955); М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 377, нап. 86.

⁷ Тако су крајем априла трговци из Фојнице јављали Дубровнику: *como conte Pauao ve ha detto chel schauo ha comandato che tuti li arzenti se debiano portar in Turchia alla cecha et chel ha comandato che cheryech debia levar tal arzenti sel sera portato per suo paese*. – *Lettere di Levante* 16, f. 150, 24.04.1456. (С. Ћирковић, *Исписи*).

⁸ *Lettere di Levante* 16, f. 146-146^v, 17.05.1456. (С. Ћирковић, *Исписи*). Сами Дубровчани ухватили су двојицу прекршитеља Братуља Прибиловића и Радосава Загареловића, о чему нас обавештава сачуван позив на суд од истог дана, 17. маја 1456: *Re de Bosna se agreva sopra di te che tu ha portato arzeno fore dal suo paese senza licentia et saputa soa et contra el comandamento fatto per la maesta alli mercadanti*. – *Lettere di Levante* 14, f. 11^v /a tergo/ (С. Ћирковић, *Исписи*).

спреман да врати сребро, Дубровчани су спремали наређење трговцима да напусте краљеву земљу.⁹ Маја 1456, вођени су преговори о оштећенима,¹⁰ у склопу којих је 14. маја одаслат посланик Бенеших, и до краја истог месеца део сребра је враћен,¹¹ да би се 7. јуна враћено сребро делило.¹² Поново одузето сребро од стране краљевих чиновника спомиње се септембра и октобра 1357,¹³ а затим и септембра 1460,¹⁴ али није познато да ли су и колико ови каснији спорови утицали на износ наведен у повељи краља Стефана.

Изгледа да је питање повратка сребра оптерећивало односе између краља Томаша и Дубровника. После преговора с краја лета 1452, Општина је отезала да исплати доходак краљу за 1453. и 1454. годину.¹⁵ Иста ситуација поновила се и 1457, након спора о одузимању сребра трговцима на путу из Сребренице. Тако се Дубровчани 14. јула 1457. извињавају краљевим посланицима *pro facto tributorum que petit et pro facto zeche*,¹⁶ а слично се догодило и пола године касније када је краљ затражио зајам.¹⁷ Остаје нејасно да ли је на односе владара и Општине утицао само повратак сребра. Пролећа 1459, краљу је опет одбијен зајам, али му је обећано да ће му трибут за убудуће бити исплаћен ако направи писма о прошлом дугу од соли.¹⁸

Остаје непознато и када је то краљ Стефан *дао реч господску и обећао* да ће сам регулисати остатак дуга, као и да ли је о томе издао неки документ раније и ако јесте када је то могло да се догоди. Део текста у којем краљ саопштава чињенице о том договору наликује на позивање на

---

⁹ Тако у писму посланика Франа Бенешиха од 12. јуна 1456, стоји: *...li direti che a nou pare che nou siamo torti ali merchadanti damnificati per la maesta soa et siamo stati raxone de questo loro danno, perche vogliando lor passare per paese de cherzech con li arzeni li comandassemo che omnino dovesseno passare per paese del detto signor re.* – *Lettere di Levante* 16, f. 142-142' (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁰ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 3' 10. маја 1456. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹¹ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 6 и 12. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹² *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 15. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹³ D. Ковачевић, *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*, 52–53, нап. 46 и 48.

¹⁴ С. Ћирковић, *Исписи*.

¹⁵ М. Динић, *Дубровачки трибути (Могориши, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижун браће Влатковића)*, Из српске историје средњег века, 739, нап. 79.

¹⁶ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 142'. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁷ *Acta Consilii rogatorum* 15, f. 194', 30. 01. 1458. (С. Ћирковић, *Исписи*).

¹⁸ Општина је краљу Томашу дала зајам у соли у висини три годишња Светодмитарска дохотка. – *Acta Consilii rogatorum* 16, f. 36, 30. 04. 1459. (С. Ћирковић, *Исписи*).

Александра Фостиков

неки ранији уговор или издати акт, јер управо поменути део о речи господској и датом обиту представља облик заклетве која је у босанским повељама долазила у вези са инскрипцијом.¹⁹ Оваква заклетва налази се и у повељи краља Стефана о регулисању одштете дубровачким трговцима на име одузетог сребра од стране краља Твртка II.²⁰

Дипломатичке одлике

Како је ова повеља готово истоветна оној о дуговима краља Твртка, у којој су приказане сличности и разлике између четири документа издата истог дана,²¹ овде остаје да се укаже на две особености овог акта: помало конфузан стил, изражен већ у заклетви *обећавамо* која припада деспозицији, али се налази испред инскрипције и упоредно коришћење новог и старог босанског формулара од стране писара, па се тако за владарску личност користи и прво лице једнине, *ја*, које се јавља два пута, једанпут у експозицији и једанпут у диспозицији.²²

Установе и важнији појмови

Господин, 160 (страна), 1, 6, 9, 10, 11, 17 (редови у издању); **отворени лист**, 160, 3; **обитовати**, 160, 4; **кнез у Дубровнику**, 160, 5, 13; **властела у Дубровнику**, 160, 5, 13; **литра (libra)**, 160, 7, 8, 11; **унча (uncia)**, 160, 7, 11; **реч господска**, 160, 9; **комора**, 160, 12; **повеља**, 160, 13; **дијак**, 160, 16, већ су обрађени у поменутом раду А. Фостиков у овој свесци и стога нису овде посебно тумачени.

Топографски подаци

Јајце, 160, 15 – Овај појам већ је обрађен у наведеном раду А. Фостиков у овој свесци.

---

¹⁹ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 178–180.

²⁰ Видети: А. Фостиков, *Повеља босанског краља Стефана Томашевића дубровачкој Општини о дугу краља Твртка II*, у овом часопису, под *Дипломатичке одлике*.

²¹ Видети нап. изнад.

²² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Глас СКА 92 (1913) 120–126; *Исто*, Глас СКА 96 (1920) 48, 67.

Срђан Рудић

**ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ТОМАШЕВИЋА КОЈОМ
НАРЕЂУЈЕ СВОЈИМ ЉУДИМА ДА НЕ ОМЕТАЈУ
ДУБРОВАЧКЕ ТРГОВЦЕ**

25. новембар 1461, Јајце

Краљ Стефан Томашевић издао је 25. новембра 1461. године у Јајцу повељу којом наређује својим људима да не ометају дубровачке трговце и да им не намећу нове дажбине, већ да се од њих узима царина као што је било и за владавине претходних босанских краљева.

Le roi Stefan Tomašević délivre le 25 novembre 1461 à Jajce une charte ordonnant à ses gens de ne pas importuner les commerçants ragusains et de ne pas leur imposer de nouvelles taxes, mais [au contraire] de leur réclamer les mêmes taxes de douanes que sous le règne des rois de Bosnie antérieurs.

Опис повеље

Повеља краља Стефана Томашевића од 25. новембра 1461. године, којом наређује својим људима да не ометају дубровачке трговце, сачувана је у оригиналу и данас се чува у Државном архиву у Дубровнику. Детаљан опис повеље дао је Грегор Чремошник. За писање ове повеље искоришћен је читав табак папира који је пресавијен на два листа димензија 22 x 29 цм. Маргина је 3 см горе, десно и лево по 4,2 цм и испод текста 11,5 цм. Папир на којем је писана повеља има за водени знак потковицу димензија 3 цм висине и 2,3 цм ширине и у сваком полукругу се налазе рупице за ексерчиће. У свом највећем делу водени знак је прекривен печатом. Повеља је написана полукурсивном дипломатском минускулом и има десет редова. Испред текста као украс налази се крст и почетно слово **M** високо 1,2 цм.

Печат је на хартију прилепљен помоћу 6 мм широке траке која је провучена са полеђине на лице кроз два прореза међусобно удаљена 2 цм. Трака је толико дугачка да јој се крајеви на лицу дотичу. На траку је наливен црвени восак преко којег је притиснут печатни типар и на

готов отисак је положен ромб влажног папира који је гњечен на печат – папир се толико приљубио уз печат да се на њему виде контуре печатног лика. Начин чувања печата са папиром положеним преко њега и притиснутим тако да се и на папиру виде контуре печата представља необичан и непознат поступак.

Повеља је пресавијена одозго 7 цм на доле, одоздо 4,2 цм на горе и са леве и десне стране по једна трећина унутра. На доњем средњем пољу полеђине налази се дубровачки запис који гласи: *Saluo conduto per Re Stiepan che non se piglia saluo le gabelle vsate. 1461*. Испод је ознака *N. 1 del Pacch. XI*, а у левом доњем пољу се налази бечка ознака *№ 293 an. 1461*.¹

Ранија издања

Повеља је до сада доживела неколико издања, а сразмерно кратак и углавном читко исписан текст није задавао веће тешкоће досадашњим приређивачима. Највећи број недостатака своди се углавном на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената. У свим издањима је изостављен крст на почетку повеље.

П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 287; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489; V. Bogišić, *Na slovenskom jugu, I Zakoni izdani najvišom zakonodavnom vlašću u samostalnim državama*, Zagreb 1872, 77 (делимично); С. Новаковић, *Законски споменици*, 258–259; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 166.

Ово издање је приређено на основу снимка из Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 306.

Текст повеље*

+ Милостию Божиюм[ъ] Ми г[оспо]д[и]нь Шефанъ Степанъ,
краль Срѣблем[ъ], Босни, Приморью и к томѣ, |2| дамо видити вса-
комѣ чл(о)в(ѣ)кѣ, комѣ се подова, по швомъ нашем[ъ] штворенѣ
листѣ, |3| како заповидисмо и заповидамо слѣгамъ кралевѣства ми,
5 воеводамъ, кнезозвомъ, |4| жѣпаномъ, цариником[ъ] и всаке врѣсте
власником[ъ] нашим[ъ], да ниткорѣ не сми ѣ нашемъ |5| рѣсагѣ

¹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM 4–5 (1950) 194–195.

* Редакција издања и превода: Татјана Суботин-Голубовић.

Повеља краља Стефана Томашевића о неометању дубровачких трговаца
ниедномъ трьговцъ дѣбровачкомъ ни слѣгамъ ни хъ² ѡчинити ниедне
|6| новъщине³ ни безаконитѣ ни заврътице, него да се ѡзима на ни х[ъ]
по законъ права |7| царина, како е било и за прѣве госпode кралеѡвѣ бо-
10 саньскихъ[ъ], ере имъ смо на тои да|8|ли рѣчь и виръ нашъ госпоцкъ и
таи нашъ ѡтворень листъ с нашом[ъ] печатью срѣдном[ъ] |9| ви ро-
ваном[ъ]. Писано ѡ Ђицъ м[ѣсе]ца новемьбра 'кѣ' дань, литъ ро-
щ(ъ)ва Х(ристо)ва 'чѣсѣа' |10| лито. ѡписа Браношъ диѣкъ по запови-
ди г[оспо]д[и]на ми г[оспо]д[и]на краља Стипана.

Превод повеље

Милошћу Божјом, Ми господин Штефан Степан, краљ Срба, Босне, Приморја и другог, дајемо видети свакоме човеку коме је прилика, како по овом нашем отвореном листу заповедисмо и заповедамо слугама краљевства ми: војводама, кнезовима, жупанима, цариницима и сваке друге врсте нашим људима да нико не сме у нашој држави ниједном дубровачком трговцу, ни његовим слугама, учинити ниједну новштину, безакоње ни сметњу, већ да узима од њих царину по закону, како је било и за прве госпode босанских краљева, јер смо на то дали реч и веру нашу господску и овај наш отворен лист са нашим средњим печатом законитим. Писано у Јајцу 21. новембра 1461. године од Христовог рођења. Написа дијак Бранош, по заповести господина ми господина краља Стипана.

Дипломатичке особености

Краљ Стефан Томашевић је, као што смо већ рекли, овом повељом наредио својим поданицима да не наплаћују Дубровчанима царине осим оних које су уведене за време његових претходника на босанском престолу. Истог дана, дакле 25. новембра 1461. године, Стефан Томашевић је Дубровчанима издао још три повеље којима је регулисао одређена питања између њега и Босне, с једне, и Дубровника, с друге стране.

Повеља почиње крстом, односно симболичком инвокацијом. Интересантно је да сва четири акта настала 25. новембра започињу са симболичком инвокацијом. У два акта након симболичке иде вербална инвокација, а у два не. На основу тога Станоје Станојевић је сматрао

² Реч *ни хъ* недостаје код Миклошича. – F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 489.

³ *новощине* – П. Карано-Твртковић, *Српски споменици*, 287.

да се може закључити да у то доба није било неког принципа у употреби инвокације.⁴

У све четири повеље које су издате 25. новембра 1461. године коришћена је иста интитулација: „Милошћу Божјом, Ми господин Штефан Стефан, краљ Срба, Босне, Приморја и другог“.⁵ За повеље последњег босанског краља карактеристична је двојна употреба имена Стефан. Када се Твртко крунисао 1377. године за краља он је уједно постао и Стефан и сви његови наследници на босанском престолу носили су то име које је постало саставни део титуле босанских краљева, али у исто време и трајна успомена на порекло краљевства. Стефан Томашевић је то име носио крштењем, али је у службеним актима додавано још једно Стефан, односно Штефан, да би се подвукла разлика.⁶ Облик **Штефань** који је коришћен у повељама Стефана Томашевића као титуларно име није нешто ново. Њега су користили и краљеви Твртко II и Томаш.⁷

Ова повеља краља Стефана Томашевића значајна је и са становишта проучавања хијерархије титула у средњовековној Босни, Наиме, краљ овом повељом заповеда: **слѡгамь кралевѡства ми, воеводамь, кнезовомь, жѡпаномь, цариником[ь] и всаке врѡсте власником[ь] нашим[ь]**. Редослед титула је исти у још једној повељи краља Стефана Томашевића издатој истог дана.⁸ Исте године, 13. октобра 1461, овај редослед титула налазимо и у једној повељи херцега Стефана Вукчића којом даје слободу трговине Дубровчанима у свом „русагу“. Том приликом он заповеда **воеводамь кнезовомь жѡпаномь цариникомь гловаромь катѡнаркомь и всакога стаѡнѡѡ людемь слѡгамь нашимь** да не ометају дубровачке трговце.⁹ Из ове три повеље настале 1461. године видимо да на почетку седме деценије XV века имамо тачно одређен редослед набрајања титула – војвода, кнез, жупан, што раније у документима босанских вла-

⁴ С. Станојевић, *Студије из српске дипломатике*, Глас СКА 90 (1912) 93–94.

⁵ У повељи коју је Стефан Томашевић 23. новембра издао Дубровнику коришћена је дужа и потпунија интитулација: „Милошћу Божјом, Ми господин Штефан Стефан Томашевић, краљ Срба, Босне, Приморја, Хумске земље, Далмације, Хрватске, Доњих Краја, Западних страна, Усоре, Соли, Подриња.“ – Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 162.

⁶ С. Ћирковић, *Сугуби венац*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 289–290; Р. Михаљчић, *Одјек титуларног имена Немањића*, Владарске титуле облачних господара, Сабрана дела VI, Београд 2001, 205–239.

⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 512, 513, 514, 519; I–2, 117, 118, 121.

⁸ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 167.

⁹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 76.

Повеља краља Стефана Томашевића о неометању дубровачких трговаца

дара није био случај. У овакав редослед уклапа се још и повеља Стефана Томаша од 7. јануара 1456. године којом заповеда *нашимь слѣгамь во-кводамь и кнезовомь и инимь власникомь нашимь* да не ометају дубровачке трговце.¹⁰ Хијерархија властеле, односно титула први пут се излаже у повељи краља Стефана Дабише од 15. априла 1392. године којом дарује војводу Хрвоја ради чега је скупио: „краљевства ми бољаре, војводе, банове, кнезове, тепачије, жупане и друге велможане, властеле же и властеличиће”.¹¹ Набрајање титула јавља се у још две повеље које нису сачуване на српском језику. У првој, коју је 21. децембра 1422. године Твртко II издао Млечанима, редослед је: *baroni, conti e castallani, officiali, rectori e zuppani, zudexi de le terre, castelli e luogi nostri e ai altri tuti soditi e fideli nostril*.¹² Друга је повеља Стефана Томаша, такође Млечанима, од 15. априла 1444. године у којој је редослед: *rectores, castellani, zupani, iudices et alii officiales regni nostril*.¹³

Отисак типара је добро очуван и на њему се појављује типар краља Остоје, који је употребљавао и краљ Твртко II. Како пише Чремошник, ово представља јединствену појаву у светској сфрагистици – познато је да су владари употребљавали типаре својих претходника, али није познат случај да је типар употребљаван од стране четвртог наследника. Овде имамо случај да четврти наследник краља Остоје, Стефан Томашевић, употребљава његов средњи печат, 60 година након његове израде. Слично је и са оба типара великог печата краља Твртка I, који је такође користио Стефан Томашевић, као седми наследник.¹⁴ Треба истаћи да су Твртко II, Томаш и Стефан Томашевић сматрали сваки типар било којег од својих претходника као своје законито средство за оверавање. Интересантно је да у латинским повељама ови краљеви обично истичу да се служе туђим печатом и наводе узроке тога. Насупрот томе, у ћирилским повељама они о туђем печату обично говоре као о својем.¹⁵ Тако и Стефан Томашевић у овој повељи истиче да је оверио „нашим средњим печатом”.

Печат краља Остоје који је користио Стефан Томашевић одговара средњем печату Твртка I и Дабише – Остоја је на типару извршио само две измене. Уместо имена TVERTCONI, односно DABISSE ставио је

¹⁰ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 121.

¹¹ Ђ. Šurmin, *Hrvatski spomenici I (1100–1499)*, Zagreb 1898, 96

¹² Š. Ljubić, *Listine VIII*, 204.

¹³ Š. Ljubić, *Listine IX*, 189.

¹⁴ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 194–195.

¹⁵ G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 61–62.

име Остоја, тако да легенда гласи: STEPHI. OSTOIE D G. REGI RASIE. Као и код Дабишиног печата простор где су од имена TVERTCONI стајала слова NI испуњен је једном звездицом. Међутим далеко важнија измена извршена је на хералдичком симболу. За разлику од печата Твртка I и Дабише код којих је на штиту приказана коса пруга са шест љиљана, на Остојином печату је она замењена љиљановом круном. Тиме је Остоја практично увео ново знамење које се налази и на његовом великом двостраном печату.¹⁶

Код ове четири повеље настале 25. новембра, иако су готово потпуно истих димензија, начин пресавијања није био исти. Како су све четири повеље печачене непосредно испод текста, јасно је да је печат служио само за њихово оверавање. Такође, ниједна од ових повеља нема адресу. Све су то разлози због којих је Грегор Чремошник сматрао да су ови документи, можда заједно, а можда и сваки за себе, стављени у посебан омот од папира који је био адресиран и затворен печатом.¹⁷

Просопографски подаци

Бранош, 167 (страна), 13 (ред у издању) – дијак краља Стефана Томашевића. Написао је свих пет повеља издатих 23. и 25. новембра 1461. године.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и тисма I-2*, 165–167.

Топографски подаци

Јајце, 167, 12 – град у жупи Лука у Доњим Крајима. Изградња средњовековног Јајца везује се за делатност херцега Хрвоја Вукчића крајем XIV и почетком XV века. За владавине краља Стефана Томаша и Стефана Томашевића Јајце је постало „столно место” Босанског краљевства.

Литература: L. Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca*, Zagreb 1916; Ђ. Mazalić, *Stari grad Jajce*, GZM (A) 7 (1952) 59–100; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002.

---

¹⁶ P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 36,

¹⁷ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, 196.

Ђуро Тошић

ПРОЦЕС О ХЕРЦЕГОВАЧКИМ МАРТОЛОСИМА У КОТОРУ (Прилог проучавању правне историје у средњем вијеку)

Од средине јула до краја августа 1477. пред которским судом се водио процес против херцеговачких мартолоса (Радивоја Радуловића из Цернице и његовог *плаћеног слуге* Обрада Добравчића из Рудина) због наводне продаје двојице Младеновића (Јурашина из Пераста и Радича из села Стрп). Поводом тога настао је овај обимни и тешко читљиви докуменат који је и раније био предмет истраживачких и издавачких напора, чему је посвећен уводни дио овог прилога. Велики број погрешно прочитаних и интерпретираних мјеста навео нас је да поново објавимо у цјелини овај занимљиви извор и притом дођемо до закључка да поменути мартолоси нису учествовали у продаји Младеновића и били ослобођени из которског затвора.

Entre mi-juillet et fin août 1477 a été conduit devant le tribunal de Kotor un procès contre deux martolosi herzégoviniens (Radivoj Radulović de Cernica et son "serviteur payé" Obrad Dobravčić de Rudin) en raison de la soi-disant vente de deux Mladenović (Jurašin de Perast et Radič du village de Strp). A cette occasion, a été établi ce document, long et difficilement lisible, qui, par le passé, a déjà fait l'objet des efforts des chercheurs et de l'attention des éditeurs, sur le travail desquels nous revenons dans la partie introductive de ce travail. Le grand nombre de passages révélant des lectures et interprétations incorrectes nous a incité a publié de nouveau le texte intégral de cette source intéressante dont il ressort que lesdits martolosi n'ont pas participé à la vente des Mladenović et ont été relaxés de la prison de Kotor.

У XVI књизи Нотарско-судских списа Которског архива сачуван је веома занимљив докуменат о једном процесу против двојице мартолоса, вођен од 10. јула до 23. августа 1477. године пред судом у Котору.¹ Већ у првом контакту са њим, текст овог историјско-правног споменика оставља утисак једног за читаоца веома тешког рукописа, писаног

---

¹ Istorijски arhiv Kotor (IAK): Sudsko-notarski spisi (SN) XVI, 360–367, 10. VII 1477; 14. VII 1477; 12. VII 1477; 14. VII 1477; 2. VIII 1477; 11. VIII 1477; 23. VIII 1477.

изузетно рђавом готичком минускулом, уз стилизацију испод сваке научне критике, и велики број нечитљивих мјеста, произашлих из мноштва нејасних скраћеница и временом насталих оштећења у њему. Колико год својим занимљивим садржајем побуђује његову научну радозналост, још више поменутих филолошким и палеографским особинама захтијева крајњу опрезност истраживача, који се одлучи да приступи његовој транскрипцији и интерпретацији. Основни услов, без којег нико не би смио ни помислити на проучавање овог комплексног извора, јесте не само добро познавање класичног, а поготово средњовјековног, латинског језика, већ и схватање његових изражајних особености у времену и простору у коме је извор настао. Поред основне, филолошке спреме, тумач његовог садржаја мора располагати и солидним историјским, географским, топономастичким, ономастичким и етнографским познавањем средине на коју се извор односи, а пошто се ради о предренесансном писму нема куда ићи ни без потпуно савладане палеографије, као једне од кључних помоћних историјских наука. А и недовољно познавање других помоћних историјских дисциплина, попут хронологије и генеалогije, могло би га одвести у „свијет неопростивих грешака“ приликом интерпретације овог которског документа.

О сва та искушења први се спотакао монсињор Павао Буторац још далеке 1952. године.² Иако врстан зналац латинског језика, који је, поред прелатуре, имао иза себе бројне радове писане на латинском и мноштво објављених студија о Боки Которској у средњем вијеку, он је направио „сијасет“ грешака – какве су нпр. замјена назива мјеста, замјена имена људи, замјена имена људи са њиховим занимањем, стављање различитих презимена иза имена истог лица и др. – приликом транскрибовања овог документа которске провениенције. Све се то, разумије се, морало дијелом одразити и на погрешну интерпретацију његовог садржаја, што је резултирало бројним нетачностима и крупним промашајима који чак и радњу која се односи на Церницу и Церничане (код Гацка!) преносе на Сјеницу и Сјеничане (у Рашкој области!).³

Штете нанесене историјској науци Буторчевим погрешним ишчитавањем овог извора, иако није предуприједио, ипак је у доброј мјери смањио Славко Мијушковић у своме, тринаест година касније изашлом

---

² P. Butorac, *Proces o martolozima 1477. godine u Kotoru (prilog za kulturnu povijest oblasti hercega Vlatka prije njezina konačnog pada pod turski jaram)*, Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1952, 133–144.

³ Исто, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143.

раду, који је објавио у виду Дискусије са спорним резултатима Буторчевог прилога.⁴ Прихватајући све што је добро у његовом раду, Мијушковић је, уз нумерацију од првог до једанаестог документа, који чине органску цјелину, сравнио „Буторчев текст докумената са одговарајућим оригиналима“, и на тај начин открио готово безброј учињених грешака, закључно са покушајем премјештања мјеста радње, процесуирани пред которским судом, из удаљене Сјенице (у Рашкој области) у знатно ближу Црмницу (између Скадарског језера и Паштровића).⁵ Да ни он у том погледу, није био потпуно у праву, показао је Иван Божић, додуше, више интуицијом инвентивног истраживача, него ли релевантним подацима из Поименичног турског пописа Херцеговачког санцака из 1477. године, који у његово вријеме нису ни били познати научној јавности. Полазећи од чињенице да се Турци нису могли задржати ни после 1474. на тим просторима и да се становници Цернице не наводе у изворима као *Morlachi*, какав је био случај са лицима умијешаним у ову аферу из Зубаца и Рудина, Божић је логично закључио да је субаша Скендер (помињан више пута у овим актима) „морао, ипак, сједити у Церници (код Гацка!), која се раније налазила у склопу посједа херцега Стефана“.⁶ И, на крају, Ђуро Тошић је, управо на основу података из поменутог турског дефтера и необјављене которске архивске грађе, недавно доказао да су Радивој Радуловић из Цернице и његов *плаћени слуга* (*famulum sallariatum*) Обрад Добравчић из Рудина, неправедно оптужени због продаје двојице Младеновића (Јурашина из Пераста и Радича из Стрпа) турском субашу Скендеру који је „столовао“ у гатачкој Церници.⁷

Имајући све ово у виду, сматрамо да би овај нотарско-судски спис из Которског архива требало, уз краће коментаре ради бољег разумијевања његовог садржаја, (заједно са факсимилом, његовом транскрипцијом и интерпретацијом и преводом) објавити *in extenso* у овом првом броју Академијиног Зборника.

---

⁴ С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози пред которским судом (Црмничани оптужени као мартолози)*, Историјски записи XVIII/XXII, св. 3, Титоград 1965, 527–539.

⁵ Исто, 528.

⁶ И. Божић, *Предаја Скадра и привремено покорење Црне Горе (Предаја Скадра)*, Историја Црне Горе, II–2, Београд 1970, 310, нап. 4.

⁷ Ђ. Тошић, *Судски процес против двојица мартолоза 1477. године (Судски процес против двојице мартолоза)*, Историјски часопис 54 (2007) 119–129.

Транскрипција и интерпретација

1477 die X Julii

Comparuerunt coram magnifico domino comite et capitaneo ultrascripto Stiepho gener Radmani Sillop de Perasto⁸ et Dabisius faber et alii multi de Perasto narrantes et exponentes quod cum venisset ad eorum notitiam per viam cuiusdam Radici Braichouich et Jurag Radici Goichouich: quod ad domum cuiusdam Stephani Milloradouich de Josiza, districtualis Illustrissimi domini Vlatici,⁹ peruenissent duo martollosii¹⁰ et homines malle condittionis, qui alias depredarunt Radichium Mladienouich de Sterpo, districtus Cathari:¹¹ Qui martollosii inpresentiarum venerunt ad compositionem cum

---

⁸ Поменути Стјепков таст Радман Шилоп (погрешно наведен једанпут код П. Буторца, *Proces o martolozima*, 136 и као Радман Белош), био је члан старе и познате перашке породице – С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози*, 528.

⁹ Помен Стефана Милорадовића из Јошице, као *дистриктуалца пресвијетлог господина* (херцега) *Влатка*, може послужити као полазиште код утврђивања подручја на коме се простирала Косачина област свега неколико година пред њен пад у турске руке.

¹⁰ О мартолозима као припадницима посебне установе у Османској империји из предтурског доба, којом је био обухваћен дио хришћанског становништва освојених земаља југоисточне Европе и укључен у важне службе османске државе, те као посебном војном реду у пограничним областима и полицији у служби власти одређених административно-територијалних јединица (нахија, кадилука и санџака) и органа сеоске власти (кнезова и примићура) видјети досад најисцрпније писану и сјајну монографију покојног академика Милана Васића, *Мартолози у југословенским земљама под турском влашћу*, Источно Сарајево 2005, 491.

¹¹ Погрешно транскрибујући дио текста који у оригиналу гласи: *Radichium Mladienouich de Sterpo, districtus Cathari* ријечима *Radichium Mladienouich de Sterpo, districtualem dicti*, Буторац је нетачно приказао једну занимљиву чињеницу. Ријеч је о селу Стрп које је, иако у оригиналу стоји да припада *districtus Cathari*, приписао херцегу Влатку, пошто је превидио претходни дио реченице у коме се говори о Стефану Милорадовићу из Јошице *districtualis Illustrissimi domini Vlatici*, па је погрешно прочитао ријеч *dicti* умјесто *Cathari* и тиме означио становника Стрпа као Влатковог поданика, а досљедно томе и село Стрп као саставни дио Влаткове територије. Правилно схватање овог на око ситног детаља открива да је Влатко, као и његови предходници, иако се село Стрп, попут сусједних Липица, налази на обали између Мориња и Рисна, који су припадали њему, признавао исто као посјед которске општине. Ова појединост објашњава и другу нелогичност у територијалном разграничењу Косачиних посједа у Боки и которског дистрикта, да је село Ораховац, смјештено између Пераста и Љуте, припадало, с друге стране, херцегу Влатку. Ове „аномалне границе“ су, према Мијушковићевом казивању (*Црмничани оптужени као мартолози*, 529), остале непромијењене и у вријеме турске владавине (1482–1687) над сјеверним дијелом Боке.

Међутим, границу Влаткове „државине“ у херцеговском крају, са сједиштем у Новом, као уски појас уз сјеверну страну Которског залива, најпрецизније је визуелно приказао В. Атанасовски (у својој књизи *Пад Херцеговине*, Београд 1979, 145), на

Stana uxore dicti Radici allias depredatti hoc modo: quod ipsa Stana daret eis unam eius filiam et quod ipsi darent Radichium eius virum sibi, et ita dicta Stana dedit eius mediocrem filliam Stephano Milloradouich, ut conduceret eam dictis martollosiis, et ita ipse Stephanus conduxit eam predictis, et dum ipsi Stiepcho¹² et Dabisiuus et alii sotti de Perasto hoc intellexissent, statuerunt inter se ire ad domum dicti Stephani Milloradouich, ut redderent dictam puellam, ne iret in captiuitatem, et sic inmediate intrarunt in dubabus barchis et iuerunt versus Biellam et ante quam aplicarent ad lochum Bielle, inter se dixerunt: nos non bene faciemus, si ibimus ad alienum territorium ad capiendum istos, et sic remanserunt concordēs inter se, ut non irent, et sic ante auroram absconderunt barchas apud terram et aliqui descenderunt in terram, et sic stando, in aurora viderunt venire versus Biellam unum ex ipsis martollosiis supra equum et in certa barcha dictus Stefanus Miloradouich in qua erat dicta puella, et in certa butta erat alter martollosius cohoptus cum certa pallea, et sic unum in mari alterum in terram ceperunt sub Biela et conduxerunt eos Catharum et presentauerunt eos ad carceres¹³ petentes eos et etiam conduxerunt puellam ad eius matrem.

die dicto

Radosauus Braichouich habitator Anguscie¹⁴ constitutus coram prefato magnifico domino comite in salla superiori pallatii presentibus ser Dabre de

---

историјској карти која се односи на херцегове посједе до 1478. године, а најдетаљније описао М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 262–263.

¹² Италијански писари нису били досљедни у писању наших имена: каткад пишу у номинативу Stiercus или Stierchus, а каткад Stierco или Stiercho. Таква недосљедност у горњем случају примјећује се и за два имена донесена једно уз друго. Готово у свим текстовима који су предмет овог прилога сусрећемо име Дабре, које се никад не мијења. У случају да је писар латинизирао графију овог имена у Дабрус, у аблативу – у коме се ово име више пута јавља – оно би морало гласити Дабро, а не Дабре, како то код Буторца редовно стоји. Зато је на ову на изглед ситну и безначајну околност озбиљно указао С. Мијушковић (*Црмничани оптужени као мартолози*, 526), пошто је она навела неке истраживаче текстова у којима је заступљена да почине крупне грешке.

¹³ Овдје се радило о довођењу двојице Црмничана у которски затвор од стране поменутих Пераштана који их, наравно, нису могли казнити затвором. Они, штавише, нису били ни органи власти, већ су као приватна лица интервенисали у случају Црмничана, које су, пошто су их ухватили, довели у Котор и предали надлежним у затвор – С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози*, 530. Но, и поред тога, суђење је обављено тамо, поводом чега су и настали ови акти који осликавају судску праксу у Котору, у коме се, ради локалне аутономије, судило по домаћем градском статуту, чија је већина одредаба, вјероватно, донесена још прије успостављања млетачке власти 1420. године – Ђ. Гошић, *Судски процес против двојице мартолоза*, 120–121.

¹⁴ Ради се о локалитету Ангоште око врмачког рта у тјеснацу Вериге – С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози*, 530.

Bexantis et ser Joanne de Augustino¹⁵ interprete dixit, quod dum heri ipse Radosauus portasset certos fructus mororum uxori Stephani Milloradouich, que est eius conmater, et dum ibi staret, quidam Radiuoy Radullouich de Cerniza,¹⁶ qui ibi erat cum Obrad famulo suo, accepit eum in capittio et dixit: quis obstaret, si vellem ducere te mecum: et tunc Stephanus predictus dixit ei: dimitte eum, quia ipse est meus compater, ego non dimitterem eum abducere, donec caput meum staret super me.

die X Julii

Obrad Dobraucich de Malleseuich de Rudine¹⁷ famulus ultrascripti Radiuoy, unus ex ultrascriptis marthollosiis¹⁸ presentutus per illos de Perasto ad carceres: constitutus coram magnifico domino comite et capitaneo ultrascripto in camera torture, presente ser Dabre Bexantis iudice,¹⁹ interprete ser Joanne de Augustino: et interrogatus per ipsum dominum comitem et capitaneum:²⁰ quis conduxit eum ad istas partes et qualiter venit. Qui Obrad dixit

---

¹⁵ Титулу *ser* испред имена *Dabre de Bexantis* и *Joanne de Augustino*, P. Butorac (*Proces o martolozima*, 137, 139, 140, 142 и 143) редовно замјењује ријечју *domino*, иако је ословљавање са *dominus* у свим овим текстовима резервисано само за которског кнеза и, рјеђе, за херцега Влатка који се каткад титулише са *illustrissimus d(ucis)*.

¹⁶ Најфаталнија грешка Буторчевог читања била је замјена мјеста Церница са мјестом Сјеница, чиме је, као што смо видјели, пренио мјесто догађања из околине Гацка у удаљене крајеве, југоисточно од Пријепоља, безуспјешно се упињући да такву убикацију оправда (на стр. 136) чак уговором из 1674. године између перашке општине и неколико задара из Сјенице о извођењу грађевинских радова на каштелу Св. Крста. Бавећи се, успут, овим проблемом, С. Мијушковић је послје дуже од једне деценије „повратио ову бесрамну работу“ осумњичених мартолоца у Црмницу (између Скадарског језера и Паштровића), а И. Божић, више наслућивао, него ли тврдио, да је ријеч о гатачкој Церници, што је недавно, на основу објављене турске грађе, Ђ. Тошић и потврдио.

¹⁷ Поменутом Обраду Добравчићу од Малешевића (власи Малешевци!) из Рудина, кога су Пераштани стрпали у которски затвор, одговарао је, без сумње, Обрад, син Доброг, пописан у херцеговачком Поименичном дефтеру, заједно с братом Радојем, 1475–77. године у цемату Паскашевог сина Алексија у нахији Рудине – А. Аличић, *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine (Poimenični popis)*, Sarajevo 1985, 99. Уп. Ђ. Тошић, *Судски процес против двојице мартолоца*, 121.

¹⁸ У дијелу текста који гласи *unus ex ultrascriptis martholosiis*, П. Буторац је ријеч *ultrascriptis* транскрибовао као *Vlessis* и тиме од *гореписаних мартолоца* (*ultrascriptis martholosiis*) несмотрено направио „влахе мартолоце“ (*Vlessis martholosiis*).

¹⁹ Ради се о представнику познате которске племићке породице – С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози*, 530.

²⁰ У Котору је, послје успостављања млетачке власти, једно те исто лице, постављано од Сињорије, обједињавало у себи дужност которског кнеза и капетана. Слично се може рећи и о *Laurentio Victuri . . . honorando comite et capitaneo Cathari*, IAK:

ipsum esse famulum sallariatum cuiusdam Radiuoy Radullouich de Cerniza. Qui Radiuoy dum sciret, quod quidam Radich Mladienouich de Sterpo, districtus Cathari, alias fuisset captus per martollosios et esset conductus Cernizam et venditus cuidam subassi nomine Scander, et ipse Scander dedisset dictum Radich ad guberandum ipsi Radiuoy; Dictus Radich pluries dixit dicto Radiuoy, ut amore dei vellet venire ad eius uxorem, ut sibi daret unam ex suis filliabus, videlicet mediocrem, eo quia faceret concanbium pro ipso Radichio, et quod non dimitteret eum ire in captiuitatem Turchorum. Tandem ipse Radiuoy mottus zello pietatis accepit quamdam literam, quam dictus Radich, fecit scribere uxori sue, et una cum ipso Obrad venit ad domum cuiusdam Stephani Milloradouich subditi Illustrissimi d(ucis) Vlatici, et dum ibi esset, rogauit ipsum Stephanum, ut iret ad uxorem dicti Radici captiui: Qui Stephanus accepta litera iuit ad uxorem dicti Radici et presentauit ei literam et inmediate predicta uxor Radici venit ad ipsum Radiuoy cum duabus filliabus suis ad domum ipsius Stephani, et dum loquerentur insimul, remanserunt concordēs hoc modo: quod ipse Radiuoy acciperet mediocrem filliam dicti Radici et conduceret eam ad dictum Scander, et si ei placebit, quod acciperet eam et restituet Radichium eius virum, sin autem ipse Radiuoy reconduceret eam matri suae. Et etiam ipse Stephanus Milloradouich dixit: et ego vollo conducerē eam ad Castrum nouum et in presentia domini ducis Vlatici vollo consignare eam dicto Radiuoy.²¹ Et sic isto ante auroram dictus Stephanus dixit dicto Radiuoy: ego vollo conducerē certum furmentum mecum ad Castrum nouum et ponam eum in barcha. Et tu astrades super meum equum, et ego et Obrad famulus tuus cum ista puella ibimus in barcha, et dum astradissent in barcha et irent versus Castrum nouum, inmediate obuiauē eīs aliqui ex Perasto, et venerunt ad eius barcham et insultauerunt eos et pre timore eo quia fuit percussus cum uno lapide in flanco, intrauit in certa butissella (!) et ita fuit captus per dictos de Perasto in dicta barcha, et Radiuoy qui equitabat etiam captus fuit, et perducti fuerunt Catharum et presentati ad carceres. Videns prefactus magnificus dominus ea que dictus Obrad dixit, mandauit iterum poni in carceribus.

SN. XIV, 645, 3. VII 1436. Уп. Ђ. Тошић, *Неколико примјера покатоличавања становништва из средњовјековне Босне*, Miscellanea 27 (2006) 143.

²¹ Одвођење дјевојке *ad Castrum nouum* и њена предаја поменутом Радивоју *in presentia domini ducis Vlatici* потврђује чињеницу да је Нови био центар преостале Влаткове области и да је сам херцег боравио у њему. О Новом као средишту Влаткове државине видети: В. Атанасовеки, *Пад Херцеговине*, 151, нап. 216.

Ђуро Тошић

die X Julii

Radiuoy Radullouich de Cerniza subditus Turchorum,²² alter ex ultrascriptis martollosiis, presentatus ut ultra: Constitutus coram ultrascripto domino comite locho et presentatibus ultrascriptis et interrogatus per ipsum dominum comitem, ei scit, quare fuit conductus Catharum: Qui Radiuoy dixit, quod dum alias quidam Radich de Sterpo, districtus Cathari, fuisset captus per aliquos murlachos de Subci²³ et conductus Cernizam, fuit venditus cuidam Scander subassi, qui est in Cerniza,²⁴ et dum ipse Radich per dictum subassi datus esset ad guberandum ipsi Radiuoy, et dum haberet eum domo sua, dictus Radich, sepissime rogavit eum amore dei, ut vellet venire ad eius uxorem, ut sibi daret unam ex filliabus suis, videlicet mediocrem, et quia faceret concanbium pro ipso. Tandem ipse Radiuoy motus pietate fecit se compatrem cum dicto Radich,²⁵ et accepit certam literam, quam dictus Radich fecit scribere uxori sue, et una cum Obrad famulo suo venit ad domum cuiusdam Stephani Milloradouich, subditi ducis Vlatichi, et dum ibi esset, rogavit dictum Stephanum, ut vellet ire ad uxorem dicti Radici et ei presentare dictam literam viri sui: Qui Stephanus iuit ad uxorem dicti Radici et presentavit ei ipsam literam et immediate predicta uxor Radici venit ad ipsum Radiuoy cum duabus filliabus suis et cum dicto Stefano, et dum ibi starent, remanserunt concordēs hoc modo: quod ipse Radiuoy acciperet eius filliam mediocrem et conduceret eam ad dictum Scander, et si ei placebit, quod acciperet eam, que non est sana et devastata est in spatulis, et quod re-

---

²² Идентитет Радивоја Радуловља откривамо у личности Радивоја, сина Радуловог, пописаног 1475/77. године у Церници која је припадала Гацку (А. Аличић, *Poime-nični ropis*, 122), а потомство у личности Радослава Радивојевог Радуловића, неспорно његовог сина. (Н. Мандић Студо, *Земља звана Гацко*, Гацко 1995, 519). О томе опширније: Ђ. Тошић, *Судски процес против двојице мартолоса*, 121.

²³ Дубровчани те исте 1477. године помињу не Зупце него морлаке у Зупцима – Б. Храбак, *Зупци*, Из старије прошлости Босне и Херцеговине, Београд 2003, 184.

²⁴ Није далеко од памети да је поменути субаша Скендер, за кога Богумил Храбак тврди да је после укидања самосталности преосталог дијела Влаткове Херцеговине, падом Херцег Новог у турске руке 1482, дошао из Хумске земље и, као полицијски управни фактор, управљао овом територијом, с тим што се још и средином 1474. помиње као субаша *Мостара* (subassa de Mostar). – Б. Храбак, *Челници сточарских заједница у источној Херцеговини у XIII и XIV веку*, Из старије прошлости Босне и Херцеговине, II, 69 и М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, 263, нап. 344.

²⁵ Постизање међусобног повјерења често се завршавало управо склапањем кумства између људи. О томе свједочи и енергични наступ Стефана Милорадовића пред Радивојем Радуловићем кога је спријечио да одведе Радосава Брајковића, говорећи *да му је кум* (quia ipse est meus compater) и да неће то дозволити *док му је глава на њему* (donec caput meum staret super me) – IAK: SN. XVI, 360, 10. VI 1477.

stitueret eius virum, sin autem ipse reconducet eam sibi. Et tunc predictus Stephanus dixit: Et ego etiam vollo eam conducere ad Castrum nouum et in presentia domini ducis Vlatici vollo tibi consignare ipsam. Et sic isto mane ante diem dictus Stephanus dixit ei: ego vollo conducere certum meum bladum ad Castrum nouum per barcham. Tu astrades super meum equum, et ego et Obrad famulus tuus cum ista puella ibimus per barcham. Et cum astradisset in barcha et irent versus Castrum nouum, immediate obuiauuerunt eis aliqui ex Perasto et venerunt ad dictam barcham et aliqui per terram et ceperunt eos et conduxerunt Catharum et possiti fuerunt in cerceribus. Interrogatus, qua intentione et causa possuit manum in capittio Radosai Braichouich qui erat apud Stephanum Milloradouich, dixit, quod est verum quod per sollatium posuit manum ad eius capittio, non pro aliqua malla intentione, et dixit ei, si vellem te abducere quis abstaret, et subite dimissit eum, et aliud non fecit et si esset homo talis conditionis, non venisset Catharum quia in isto anno venit Catharum cum suis mercimoniis per tres menses. Qui magnificus dominus comes intelligens suprascripta mandauit iterum poni in carceribus.

die 14 Julii

Radiuoy suprascriptus constitutus coram prefato magnifico domino comite et capitaneo presente ser Dabre predicto in salla superiori pallatii interprete ser Johanne de Augustino, interrogatus per ipsum dominum comitem, si vult aliud dicere circha opositionem sibi motam per illos de Perasto. Qui Radiuoy dixit, quod non vult aliud dicere nisi ut supra dixit, et quod si est congruum quod pro bono opere pietatis et amore Dey ipse debet substinere mallum, ipse contentus est substinere. Et aliud non dixit nisi ut supra. Qui iterum repositus fuit in carceribus.

die XII Julii

Stana uxor Radici Mladienouich de Sterpo: constituta coram magnifico domino comite sepedicto in salla inferiori pallatii presentibus ser Dabre de Bexantis iudice, interprete ser Johanne de Augustino, et interrogata per ipsum dominum comitem si scit que causa venit ad eius presentiam, dixit quod credit eo quia Radich eius maritus a marthollosiis fuit subraptus et fuit conductus ad locum Cerniza et venditus cuidam subassi nomine Schander, et altera die venit ad eam, quidam Stephanus Milloradouich de Josiza subditus Illustrissimi ducis Vlatici, et sibi portauit certam literam et dixit ei, quod dictus Radiuoy Radullouich de Cerniza qui detentus est in carceribus, missit eum ad eam cum ipsa litera; Et sic ipsa fecit venire ad eam quemdam Radogna de Perasto, et fecit legere eam, in qua continebatur ut intra legitur. Et dum ipsa Stana eam intellexisset, accepit duas ex filliabus suis videlicet mediocrem et minorem et intrauit in

barcha dicti Stephani et cum eo iuit ad eius domum, ubi inuenit predictum Radiuoy una cum dicto Obrad famulo suo, cum quo Radiuoy habuit colloquium, in quo predictus Radiuoy dixit ei, quod ipse habebat eius virum Radichium in domo sua, et habuit eum a Schander subassi in Cerniza, et quod ipse Radich erat eius compater et quod amore dei et suo ac etiam mottus pietate, eo quia pluries rogauit eum, ut huc veniret, et sic venit, ut ipsa Stana ei daret eius mediocrem filliam, et conduceret eam dicto Scander subassi et postea conduceret Radichium eius virum sibi, et ita vir suis per dictam literam ei scripsit ut daret eius filliam mediocrem. Et sic ipsa Stana ei dedit dictam eius filliam mediocrem, et ipse Radiuoy promissit ei, quod citius poterit conducere sibi Radichium eius virum et eius compatrem, et in immediate ipsa Stana recessit ab eo cum allia puella et venit domum et dictus illich remansit. Interrogata si credit, quod dictus Radiuoy Radullouich de Cerniza cum dicto Obrad famullo suo venit pro operattione ista aut malli animi et malle intenttionis, respondit, quod credit quod non, et quod pro operatione ista venit: interrogata, si audiuit aut ab aliquo, intellexit quod dictus Radiuoy sit martollosius et homo malle vitte et conditionis, dixit, quod nunquam intellexit ipsum esse hominem simillis conditionis, et quod aliud nescit nec audiuit nec intelexit nisi ut supra dixit.

die 14 Julii

Jurassinus Mladienouich de Perasto: Constitutus coram magnifico domino comite et capitaneo ultrascripto existente in salla superiori pallatii, presentibus ser Dabre de Bexantis Judice et ser Joanne de Augustino cancellario et interprete sclauo.²⁶ Narans et exponens, quod in tempore magnifici et generosi domini Betrucii Gabriel tunc dignissimi comitis et capitanei ciuitatis Cathari:²⁷ ipse Jurassinus et allii quatuor de Perasto, inter quos fuit que-

---

²⁶ Поновно Буторчево посртање у читању ријечи *insuper Solano*, умјесто *interprete sclauo* – како стоји у оригиналу – последица је његове немоћи да правилно прочита ријеч *interprete* (аблатив од *interpres* = тумач), уз коју није стајало лично име *Solano*, већ атрибут *sclauo* (абл. од *sclauus* = словенски, односно српски, пошто је на територији Боке, како показују бројни извори, *sclauus* или *illiricus* био синоним за *seruianus*: *sclauus scilicet seruianus, scilicet illiricus*). Стога је сасвим исправно Мијушковићево мишљење (*Црмничани оптужени као мартолози*, 532) да је овакво Буторчево непознавање ствари неминовно водило прикривању сазнања о стално присутном тумачу у судским расправама, који је истовремено био и српски канцелар которске општине (*cancellarius et interpres sclauus*) – IAK: SN. XVI, 367, 2.VIII 1477.

²⁷ Помен Бетручија Габриела, ранијег которског кнеза и капетана, Буторац везује за један догађај који датира „отприлике године 1476“, с чиме се не слаже С. Мијушковић, већ предлаже да се датум помјери у 1470/71. годину. Нешто флексибилнији био је И. Божић, пошто је за *terminus post quem non* узео 1472/1473. годину – када се

dam sua attinens, fuerunt capti per martollosios et subditos Turchorum et fuerunt conducti ad lochum Cernice et ex Cerniza fuerunt postea conducti ad quemdam allium lochum, ubi venditi fuerunt, et quod pro recuperratione sua ipse vendidit omnia sua bona, ita quod ad presens ipse est pauperissimus et miserabilis, et non habet aliquid cum quo posset conducere et allere vittam suam et cum sit quod inpresentiarum duo homines ex Cerniza sint capti et detenti in carceribus, eo quia conducebant certam puellam de villa Sterpi ad partes suas, videlicet ad Cernizam: et dum ipse hodie vidisset portam carceris apertam eo quia dabatur eis aliquid ad comedendum ipse Jurassinus iuit ad carceres et vidit predictum hominem, quem perfecte cognouit esse unum ex illis qui subrapuit eum et conduxit eum Cernizam, et tenuit eum per duos aut tres dies, donec venditus fuit aliis, et tenebat eum in certa stalla contigua domuy habitationis sue, que domus erat cohopena scandullis siue de tabulis, et firmiter cognoscit eum de illis esse: et ad hoc vult subjacere pena caputis et omni allia pena, si ita non reperitur: qui magnificus dominus hoc intellecto dixit predicto Jurassino: Caue et aduerte bene, quid dicis, quia, si ita non esset prout dicis, faceres maximum peccatum, ut iste homo innocenter pateret aliquod mullum: Qui Jurassinus iterum respondidit et dixit: ego vollo subjacere pena torture et etiam capittalli, si ipse non est de illis qui subrapuit me, et conduxit me Cernizam prout dixi: Videns et intelligens prefactus magnificus dominus momes predicta mandauit venire ad eius presentiam predictum hominem de Cerniza: ut ipse Jurassinus mellius et aptius eum videret et cognosceret, qui immediate per comillitonem conductus fuit ad eius presentiam, et dum ibi esset, idem magnificus dominus comes interrogauit dictum Jurassinum, si ipse est de illis qui subrapuisset eum conduxisset Cernizam: Qui Jurassinus videns eum, immediate iterum affirmauit esse illum quem predixit, addens quod ipse habet certum porum in galta sinistra et unum paruum ictum(!) in facie in medio cilgiarum(!).²⁸ Videns et intelligens

---

херцег Влатко удаљио од султана, а не у вријеме када је био његов вјерни поданик – при чему му се није „успротивио“ ни Бетручи Габриел, будући да је остао на својој дужности до 1473, када га је замијенио Микиел Микиели – Р. Вуторас, *Proces o martolozima*, 135; С. Мијушковић, *Црмничани оптужени као мартолози*, 532–533 и И. Божић, *Предаја Скадра*, 310, нап. 4.

²⁸ Јурашин је хтио да идентификује окривљеног Радивоја Радуловића и навођењем одређених његових особених знакова, тврдећи да је имао неку брадавицу на лијевом образу и један мали оживљак на лицу између обрва (certum porum in galta sinistra et unum paruum ictum in facie in medio cilgiarum). Међутим, Вуторац је, као и много пута до сада, рђаво прочитао ријечи *galta sinistra* као *galea sua*, што би заинтересованог читаоца, лишеног могућности да то провјери у оригиналу архивског документа, могло навести на помисао да се радило о галији у власништву Пераштанина Јурашина Младеновића.

predicta idem magnificus dominus comes et capitaneus interrogavit dictum de Cerniza, si cognoscit dictum Jurasinum, qui respondit nunquam vidisse nec cognovisse eum. Qui magnificus dominus comes dixit: iste homo accusat te, quod es martollosius et quod subrapuisti eum cum aliis quattuor et conduxisti eos ad Cernizam jam sex anni, circha sex. Qui Cernizanus respondit hoc non esse verum nec unquam simmilia operasse. Videns et intelligens prefectus magnificus dominus comes predicta omnia intendens inquirere super inde et ire ad torturam ut habere possit veritatem: Mandavit ser Joanni de Augustino interpreti et mihi cancellario, ut perspiceremus coram magnifitia sua ipse Cernizanus haberet porum et ictum super faciem, prout dictus Jurasinus per anthea dixit. Quo perspecto super facie per anbos nihil repertum fuit. Videns prefectus magnificus dominus comes hoc mendattium dicti Jurassini dixit ei: hec signa quae dicebas quod iste homo haberet non reperiuntur; Qui tamen Jurassinus perseuerabat ipsum esse de illis qui subrapuerunt eum, ut predixit. Tandem predictus magnificus dominus comes videns, quantum erraretur circha omnia illa que ipse dixit, intendens ire ad torturam cum ipso pro habenda veritate dixit dicto Jurassino: ego volli sibi fuforce dare, tot scapos quot ipse dicet veritatem, et si aliquid malli ei accidet ad torturam, cum ipso innocente de hac re tu habebis peccatum maximum ad meritaes magnam punitionem: Qui Jurassinus considerans et aduertens verba predicta valde stetit supra se perspiciens ipsum Cernizanum et multum miravit et consideravit eum, finaliter dixit prefacto magnifico domino comiti in presentia predicti ser Dabre de Bexantis et ser Joannis de Augustino. Ego bene consideravi ipsum hominem. Ego nollo, quod ipse deustatus sit ad torturam, nec vollo quod anima mea pro hac re habeat aliquod peccatum. Iste homo non est de illis qui subrapuit me neque cognosco eum nec unquam ipsum vidi. Qui magnificus dominus comes videns et considerans predicta dixit dicto Jurassino: quare accusabas eum, quod ipse erat martollosus et quod subrapuit te, qui Jurassinus dixit hoc fecisse, quia allias subraptus fuit a martollosis et quod pro recuperatione sua expendidit circha ducatos quadraginta, et volebat videre, si hoc modo potuisset recuperare dictos denarios, quos expendidit, ab isto homine et hac de causa fecit et aliter non. Tunc

---

Али, ако би тај исти читалац знао да је брод типа галије представљао још увијек у ово вријеме крајњи домет у поморском наоружању, за чију би изградњу, опрему и веома велики број посаде требало имати далеко више финансијских средстава него што их је појединац, па чак и перашка општина имала, посумњао би у овакву транскрипцију оног дијела цитираног извора. Пошто је, вјероватно, све то Буторцу било познато, С. Мијушковића (*Црмничани оптужени као мартолози*, 534) изненађује да га управо то „није одвратило од тако лошег читања одговарајућег фрагмента“.

dictus dominus comes valde increpauit eum et reprehendit eum presentibus suprascriptis, et etiam predictus dominus comes fecit vocari aliquos de Perasto, et precipue istos qui conduxerunt dictos de Cerniza ad carceres, et dictus coram ipsis omnia confessus est et narauit ut superius continetur.

Die 14 Julii

Radich Mladienouich de Sterpo alias captus a Turcis constitutus coram magnifico domino comite ultrascripto presentibus ser Dabre de Bexantes interprete ser Johanne de Augustino, in salla superiori pallatii et interrogatus per ipsum dominum comitem et capitaneum, qualiter fuit captus et a quibus et quo deductus fuit respondit, quod quando gentes Illustrissimi ducis Vlaticci ibant Rixanum,²⁹ in sequenti die, dum transiret quidam vajvoda nomine Bujach, qui erat capitaneus societatis Subci,³⁰ qui sequebatur dictas gentes predicti Illustrissimi ducis Vlaticci, et dum ipse Radich esset ad certam custodiam, quidam Radasinus cognomen cuius ignorat³¹ et alter eius socius, quos ambos bene cognoscerat, si eos videret, et predictus Radasinus dixit dicto Bujach capitaneo siue vajuoda: volumus hunc hominem capere. Qui Bujach vajvoda dixit: capite: et sic ipsi anbo irruerunt contra ipsum et ceperunt eum, et presentauerunt eum cuidam Turcho, qui immediate conduxit eum Cernizam et presentauit eum cuidam Scander Subassi qui ibi comoratur. Qui Scander subassa consignauit eum cuidam Cernizano, penes quem stetit per duos dies, et dum dictus Scander subassa sentiret et intelligeret, quod quidam Sclauus illuch veniebat, valde dubitauit et ipse Radich a dicto Sclauo

---

²⁹ Можда је и био у праву покојни И. Божић када је наслућивао да би овај прогон Влаткове војске до Рисна од стране зубачког капетана Бојака могао да стоји у вези са херцеговим покушајем повратка земаља одузетих од стране Турака – И. Божић, *Млечани према наследницима херцеза Стевана*, Зборник Филозофског факултета, VI–2 (1962) 125.

³⁰ Поменути војвода Бујак (код Буторца погрешно прочитано име Бузак), који је био *капетан збора Зубаца* (capitaneus societatis Subci), не би могао бити нико други до онај Бојак, син Ђурађев, кога је пописивач херцеговачког Поименичног пописа, на стр. 122, забиљежио на челу џемата нахије Зупци, састављеног од 108 домаћинстава, међу којима је уписан и Бојаков брат Радосав. Тешко је објаснити његову окићеност титулама (војвода и капетан), ако можда титулу војводе није носио испред имена у својству старјешине поменутог катуна, а титулом капетана (иза имена) се дичио као војнички заповједник *зубачког збора* (societatis Subci), који је повремено изводио, према потреби, дефанзивне или офанзивне војне подухвате на челу свога џемата. О свему томе опширније видјети – Ђ. Тошић, *Судски поступак против двојице мартолоца*, 126–127.

³¹ Ни поменути Радашин није, изгледа, умакао испред истине, пошто га је турски пописивач у Херцеговачком попису уписао у Бојаковом џемату, заједно са братом Новисавом, под именом Радашин, син Миловца – А. Аличић, *Поименични попис*, 123.

acciperetur, et tunc dedit eum predicto Radiuoy, ut teneret eum caute et cel-
latte et dum sic staret, ipse Radich fecit se conpatrem cum dicto Radiuoy, a
quo valde bene tractabatur, et dum pluries rogasset eum, ut amore dei prou-
deret, ne iret in perditione et in captiuitate manibus Turchorum, et dum sic
loquerentur ad inuicem, ipse Radich dixit ei: Ego habeo aliquas fillias, ego
vollo dare unam pro me, si Scander subassa erit contentus. Et sic ipse Ra-
dich fecit scribere unam literam Stane uxori sue, ut daret pro eo eius medi-
ocrem filliam, quam literam consignauit dicto Radiuoy, qui se obtulit venire
ad eius uxorem, ob nimiam pietatem et amorem, quem erga ipsum Radicum
ipse Radiuoy habebat, et ita recessit, et in illa nocte, ipse Radich deo medi-
ante aufugit. Qui Radich tantum se laudat de ipso Radiuoy et de eius socie-
tate quantum dicere posset: Adens et dicens ut retulit ser Dabre de Bisantis
iudex; quod Dabisiuus faber de Perasto instantissime rogauit eum, ut nullo
modo diceret, quod dictus Radiuoy dettentus in carceribus eum bene tractas-
set sed malle, et quod est homo martollosius et malle conditionis, et quod
hoc nolluit nec potuit facere.

1477 die secundo Augusti

Magnificus dominus comes et capitaneus ultrascriptus considerans et adu-
ertens quod predicti, videlicet Radiuoy Radullouich et Obrad eius famulus de
Cerniza sunt in carceribus dettenti ad instantiam aliquorum de Perasto, qui
eos presentauerunt ad carceres, et dum coram eo esset Dabisiuus faber de Pe-
rasto unus ex dictis presentatibus mandauit ser Joanni de Augustino cancella-
rio et interprete sclauo,³² quod predicto Dabisiuo mandaret nomine suo et ali-
orum suorum sociorum in dicta causa interuenientum, quod hinc ad dies octo
proxime futuros debeant probasse contra dictos de Cerniza quod sint homines
martollosii et malle vitte et pessime conditionis aut accionis, id quod probare
intendunt; alioquin procedetur ad id quod iustitia suadebit.

die XI Augusti

Constituti coram prefacto magnifico domino comite et capitaneo Step-
hanus gener Radmani Sillop et Dabisiuus faber et alii multi de Perasto in salla
superiori pallatii presentibus ser Dabre de Bexantis et ser Tripcho de Geor-
gio Rattcouatto, et interrogati per ipsum dominum comitem, si habent aliqu-
id ad probandum seu ad producendum pro fauore juriorum (!) suorum contra

---

³² Которски кнез је наложио *cancellario et interprete sclauo* ser Ivanu de Augustino да, у улози његовог заступника, нареди поменути Пераштанима да у року осам дана докажу да су ови људи из Цернице мартолови и криминалци, или ће, у противном, наступити оно што налаже и захтијева Божија правда. Овај кнежев заступник био је, без сумње, *Johannes quondam ser Jacobi de Augustinus, cancellarius et interpres lingue sclauae*. – L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200–1500*, Podgorica 2006, 38, nap. 16.

dictos de Cerniza in carceribus dettentos ad eius instantiam non obstante quod terminus eis statutus ellapsus sit, quod sint martollosii aut homines malle vitte et conditionis. Responderunt unanimiter, quod non habent aliquid aliud ad producendum nec ad probandum nisi ut anthea dixerunt ac producerunt, quod ipse Radiuoy conducebat dictam puellam ad eius partes scilicet Cernizam. Interrogati etiam per ipsum dominum comitem si sciunt, qualiter ipsi conducebant dictam puellam ad suas partes, dixerunt, quod mater sua dedit eis pro recuperatione Radici patris sui: et hoc intellexerunt, postquam acceperunt dictam puellam a manibus eorum.

die 23 Augusti

Magnificus et generosus dominus comes et capitaneus ultrascriptus sedens sub logia marine,³³ astantibus iudicibus et aliis quam pluribus, viso et diligenter examinatto processu predictorum Radiuoy Radullouich de Cerniza et Obrad eius famuli, et attento quod jus non reperitur ipsos esse culpabiles nec in aliquo dolo et attento quod non esset iustum neque condecens quod aliqua persona de bono opere lapidaretur attento eorum innocentiam ipsos Radiuoy et Obrad pro nunc relaxavit et licentiauit ex carceribus presentibus suprascriptis.

*Превод**

дана 10. јула 1477.

Пред господином кнезом и уваженим капетаном појавили су се Стјепко, зет Радмана Шилопа из Пераста и ковач Дабижив и многи други из Пераста да изложе и исприповиједају оно што су сазнали од извјесног Радича Брајковића и Ђурађа Гојковића, Радичевог сина: да су у кућу извјесног Стефана Милорадовића из Јошице, из дистрикта славног господина Влатка, дошла двојица мартолоса и људи рђавог понашања, који су негдје заробили Радича Младеновића из Стрпа, из которског дистрикта. Ти мартолоси су лично дошли ради сљедећег договора са Станом, женом поменутог заробљеног Радича: да Стана да њима једну своју кћерку, а да они њој врате Радича, њеног мужа. И тако је поменута Стана дала своју средњу кћи Стефану Милорадовићу да је

---

³³ О судском поступку вођеном обично *на тргу св. Трипуна* (in platea S. Triphonis) или, пак, као у овом случају, *под ложом на марици* (sub logia marine) видети: И. Синдик, *Комунално уређење града Котора од друге половине XII до почетка XV столећа*, Београд 1950, 109–125 и Ђ. Тошић, *Судски процес против двојице мартолоса*, 128.

* Захваљујемо колегиници Драгани Кунчер, асистенткињи Историјског института, на помоћи пруженој приликом превођења латинског текста.

Ђуро Тошић

преда поменутиим мартолозима и тако ју је Стефан одвео горепоменутиим. Када су Стјепко и Дабижив и други Пераштани ово сазнали, одлучили су да оду до куће поменутог Стефана Милорадовића, да откупе поменуту дјевојку да не падне у ропство. Одмах су се укрцали на двије барке и кренули ка Бијелој и прије него што су пристали у Бијелу поразговараше и рекоше: „Нећемо добро учинити ако оне ухватимо на туђој територији“ и договорише се да не иду, па су тако прије зоре код обале сакрили лађе, а неки су сишли на копно. Тако усидрени прије зоре видјели су да у Бијелу долази на коњу један од оних мартолоса, а у барци се налазио Стефан Милорадовић и дјевојка, као и други мартолос у некој бачви покривен неком сламом. Тако су их, једног на мору, другог на копну, ухватили, одвели у Котор и утамничили, а дјевојку вратили мајци.

Истог дана

Радосав Брајковић, становник Ангоште, нашавши се у горњој дворани палате пред горепоменутиим велможним господином кнезом у присуству *ser Dabre de Vexantis* и *ser Joanne de Augustino*, преводиоца, рекао је да је јуче он, Радосав носио неко воће жени Стефана Милорадовића, која је његова крштена кума, и да га је ту извјесни Радивој Радуловић из Цернице, заједно са својим слугом Обрадом, ухватио за главу и рекао: „Ко би ме спријечио, ако би ми се прохтјело да те одведем са собом?“. И тада је горепоменути Стефан овоме рекао: „Пусти га, он ми је кум, и нећу допустити да га одведеш, док ми глава стоји на мени.“

дана 10. јула

Обрад Добравчић од Малешевића из Рудина, слуга горепоменутог Радивоја, један од горепоменутиих мартолоса, је од стране оних из Пераста који су га бацили у затвор доведен пред горепоменутог господина велмножног кнеза и капетана у собу за мучење, у присуству судије *ser Dabre de Vexantis* и тумача *ser Johanne de Augustina*. Када га је кнез и капетан упитао ко га је довео у ове крајеве и зашто је дошао, Обрад је рекао да је плаћени слуга извјесног Радивоја Радуловића из Цернице. Тај Радивој је сазнао да су извјесног Радича Младеновића из Стрпа, из которског дистрикта, негдје заробили мартолоси и да је одведен у Церницу и продат неком субаши по имену Скендер, који је дао Радивоју поменутог Радича на чување. Поменути Радич више пута је рекао реченом Радивоју да оде, у име божије љубави, његовој жени да му она да једну његову кћер, односно средњу кћи, да је да у замјену за Радича, и да не дозволи да он падне у турско ропство. Напосљетку је дотични Радивој, вођен побожношћу, узео извјесно писмо које је Радич дао да се

напише његовој жени и заједно са дотичним Обрадом отишао до куће извјесног Стефана Милорадовића, поданика славног херцега Влатка. И док је тамо боравио, замолио је дотичног Стефана да оде до жене поменутог заробљеног Радича. Стефан је примио писмо и отишао до жене поменутог Радича и показао јој писмо и одмах је горепоменуто Радичева жена са двије своје кћерке дошла до Радивоја у Стефанову кућу. Поразговарали су и договорили се слједеће: да Радивој узме средњу кћерку поменутог Радича и да је одведе реченом Скендеру, и ако му се она допадне, да њу узме а да овој врати мужа Радича, а ако му се не допадне, да је Радивој врати мајци. И још је Стефан Милорадовић рекао: „Ја ћу је одвести до Новог и у присуству господина Влатка предаћу је поменутом Радивоју. Ја желим да одвезем неко жито до Новог и укрцаћу га на лађу. Ти узјаши мога коња, а твој слуга Обрад и ја са девојком укрцаћемо се на барку.“ Он је оседлао коња, а ови су се у барци отиснули ка Новом. Но, ту су се изненада испријечили неки Пераштани. Дошли су до њихове барке и напали их. А он је престрашен, пошто су га каменом погодили у бок, ушао у неку бачвицу. Тако су га ти Пераштани ухватили у поменутој барци. И Радивој, који је био на коњу, такође је ухваћен, па су заједно одведени у Котор и бачени у затвор. Пошто је горепоменути велможни господин чуо ово што је поменути Обрад рекао, наредио је да га поново врате у затвор.

дана 10. јула

Радивој Радуловић из Цернице, турски поданик, један од горепоменутих мартолоса, ухваћен као што је горепоменуто, нашао се пред горепоменутиим кнезом на горепоменутом мјесту и у присуству горепоменутих. Када га је господин кнез упитао да ли зна зашто је доведен у Котор, овај Радивој је рекао да су негдје извјесног Радича из Стрпа, из которског дистрикта, ухватили неки морлаци из Зубаца и довели га у Церницу и да је био продат неком субаши Скендеру, који је становао у Церници, и да је тај субаша Радича предао Радивоју на чување, и док га је држао у својој кући, поменути Радич га је преклињао да тако му Бога оде до његове жене, која ће му дати једну своју кћер, односно средњу, да је да у замјену за њега. Најзад се Радивој сажалио и окумио са поменутиим Радичем, узевши извјесно писмо које је Радич дао да се напише његовој жени. Заједно са својим слугом Обрадом отишао је у кућу неког Стефана Милорадовића, поданика херцега Влатка, и док је тамо био, упитао је поменутог Стефана, да ли би хтио да оде код жене поменутог Радича и да јој преда поменуто мужевљево писмо. А дотични Стефан је отишао код жене поменутог Радича и дао јој писмо и одмах

је горепоменути Радичева жена дошла код Радивоја са своје двије кћери и са поменути Стефаном и на том мјесту договорили су се сљедеће: да сам Радивој узме њену средњу кћерку и да је одведе поменутом Скендеру и он, ако му се она свиди, да њу узме, јер она није здрава и слаба је у плећима, а да јој он врати мужа. И тако је горепоменути Стефан рекао: „Ја ћу је одвести до Новог и тамо је предати у присуству господина херцега Влатка.“ И тако је њему (Радивоју) ујутру прије сванућа поменути Стефан рекао: „Ја ћу до Новог моје жито превести барком. Ти ћеш уззахати мог коња, а твој слуга Обрад, дјевојка и ја пловићемо барком.“ И када су се укрцали на барку и кренули ка Новом, изненада су се испријечили неки Пераштани који су дошли до поменуте барке, а неки су дошли копном и заробили их, одвели у Котор и бацили у затвор. Упитан с којом намјером и разлогом је подигао руку на главу Радосава Брајковића који се налазио код Стефана Милорадовића, рекао је да је руку у ствари ставио на његову главу да би га утјешио, а не из неке зле намјере и рекао му је, да хоћу да те одведем ко би ме спријечио и изненада га је пустио. И да више ништа није учинио и да је он криминалац не би дошао у Котор, јер те године дошао је у Котор са својом робом на три мјесеца. А уважени господин кнез, пошто је ово чуо што је горе написано, наредио је да га врате у затвор.

дана 14. јула

Горепоменути Радивој нашао се пред горепоменути велможним господином кнезом и капетаном у горњој сали палате у присуству горепоменутог *ser Dabre* и тумача *ser Johanne de Augustino*. Упитан од стране господина кнеза да ли има још нешто да каже о нападу дотичних Пераштана, Радивој је рекао да не жели ништа више да каже од онога што је горе рекао, и ако је праведно да он због милосрдног дјела учињеног Бога ради мора да трпи невољу, он ће је радо трпјети. И ништа више од онога горе није рекао. И поново је одведен у затвор.

дана 12. јула

Стана, жена Радича Младеновића из Стрпа, наша се пред велможним господином горепоменути кнезом у доњој сали палате у присуству *ser Dabre de Vexantis* и тумача *ser Johanne de Augustino*. Када ју је господин кнез упитао да ли зна због чега је дошла пред њега, рекла је да вјерује да је ту дошла јер су њеног мужа Радича ухватили мартолови и одвели у Церницу гдје је продат неком субаши по имену Скендер. И другог дана је дошао код ње извјесни Стефан Милорадовић из Јошице, поданик уваженог херцега Влатка, и донио јој неко писмо и рекао јој да га је поменути Радивој Радуловић из Цернице, који јој мужа држи у

затвору, послао код ње са писмом. И тако је позвала код себе неког Радоњу из Пераста, и рекла му да јој прочита писмо, а у њему је стајало као што је речено. И када га је сама Стана чула, повела је своје двије кћери, односно средњу и млађу, и укрцала се на барку поменутог Стефана и са њим је отишла до његове куће гдје је затекла поменутог Радивоја са слугом Обрадом, са којим је Радивој разговарао и ту је рекао да он у својој кући држи њеног мужа Радича кога је добио од субаше Скендера у Церници, и да је Радич постао његов кум и да га је обузело сажалење, јер га је овај много пута заклињао Богом и молио да дође овамо, те је тако дошао да му дотична Стана да своју средњу кћер да је одведе поменутом субаши Скендеру и да јој послуже доведе мужа Радича. И тако је њен муж написао поменуто писмо и рекао јој да да средњу кћер. Стога је дотична Стана њему дала поменуто средњу кћер и Радивој јој је обећао да ће јој што прије довести Радича њеног мужа, а његовог кума, а потом је Стана отишла са другом кћерком и вратила се кући, а горепоменути је ту остао. Упитана да ли вјерује да је Радивој Радуловић из Цернице са поменути слугом Обрадом дошао с лошим намјерама, одговорила је да тако не мисли и рекла је да је дошао због задатка који му је намијењен. Упитана да ли је чула од неког или сазнала да је поменути Радивој мартолош и човјек рђавог живота и понашања, рекла је да никада није чула да је тај човјек криминалац и да ништа друго није чула нити сазнала осим онога што је горе рекла.

дана 14. јула

Јурашин Младеновић из Пераста се нашао пред велможним господином кнезом и капетаном у горњој сали палате и у присуству судије *ser Dabre de Bexantis* и *ser Joanne de Augustino*, канцелара и преводиоца за словенски језик. Изложио је и испривовиједао да су у вријеме велможног и уваженог господна Бетручија Габријела, бившег уваженог кнеза и капетана града Котора, он, Јурашин и још четворо Пераштана, међу којима је била нека његова рођака, били ухваћени од стране мартолоша и турских поданика и да су били одведени у Церницу, а потом из Цернице одведени на неко друго мјесто, гдје су продати, те да је он, како би се откупио, продао цијело своје имање, тако да је сада у највећој биједи и сиромаштву и да нема од чега да живи. И ово двоје Церничана бијеху заробљени и бачени у затвор, наиме са собом су у свој крај, односно у Церницу, водили неку дјевојку из села Стрпа. И пошто је видио тог дана да су врата затвора отворена, јер им се давало да нешто поједу, Јурашин је отишао до тамнице и видио је горепоменутог човјека, кога је поуздано препознао као једног од оних који су га отели и довели

у Церницу и држао га два или три дана, док није био продат другом, у некој штали уз своју кућу, а та кућа је била покривена шиндром или даскама, и чврсто је увјерен да је он један од тих. И да би дао да га осуде на смрт или на било какву другу казну, ако то није тачно. Чувши ово велможни господин рече горепоменутом Јурашину: „Пази добро шта говориш, јер ако није било тако како говориш, починићеш највећи гријех, да се невином човјеку, овом овдје, нанесе зло.“ А Јурашин је одговорио да то зна и рекао: „Нека будем подвргнут мучењу, па и смртној казни, ако он није један од оних који су ме отели и довели до Цернице као што сам рекао.“ Чувши ово велможни господин кнез наредио је да до њега дође горепоменути човјек из Цернице, а да га Јурашин ближе и боље погледа и осмотри. Стражари су га одмах довели пред њега и велможни господин кнез је упитао дотичног Јурашина да ли је то тај који га је отео и одвео у Церницу. А Јурашин је, чим га је угледао, поново изјавио и по други пут потврдио оно што је прије рекао, додајући да он има једну брадавицу на лијевом образу и мали ожиљак на лицу између обрва. Чувши ово велможни кнез и капетан упитао је дотичног из Цернице да ли познаје дотичног Јурашина, а он је одговорио да га никада није видео, нити да га познаје. А тада велможни господин кнез рече: „Овај човјек те оптужује да си мартолош и да си га отео заједно са још четворо људи и да си их одвео у Церницу, има томе отприлике шест година.“ А Церничанин одговори да то „није тачно и да никада тако нешто није урадио.“ Чувши ово поменути велможни господин кнез ријешо је да то детаљније испита и да бацивши га на муке дође до истине. Заповједио је горепоменутом *ser Joanni de Augustino* преводиоцу и мени канцелару да у присуству Његове висости прегледамо да ли дотични Церничанин има брадавицу и ожиљак на лицу, као што је раније рекао Јурашин. Када су га обојица прегледали изнад чела ништа нису примијетили. Видјевши да је Јурашин слагао, поменути велможни кнез рече: „Не виде се биљези, за које си рекао да их овај човјек има.“ Али поменути Јурашин је остао при томе да је то један од оних који су га отели, као што је прије рекао. Најзад господин кнез видјевши да овај све нетачно говори, а пошто је хтио да прибјегне мучењу и тако сазна истину, рече поменутом Јурашину: „Ја хоћу њега да бацим на муке и да му дам толико батина да каже истину, и ако се нешто лоше њему догоди за вријеме мучења, а он испадне невин у овој ствари, починићеш велики гријех и заслужићеш тешку казну.“ А Јурашин, размисливши и промијенивши пређашњи исказ, стаде да посматра оног Церничанина и јако се чудило и загледео га па рече у присуству велможног кнеза и

горепоменутог ser Dabre de Vexantis и ser Joannis de Augustino: „Ја сам мислио да је он онај човек. Не желим да буде стављен на муке, нити ја хоћу да носим на души гријех. Тај човјек није један од оних који су ме отели, нити га знам, нити сам га икада видио.“ А велможни господин кнез чувши ово рече горепоменутом Јурашину: „Зашто си га оптужио да је он мартолош и да те је отео?“ А Јурашин рече да је то учинио јер су га једном мартолоши отели и да је за своју слободу морао да плати отприлике четрдесет дуката и хтио је да покуша да поврати од тог човјека те дукате које је дао, и да је због тога ово учинио и ни због чега другог. Тада га је поменути кнез веома изгрдио и укорио у присуству горепоменутих, па је горепоменути господин кнез још наредио да се позову неки Пераштани и то нарочито они који су довели поменуте Церничане у затвор и поменути (Јурашин) је пред њима признао и испричао све као што је горе речено.

дана 14. јула

Радич Младеновић из Стрпа, кога су Турци други пут заробили, нашао се у горњој дворани палате пред велможним господином кнезом и у присуству уважене господе ser Dabre de Vexantis и преводиоца ser Johanne de Augustino и када га је господин кнез и капетан упитао како је био заробљен и ко га је одвео, одговорио је да су неки људи уваженог херцега Влатка ишли у Рисан, и да је пролазио неки војвода по имену Бујак, који је био капетан зубачког збора и који је слиједио поменуте људе горепоменутог херцега Влатка, и док је сам Радич био на стражи, видио га је неки Радашин (не зна му презиме) заједно са једним својим другом, а обојицу би лако препознао кад би их видио, и горепоменути Радашин је рекао свом капетану и војводи поменутом Бујаку: „Ми бисмо да заробимо овог човјека.“ А војвода Бујак је рекао: „Заробите га.“ И обојица га салетјеше, ухватише и предаше га неком Турчину, који га је одмах одвео у Церницу и предао неком тамошњем субаши Скендеру који ту борави. А субаша Скендер додијелио га је неком Церничанину код кога је овај остао два дана. И пошто је поменути субаша Скендер сазнао да долази неки Словен, веома се уплашио да тај Словен не узме Радича и одмах га је дао горепоменутом Радивоју да га пажљиво чува и крије. И ту се Радич окумио са поменутиим Радивојем, који је веома добро поступао са њим, и више га је пута молио да, тако му Бога, уреди да не пропадне и не падне у ропство Турцима. Радич му је тако у једном тренутку рекао: „Имам кћерке, хоћу једну да дам у замјену за себе, ако би се то допало субаши.“ И тако је Радич дао да се напише писмо његовој жени Стани, да у замјену за њега да средњу кћер, а то писмо је

Ђуро Тошић

дао поменутом Радивоју, који се из велике самилости и љубави коју је осјећао према Радичу понудио да оде код његове жене, и тако је отишао, а те ноћи је и Радич, уз Божију помоћ, и сам побјегао. А Радич само хвали Радивоја. Додао је још уваженом господину судији *ser Dabre de Vexantis* да га је ковач Дабижив из Пераста непрестано убјеђивао да никако не каже да је поменути Радивој према њему добро поступао, него напротив лоше и да каже да је он мартолош и криминалац, а он то нити жели, нити може да учини.

1477, дана 2. августа

Велможни господин кнез и уважени долепотписани капетан, пошто је сазнао да су горепоменути Радивој Радуловић и његов слуга Обрад из Цернице задржани у затвору на инсистирање неколико Пераштана, који су их и стрпали у затвор и док је пред њим био Дабижив, ковач из Пераста, један од поменутих присутних, заповиједио је канцелару и преводиоцу за словенски *ser Joanni de Augustino* да горепоменутом Дабиживу нареди да у своје име и у име осталих својих другова учествује у поменутој парници, тако што ће у року од осам дана да докажу оптужницу против ових Церничанина, тј. да су ови поменути људи из Цернице мартолоши и криминалци, злих намјера и поступака, оно што и хоће да докажу. Иначе ће бити онако како правда налаже.

дана 11. августа

Стефан, зет Радмана Шилопа, ковач Дабижив и многи други Пераштани нашавши се пред горепоменутих велможних господином кнезом и капетаном у горњој дворани палате и у присуству господина *ser Dabre de Vexantis* и *ser Трипка Ђорђа Ратковата*, упитани су од стране господина кнеза, на његово инсистирање и без обзира што је истекао рок, да ли имају неки доказ у прилог оптужбе да су поменути притворени Церничани мартолоши и криминалци. Сложно су одговорили да ништа немају чиме би могли оптужбу да подупру и докажу. Могу само да кажу оно што су раније рекли и изнијели, а то је да је Радивој водио поменуту дјевојку у свој крај, односно у Церницу. Упитани од стране самог господина кнеза да ли знају зашто су они водили речену дјевојку у свој крај, рекли су да је то због тога што ју је њена мајка дала за откуп Радича, њеног оца. И то су сазнали када су из њихових руку узели девојку.

дана 23. августа

Велможни и славни господин кнез и капетан, сједећи под ложом на марини у присуству судија и многих других, детаљно испитавши и размотривши случај Радивоја Радуловића из Цернице и његовог слуге Об-

Процес о херцеговачким мартолозима у Котору

рада и имајући у виду да није пронашао да су криви ни за какву превару и да није правично ни пристојно да се нека особа из чиста мира вријеђа, те имајући у виду њихову невиност, ослободио је и из затвора пустио Радивоја и Обрада у присуству горепоменутих.

РЕГИСТАР

- Алексије – 176
Ангошт – 175, 186
Андреас (Остоја, отац Марина и Марка), фратар – 143, 145, 146
Анђелић Павао – 84, 160
Анчић Младен – 92, 94
Апостоли – 14, 79, 80, 128
Арханђел Михаило, Аранђеловдан – 78, 80
Арнаутовићи – 22
Архив грофова Баћањи у Керменду – 11
Архив САНУ – 9, 40, 55, 112, 148, 159, 166
Архив Хрватинића – 11
Астареа – 115
- Бабоњићи – 13, 15, 22, 96
Балшићи, господари Зете – 109
бан – 11, 12, 13, 14, 16, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 49, 56, 70, 95, 95
Банов двор (Curia bani), фрањевачки манастир – 35
Бањица – 11, 13, 15, 18, 22
Бањица, река – 22
Бапишићи, видети Бабољићи
Батало Шантић, тепчија – 114, 116, 119, 123, 128, 131
баштина – 11, 15, 16, 17, 18, 22, 37, 83, 105, 106, 117, 123, 127, 130, 138
Бељак Санковић, жупан – 75, 79, 81, 83, 85,
Београд – 77
Бетручи Габријел, которски кнез – 180, 181, 189
Бечки архив, Беч – 39, 44, 77, 87, 149
Бијела – 186
Билећа – 105
- бискуп – 58, 71
Бискуп, село код Коњица – 83, 84, 86
Бихаћ – 94, 96
Бјелопавлићка равница – 73
Благовести – 102
Блиски исток – 50
Бобовац – 35, 37, 38, 40, 52, 67, 74
Богих, босански властеличић – 53, 54, 56, 71
Божих Иван – 173, 176, 180, 183
Бојак, зубачки капетан – 183
Бока Которска – 172, 174, 180
болање сребра – 151
Борач – 105, 109
Борић, босански бан – 49
Босанска црква – 17
Босна – 9, 12, 13, 16, 18, 19, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 58, 59, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 81, 82, 83, 84, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 103, 104, 105, 106, 114, 115, 118, 119, 123, 127, 128, 130, 131, 132, 149, 150, 151, 153, 154, 157, 161, 167, 168, 170
Босна, река – 22
Бошњани – 13, 17
Брајан, дијак – 41
Бранденбург – 95
Бранивојевићи, хумска властела – 15
Бранош Чепрнић – 14, 20
Бранош, дијак – 147, 149, 154, 159, 161, 167, 170
братија – 13, 14, 18
Братуљ Прибиловић – 162
браћа – 24, 40, 49, 73, 78, 102
Брод – 31, 47
Брсечево, село – 127, 133
Брсково – 26

- Будош, жупан – 14, 20
 Бујак (Бојак), војвода – 183, 191
 Буковица, река – 52
 Буторац Павао – 172, 173, 174, 175, 176, 180, 181, 182, 183
 Бућа, которска породица – 48
- вазал – 17
 Вареш, град – 52
 Варошиште – 109
 Васић Милан – 174
 Васкрс, Велики дан – 37, 118
 Ватикански архив – 9
 Вего Марко – 80, 84, 139
 велики гост – 15
 Велико веће – 120
 Велико веће, у Дубровнику – 50
 Венеција – 33, 50, 61, 82, 85, 95, 118, 169
 вера – 17, 46, 47, 51, 75, 80, 81, 154
 вера господска – 11, 16, 17, 25
 Вериге, теснац – 175
 верна служба – 17, 97
 веровно писмо – 37, 38, 46, 51, 54, 56, 57
 vestigal, видети доходак
 Веће умољених, у Дубровнику – 120, 129, 130, 131, 141, 151, 153
 већници, у Дубровнику – 24
 Вечерић, жупа – 138
 Видина – 150
 Византија – 28, 51, 153
 визир – 46
 виноград, вино – 28, 29, 30, 70, 73
 Високи – 22, 33, 150
 Височани, село – 127, 133
 Витан Тихорадић – 14, 21
 Виталина – 79, 80, 85
 Вишеград – 106
 Вишеград, у Угарској – 52
 владалац – 18
 Владислав – 140
- Владислав Дабишић, син кнеза Дабише – 19
 Владислав, брат бана Стјепана II – 13, 15
 Владоје, логотет – 45, 55, 64, 68, 129
 властела – 19, 24, 40, 46, 49, 56, 65, 69, 72, 75, 78, 79, 81, 92, 102, 114, 123, 127, 128, 137, 147, 149, 155, 159, 161, 164
 властелинство – 18
 властеличић – 53, 54, 56, 65, 71, 72
 Влатко Вуковић, војвода – 81, 83, 85, 110
 Влатко Марош, дијак – 108
 Влатко Твртковић, војвода – 128, 132
 Влатко, син кнеза Вукослава – 22
 Влатко, херцег – 174, 176, 177, 178, 181, 183, 185, 187, 188, 191
 Влахота Хранковић – 137, 141, 142, 143, 145, 146
 Vlascus Slauchi – 34
 вода Св. Ђорђа – 30
 Воисав Воеводић, кнез – 128, 132
 војвода – 76, 87, 93, 94, 95, 96, 123, 128, 130, 139, 140
 Војислав Војиновић, велики кнез – 83
 Војко, војвода – 14, 20
 Wolk vojvoda, видети Вук Штитковић
 Врбања, жупа – 11, 13, 15, 18, 22
 Врбас, река – 22, 158
 Врбашка жупа – 94
 Врм – 105
 Врсиње – 109
 Врхбосна – 105
 Вук Бранковић – 85
 Вук Вукчић – 96
 Вук Милатовић – 139
 Вук Тепчић – 139
 Вук Штитковић, војвода босански – 14, 21
 Вук, кнез, брат Твртка I Котроманића – 84

- Вук, син кнеза Вукослава – 22
Вукашин Златоносовић, кнез – 128, 132
Вукашин Милатовић, војвода – 114, 116, 128, 132, 139, 140, 141, 142, 144, 145
Вукашин, краљ – 152
Вукман Југовић, кнез – 140
Вукосав Кобилчачић – 99, 102, 105
Вукосав Милатовић – 139, 140, 141, 142, 144, 145
Вукосав Познановић – 99, 102, 108
Вукослав Тепчић, син тепчије Радо-слава – 19
Вукослав Хрватинић, кнез – 11, 13, 15, 16, 18, 22
Вукша Гаочић – 99, 102, 106
- Габела, видети Дријева
галија – 31, 181, 182
Гаочићи, село – 106
Гацко – 172, 173, 176, 178
Главатичево – 86
глагољица – 9, 115
Гласник Земаљског музеја у Сараје-ву – 60
Гоисав Воисиловић – 20
Гоисава, жена Радича Санковића – 75, 78, 84
Гојак Драгосалић, кнез – 132
Гојак Драгошевић, посланик – 53, 65, 71
Гојић Гаочић – 99, 102, 106
господин, dominus – 17, 24, 29, 40, 48, 49, 73, 97, 114, 128, 154, 164
господство ми – 50
готица – 88, 172
готички полукурзив – 61
Градац, Градец – 23, 25, 26, 28, 139
Градинићи – 139
Градиште – 34
Грац – 34
- грб Јабланића – 100
Гргур – 137, 139
Гргур Стјепанић – 14, 18, 21
Громача, село – 127, 133
грош – 157
Грубанац Хлапчић – 85
Груж – 109
грчки језик – 9
гусари – 31
- Дабар, жупа, 84
Дабижив, ковач – 185, 186, 192
Дабиша Бeroјевић, кнез – 13, 19
Дабиша, краљ Босне – 41, 48, 71, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 129, 169, 170
Далмација – 27, 90, 92, 95, 96, 168
дамаст – 50
Даниловград – 73
даса, видети доходак
двор – 17, 19, 21, 27, 29, 34, 35, 41, 42, 47, 62, 69, 70, 71, 72, 103, 114, 119
Двориште, трг – 23, 25, 26, 28, 34, 55
дедина – 13
деспотство ми – 50
descensus, видети доходак
Diversa Cancellariae, 44
Дивош Тихорадић – 20, 21
Дивошево јеванђеље – 21
дијак – 76, 79, 83, 85, 99, 102, 108, 109, 114, 120, 128, 129, 132, 147, 149, 154, 157, 159, 161, 164, 167, 170
динар – 50, 72, 73, 155, 157
Динић Михаило – 137, 152
дипломатика – 9
Дмитровдан – 57, 65, 73
Доберко, посланик – 153
Добре – 175, 176
Dobre de Vexantis – 186, 188, 189, 191, 192,
Добрило – 140
Добро Бинчулић, дубровачки власте-лин – 141

- Доње Бротњо – 138, 139
Доњи Краји – 12, 13, 14, 15, 16, 90, 93, 94, 95, 96, 114, 168, 170
доходак – 13, 18, 40, 42, 47, 49, 54, 56, 57, 58, 59, 65, 67, 68, 69, 72, 114, 118, 149, 152, 153, 156, 163
Драгош Зориновић, кнез – 14, 20
Драгутин, српски краљ – 49
Дражен Богопенец – 83
Драчевица – 109
Државни архив у Дубровнику, Дубровачки архив – 9, 38, 44, 45, 60, 63, 65, 68, 76, 103, 112, 140, 141, 147, 159, 165
Државни сабор – 17
Дријева, трг – 23, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 141, 145
Дрина – 26
Друштво српске словесности – 55
Дубрава, жупа – 138
Дубраве – 137, 138
Дубровник, Дубровчани – 14, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 33, 37, 40, 42, 44, 47, 48, 50, 53, 54, 57, 59, 60, 62, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 99, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 139, 140, 141, 144, 145, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 162, 163, 167, 168
дукат – 69, 72, 108, 111, 114, 118, 137, 142, 191
Дулго, село – 127, 133
Думно, Дувно – 114
- Ђаковачки уговор – 91, 92
Ђаково – 91
ђакон – 83
Ђиве Гундулић – 85
Ђиве Пармезан, дубровачки канцелар – 23, 25
- Ђура Ђорђић – 27, 35
Ђурађ Балшић – 54, 84, 130
Ђурађ Бранковић – 150, 162
Ђурађ Гојковић – 185
Ђурђе Радивојевић, посланик – 53, 62, 63, 71
- еванђелисти – 14, 128
Европа – 99, 97, 174
епиграфика – 9
- Жигмунд Луксембуршки, краљ Угарске – 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96
Жоре Бокшић, протовестијар – 48
Жрновница – 109
Жуњ Журковић – 111, 114, 115, 127, 131
Жуњ Соркочевић – 75, 79, 80, 85
Жуњевићи – 131
жупа – 11, 13, 15, 16, 18, 19, 22, 94, 119, 121, 132, 138
Жупа, жупа – 28, 30
жупан – 14, 20, 21, 83, 84, 109, 167, 168
- забава – 102, 104
Заборани – 75, 79, 86
Завршје – 20, 21
Загора, требињска – 106
Загорје, жупа – 14, 15, 16, 20
Задар – 144
Задарски мир – 155
заклетва, заклинаџи се – 75, 77, 79, 82, 103, 112, 115, 147, 155, 159, 164
zalaznica, видети оброк
Западне стране – 74, 114, 168
засад, видети сâд
Затон – 73, 107, 109, 127, 133
Збирка IV^a – 44, 60, 63, 65, 68
Звечај – 94
Земуник, жупа – 15
Зета – 54, 56, 60, 73

- златар – 33
Зубци – 173, 178, 183, 187
- Иван Бабоњић, бан – 15
Иван Будисалић – 20
Иван де Августино, тумач – 184, 186, 188, 189, 190, 191, 192
Иван Соркочевећ – 85
Иван, бан – 27
Иваниш Драгишић, војвода – 22
Ивахн Ивахнић – 21
Ивахн Прибиловић, жупан – 14, 21
инсигније – 50
Историјски институт у Београду – 44
- јавна вера – 19
Јајце – 87, 94, 149, 150, 154, 158, 160, 164, 165, 167, 170
Јаков Гисела, судија – 27
Јаков Гундулић, посланик – 162
Јаковица, сестра Санка Милтеновића – 139, 140, 141, 143, 145, 146
јама, у руднику – 29
Јелена Груба, краљица босанска – 94, 129
Јелена, деспотица – 153
Јелисавета Котроманић – 95
Јиречек Константин – 27, 33, 58
Јошица, место – 174, 185, 188
Јурашин Младеновић, из Пераста – 171, 173, 180, 189, 190, 191
- кадилук – 174
казнац – 18, 78, 82, 83, 84
Каменица – 105
капелан – 70, 144
капетан – 176, 180, 183, 185, 186, 188, 189, 191, 192
караван – 31, 139
Карано-Твртковић Павле – 76, 100, 124
Карло IV, римско-немачки цар – 95
Карло од Валoa – 48
- квадерн, пословна књига – 27
Клаић Вјекослав – 94
Климе Држић – 27, 32
Кључ, град – 11, 13, 15, 22
кнез – 11, 13, 14, 15, 18, 19, 23, 29, 46, 47, 49, 50, 51, 56, 62, 65, 67, 69, 71, 82, 85, 93, 99, 102, 103, 114, 120, 123, 128, 131, 132, 137, 139, 140, 144, 147, 148, 154, 155, 159, 161, 164, 167, 168, 169, 174, 176, 180, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192
књига – 14
ковач – 185, 192
Ковач Диничић, кнез – 128, 132
Ковачевић Љубомир – 58
Ковачевић-Којић Десанка – 32
Ковачица, гробље – 138
Ком, жупа – 80
комора (ризница), коморник – 149, 157, 161
Конавле – 79, 80, 81, 83, 85, 99, 102, 103, 105, 108, 109, 110, 130
конзул дубровачки – 43, 47
Констанца, сабор у – 95
Коњиц – 83, 84, 150, 151
Котези, село – 127, 133, 139
Котор – 48, 171, 175, 176, 186, 187, 188
Котор, Котор варош – 11, 13, 15, 22
Которски архив – 9, 171
Котроманићи, босанска владарска породица – 49, 52, 104, 120
Крагуј, посланик – 23, 25, 30, 32, 33
краљ – 31, 34, 37, 43, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 64, 66, 67, 68, 70, 79, 80, 87, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 121, 123, 127, 128, 129, 130, 132, 162, 163, 164, 165, 168, 170
Краљева Сутјеска, видети Сутјеска
краљевство ми – 47, 50, 56, 65, 69, 71, 112, 114, 128, 167
Крехин градац – 139
Кркша, жупан – 14, 20

круна – 46, 49, 52, 58, 72, 91, 92, 95, 170
 кум – 178, 186
 Кунчер Драгана – 185
 Купусац, дијак – 14
 Курило, село – 123, 127, 133
 Куртовић Енвер – 140

Ладислав Напуљски – 91, 93
 Лајош I, угарски краљ – 95
 Лампрета Цријевић – 31
 Ласва – 34
 Ластово – 27
 латински језик – 9, 23
 Лепеница – 34
 летопис – 91
 Ливно – 117, 162
 Лим, река – 106
 Лисац, село – 83, 130
 лист – 23, 25
littera tributi, видети трибутно писмо
littera franchisie – 34
 литра – 149, 152, 156, 157, 159, 161, 162, 164
 Лишница – 128
 логотет – 45, 55, 64, 68, 85, 112, 120, 129, 130
 Лубач, село – 127, 133
 Лужине, локалитет – 138
 Лука, жупа – 138, 170
 Лучани, код Сиња – 94
 Лучић Јосип – 128

љиљан, крин – 46, 58, 170
 Љубибратићи, требињска породица – 106
 Љубиша Богданчић – 99, 102, 107, 108
 Љута у Конавлима – 99, 102, 103, 110, 176

магнат – 97
 Мајевица – 21

мајускула – 39, 41, 42, 46, 111, 123, 129
 Мала браћа, фрањевачки ред – 141, 143, 144, 145, 146
 Малкове, село – 127, 133
 Мало веће, у Дубровнику – 23, 31, 50, 62, 67, 115, 131, 137, 140, 141, 144, 145, 146
 Манкен Ирмгард – 32
 Мара, жена Вука Бранковића – 85
 Маргита, жена Оберка Пануровића – 48
 Марија, угарска краљица – 87, 90, 93, 95
 Марин Гучетић – 30, 105
 Марин Менчетић – 37, 40, 41, 42, 47
 Марин Милатовић, фратар – 137, 141, 142, 143, 144, 145, 146
 маркгроф Брандебурга – 95
 Марко Гргуровић, војвода – 139, 140
 Марко Милатовић, фратар – 137, 141, 142, 143, 144, 145, 146
 мартолови – 171, 174, 176, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 192
 Мата Менчетић – 32
 матапан – 157
 Матеја Нинослав, бан – 19
 Матеја Смалатиц – 28
 Матко Градић – 29
 Међугорје – 138
 Мелин – 146
 Мијаковска река – 52
 Мијушковић Славко – 172, 173, 174, 175, 176, 180, 182
 Микиел Микиели – 181
 Миклошич Франц – 42, 55, 58, 77, 100, 124
 Милат, тепчија – 116, 137, 138, 139
 Милатовићи, хумска властела – 137, 138, 139, 140
 Милета Поповић, логотет – 85
 Милетуша, чатрња – 138

Мили – 11, 14, 22
Милко Брковић – 93, 94
Милне – 34
Миловац – 183
Милосалић Баројевић – 109
милост – 15, 50, 67, 90, 114, 128, 133
милост господска – 17
Милош Вукасић – 21
Милош Срамковић – 29
Милтен Драживојевић – 83
Милутин, српски краљ – 31, 41, 48, 49, 128
минускула – 23, 39, 41, 64, 99, 147, 159, 165, 172
Михаљчић Раде – 10
Михо (Михаило) Менчетић – 25, 26, 28, 30, 31, 32
Михоч Растић – 111, 114, 115, 127, 131
Мичевац, град – 140
Младен II Шубић, бан – 15
Млетачки архив – 9
Млине – 107
Могориш – 53, 56, 60, 62, 63, 68, 69, 70, 73, 156
Модречићи – 106
Мориње – 174
Moglašić, морлаци – 173, 178
Мостар – 178
Мошин Владимир – 44
Моштра – 11, 12, 14, 15
Мравинац, село – 127, 133
Мргић Јелена – 93
Мрчево, село – 127, 133

надбискуп, надбискупија – 31
Налко Хранковић – 137, 141, 143, 144, 145, 146
Народна библиотека у Београду – 9, 55
нахија – 174
невера – 15, 17

Невесиње – 20, 83, 86
Неретва – 15, 16, 33, 37, 83, 137, 138
Никола Jo de Poza – 145
Никола Алтомановић, жупан – 54, 84, 109
Никола Бућа – 48
Никола Гучетић – 127, 130, 131
Никола Менчетић – 27, 28, 29, 31, 35
Николајевић Ђорђе, 76, 124
Николета Нигрело, посланик – 30, 33
Никша Звијездић, канцелар – 112, 123, 124
Новак Ивахнић – 21
новац – 18, 46, 47, 51
Нови – 177, 178, 187, 188
Ново Брдо – 155
нотаријат, у Дубровнику – 146
нумизматика – 9

Оберко Пануровић – 37, 38, 40, 41, 48
Обрад Добравчић – 171, 173, 176, 186
Обрад Пурђић – 20
Обрад, слуга, 186, 187, 188, 189, 192, 193
оброк – 18
Озрен Копијевић – 109
Олово – 47, 70, 105
Општина дубровачка – 24, 40, 42, 48, 51, 53, 54, 56, 62, 73, 78, 79, 82, 102, 123, 127, 128, 131, 132, 143, 147, 149, 150, 152, 154, 155, 156, 159, 161, 163
Ораховац, село – 174
Орашац, село – 127, 133
оружје – 13, 27, 35, 70
Осалник, село – 127, 133
Остоја – 141, 143, 144, 145, 146
Остоја Прибојевић, кнез – 14, 20
Остоја, краљ Босне – 41, 83, 94, 107, 111, 112, 114, 115, 117, 128, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 139, 147, 159, 169, 170
Острожац – 94, 96

- Остружница – 23, 25, 26, 28, 29, 32, 33
Ошље, село – 127, 133
- Павао Марковић – 140
Павао Модрић – 162
Павко Гундулић – 75, 78, 80, 85
Павле Вукославић, кнез – 21, 22
Павле Гижлић – 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32
Павле Клешић, војвода – 114, 117, 121, 128, 132
Павле Николе Менчетић – 29
Павле Павловић – 91
Павле Раденовић, кнез – 81, 83, 85, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 123, 128, 131
Павле Шубић, бан – 15
Павле, кнез – 140, 162
палеографија – 9
Паоче, село – 139
Парена Пољана – 105
парница – 137, 139, 141, 192
Паскаш – 176
Pasche de Siessa – 34
Паскоје Менчетић – 37, 38, 40, 41, 43, 44, 47, 48
Паштровићи – 173, 176
Пељешац – 31, 51, 116, 118, 120
Пераст, Пераштани – 171, 173, 174, 175, 176, 181, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192
пергамент – 11, 12, 75, 111, 123
Перјаница – 46
перпера – 27, 29, 30, 31, 32, 37, 40, 48, 50, 57, 59, 67, 72, 73, 108, 114, 118, 149, 151, 152, 156, 157
Петар Бенеша – 48
Петар Бобаљевић – 30, 32, 33
Петар Бућа – 48
Петар Гижлић – 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32
- Петар Павловић – 109
Петар Смалатиц – 28
Петрово село – 123, 133
печат – 12, 24, 25, 39, 45, 46, 55, 57, 61, 64, 66, 68, 76, 77, 79, 80, 88, 91, 92, 99, 100, 102, 103, 128, 129, 147, 149, 154, 159, 160, 165, 166, 167, 169, 170
писмо – 23, 24, 25, 26, 28, 30, 30, 34, 38, 39, 41, 42, 44, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 87, 91, 117, 130, 133, 186, 187, 188, 189, 191
planta, plantatio, видети сâд
Плива, река – 158
повеља – 11, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 39, 42, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 91, 92, 93, 94, 96, 102, 105, 106, 107, 109, 11, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 123, 127, 129, 130, 131, 133, 139, 147, 157, 159, 164, 164, 165, 166, 167, 169
Површ – 109
Подгора, село – 127, 133
Подгорица – 73
Подимоч, село – 127, 133
Подриње – 114, 168
Познањ Пурћић, жупан – 14, 20
поклад – 152
поклисар – 79, 82, 85, 105, 114, 117, 123, 128, 129, 130, 131, 133
Покре Бенеша – 31
Пољска – 95
Поморје – 74
Поповић Раде – 47
Поповица – 34
Попово Поље – 73, 84
поработаније – 127, 128
Посредњица – 37, 156
правине – 127
Превлака – 37
Прибил Ролчевић – 138
Прибислав Хлаповић – 21
Прибислав, дијак – 14

Прибое Масновић, кнез – 128, 132
 Прибоје, дијак – 14
 Призрен – 26
 пријатељи – 24, 46, 49, 56, 62, 65, 67,
 69, 71, 68, 102, 128, 148, 161
 Пријепоље – 176
 примиђур – 174
 Приморје – 34, 37, 62, 67, 74, 83, 102,
 109, 114, 127, 128, 149, 161, 167, 168
 пристави – 19, 21
 Приштина – 31
 proventus, видети доходак
 прокуратор, у Дубровнику – 31, 131
 протовестијар – 46, 48, 51, 70
 Пуцић Медо – 23

Радашин – 183, 191
 Радивој Радуловић из Цернице – 171,
 173, 177, 178, 181, 186, 187, 188, 189,
 191, 192, 193
 Радивоје Богавчић – 71
 Радивојевићи, властела – 71
 Радин Јабланић, кнез – 102, 105
 Радин, старац – 140
 Радич Брајковић – 185
 Радич Младеновић – 171, 185, 186,
 187, 188, 191, 192
 Радич Санковић, војвода – 75, 76, 77,
 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 107, 130
 Радич, син Вукосава Познановића –
 108
 Радман Белош – 174
 Радман Шилоп – 174, 185, 192
 Радое Драгосалић, кнез – 128, 132
 Радое Радосалић, кнез – 128, 132
 Радоје – 176
 Радоје Љубишић, војвода – 107
 Радојковићи – 106
 Радоња – 107
 Радоња из Пераста – 189
 Радоња, цариник – 140
 Радосав – 183

Радосав Брајковић – 178, 186, 188
 Радосав Милосалић – 99, 102, 108, 109
 Радосава, жена Санка Милтеновића
 – 78, 84
 Радослав Загареловић – 162
 Радослав Павловић, војвода – 108, 110
 Радослав Пурђић – 20
 Радослав Хлаповић – 21
 Радослав, велики гост – 15
 Радослав, жупан – 107
 Радослав, српски краљ – 73
 Радослав, тепчија – 13, 16, 19, 21
 Разићи – 80
 Рама – 14, 15, 16, 20
 Ratcho Sbauenouich – 34
 Ратко Сумоња – 23, 25, 26, 27, 29, 30
 Ратко, поп, протовестијар – 43, 51, 53,
 54, 56, 58, 59, 70, 71
 Рафаил Гучетић – 102, 103, 105
 Рахц Богишић – 107, 108
 Рачки Фрањо – 88, 94
 Рашко, дијак – 79, 85
 reditus, видети доходак
 ректор, кнез – 145, 146
 реч господска – 149, 154, 155, 159,
 161, 163, 164, 167
 Ријека Дубровачка – 73, 109
 Рисан – 174, 183, 191
 Романи – 27
 ропство – 186
 Рудине – 171, 173, 186
 Рудник – 29, 31
 русаг босански – 80, 83, 168
 Руско Христифоривић – 129, 130

сâд – 18
 Сана, река – 22
 Сандаљ Хранић, војвода – 83, 107,
 110, 123, 128, 141, 142
 Саница, река – 22
 Санко Милатовић – 137, 139, 140, 141,
 145, 146

Санко Милтеновић, жупан – 56, 73, 75, 78, 82, 83, 84
 Санковићи – 139
 Санковићи, породица – 80, 81, 83, 84, 88, 110
 санџак – 174
 Сарајево – 33, 34
 сведок, сведоци – 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 106, 114, 116, 119, 132, 139
 Свети Влахо – 37, 47, 56, 114, 118, 119
 Свети Гргур – 13, 14
 Свети Димитрије – 43, 47, 54, 57, 60, 63, 65, 67, 70, 73
 Свети Ђорђе – 80
 Свети Крст – 176
 Свети Срђ – 104
 Свети Трипун – 185
 Свети Фрања – 143, 144, 146
 Светодмитарски доходяк, Српски доходяк – 38, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 65, 69, 70, 71, 117, 118, 152, 153, 156
 свила – 50
 свита – 37, 40, 42, 50
 Семковићи – 91
 Симе Степанов – 23, 25, 26, 27, 29, 30, 35
 Симко, кнез – 107
 Сињ – 94
 сињорија – 176
 Сјеница – 172, 173, 176
 Скадарско језеро – 173, 176
 Скарић Владислав – 106
 Скендер, субаша – 173, 178, 186, 187, 188, 189, 190
 Славонија – 94, 96
 Слано – 109
 Слано, село – 127, 133
 Сланско приморје – 123, 130, 131, 132, 133
 Сливница, требињско село – 140
 Словени – 30
 слуга – 17
 Смичиклас Тадија – 42, 89
 Смоковљани, село – 127, 133
 со – 47, 120
 Соли – 12, 13, 14, 16, 20, 21, 114, 168
 сомот – 50
 Сплит – 67
 Спуж – 53, 54, 56, 60, 73
 Срби, Србија – 16, 18, 29, 31, 50, 51, 59, 62, 63, 67, 72, 73, 74, 82, 83, 85, 104, 114, 115, 118, 123, 127, 128, 131, 149, 157, 161, 167, 168, 170
 Сребреница – 105, 138, 162, 163
 Сребрник на Мајевици – 21
 Средоземље – 118
 Сремска Митровица – 43
 Стана, жена Радича Младеновића – 185, 188, 189, 190
 Станак, сабор – 22, 162
 Станихна Кобиљачић – 106
 Станоје Јелачић, посланик – 59
 Станојевић Станоје – 85, 167
 Стари српски архив – 45, 61, 64, 68
 стећак – 138
 Стефан Вукчић Косача, херцег – 140, 168, 173
 Стефан Душан, српски краљ и цар – 26, 37, 41, 48, 51, 116, 118, 156
 Стефан Лазаревић, деспот – 150
 Стефан Милорадовић – 174, 178, 185, 186, 187, 188, 189
 Стефан Томашевић, краљ Босне – 72, 118, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 165, 167, 168, 169, 170
 Стефан, зет Радмана Шилога – 192
 Стипан Добреновић – 114, 117, 120
 Стипан Добриновић – 128, 129, 132
 Стипко Муровић, трговац – 151
 Стипоје Челничкић – 21
 Стјепан I, бан босански – 13, 14
 Стјепан II, бан босански – 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 28, 30,

- 31, 32, 33, 35, 37, 52, 70, 75, 78, 80, 95, 118, 156
- Стјепан Милошевић – 162
- Стјепан Соркочевећ – 27
- Стјепан Хлапчић, кнез – 114, 117
- Стјепан, златар – 26, 27
- Стјепан, логотет – 153
- Стјепко – 174, 175, 185, 186
- Стојановић Љубомир – 24, 42, 55, 58, 77, 100, 124
- Стон – 31, 37, 40, 42, 51, 56, 70, 114, 115, 116, 118, 120, 123, 127, 133, 156
- Стонски доходак – 33, 37, 38, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 56, 60, 70, 112, 118, 153, 156
- Стонски рат – 37, 51
- Стоц – 137
- Страхињићи, породица – 106
- Стрп – 171, 173, 174, 185, 186, 187, 188, 189, 191
- Суботин-Голубовић Татјана – 148
- судије, у Дубровнику – 31, 47, 50, 56, 65, 67, 69, 72, 115
- Сутјеска – 35, 52, 105
- Сучани – 87, 91, 94, 96
- сфрагистика – 9
- Талоци Лајош – 11, 12, 14, 87, 88, 89, 94
- Твртко I, бан и краљ Босне – 22, 23, 24, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 80, 84, 93, 95, 105, 111, 114, 118, 129, 131, 168, 169, 170
- Твртко II, краљ Босне – 94, 132, 147, 149, 150, 151, 152, 158, 161, 164, 168, 169
- Твртко Влајевић, посланик – 59
- Твртко Ивахнић – 21
- Теодор Гисла – 27, 28, 30
- тепчија – 13, 18, 114, 119, 123, 128, 131, 139
- Тепчићи, село – 138
- Тепчићко поље – 138
- Тихчин Витановић – 21
- Томаш, краљ Босне – 55, 58, 144, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 169
- Томе de Zamuto – 30
- Топола, село – 127, 133
- Точилник, село – 127, 133
- Тошић Ђуро – 32, 173, 176
- Травунија – 109
- трг – 18, 25, 26, 31, 34, 51, 82, 115, 138, 139
- трговци – 23, 26, 31, 42, 50, 76, 102, 121, 147, 148, 150, 151, 159, 161, 162, 163, 165, 167, 168
- трговина – 18, 81, 82, 99
- Требиње – 84, 105, 107, 108, 109
- Требињско-мркањска бискупија – 58, 71
- Треботић, жупа – 14, 16
- Трепча – 85
- трибутно писмо – 38, 40, 46, 54
- tributum – 38, 41, 48, 51, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 70, 72
- tributum Pasche, видети Стонски доходак
- tributum S. Blasii, видети Стонски доходак
- Трипе Бућа, протовестијар – 44, 46, 48
- Трипко Ђорђе Ратковат – 192
- Трнова, село – 127, 133
- Трогир – 32
- Трст – 77
- Трстено, село – 127, 133
- Турци, Турска – 95, 107, 173, 183, 191
- ћирилица – 9, 115, 131
- Ћирковић Сима – 55, 58, 89, 91, 94, 153
- Ћоровић Владимир – 58, 61

- Угарска – 34, 47, 52, 79, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 131
Уна – 96
унча – 149, 156, 159, 161, 164
Урош, српски цар – 41, 109
усев, видети сâд
Ускопоље – 14, 16, 20, 140
Усора, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 31, 96, 114, 128, 168
- Фатница – 105
Фејер – 87, 88, 89
Феликс Матеје Феличевић – 28
Ферменцин – 94
Фиренца – 143
флорен, златник – 62, 72
Фојница – 33, 162
Франко Хранковић – 141
Франо Бенешкић – 163
Француска – 48
фрањевци – 137
- ХАЗУ – 9
Ханс Сасиновић, посланик – 43
Хацићи, код Сарајева – 33
херцег – 139, 140
Херцеговина – 34, 173, 178, 183
Херцеговићи, 139
хижа – 15
Хлап, челник – 14, 20, 21
Хлијевно, жупа – 132
Хорват – 92
Храбак Богумил – 178
храна – 18
Хранковићи – 137, 141
Хрвати, Хрватска – 13, 18, 90, 92, 95, 96, 168
Хрватин Стјепанић – 11, 13, 15
Хрватин, кнез – 14, 20
Хрватинић, породица – 15, 16
Хрвоје Вукчић, војвода – 87, 91, 93, 94, 96, 123, 128, 130, 158, 170
- Хрвоје, војвода – 114, 116, 169
хронологија – 9
Хум, Хумска земља – 12, 13, 14, 15, 20, 80, 82, 84, 114, 116, 118, 137, 140, 141, 145, 156, 162, 178
Хуситски ратови – 95
- Цавтат – 109, 110
царина, цариник – 26, 30, 31, 51, 75, 78, 80, 82, 105, 110, 141, 165, 167, 168
царство ми – 50
Церница, Церничани – 171, 172, 173, 175, 176, 178, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192
Цетинска жупа – 94
codex diplomaticus – 9
црква Св. Катарине – 138
црква Св. Николе – 22
Црквина – 138
Црмница – 173, 176
- чамац – 47
Чапљина – 137
челник – 14, 18
Чепикуће, село – 127
Чепрња Градисалић – 99, 102, 106
чешки краљ – 95
Чичоје Поповић, дијак – 108
Чremoшник Грегор – 38, 41, 42, 43, 44, 60, 61, 63, 64, 66, 68, 100, 111, 112, 123, 128, 129, 147, 159, 165, 169, 170
Чубријан Жанинић – 53, 67, 69, 71
- џемат – 183
џизја – 33
- Шафарик Јанко – 55, 58
Шишић Фердо – 11, 12, 14, 94
шлем – 46
штит – 46, 170
Шћитко Хлаповић – 21

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: вријеме и мјесто одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестина-тар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; мјесто чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не биљеже.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрјешавају се у округлим заградама – ( ).
8. Скраћенице написане без титли разрјешавају се у четвртастим заградама – [ ].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрјешавају се у стреластим заградама – < >.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у намени.
12. Оригинална интерпункција замјењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку цјелину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *e* (€), које се понекад појављује умјесто прејотованог *e* (ϰ), пошто је према позицији употребљеног широког *e* јасно каква му је гласовна вриједност. Предлажемо да се умјесто њега употребљава обично *e* (e).

14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо гдје се појављује, задржати ђерв (ѣ).

15. Уколико је ријеч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. пр^орокъ – пр(о)рокъ, реч^нное – реч(е)нное.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан снимак документа

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

<i>Acta Albaniae</i>	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, <i>Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia</i> , vol. I–II, Vindobonae 1913–1918
E. Fermeđžin, <i>Acta Bosnae</i>	E. Fermeđžin, <i>Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752</i> , Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium vol. 23, Zagreb 1892
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије/Српске академија наука/ Српске академија наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
Ђ. Даничић, <i>Рјечник</i>	Ђ. Даничић, <i>Рјечник из књижевних старина српских I–III</i> , Београд 1863–1864.
<i>ЕСИ</i>	<i>Енциклопедија српске историографије</i> (ур. С. Ђирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
<i>ИСН</i>	<i>Историја српског народа I–II</i> , Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник

ИЦГ	<i>Историја Црне Горе</i> II/2, Титоград 1970
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, <i>Споменици српски</i>	К. Јиречек, <i>Споменици српски</i> , Споменик СКА 11 (1892).
П. Карано-Твртковић, <i>Србски споменици</i>	Павле Карано-Твртковић, <i>Србски споменици или старе рисоуљ, дипломе, повелъ, и сношения босански, сербски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина</i> , Београд 1840
S. Ljubić, <i>Listine</i>	S. Ljubić, <i>Listine o одноšajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike</i> I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	<i>Лексикон српског средњег века</i> (ур. С. Ђирковић – Р. Михалчић), Београд 1999
F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica</i>	F. Miklosich, <i>Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii</i> , Viennae 1858.
<i>Monumenta Ragusina</i>	<i>Monumenta Ragusina. Libri reformationum</i> I– V, Zagreb 1879–1897
С. Новаковић, <i>Законски споменици</i>	С. Новаковић, <i>Законски споменици српских држава средњег века</i> , Београд 1912
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, <i>Споменици србски</i>	М. Пуцић, <i>Споменици србски</i> I–II, Београд 1858, 1862.
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik</i>	T. Smičiklas i dr., <i>Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije</i> , I– ; XV, Zagreb 1934; XVII, Zagreb 1981

А. Соловјев, <i>Одабрани споменици</i>	А. Соловјев, <i>Одабрани споменици српског права</i> , Београд 1926
Љ. Стојановић, <i>Записи и натписи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски записи и натписи</i> I– VI, Београд 1902–1926
Љ. Стојановић, <i>Родослови и летописи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски родослови и летописи</i> , Београд – Сремски Карловци 1927
Љ. Стојановић, <i>Повеље и писма</i>	Љ. Стојановић, <i>Старе српске повеље и писма</i> I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934
Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи</i>	Љ. Стојановић, <i>Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типници, поменици, записи и др.</i> , Споменик СКА III (1890)

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

1

2008

Академија наука и умјетности Републике Српске
Одјељење друштвених наука

Рецензенти

Сима Ћирковић

Раде Михаљчић

Секретар Редакције

Дејан Јечменица и Наталија Чало

Лектура и коректура

Илија Ковић

Регистар

Дејан Јечменица

Компјутерска обрада и корице

Небојша Порчић

Превод на француски

Паскал Донжон

Израда карте

Мирела Бутирић

ISSN

2233-1778

Штампа:

ГрафоМарк, Лакташи

Тираж 400